

AVUKAT PLATON ERSTED

ΠΕΡΙ
ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΩΝ,
ΚΑΙ ΠΟΙΝΩΝ,

328

ΠΟΛΙΤΙΚΩΣ ΘΕΩΡΟΥΜΕΝΩΝ·

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΒΕΚΚΑΡΙΟΥ,

Μεταφρασθὲν ἐκ τῆς Ἰταλικῆς γλώσσης, καὶ διὰ
σημειώσεων ἐξηγηθὲν

ΤΠΟ Δ. ΚΟΡΑΗ,

Γατροῦ, καὶ μέλους τῆς ἐν Παρισίοις Ε'ταιρίας τῶν
Ἀνθρωποπαθητῶν.

« Ὅστις γὰρ τιλῶθῃ, βίλτιται τῶν ζῶων ἀνθρώπος ἔστιν,
« οὗτω καὶ χωρεῖθι νόμον καὶ δίκης, κρίσεις πάντων ».

Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. Α, κεφ. Β.

B. 4

ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ.

DE L'IMPRIMERIE DE BAUDELLOT ET EBERHART.

1802.

ΑΓΑΘΗ ΤΤΧΗ.

ΤΗΣ ΝΕΟΣΥΝΤΑΚΤΩ.

ΤΩΝ ΕΠΤΑ ΝΗΣΩΝ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ.

Ο ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ.

ΤΗΝ ΒΙΒΛΟΝ.

ΔΙΑ ΤΑΣ ΧΡΗΣΤΑΣ ΕΛΠΙΔΑΣ.

ΑΝΕΘΗΚΕ.

Ο ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΟΝΤΑΣ ΓΡΑΙΚΟΥΣ.

Τὸ περὶ πολιτικῶν ἀμαρτημάτων καὶ ποινῶν
περίφημον πῶνημα, γραμμένον κατ' ἀρχὰς
Ἰταλιστὶ, μετεφράσθη εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς
γλώσσας, καὶ μεγάλως ἐπαινέθη εἰς ὅλην
τὴν φωτισμένην Εὐρώπην. Πολλοὶ Ἡγεμόνες,
ὁδηγούμενοι ἀπὸ τῶν ἐπιστημῶν τὰ φῶτα,
καὶ φροντίζοντες πλέον νὰ ἀγαπῶνται ἀπὸ
τοὺς ἰδίους αὐτῶν ὑπηκόους, παρὰ νὰ γί-
νωνται φοβεροὶ εἰς αὐτοὺς, ἀφ' οὗ ἐδημοσιεύθη
τὸ σύγγραμμα τοῦτο, ἔγιναν ἔτι φιλελευ-
πότεροι, ἐμαλάκυναν τὴν σκληρότητα τῶν νό-
μων, καὶ πολλὰς τυραννικὰς τῶν ἀμαρτημά-
των ποινὰς, ἢ πατάσασι καθήργησαν, ἢ εἰς
πατρικὰς σχεδὸν παιδείας μετесχημάτισαν.
Καὶ ἂν ἡ μεταβολὴ αὕτη δὲν ἔγινεν ἀκόμη
εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην κοινὴ, αἴτιον εἶναι ἢ δυσ-
κολία, τὴν ὁποίαν ἀπαντῶσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖσ-
τον αἱ φιλοσοφικαὶ συζητήσεις, ὅσας ἀπο-
βλέπουν εἰς τὸ νὰ ἐκριζώσωσι πεπαλαιωμένας
ὑπολήψεις καὶ δόξας· καὶ τὸ ἴδιον αὐτῶν

συμφέρον παραβλέπουνσι πολλάκις οἱ ἄνθρωποι, διὰ χάριν παῖροπαραδότου τινὸς πλάτης, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι προσκολλημένοι. Οἱ καιροὶ ὅμως δὲν εἶναι μακρὰν, ὅταν τὰ ἀληθῶς συμφέροντα εἰς αὐτοὺς θέλουν καλισταθῇ τόσοι φανερά, ὅσον καὶ αὐταὶ αἱ πλείον ἀναμφίβολοι γεωμετρικαὶ ἀποδείξεις. Πρὸ τοῦ νὰ φανερῶσιν τὸ τέλος, διὰ τὸ ὅποῖον ἠθέλησα νὰ μεταφράσω, καὶ μὲ σημειώσεις νὰ ἐξηγήσω τὸ σύγγραμμα τοῦτο, εὐλόγον εἶναι νὰ εἰπῶ ὀλίγα τιὰ περὶ αὐτοῦ καὶ περὶ τοῦ Συγγραφέως.

Καῖσαρ ὁ Βικκαρίας ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1738, καὶ ἀπέθανε κατὰ τὸ 1793 ἔτος, εἰς τὸ Μεδιόλανον, τὸ ὅποῖον κατεστιάθη τὴν σήμερον Μητρόπολις τῆς ἐπὶ τοῖς τῶν Ἀλπίων Δημοκρατίας. Εἰξέδωκε πρώτῃ φορὰν τὸ παρὸν σύγγραμμα κατὰ τὸ 1765 ἔτος. Εἴπω τούτου ἔγραψε καὶ ἄλλα τιὰ συγγραμμάτια, ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ τὸ περὶ Χαρακτῆρος λόγου. Εἴλαβεν ἀμοιβὴν τῶν κόπων καὶ τῆς ἀρετῆς του τὰ ἐγκώμια τῶν κατὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην εὐρισκομένων Φιλοσόφων, καὶ ἐτιμήθη μὲ

πολλῶν Ἡγεμόνων εὐεργεσίας. Ἡ ἐν Γερμανίᾳ Αὐτοκρατορικὴ αὐλὴ τὸν κατέσκησεν εἰς τὸ Καθολικὸν Φροῖνιστήριον τοῦ Μεδιολάνου διδάσκαλον τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας.

Πρῶτος εἰς τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν τὸ μεταγλώττισε, κατὰ τὸ 1766 ἔτος, ὁ φιλόσοφος Μοριλέτος, μεταλλάξας μόνον τὴν τάξιν τῶν κεφαλαίων, διὰ τὰ τὸ κάμῃ σαφέστερον εἰς τοὺς ἀναγνώσκοντας. Μετὰ ταῦτα ἐφάνησαν ἄλλαι πολλαὶ μεταφράσεις, ὡς εἶπα, εἰς διαφόρους τῆς Εὐρώπης γλώσσας. Ὀλίγα φιλοσοφικὰ συγγράμματα ἔκαμαν τόσοι κρότον, ὅσον ἔκαμεν αὐτό· διότι καθὼς διήγειρε τὸν ζήλον τῶν ἀληθῶν φιλοσόφων, οὕτως ἐτάραξε καὶ τὴν χολὴν τινῶν δεισιδαιμόνων, οἱ ὅποιοι μὲ κραυγὰς ἀναισχύλους ἐζήτησαν εἰς μάτην νὰ καλισταγάσωσι τὴν ἡμερον καὶ παλαιάν φωνὴν τῆς φιλοσοφικῆς φιланθρωπίας.

Ἡ ἰδική μου μετάφρασις εἶναι σχεδὸν ἀπαράλλακτως ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἔκαμα πρὸ πολλοτάτων ἐτῶν. Αἰτίαι, περιστάσεις, ἀσχολία διάφοροι, τὰς ὁποίας μάταιον, καὶ ἴσως μήτε πρέπον εἶναι νὰ ἀναφέρω, μ' ἐμπόδισαν μέχρι

τῆς σήμερον γὰρ τὴν δώσω εἰς φῶς, καὶ μὴ
ἐμποδίζουσι ἀκόμη γὰρ δώσω εἰς αὐτὴν, καὶ εἰς
τὰς σημειώσεις, μορφήν ἴσως καὶ τάξιν εὐπρι-
πιστέραν. Ἐκλούθησα τὴν Ἰταλικὴν ἔκδοσιν,
ἐπιγραφομένην εἰκονικῶς ἐν Λοιδίῳ, τῇ
ἀληθείᾳ δὲ τυπωθεῖσαι εἰς Βενέτιαν, ἐν ἔτει
1774. Εἰς ταύτην τὴν ἔκδοσιν ἐφυλάχθη, μὴ
τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Συγγραφέως, ἢ τὰς τῆς
Γαλλικῆς μεταφράσεως τοῦ Μοριλέτου.

Ἐσπούδασα, ὅσον ἦτον δυνατόν, γὰρ κάμω τὴν
μετάφρασιν σαφειτέραν παρὰ τὸ πρωτότυπον,
τὸ ὅποῖον εἰς πολλὰ μέρη εἶναι σκοτεινόν.
Καὶ μὴ ὅλον τοῦτο ἐκεῖνοι μόνοι ἴσως ἀπὸ τῶν
Γραικῶν θέλουν τὴν κατὰ κράτος, ὅσοι ἔλα-
βον χρησὴν ὅπωςδήποτε ἀνατροφὴν, καὶ με-
τρίαν γραμμάτων εἰδῆσαν. Μήτ' εἰς αὐτοὺς τοὺς
Ἰταλοὺς ὅλους, μὴ ὅλον ὅτι γραμμένοι Ἰτα-
λιστὶ, εἶναι εὐκατάληπτον τὸ σύγγραμμα. Τὸ
αἴτιον εἶναι, ὅτι ὁ Συγγραφεὺς λαλεῖ περὶ
πραγμάτων, τὰ ὅποια δὲν ἐμποροῦν γὰρ νοή-
σασιν εὐκόλως, ὅσοι δὲν ἔχουν μετρίαν καὶ εἰδῆ-
σιν τῆς Πολιτικῆς. Ἡθέλησε πρὸς τούτοις ὁ
Βεγκαρίας ἐξεπίτηδες γὰρ ἀποφύγει τὴν ἀκρά-

σαφηνεῖν, διὰ τὸν φόβον τῆς τυραννίης, ἢ
ὅποια εὐλογον πρόφασιν ἤθελε λάβει γὰρ τὸν
ἐνοχλήσει, εἰάν ἦτον δυνατόν εἰς τοὺς χυδαίους
γὰρ κατὰ κράτος ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν
τοῦ βιβλίου, ὅτι ἡ κτῆσις, ἡ τιμὴ, καὶ ἡ ζωὴ
τῶν ὑπόκεινται εἰς νόμους ἀδίκους, καὶ πολλάκις
εἰς μόνην τὴν παράνομον θέλησιν ἐνὸς ἀχρείου
Δεσπότη. Ἐχουσι αἱ φιλοσοφικαὶ ἀλήθειαι
τὸν κίνδυνον τοῦτον, ὅποτε σπείρωται χω-
ρὶς φρόνιμον σκέψιν καὶ προφυλακὴν εἰς ἀκοὰς
ἀσθενεῖς· γεντῶσι δηλαδὴ τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα,
τὸ ὅποῖον ἤθελεν κάμει εἰς τὸν ἀσθενῆ στί-
μαχον τὰ ἰσχυρὰ ἐρώματα. Ὅταν ἐξ ἀτυχίας
διαλυθῶσι τῆς πολιτικῆς κοινωνίας οἱ δεσμοί,
τὸ ἀδικούμενον μέρος τῶν πολιτῶν, δι' αὐτὸ
τοῦτο, ὅτι ἀδικουῖται, νομίζουσιν, ὅτι ἔχουσιν ὅλα
τὰ δίκαια. Δὲν προσέχουσιν πλέον εἰς ὅσας κα-
κίας ἐπραξαν, ἢ πράττουν αὐτοὶ, ἀλλ' ἀσχο-
λοῦνται εἰς ὅσα πάσχουσιν παρὰ τῶν ἄλλων.
Ἐντεῦθεν τὰ φρικτὰ καὶ πένθη κατὰ ὅσα συνώ-
δυσαν τὰς πολιτικὰς μεταβολὰς τῶν Δημοκρα-
τιῶν τῆς Ἑλλάδος, ὅσα ἴδομεν πρὸ μικροῦ εἰς τὴν
πολιτικὴν τῆς Γαλλίας μεταβολήν. Χρησιεῖ λοι-

πὸν ὁ φιλόσοφος φιλόσοφος τὰ νομιστῇ
 αἰνιγματώδως τοὺς δυνατοὺς, ἢ, ἐν ὅσῳ κε-
 ρύττει τὴν δικαιοσύνην πρὸς αὐτοὺς, ἐν ταυτῇ
 τὰ διδάσκει καὶ τοὺς ἀδυνατοὺς, ὅτι αἱ ἀδικίαι
 δὲν θεραπεύονται μὲ ἀλλας ἀδικίας. Οὗτος εἶναι
 ὁ μόνος ἀληθὴς τρόπος τοῦ τὰ φωτίζει τις
 τοὺς ἀνθρώπους· τοῦτον μετεχειρίσθη ὁ Σωκρά-
 τής *, καὶ τὸν αὐτὸν εἰς πολλὰ μέρη τοῦ βιβλίου
 ἠθέλησε τὰ μιμηθῇ καὶ ὁ Ἰταλὸς φιλόσοφος.

Ἀπὸ τὰς σημειώσεις τὰς ὑποκειμένας εἰς
 τὴν μετάφρασιν, ὅσαι δὲν ἔχουσι τὸ ὄνομα
 τοῦ Διδερότου εἰς τὸ τέλος, εἶναι αὐτοῦ τοῦ
 Συγγραφέως. Ἐξω τούτων ἔγραψι τινὰς ση-
 μειώσεις καὶ ὁ περιβόητος Βολταῖρος· ἀλλ'
 ὅμως, ἐπεὶ δὲν περιέχουσι πλὴν τὴν ἱστο-
 ρίαν τινῶν ἀτόπων, συμβάλλωσι κατὰ διαφόρους
 καιροὺς εἰς τὴν Εὐρώπην, διὰ τὴν ἀταξίαν

* Δὲν οἶμαι, ἔστιν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, μᾶλλον τὰ
 ἀδικεῖν μᾶλλον τὰ ἀδικεῖν· ἀλλ' αὖ ἵσως ἦεν ἀνάγκη
 τὰ παθεῖν τὸ ἦν, ἢ τὰ πράξαι τὸ ἄλλο, ὅθινα περὶ-
 μέσει τὰ ἀδικεῖν παρὰ τὰ ἀδικεῖν. «Βουλοίμην μὲν
 » ἂν ἔγωγε οὐδέποτε· εἰ δ' ἀναγκάων εἶναι ἀδικεῖν, ἢ ἀδε-
 » κτεῖσθαι, ἵλοίμην αὖ μᾶλλον ἀδικεῖσθαι, ἢ ἀδικεῖν (Πλάτ.
 » ἐν Γοργίᾳ, σελ. 469.) ».

τῶν νόμων, μήτ' ἐξηγοῦν ἀμέσως καὶ πάντα σκο-
 λεινὸν τοῦ συγγράμματος τόπον, δὲν ἔκρινα
 εὐλογον τὰ αὐξήσω μὲ αὐτὰς εἰς μᾶλλον τὸν
 ὄγκον τοῦ βιβλίου, ἐπεὶ δὲ μάλιστα ἐμελείτων
 τὰ προσθέσω ἰδικὰς μου σημειώσεις ἐξηγητικὰς
 τινῶν ἀσαφῶν τόπων.

Εἰς τὰς σημειώσεις ταύτας (τὰς ὁποίας
 ἐπρόσθεσα εἰς τὸ τέλος τοῦ συγγράμματος),
 πρῶτον μὲν ἐξήγησα λέξεις τινὰς νομικὰς, αἱ
 ὁποῖαι, δὲν ἤθελεν εἶσθαι παράδοξον, ἂν
 μήτ' εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐλληνίζοντας ὅλους ἦται
 γνωσταί· ἐπεὶ παρὲς ἔθεκα πολλῶν παλαιῶν
 Φιλοσόφων καὶ Νομοθετῶν πολιτικὰς γνώμας,
 καὶ διὰ σαφένειαν τῶν ὅσα λέγει ὁ Βεκκαρίας,
 μάλιστα δὲ διὰ τὰ διεγείρω τοὺς νέους τοῦ
 Ἑλληνικοῦ γένους εἰς ζῆλον τῆς προγονικῆς αὐ-
 τῶν δόξης, βλέποντας, ὅτι τῶν ἐπιστημῶν,
 ὅσαι φωτίζουν σήμερον τὴν Εὐρώπην, τὰ παρῶ-
 ντα σπέρματα καὶ στοιχεῖα ἐγεννήθησαν εἰς τὴν
 πατρίδα των, καὶ σώζονται εἰς τὰ βιβλία τῶν
 Ἑλληνικῶν συγγραφέων. Εἶναι καλίσχητος ἡμε-
 λία, ἐν ὅσῳ οἱ ξένοι τὰ φυτεύουσιν, τὰ καλ-
 λιεργοῦν, τὰ αὐξάνουσιν εἰς μεγάλα δένδρα, καὶ

τρυγῶσι τοὺς καρπούς των, ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐξεύρωμεν, ὅτι αὐτὰ εἶναι προνομίαν ἡμῶν κληρονομία.

Μήτε τὰ παραδείγματα ταῦτα, μὲν ἐν ἀσθενείᾳ μου φωνῇ, ἤθελα εἶσθαι ἰκανὰ γὰρ διεγείρουν εἰς μέμνησιν τῶν καλῶν τὸ γένος, εἴαν ἐξ ἀτυχίας οἱ Γραικοὶ ἦσαν ἀκόμῃ εἰς ἐκείνους τοὺς ἀξιοθρηνητοὺς καιροὺς, ὁπόταν..... Ἀλλὰ τίς χρεία γὰρ μνημονεύω τὰ παρελθόντα κακά; Ἐφθασε, τέλος πάλλων, ἡ ὥρα, τὴν ὁποίαν οἱ δυστυχεῖς ἡμῶν παλῖν ἐπιθύμουν εἰς μάτην. Οἱ Γραικοὶ τὴν σήμερον, μὴ ὅλοι ὅτι πολλὰ μακρυσμένοι ἀπὸ τὴν παλαιὰν τῶν ἰδίων προγόνων δόξαν, εἶναι ὅμως ἀσυγκρίτως πλείον φωτισμένοι, ἀφ' ὧν, ἤθελα εἶσθαι πολλὰ ἄλλα εἶδη, εἴαν ἔπασχον καὶ μέρος μόνον τῶν συμφορῶν τῆς Ἑλλάδος. Αὐτοὶ σολισμένοι μὲ φυσικὰ προτερήματα, καὶ παιδευόμενοι κατὰ τὸ παρὸν μὲ σπουδαιοτέραν ἀνάγροφην, ἢ ὁποία ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον αὐξάνει, δεικνύουσιν εἰς ὅλους ἐκείνους, ὅσοι χωρὶς πάθος ἐξετάζουσιν τὰ πράγματα, ὅτι δύναται τις δυστυχεῖς περιστάσεις γὰρ ἐρημώσῃ παντά-

πας

πας τὴν πλέον καρποφόρον γῆν, ἀλλ' ὅχι καὶ γὰρ τῆς ἀφαιρέσῃ τὴν φυσικὴν γονιμότητα ὀλίγη βροχὴ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ μικρὰ γεωργία ἀρκούν γὰρ τὴν στολίσῃ καὶ πάλιν, ὡς πρότερον.

Οἱ σημερινοὶ Γραικοὶ τόσον εἶναι πληροφορημένοι, ὅτι παρὰ τῶν ἐπιστημῶν τὸ φῶς ἄλλο φάρμακον γὰρ τοὺς θεραπεύσῃ δὲ δύναται, ὥστε, καλαφροῦντες ὅλας τὰς δυσκολίας καὶ τὰ ἐμπόδια, παραβλέποντες ὅλους τοὺς κινδύνους, τρέχουσι πανταχόθεν εἰς τὴν Εὐρώπην, διὰ γὰρ ἀπολαύσῃ ἐκεῖνα τὰ φῶτα, μὲ τὰ ὁποῖα ζῶντες ἐφώτιζον τὰλλα εἶδη, καὶ φωτίζουν ἐτι καὶ μετὰ θάνατον τοὺς σημερινούς Εὐρωπαίους οἱ πρόγονοί των. Δόξα καὶ τιμὴ εἰς ὅλους τοὺς φιλογεγεῖς πλουσίους, ὅσοι ἐπιλαχύνουσι τὴν θεραπείαν τῆς ἀσθενούσης πατρίδος, καλαβάλλοντες προθύμως εἰς σύσλασιν σχολείων, εἰς συνάθροισιν βιβλίων, καὶ εἰς τὴν διὰ τύπου ἐκδοσιν πολλῶν ὠφελίμων συγγραμμάτων μέρος τῆς περιουσίας αὐτῶν. Δόξα καὶ τιμὴ εἰς ἐκείνους τοὺς συνητούς, ὅσοι περιέρχονται τὴν Εὐρώπην

ἀπανθίζοντες, ὥς μέλισσαι, τὰ ἀφίλιμα εἶδη,
διὰ τὰ πλέξωσι τὸν σίφιον, μὴ τὸν ὅποιον
μέλλει τὰ σιφανωθῇ καὶ ἡ κεφαλὴ καὶ ἡ Πα-
τρίς των.

Οἱ φιλογενεῖς πλούσιοι τῶν Γραικῶν ἐπλη-
ροφορήθησαν τὴν σήμερον, ὅτι ὁ χρυσὸς καὶ ὁ
ἄργυρος ἄλλο δὲν εἶναι, παρὰ εὐτελεῖ μέταλ-
λα, μήτε γίνονται ἀληθινὰ χρήματα, πλὴν
εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνων, ὅσοι ἐξιύρουν τὴν
χρῆσιν καὶ μεταχειρίσιν αὐτῶν· ἐπληροφορήθη-
σαν, ὅτι ὁ πλούτος χωρὶς παιδείας καὶ ἀρι-
στῆν τόσον εἶναι μακρὰν ἀπὸ τοῦ τὰ σιολίζῃ τὸν
ἔχοντα, ὥστε καὶ κάμνει φανερῶτεραν αὐτοῦ τὴν
γυμνότητά· ἐπληροφορήθησαν, ὅτι καὶ ἂν αὐ-
τοὺς τοῦ Κρόισου τοὺς θησαυροὺς ἤθελαν
ἀποκλήσει, καὶ ἂν αὐτὰς τὰς πείρας ἤθελαν
μάθει τὰ μεταβάλλωσιν εἰς χρυσίον*, οὐδε-

* » Οὐδὲν ἄλλο, οὐδ' εἰ αὖτις πραγμάτων καὶ τοῦ
» ὀρύττειν τὴν γῆν τὸ πᾶν ἡμῶν χρυσίον γένετο· ὥστε εὖ
» δ' εἰ τὰς πείρας χρυσᾶς ἐπιστάμιθα ποιῶν, οὐδεὶς
» ἂν ἀξία ἢ ἐπιστήμη εἶν· εἰ γὰρ μὴ κεχρησθαι ἐπισ-
» τησόμεθα τῇ χρυσῇ, οὐδὲν ὄφελος αὐτοῦ ἰσάμεν ὅτι (Πλάτ.
» Εὐθύδημ. σελ. 288.) ».

μίαν τιμὴν θέλουν λάβει παρὰ τῶν ἄλλων
ἐθνῶν, ἐν ὅσῃ ἡ πατρίς των εὐρίσκειται εἰς πτω-
χείαν καὶ ἀδοξίαν· ἐπληροφορήθησαν τέλος
πάντων, ὅτι ἡ τιμὴ, μὴ τὴν ὁποίαν σπουδά-
ζουν τὰ σκεπάσωσι τὴν γύμνωσιν τῆς Πατρίδος,
ἐπαινασπρίφει πολλαπλασία εἰς τὰς κεφαλὰς των.

Ὡσαύτως οἱ φιλόμουσοι νέοι τοῦ γένους,
ὅσον περισσότερον σπείρουσι τὰ φῶτα, τόσον
περισσότερους ἐγκωμιαστὰς εἰδήμονας θέλουν
λάβει τῆς προκοπῆς καὶ σοφίας των, τόσον
περισσότεραν εὐγνωμοσύνην θέλει δείξει πρὸς
αὐτοὺς ἡ εὐεργετηθεῖσα Πατρίς. Τί τοὺς ἀφε-
λεῖ ὁ παρὰ τῶν χυδαίων ἔπαινος, οἱ ὅποιοι
ἐπαινοῦν ὅ,τι δὲν καταλαμβάνουν, καὶ ψέγουν
χωρὶς κρίσιν, ὅ, τι δὲν κολακεύει τὰ πάθη
των; τί τοὺς ἀφελεῖ ἡ σοφία, ὅταν ἡ Πατρίς
σκολισμένη, δὲν ἔχῃ μὴτ' ὀφθαλμοὺς τὰ τοὺς
ἰδῇ, μήτε φρόνησιν τὰ τοὺς διακρίνῃ καὶ τὰ ἀντα-
μείψῃ, ὥς εἶναι δίκαιον, τοὺς ἰδρωτὰς των.

Αὐξήσατε λοιπὸν, ὦ νέοι φιλόμουσοι τῆς
Ελλάδος, τὴν προθυμίαν τοῦ τὰ φωτίσιτε τὴν
Πατρίδα, καὶ τὰ ἀνακαλίσειτε πάλιν εἰς αὐτὴν
τὴν ἀρχαίαν τῶν ἡμετέρων προγόνων δόξαν. Εὐ-

θυμήθητε, ὅτι εἶσατε Οὔμῳ, Ἀριστοτέλει, Πλατῶνι, Δημοσθένει, Θουκυδίδῃ, Σοφοκλείῳ, καὶ μυρίαν ἄλλων τοιούτων ἀνδρῶν ἀπόγονοι. συλλογίσθητε πόσους κόπους ὑπέφειρον οἱ θαυμαστοὶ οὗτοι ἄνδρες, διὰ τὰ τιμήσωσι τὴν Πατρίδα, πόσῃν δόξαν ἀπέλαβον ζῶντες ἀπ' αὐτὴν, πόσῃν λαμβάνουσιν ἔτι καὶ μετὰ θάνατον ἀπὸ τὰ σοφὰ τῆς Εὐρώπης ἔσθῃ. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐξεπιδέχθησαν, καθὼς ξενιτεύεσθε τὴν σήμερον, διὰ τὰ συλλέξεσθαι ἔτι χρησίμον εὕρισκον εἰς τὰ ἄλλα ἔσθῃ, καὶ τὰ πλουτίσωσι τὴν ἰδίαν Πατρίδα. Προσέχετε μάλιστα μή σας ἀπατήσῃ ἡ νεότης εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ καλοῦ, μὴ μὲν πολλοὺς κόπους καὶ μὲν μακρὰν ξενιτείαν ἐπιστρέψετε μὴ κινᾶς χεῖρας *, ἢ γέμοντες ἀπὸ τὰ κακὰ τῆς Εὐρώπης. Εἶναι βέβαια πλῆθος ἀναριθμήτων καλῶν ἡ Εὐρώπη· ἀλλ' ἔχει καὶ πολλὰς ἀφορμὰς διαστροφῆς, καὶ προβάλλει πολλὰς παγίδας εἰς τὴν ἄπειρον νεότητά. Μιμήθητε τὰς μελίσσας, ἀπαν-

* α Ἀίσχρον τοι δορὸν τι μίνην κινᾶν τι κινᾶσαι η'.

Ἰλιάδ. Β, 298.

θίζοντες τὰ χρήσιμα, καὶ ὅχι τὰς μυίας, αἱ ὁποῖαι προσκολλᾶνται εἰς τὰς δυσωδίας. Τῶν τιμίῳ ἡδονῶν ἡ μετρία χρῆσις γίνεσθαι ἀνεῖσις τῶν κόπων, καὶ διεγείρει εἰς νέους ἄλλους κόπους· ἡ κατὰ χρῆσιν φύγει τοὺς ἀναγκαίους κόπους, μαλακύνει τὸ σῶμα, ἐκνευρίζει κατὰ μικρὸν τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, καὶ τυφλώνει εἰς τὸ ὑψηλὸν τοῦ νοῦς τοὺς ὀφθαλμούς. Προσέχετε μὴ σᾶς ἀποθνήσκῃ ἡ φιληδονία, καὶ σᾶς μεταβάλλῃ, καθὼς τοῦ Ὀδυσσεὺς τοὺς φίλους ἡ Κίρκη, εἰς χοίρους. Ἀναγινώσκειτε συνεχῶς τὸν θαυμαστὸν ἀπόλογον τοῦ Προδίκου περὶ τῆς νεότητος τοῦ Ἡρακλέους· καὶ ἀκολουθήσατε τὴν σεμνὴν ἐκείνην γυναῖκα, ἥτις εἰκόνιζε τὴν ἀρετὴν, καὶ ὅχι τὴν ἀνάισχυντον Σειρήνα, ἡ ὁποία ἐτόλμα τὰ ὀνομάζειν εὐδαιμονία *. Ἀπὸ σᾶς ἡ Πατρίς

* Ὁ μῦθος οὗτος εὑρίσκεται εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Πρωταγόρας· τὸν διεγείρει αὐτὸς ὁ Σωκράτης πρὸς τοὺς νέους τῶν Ἀθηναίων. Ὅστις ἀπὸ τοὺς Γραικεὺς δύναται τὰ τὸν ἀναγνώστη εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτὴν, εἰς τὴν ἑποίαν ὁ Πρωταγόρας τὸν ἔγραψε, καὶ διηγαγεῖται καὶ ἀπὸ τὴν κομψότητα τοῦ μύθου, καὶ ἀπὸ

δὲν ζητεῖ μήτε τὴν Στωϊκὴν ἀπάθειαν, μήτε τὴν μοναστικὴν σκληραγωγίαν καὶ κακοπάθειαν. Ζητεῖ φῶτα, διὰ τὰ θεραπεύσει τὴν τύφλωσιν, ἐνδύματα, διὰ τὰ σκιπᾶσι τὴν γύμνωσίν της. Ἀλλὰ μήτε τὰ τὴν φωτίσει, μήτε τὰ τὴν ἐνδύσει· θέλει εἶσθαι ἱκανοὶ, ἵαν δὲν ἔχετε τὴν φιλοσοφικὴν μετριοπάθειαν.

Μιμήθητε λοιπὸν τοὺς φρονίμους ἡμῶν προγόνους, οἱ ὅποιοι, φλιγόμενοι ἀπὸ τῶν ἐπιστημῶν τὸν ἔρωτα, ἔτριχον πανταχόθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ τὰ ἀπολαύσωσι τὰς ἀληθεῖς ἡδοιάς τῆς φιλοσοφίας. Ἐκεῖ ἐφάνησαν ἄνθρωποι νέοι, καθῶς σεῖς, καὶ πένητες, καθῶς πολλοὶ ἀπὸ σᾶς, οἱ ὅποιοι τὴν ἡμέραν ἐσύχταζον τὰς σχολὰς τῶν φιλοσόφων, καὶ τὴν νύκτα ἐργάζοντο μὲ μισθόν, διὰ τὰ λαμβάνωσι τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα *. Τοιαύτην ἐνδειαν τὴν σή-

τὴν ἀμίμητον ἡδονὴν τοῦ Πνευματικοῦ χαρακτῆρος, ἐκείνου ἢ ταλαίπυρος ψυχῆ, ἢ ἀρχῆς τὰ σκληρύνεται, ἢ καὶ ἀπιδιδῶν παντάπασιν.

* Μαιέδαμος καὶ Ἀσκληπιάδης, νέοι καὶ σέπτες φιλόσοφοι, μὴν ἔχοντες τὰ πρὸς ζωὴν καὶ μάθησιν ἀναγκαῖα, ἤλθον καθ' ἑκάστην νύκτα εἰς τὸν μολῶτα διὰ

μερον τὰ φοβηθῆτε δὲν ἔχετε· δείξατε προθυμίαν τοῦ τὰ φώτισθαι, καὶ ἡ Παῖς εἶναι εἰσὶν τὰ σᾶς χορηγήσει δαφιλῶς τὰ πρὸς ζωὴν καὶ μάθησιν ἀναγκαῖα.

Τὰ μέχρι τοῦδε λεχθέντα, Φιλόμουσοι νέοι τῆς Ἑλλάδος, δὲν εἶναι παρίκτασις τοῦ προκειμένου, ἀλλὰ μᾶλλον προοδοποιήσεις εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Βεκκαρίου. Σεῖς εἰσθε τὴν

δύο δραχμὰς μισθόν. τοῦτο μαθόντες οἱ δικασταὶ τοῦ Ἀρείου πάγου, τοὺς ἐτίμησαν καὶ τοὺς ἐφιλοδώρησαν σπουδαίως, διὰ τὰ τοὺς ἐλυθιμένους εἰς τὸ ἔξῃς ἀπὸ τὴν αἰάκην τοῦ μύλου (Ἀθην. Βιβλ. Δ, κεφ. ιθ, σελ. 168). Κλειάνθης ὁ περίφημος φιλόσοφος καὶ μαθητὴς τοῦ Ζήνωνος ἐπαινομασθὲν Φριάντλης διὰ τοῦτο, ἐτι ἰλθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας μὲ τέσσαρας μύνας δραχμὰς, δὲν εὗρεκε τρόπον ἄλλον τοῦ τὰ ἀκροῦται τοὺς φιλοσόφους παρὰ τὸ τὰ ἀνασύρη τὴν νύκτα ὕδωρ ἀπὸ τὰ φράτα, καὶ τὰ ὑπερίτῃ δι' ὀλίγον μισθόν εἰς τοὺς κήπους, ἢ εἰς τῶν ἀρτοποιῶν τὰ ἐργαστήρια. ἔθιν ἀντημίσθην καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοὺς Ἀρισταγίτας μὲ τὴν αὐτὴν τιμὴν. ἔστι Ἀρτίγονος ὁ βασιλεὺς, ὅστις δι' αὐτὸ τοῦτο τὴν ἐφιλοδώρησε μεγαλοπρεπῶς, τὸν ἠρώτησε, διὰ τί ἀντλή; ἀπερίθην ὁ φρόνιμος καὶ μεγαλόψυχος νέος, « ἀντλή γὰρ μόνον; τί δ' οὐχὶ σκάπτω, τί δ' οὐκ ἄρδω, καὶ πάντα ποιῶ φιλοσοφίας ἵνικα; (Διογ. Λαέρτ. ἐν τῷ βίῳ Κλειάνθ.) »

σήμερον οἱ παιδευταὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἑλλάδος, καὶ θέλει ἔλθει καιρὸς, ὁπότεν ἡ Πατρίς ἔχει νὰ ζητήσῃ νόμους ἀπὸ σᾶς. Πῶς ἔχει λοιπὸν νὰ διδάξῃ τοὺς ἄλλους τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀρετὴν; πῶς ἔχει νὰ τοὺς μάθῃ τὰ καθήκοντα τοῦ χρηστοῦ πολίτου, τὴν ὑπόστασιν εἰς τοὺς νόμους τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εὐδαιμονίας, ὅταν πλανᾶσθῃ, ὡς ἀγρίανθρωποι, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ὡς ἀνήμερα θηρία, εἰς τὸν σκοτεινὸν λαβύρινθον τῆς ἀνομίας; Τὸ περισσότερον μέρος τῶν καταδικαζομένων ἀπὸ τοὺς νόμους κολάζονται, διότι δὲν ἐφρόντισαν νὰ χαλινώσωσι τὰ πάθη εἰς τὴν νουὰν αὐτῶν ἡλικίας. Κακὸς ἄνθρωπος δὲν γίνεταί καίποτε εἰς μίαν στιγμὴν χρόνου, καὶ τὰ πάθη δὲν εἶναι καταρχὰς, πλὴν μικροὶ σπινθῆρες. Ὅταν ὁ λόγος τὰ κυβριᾷ, γίνονται φῶς, τὸ ὅποῖον λάμπει εἰς ὅλας τὰς πράξεις τοῦ νέου, καὶ διαδίδεται εἰς ὅλην τὴν Πατρίδα. Ὅταν ἀφεθῶσι νὰ φέρωσιν χωρὶς χαλινὸν, ἀνάπλουσιν πυρκαϊὰν ὀλέθριον, τὴν ὅποιαν νὰ σβίσῃ ἄλλο τι πλεον δύν

ναται παρὰ τὰς ποινὰς τῶν νόμων. Ἀλλὰ τί τολμῶ νὰ ὀνομάζω νόμους; αὐτοὶ πρέπει νὰ φοβίζωσι τὰς ἀγενεῖς καὶ ἀχρείας ψυχὰς. Σεῖς, ὦ νέοι τῆς Ἑλλάδος, ἔχετε ψυχὰς Ἑλληνικάς. Ἐξεύρετε καλῶτα, ὅτι δὲν ἀρκεῖ τὸ νὰ μὴν ἐπιδράζῃ κακὸν ἐναντίον τῶν νόμων, ἀλλὰ θέλουν ζητηθῇ ἀπὸ σᾶς καὶ ὅσα καλὰ δυνάμειοι νὰ πράξῃτε, ἡμελήσατε. Δὲν ἀρκεῖ τὸ νὰ μὴν ἐπιδράζῃ τὴν Πατρίδα, ἀλλ' ἀμάρτημα λογίζεται καὶ τὸ νὰ μὴ τὴν ὠφελήσατε. Προδότης τῆς Πατρίδος γίνεται, ὅχι μόνον ὅστις ἀνοίγει τὰς πύλας αὐτῆς εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ καὶ ὅστις δὲν ἐλεῖ τὴν πτωχείαν τῆς, δὲν ἐνδύει τὴν γύμνωσίν τῆς, δὲν τὴν ὠφελεῖ κατὰ πάντας τρόπους μὲ τοὺς κόπους του. Δὲν εἶναι παράδοξον, ἂν τὰ ἀνδράποδα ζῶσι βίον ἀνδραπόδων· ἀλλὰ τῶν Ἑλληνικῶν ψυχῶν τὰ φρονήματα πρέπει νὰ ᾖναι ἐλευθέρων ψυχῶν φρονήματα. Σεῖς ἔχετε τὰς ἀκοὰς πληρωμένας ἀπὸ τόσα καλὰ τῆς προγονικῆς ἀρετῆς ἀκούσματα καὶ παραδείγματα, ὥστε κινδυνεύετε, ἂν δὲν τὰ μιμηθῆτε, νὰ καλῶσταθῆτε καὶ ἀπ' αὐτὰ τ' ἀν-

δράποδα ἀχρεΐσλιοι. Περισφρίψατε τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὧ νέοι, εἰς ὅλα τὰ μέρη, καὶ ἰδῆτε ἂν καὶ ἐν ἀπὸ τὰ σημερινὰ Εἴθη ἔχη προπάτορας τοιοῦτους, ὁποίους ἡμεῖς, παραδείγματα ἀνδρείας, ἀρετῆς καὶ σοφίας ἐνωμένα τοσαῦτα, ὅσα ἀναγινώσκουμεν εἰς τὰ συγγράμματα τῶν ἡμετέρων προγόνων. Συλλογίσθητε ἂν ἦναι τίμιον καὶ καλὸν τὰ καυχώμεθα εἰς ταύτας τὰς παύραγαθίας, χωρὶς τὰ δείξωμεν καὶ ἡμεῖς ἰδίας ἀνδραγαθίας· τὰ ὑπεφέρωμεν ὀνειδιζόμενοι ἀπὸ τὰ ἄλλα Εἴθη, ὡς ἀνάξιοι τῆς προγονικῆς ἡμῶν εὐρυτείας καὶ δόξης, ὡς ἔθνος ἡλίθιον, ὡς ἀταφιλὲς βάρος τῆς γῆς *. Συλλογίσθητε, ὧ τῶν Ἑλλήνων ἀπόγονοι νέοι, ἂν ᾗσθε ἀξιοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος, ἵαν δυνάμενοι τὰ φωτίσειτε τὴν

* Ἡ Ἀθήνη ἴστος μᾶς ὀνομάζει ὁ Βυζάντιος. Ἰατρὸς
Γερμανός· βάρος ἀνωφιλὲς τῆς γῆς μᾶς ὀνόμασται ὁ
Πάυσις, Γερμανὸς φιλόσοφος. Καὶ σημειώται, ὅτι τὸ βάρος
ἀνωφιλὲς τῆς γῆς εἶται ἡ γῆς ἢ γῆς ἢ ἰκίτη φράσις τοῦ
Ὁμήρου αἰτώσιον ἀχθος ἀρούρης κ. τοῦτο θέλει εἰπεῖν, ὅτι ἐν
Εὐρώπῃ πολιοῦν τοὺς θαλασπύρους Ἕλληνας μὲ αὐτὰ τῶν
Ἑλλάνων τὰ ὅπλα.

Πατρίδα καὶ τὰ τὴν ἐδικήσετε, ὡς ἄλλοι
 Ἡρακλεῖς, ἀπὸ τῶν ἰχθύων τῆς τὰς ὕβρεις,
 ἀκολουθήτε, ὡς Σαρδανάπαλοι, τὴν ἀναίσχυν-
 τον γυναῖκα, τὴν ὁποίαν, πλαινηθέντες ἴσως,
 ἐπιστεύσατε, ὅτι εἶναι ἡ ἀληθὴς εὐδαιμονία.
 Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς τοὺς μισοπόνους νέους,
 ἵαν διὰ δυστυχίαν τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκωνταί
 τινες τοιοῦτοι. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνδέχεται μήτ'
 ὅλοι οἱ πλούσιοι τῶν Γραικῶν νὰ ἔχωσιν ἴσως
 τὸν αὐτὸν ζῆλον ἐκείνων, τοὺς ὁποίους δικαίως
 ἀνωτέρω ἐπαίνεσα, δὲν ἤθελεν εἶσθαι περιτ-
 τὸν νὰ εἰπῶ τινὰ καὶ πρὸς αὐτούς. Καὶ πρὸς
 μὲν τοὺς Φιλαργύρους σιωπῶ, ἐπειδὴ εἶναι
 τόσον ἀναίσθητοι, ὅσον τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ
 ἀργύρου τὰ μέταλλα, τὰ ὁποῖα ἐξιοποίη-
 σαν· τὸ νὰ προσπαθῇ τις νὰ μεταβάλλῃ τοιού-
 τους ἀνθρώπους ἤθελεν εἶσθαι τὸ αὐτὸ καὶ
 τὸ νὰ λέγῃ τὸν χρυσὸν, γενοῦ ἄργυρος, ἢ τὸν
 ἄργυρον, γενοῦ χρυσός. Ὁ λόγος μου λοιπὸν
 εἶναι πρὸς μόνους ἐκείνους, ὅσοι μετὰ χαρᾶς
 ἐξοδεύουσιν ἐκ τοῦ περισσεύματος, ἀλλὰ
 ποῦ, πότε καὶ πῶς νὰ ἐξοδεύωσι δὲν ἔμαθον
 ἀκόμη.

Καὶ εἰς αὐτὸ τὸ εὐτελέστατον ἀνδράποδον, ὧ φίλοι πλούσιοι, δύναται πολλάκις ἡ τύχη νὰ δώσῃ θησαυροὺς μεγάλους χρημάτων· ἀλλὰ μόνος ὅστις ἔχει γενναίαν ψυχὴν, ἐξεύρει τὴν ἀληθῆ χρῆσιν τοῦ πλούτου. Ἡ ἀληθὴς χρῆσις τὴν σήμερον εἶναι νὰ τὸν δαπανᾷτε εἰς θεραπείαν τῆς πληγωμένης καὶ νοσοῦσης Πατρίδος, νὰ ἀγοράσετε φάρμακα, νὰ πληρώσιτε ἰατροὺς. Τὰ φάρμακα εἶναι τῶν ἐπιστημῶν τὰ φῶτα, οἱ ἰατροὶ εἶναι οἱ ἐπιστήμονες καὶ συνίτοι ἄνδρες. Τί σας χρησιμεύει ὁ πλοῦτος, ὅταν δὲν ἐξεύρετε νὰ τὸν μελαχρισθῇτε εἰς ἀτατροφὴν καὶ παιδείαν τῶν ἰδίων τέκνων; τίς ωφείλει ἀπὸ τὸ νὰ ἀφήσετε θησαυροὺς χρημάτων εἰς κληρονόμους, τῶν ὁποίων ἡ ἀπαιδευσία θέλει κάμει τὸν πλοῦτον κακίας, καὶ ὅχι ἀρετῆς ὄργανον *; τί καλὸν προσμένετε ἀπὸ

* Ἐπιρριν, ἔστι Κράτης ὁ φιλόσοφος, ὃς ἦν δυνάστης, καὶ ἀναβῆ τις εἰς τὸ ὑψηλότεον μέρος τῆς πόλεως, καὶ καὶ διαλαλήσῃ ἐκείθιν πρὸς ὅλους τοὺς πλουσίους πατέρας, ὅσοι ἀμιλοῦν τῶν ἰδίων τέκνων τὴν παιδείαν, ταῦτα τὰ λόγια· « Ὁ ἄνθρωποι, αὐτὸ φέρεθι, εἴτις χρημάτων μὲν κτήσας πᾶσι παισὶν σπουδῇ, τῶν

τὸν πλοῦτον, ὅταν δὲν συνοδείῃται μὲ τὴν τιμὴν; μήπως δύναται μόνος ὁ χρυσὸς τὰ θεραπεύσῃ τὴν αἰσχύνην τοῦ νὰ λέγῃσθε ἀπαιδύτων τέκνων ἀπαιδευτοὶ γονεῖς, ἢ βαρβαριθείσης Πατρίδος βαρβαρώτατοι πολῖται; Σοῖς ἐξοδέετε μὲ προθυμίαν εἰς ἐλεημοσύνας ἀλλ' εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλειτέρα ἐλεημοσύνη τὸ νὰ κόπῃ τις τὰς αἰτίας τῆς πτωχείας, παρὰ τὸ νὰ τρέφῃ πτωχοὺς. Ἡ πτωχεία προέρχεται πολλάκις ἀπὸ ἐκούσιον ἀργίαν, ἢ ἀπὸ τὴν κοινὴν τῆς Πατρίδος συμφορὰν· ἀργοὶ καὶ πτωχοὶ ἐκεῖ μάλιστα εἶναι πολλοὶ, ὅπου δὲν εἶναι μήτε τέχνη μήτε ἐπιστῆμαι, ὅπου δὲν βασιλεύουσι νόμοι χρηστοί *.

Ἐνῶθῃτε λοιπὸν καὶ σεις μὲ τοὺς ζηλωτὰς τοῦ γένους πλουσίους, διὰ τὸ ὄνομα καὶ διὰ τὴν ἀγάπην τῆς κοινῆς ἡμῶν Πατρίδος, καὶ συνεισφέρετε ἕκαστος τὸ κατὰ δύναμιν, ἐπι-

» δούλων, οἷς ταῦτα καλαίψις, μικρὰ φρονίζετε
» (Πλούταρχ. περὶ παιδ. ἀγωγ.)».

* Εἰς τὰς Ἀθήνας μήτε πτωχοὶ, μήτε φανοζῆται εὐρίσκειτο, εἰς ὅσον οἱ Ἀθηναῖοι ἐλευθερίῳ ἀπὸ νόμους

δὴ ἡ Πατρίς, εὐρισκομένη εἰς δυστυχίαν, δὲν
ἔχη δημόσιον θησαυρὸν, διὰ τὰ συστήσῃ κοινὰ
φροντιστήρια τῆς ἀνατροφῆς καὶ παιδείας τῶν
ἀπόρων γένων. Τὸ γὰρ πληρῶναι διδάσκαλοι
ἀπὸ τοῦ δημόσιου εἶναι καὶ αὐτὸ εὖρημα καὶ
νομοθέτημα τῶν Ἑλλήνων *, τῶν ὁποίων καυ-
χᾶσθε γὰρ ἦσθε ἀπόγονοι. Πολλαπλασιάσατε
καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα τὰ σχολεῖα καὶ τὰς

χρησίδες, εἰς ὅσον ἐπιμελοῦντο τὴν καλὴν ἀνάτροφον καὶ
παιδείαν τῶν γένων, εἰς ὅσον ἐτίμων τὰς τέχνας καὶ τοὺς
τιχνίτας, καὶ ἐκόλαζον ὡς πολίτικόν ἀμάρτημα τὴν ἀρ-
γίαν. ἀλλὰ τῶν καλῶν τοῦ Σέλωνος νόμων ἡ καταφρό-
νησις, καὶ τῆς χρυστῆς τῶν γένων παιδείας ἡ ἀμίλεια
ἐγέμισεν ἔπιπτα (ὡς λέγει ὁ Ἰσοκράτης) καὶ τὰς Ἀθή-
νας ἀπὸ ψωμοζέτας. «Τότε οὐδὲς ἦν τῶν πολιτῶν ἐνδεὲς
» τῶν ἀναγκαίων, οὐδὲ προσαιτῶν τοὺς ἐτυγχάνοντας τὴν
» πόλιν κατήρχναι· γυνὴ δὲ πλείους εἶπεν οἱ σπανιζόμενοι
» τῶν ἐχόντων (Ἰσοκρ. Ἀριστοπαγίτ.)».

* Εἶναι νόμος Χαράνδου τοῦ νομοθέτου τῶν Θεωρίων,
περὶ τοῦ ἑκείνου ταῦτα λέγει Διόδωρος ὁ Σικελιώτης. «Ἐπο-
» μοθέτησε γὰρ τῶν πολιτῶν τοὺς οὐκ ἀπείρους μισ-
» θάτους γράμματα, χορηγούσης τῆς πόλεως τοὺς μισ-
» θοὺς τῆς διδασκαλίας· ὑπέλαβε γὰρ τοὺς ἀπόρους
» τοῖς βίοις, ἰδίᾳ μὴ δυναμένους διδόναι μισθούς, ἀπε-
» σπηρευόμενοι τῶν καλλίστων ἐπιστηδευμάτων (Βιβλ. ΙΒ,
» κεφ. ιβ.)».

βιβλιοθήκας· πέμψατε, μὲ κοινὴν δαπάνην,
χρηστοθήκας γένους εἰς τὴν Εὐρώπην, διὰ τὰ σᾶς
φύρωσι τὰ καλὰ τῆς Εὐρώπης· καὶ παράδοτε εἰς
τὰς χεῖρας αὐτῶν τὴν παιδείαν τοῦ Γένους. Ἀλλ'
ἐνώθητε γρήγορα, ἐν ὅσῳ ἡ Ἑλλάς ἔχει χρεῖαν
βοηθείας, εἴαν θέλετε γὰρ ἔχετε τὴν παρὰ
τῆς Ἑλλάδος εὐγνωμοσύνην. Οἱ πιστοὶ φίλοι
τρέχουσιν εἰς τὸν κίνδυνον τοῦ φίλου· οἱ κό-
λακες δὲν φαίνονται, πλὴν ἀφ' οὗ περάσῃ ὁ
κίνδυνος. Ἀντὶ τοῦ γὰρ λυπῆσθε τὴν εἰς τὰ
καλὰ καὶ χρήσιμα δαπάνην, χρεὸς ἔχετε γὰρ
εὐχαριστῆτε τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν, ὅτι σᾶς
ἐγέννησεν εἰς περιστάσεις καὶ καιροὺς τοιού-
τους, εἰς τοὺς ὁποίους μὲ μόνον τὸ περισ-
συμα τῶν ὑπαρχόντων, δαπανώμενον φρονί-
μως, δύνασθε γὰρ ἀποκτήσετε μνήμην ἀθά-
νατον, ἐπονομασθέντες **ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ**
Τῆς Ἑλλάδος. Εἴαν ἔχετε μικρὰν φρό-
νησιν, δὲν σᾶς λαιθάνει, ὅτι ἡ πρὸς τὸ καλὸν
ἀλλοίωσις τῆς Ἑλλάδος ἀρχήσιν. Ὁ καιρὸς
ἴσως δὲν εἶναι μακρὰν, ὅταν ἡ Πατρίς θέλῃ
ἀποσπαραφῇ τὰ δῶρα ὅλων τῶν ἀνοήτων ἐκεί-
νων πλουσίων, ὅσοι δὲν ἐπρόσδραμον εἰς

τὴν ἀνάγκην τῆς. Ἄν δὲν σᾶς κινή εἰς συμ-
πάθειαν, ἢ ἐντροπὴν, τῆς Πατρίδος ἢ γύμ-
νωσις, ἃς σᾶς κινήσῃ καὶ ἡ πρόνοια τῶν
ιδίῳν τέκνων. Ὅταν ἡ Ἑλλὰς φωτισθῇ, δὲν
ἔχετε πλέον χρεῖαν τὰ ξενιτεύει· ἀλλ'
αὐτοῦ εἰς τὰς πατρικὰς ἀγκάλας, καὶ ὑποκάτω
εἰς τοὺς πατρικοὺς ὀφθαλμοὺς θέλει βλέ-
πει καὶ ἀπολαύει τοὺς καρποὺς τῆς παι-
δείας τῶν, καὶ τὸ σίβας τόσον περισσότερον,
ὅσον ἡ παιδεία διδάσκει, καθὼς τᾶλλα, οὕτω
καὶ τὰ πρὸς τοὺς γονεῖς καθήκοντα. Ἀπὸ
ταύτην τῶν φιλογενῶν πλουσίων καὶ τῶν σπου-
δαίων τὴν ταχεῖαν ἔνωσιν κρίνεται τῆς
Ἑλλάδος καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ σωτηρία. Εἶναι
κοινὴ πάντων κατασχύτη τὰ ὑποφέρωμεν τὴν
καταφρόνησιν τῶν ἄλλων Ἑθνῶν, τὰ μὴν ἀριθ-
μώμεθα μετὰ αὐτῶν « μήτε τρίτοι, μήτε
» τέταρτοι, μήτε δωδέκατοι », καθὼς ἔλεγε
ὁ παλαιὸς χρησμὸς περὶ τῶν Μεγαρίων, τὰ
μὴ λογίζόμεθα καὶ ἔθνος ἐπὶ τῆς γῆς· τίτες;
ἡμεῖς οἱ ἀπόγονοι τοῦ πρώτου σοφοῦ, τοῦ
πρώτου μεγάλου ἔθνους τῆς γῆς· καὶ πότε;
ὁπόταν

ὁπόταν ἦται εἰς τὰς χεῖρας ἡμῶν τὸ γὰ ἐκδι-
κήσωμεν τὴν κοινὴν Πατρίδα, ἀπὸ τῆς ἀπαι-
δυσίας τὸ ὄνειδος*.

Εἰς ὅσα, φιλέλληνες πλούσιοι, καὶ φιλό-
μουσοι νέοι, εἶπα περὶ τοῦ κοινοῦ πάντων
ἡμῶν χρέους, μ' ἐκίνησεν ἡ αὐτὴ ἐκείνη τῆς
Πατρίδος ἀγάπη, ἀπὸ τὴν ὁποίαν σᾶς βλέπω
τὴν σήμερον ὀδηγουμένους εἰς τὸ καλὸν, καὶ
ὄχι καὶν ἄλλο ἀνάξιον Ἑλληνικῆς ψυχῆς τέ-
λος. Ἐάν τις (καὶ ἐλπίζω, ὅτι οὐδεὶς τοιοῦ-
τος θέλει εὐρεθῇ) κρίνῃσι κακῶς τὰ λεχθέν-
τα, διότι ὀλίγον τοὺς μέλει τὰ ἰδῶσι καὶ
πάλιν τὴν Ἑλλάδα εὐδαίμονα καὶ σιολισμέ-
νην μὲ τὰς προγονικὰς ἀρετὰς, μὲ τὴν ἀρχαίαν
παιδείαν, εὐνομίαν καὶ δόξαν αὐτῆς, πρὸς αὐ-
τοὺς λέγω ὅ,τι ἔλεγε πρὸς τοιοῦτους ἀκροατὰς
καὶ κριτὰς ὁ Γσοκράτης. « Ἐμοὶ δὲ τῶν μὲν
» τοιούτων ἀκροατῶν οὐδὲν πώποτ' ἐμέλησεν,

* « Ἄισχρον . . . ὅλας Ἑλλάδας ὑβριζομένης μηδε-
» μίαν ποιήσασθαι κοινὴν τιμωρίαν, ἔξδν ἡμῖν εὐχῆς ἀξία
» διαπράξασθαι (Ἰσοκράτ. Παναθηναί.) ».

» οὐδὲ τῶν ἄλλων τοῖς εὖ φρονοῦσιν· ἐκείναι
 » δὲ, τῶν ἅ τε προεῖπον πρὸ παντὸς λόγου
 » μνημονευσόντων, τῷ τε πλήθει τῶν λιγο-
 » μένων οὐκ ἐπιμνησόντων..... πάντων
 » δὲ μάλιστα, τῶν οὐδενὸς ἂν ἥδιον ἀκούον-
 » των, ἢ λόγου διηξιόνητος ἀνδρῶν ἀρετὰς,
 » καὶ πόλειως τρόπον καλῶς οἰκουμένης· ἅπτε-
 » ραι μιμήσασθαι τινες βουλευθεῖν καὶ διυπ-
 » θεῖν, αὐτοὶ τ' ἂν ἐν μεγάλῃ δόξῃ τὸν
 » βίον διαγάγοιεν, καὶ τὰς πόλεις τὰς αὐτῶν
 » εὐδαίμονας ποιήσαιεν. (Ἰσοκρ. Παναθην.) η.

Π Ι Ν Α Ξ

Τ Ω Ν Π Α Ρ Α Γ Ρ Α Φ Ω Ν.

§. 1.	Εἰσαγωγή.....	σελ. I
§. 2.	Ἀρχὴ τῶν ποιεῶν, καὶ δικαίωμα τοῦ κολάζειν.....	7
§. 3.	Συμπεράσματα τῶν προειρημένων ἀρχῶν.....	II
§. 4.	Ἑρμηνεία τῶν νόμων.....	14
§. 5.	Ἀσάφεια τῶν νόμων.....	20
§. 6.	Περὶ Φυλακώσεως.....	23
§. 7.	Σημεῖα καὶ τύποι τῶν δικῶν...	26
§. 8.	Περὶ Μαρτύρων.....	31
§. 9.	Περὶ κρυφίων κατηγοριῶν.....	37
§. 10.	Ἑρωτήσεις ὑποβλητικαὶ.....	41
§. 11.	Περὶ Ὁρκῶν.....	43
§. 12.	Περὶ Στρεβλώσεως.....	45
§. 13.	Περὶ ποσότητος τοῦ καιροῦ τῆς δίκης, καὶ περὶ Παραγραφῆς...	60
§. 14.	Περὶ ἁμαρτημάτων ἀρχομένων, καὶ περὶ συταιτίων.....	66

§. 15.	Περὶ μετριότητος τῶν ποιῶν . .	71
§. 16.	Περὶ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου . .	77
§. 17.	Περὶ Ἐξορίας, καὶ περὶ Δημιύ- σως τῶν ὑπαρχόντων	95
§. 18.	Περὶ ποινῆς Ἀτιμώσιως	98
§. 19.	Ὅτι ἡ ποινὴ πρέπει γὰρ ἵνα τα- χεῖα, ἀνάλογος μὲ τὸ ἁμάρτημα, καὶ δημόσιος	101
§. 20.	Ὅτι ἡ ποινὴ πρέπει γὰρ ἵνα βε- βαία καὶ ἀναποσεικτος · Καὶ περὶ χάριτος, ἥγουν συγχωρήσεως ἁμαρ- τημάτων	106
§. 21.	Περὶ Ἀσύλων	110
§. 22.	Περὶ ἐπικηρύξεως χρημάτων . .	113
§. 23.	Περὶ ἀναλογίας ἁμαρτημάτων καὶ ποιῶν	116
§. 24.	Περὶ τοῦ μέτρου τῶν ἁμαρτημά- των	120
§. 25.	Διαίρεσις τῶν ἁμαρτημάτων . .	124
§. 26.	Περὶ ἁμαρτημάτων Καθουσιώ- σιως	127

§. 27.	Περὶ ἁμαρτημάτων ἐναντίον τῆς ἀσφαλείας ἐκάστου κατὰ μέρος πολίτου · Καὶ πρῶτον περὶ Βίας .	128
§. 28.	Περὶ Ὑβριων	134
§. 29.	Περὶ Μονομαχίας	139
§. 30.	Περὶ Κλοπῆς	141
§. 31.	Περὶ Πραγματεύσεως ἀπηγορευμέ- νης	143
§. 32.	Περὶ Χρεωφειλετῶν	146
§. 33.	Περὶ ἁμαρτημάτων, ὅσα παρασ- σουσι τὴν κοινὴν ἡσυχίαν	151
§. 34.	Περὶ Ἀργίας	154
§. 35.	Περὶ Ἀυτοχειρίας	155
§. 36.	Περὶ ἁμαρτημάτων, τῶν ὁποίων ἡ ἀπόδειξις εἶναι δύσκολος . .	163
§. 37.	Περὶ εἰδους τινὸς ἐξαιρέτου ἁμαρ- τημάτων	168
§. 38.	Περὶ πηγῶν τιῶν, ἀπὸ τὰς ὁποίας προέρχονται πολλὰ σφάλ- ματα καὶ πολλὰ ἀδικίαι τῆς νομοθεσίας · Καὶ πρῶτον περὶ ψευδῶν ἐννοιῶν ἀφελείας	171

ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΙΝΩΝ.

§. 1.

Εἰσαγωγή.

Ἔργον τῶν ὀρθῶν νόμων εἶναι⁽¹⁾ τὸ νὰ ἀφελούη
ὅλους ἐξ ἴσου, ἐμποδίζοντες τὴν ὁρμὴν, τὴν
ὁποίαν ἐκ φύσεως ἔχει πᾶς ἕνας εἰς τὸ νὰ
σφειτερίζεται ὅλην τὴν δύναμιν καὶ τὴν εὐτυχίαν,
καὶ νὰ ἀφίνη εἰς τοὺς λοιποὺς ὅλην τὴν ἀδυνα-
μίαν καὶ δυστυχίαν. Ἀλλ' ἀφίουσιν ὡς ἐπὶ τὸ
πλεῖστον οἱ ἄνθρωποι τὰς πλέον ἀξιολόγους δια-
ταγὰς εἰς πρόσκαιρόν τινα φρόνησιν, ἢ εἰς τὴν
διάκρισιν ἐκείνων, εἰς τοὺς ὁποίους συμφέρι νὰ
μάχωνται τοὺς προνοητικοὺς καὶ σωτηριώδεις
νόμους. Μήτε φροντίζουν νὰ διορθώσωσι τὰ
ἄτοπα ἀπὸ τὰ ὁποῖα βασανίζονται, παρέξ
ἀφ' οὗ δοκιμάσουν μυρίας καὶ πολυχρόνιους ἀπά-
τας εἰς αὐτὰ τὰ ἀναγκαιότερα πράγματα τῆς
ζωῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας. Τότε μόνον ἀφ' οὗ
φθάσουν εἰς ἄκρον τὰ κακὰ, μὴ δυνάμενοι πλέον

τὰ τὰ ὑποφέρωσιν, ἀνοίγουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὰς ἐναργεστάτας ἀληθείας, αἱ ὁποῖαι, διὰ τὸ νὰ ἦναι ἀπλαῖ, φεύγουσι τὴν κατάληψιν τῶν χυδαίων ἀνθρώπων, ὅσοι μὴ ὄντες συνι-
δισμένοι νὰ ἀναλύωσι τὰς ἐννοίας τῶν πραγμά-
των, τὰς δέχονται ὁλομερῶς καὶ συγκεχυμέναι,
πλέον κατὰ παράδοσιν παρὰ μὴ ἐξέτασιν.

Ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἱστορίας θίλλει μᾶς πληροφορήσει ὅτι οἱ νόμοι, μὲ ὅλον ὅτι εἶναι, ἢ ἐπιρρί-
κων νὰ ἦναι, ἐλευθέρων ἀνθρώπων συνι-
ται, ἐχρημάτισαν ὥς ἐπὶ τὸ πλείστον ὅργανα
τῶν παθῶν μερικῶν ἀνθρώπων, ἢ ἐγεννέθησαν
ἀπὸ αὐτόματόν τινα καὶ προσωρινὴν ἀνάγκην.
Δὲν ὑπεγορεύθησαν ἀπὸ ἀπροσπαθῆ τινὰ τῆς
ἀνθρωπίνης φύσεως ἐξεταστὴν, ὅστις ἤθελε δια-
ρήσει καὶ ἀναφέρει τὰς πράξεις τινὸς πλήθους
ἀνθρώπων, ὡς εἰς κέντρον κοινόν, εἰς τοῦτοι
τὸν σκοπὸν, τὴν μεγίστην εὐδαιμονίαν
διαμοιρασμένην εἰς ὅσον εἶναι δυνα-
τὸν περισσοτέρους ἀνθρώπους. Ὡ-
πόσον εὐτυχὴ ἦσαν τὰ ὀλίγα ἐκείνα ἔθνη, ὅσα
δὲν ἐπρόσμελλαν τὴν βραδύτητα τῶν ἀνθρωπίνων
μεταβολῶν, καὶ τῶν διαφόρων περιστάσεων κινή-
σιν, διὰ νὰ τοὺς χειραγωγῇ ἀπὸ τῆς ὑπερβολῆς
τοῦ κακοῦ εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ καλοῦ, ἀλλ'
ἐπιτάχυναν μὲ τοὺς καλοὺς νόμους τὴν τοιαύτην

μετάβασιν! Ἄξιος βίβαια τῆς εὐγνωμοσύνης
τῶν ἀνθρώπων εἶναι ὁ φιλόσοφος ἐκεῖνος, ὅστις
ἀπὸ τὸ σκοτεινὸν καὶ καταφρονημένον αὐτοῦ τα-
μίον ἐτόλμησε πρῶτος νὰ σκορπίσῃ εἰς τὸν
χυδαῖον λαὸν τὰ πρὸ πολλοῦ ἀκαρπα τῶν
ὀφελίμων ἀληθειῶν σπέρματα.

Ἐγνωρίσθησαν τέλος πάντων αἱ ἀληθινὰ σχέ-
σεις μεταξὺ Ἡγεμόνων καὶ ὑπηκόων, μεταξὺ ἔθ-
νους καὶ ἔθνους, καὶ ἀνιψυχώθη ἡ ἐμπορία,
ἀφ' οὗ διὰ τῆς τυπογραφίας ἐδημοσιεύθησαν αἱ
φιλοσοφικαὶ ἀλήθειαι. Καὶ ἀνιψώθη μεταξὺ τῶν
ἔθνων ἡ ἡσυχος πόλεμος τῆς φιλοπονίας, πόλεμος
φιλανθρωπώτατος καὶ ἄξιος λογικῶν ἀνθρώπων.

Ὅλα ταῦτα εἶναι καρποὶ τοῦ φωτισμένου
τούτου αἰῶνος. Μὲ ὅλον τοῦτο πολλὰ ὀλίγοι
ἐξέτασαν καὶ κατεπολέμησαν τὴν σκληρότητα τῶν
ποιῶν, καὶ τὴν ἀνωμαλίαν τῶν ἐγκληματικῶν
δικῶν. Καὶ τοῦτο τὸ μέρος τῆς νομοθεσίας,
ἀγκαλὰ τὸ κυριώτατον, εἶναι τὸ πλέον ἡμελη-
μένον εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν Εὐρώπην. Πολλὰ
ὀλίγοι, ἀναβαίνοντες εἰς ἀρχὰς καὶ κατόνας γενι-
κούς, ἐζήτησαν νὰ ἐξαλείψωσι τὰ τοσούτων
αἰώνων συνηθροισμένα σφάλματα, ἢ καὶ νὰ χα-
λινώσωσι μὲ τὴν δύναμιν τῶν γνωρισμένων ἀλη-
θειῶν τὸν ἀχαλίνωτον δρόμον τῆς κακῆς ὁδη-
γουμένης ἐξουσίας, τῆς ὁποίας αἱ πράξεις,

ἐπικρατοῦσαι μέχρι τοῦ νῦν, ἐχρημάτισαν τόσα παραδείγματα βαρβάρου καὶ ψυχρᾶς ἀπανθρωπίας. Οἱ στεναγμοὶ τῶν ἀδυνάτων ὅμως, ὅσοι θυσιάζονται εἰς τὴν ἀμαθίαν καὶ ἀσπλαγχνίαν τῶν δυνατῶν, τὰ βάρβαρα βασανιστήρια, πολλαπλασιαζόμενα μὲ ἀνωφίλητον ἀυσπρότητα δι' ἐγκλήματα ἢ ἀναπόδικτα, ἢ παιτάπασιν ἀνυπόστατα, τῆς φυλακῆς ἢ φρικώδους κατὰστασις, τὴν ὁποίαν αὐξάνει περισσότερον ἢ σκληροτάτη βάσανος τῶν δυστυχῶν, ἢ ἀδελότης τοῦ μέλλοντος, ὅλα ταῦτα ἔπρεπε νὰ ἐξυπνίσωσι τοὺς πολιτικούς φιλοσόφους, ὅσοι κυβερνοῦσι τὰς ὑπολήψεις καὶ τὰ φρονήματα τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ αἰμίμηστος Πρόεδρος Μοντίσκιος ἐλάλησεν, ἀλλ' ἐν παρόδῳ, περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως. Καὶ ἐπεὶ μίᾳ καὶ ἀδιαίρετος εἶναι τῆς ἀληθείας ἡ ὁδὸς, ἠναγκάσθην καὶ ἐγὼ τὰ ἀκολουθήσω τὰ φωτεινὰ τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς ἴχνη. Ἀλλ' ὅμως εὐκολα θέλουν διακρίνει τὰ βήματά μου ἀπὸ τὰ ἰδικά του, ὅσοι ἐξεύρουν νὰ συλλογίζωνται, διὰ τοὺς ὁποίους καὶ μόνον γράφω. Εὐτυχέστατον θέλω νομίσαι τὸν ἑαυτόν μου, ἂν, ὡς ἐκεῖνος, ἀξιοθῶ καὶ ἐγὼ νὰ λάβω τὰς μυστικὰς εὐχαριστίας τῶν ἀφαιῶν καὶ ἡσυχῶν ὁπαδῶν τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καὶ

ἂν ἐμπνεύσω εἰς αὐτοὺς τὴν ἡδυτάτην ἐμβρίμῃσιν, μὲ τὴν ὁποίαν αἱ εὐαίσθητοι ψυχαὶ ἀντιλαλοῦσιν εἰς τὴν φωνὴν ἐκείνου, ὅστις ὑπερασπίζει τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων συμφέροντα.

Διὰ τὰ λαλήσω μὲ τάξιν, ἔπρεπε νὰ ἐξετάσω καὶ νὰ διακρίνω τῶν ἐγκλημάτων τὰ διάφορα εἶδη, καὶ τὸν τρόπον τοῦ κολάζειν αὐτά. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη λεπτομερὴς ἐκθεσις εἶναι καὶ ἄπειρος καὶ ἀπὸ τῆς διὰ τὴν εὐμετάβλητον καὶ πολυποίκιλον αὐτῶν φύσιν, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὰς διαφόρους περιστάσεις τῶν χρόνων καὶ τόπων. Ὅθεν ἱκανὸν εἶναι νὰ δείξω μόνας τὰς γενικωτέρας ἀρχάς, καὶ τὰ πλέον ὀλέθρια καὶ κοινότερα σφάλματα, διὰ νὰ ἐλευθερώσω ἐξ ἴσου ἀπὸ τὴν πλάνην καὶ ἐκείνους, ὅσοι κακῶς νοοῦντες τὸ φιλελεύθερον, σπουδάζουν νὰ φέρωσι τὴν ἀταρχίαν, καὶ ἐκείνους, ὅσοι ἐπιθυμοῦν νὰ δώσωσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῶν καλοήρων τὴν μονασικὴν εὐταξίαν.

Ποῖαι ποινὰὶ ἀρμόζουσιν εἰς τὰ ἐγκλήματα; Εἶναι ἄρα ποινὴ ἀληθῶς ἀφελίμος καὶ ἀναγκαία ὁ θάνατος διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ εὐταξίαν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας; Ἡ στρέβλωσις καὶ τὰ βασανιστήρια εἶναι τάχα δίκαια, καὶ ἐπιτυγχάνουσι τὸν

σκοπόν, τὸν ὁποῖον οἱ νόμοι σοχά-
ζονται; Τίς εἶναι ὁ πλέον ἀρμό-
διος τρόπος τοῦ νὰ ἐμποδίζωνται τὰ
ἐγκλήματα; Αἱ αὐταὶ ποιναὶ εἶναι
ἄρα ἐπίσης ὀφείλιμοι εἰς πάντα
καιρόν; καὶ ποῖα ἀποτελέσματα προ-
ξενοῦσιν αὐταὶ εἰς τῶν ἀνθρώπων
τὰ ἥθη; Ταῦτα τὰ προβλήματα πρέπει
νὰ λυθῶσι μὲ τὴν γεωμετρικὴν ἐκείνη ἀκρίβειαν,
εἰς τὴν ὁποίαν δὲν δύναται νὰ ἀντισταθῇ, μήτε ἡ
σκοτεινὴ τῶν σοφισμάτων καὶ ἀπατηλὴ εὐγλωτ-
τία, μήτε ἡ διελὴ καὶ ἀτολμος ἀμφιβολία. Θέλω
κρίνει εὐτυχῇ τὸν ἑαυτὸν μου, καὶ ἂν ἄλλο προτί-
ρημα δὲν εἶχα, ἂν παραστήσω πρῶτος εἰς τὴν Ἰτα-
λίαν μὲ περισσοτέραν σαφήνειαν πράγματα, τὰ
ὁποῖα ἄλλα ἔθνη ἐτόλμησαν καὶ νὰ γράψωσι καὶ
νὰ πράξωσιν. Ἄν ὅμως, ὑπερασπίζων τὰ ἀνθρώ-
πινα δίκαια καὶ τὴν ἀκαταμάχητον ἀλήθειαν,
συνεργήσω εἰς τὸ νὰ ἐλευθερώσω ἀπὸ τὴν ἀγ-
νίαν καὶ τοὺς σπασμοὺς τοῦ θανάτου ἐν μέγαν δυ-
στυχὲς σφάγιον τῆς τυραννίας, ἢ τῆς ἐπίσης ὀλε-
θρίου ἀμαθίας, αἱ ἐυλογίαι καὶ τὰ δάκρυα τῆς
ὑπερβολικῆς χαρᾶς ἐνὸς μόνου ἀθώου θέλουν
εἶδαι ἡ παρηγορία μου, καὶ ἂν ὅλος ὁ κόσμος
ἤθελε μὲ καταφρονήσει.

§. 2.

Ἀρχὴ τῶν ποινῶν, καὶ δικάσιμα τοῦ
κολάζειν.

Καμμίαν ὀφείλειαν μόνιμον δὲν δύναται νὰ
προξηγήσῃ ἡ πολιτικὴ ἠθικὴ, ὅταν δὲν ἐπιστηρί-
ζεται εἰς τὰ ἀνεξάλειπτα τοῦ ἀνθρώπου φρονή-
ματα. Ὅσοι νόμοι μακρύνουσιν ἀπ' αὐτὰ, θέ-
λουν ἐξ ἀνάγκης ἀπαντήσῃ ἐμπόδια, τὰ ὁποῖα
τέλος πάντων νικῶσι καὶ ἀνατρέπουσι τοὺς νό-
μους, καθὰς ἡ δύναμις ἐνός τινος σώματος, ὅσον
μικρὰ καὶ ἂν ᾖ, ἔσται ἀδιακόπως ἐνεργῇ, νικᾷ
πᾶσαν βιάσαν ἐξωτερικὴν κίνησιν. Πρέπει λοιπὸν
νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, διὰ νὰ
ἔυρωμεν τὰς διμελιώδεις ἀρχὰς καὶ τοὺς κανόνας
τοῦ δικαιοῦτος, τὸ ὁποῖον ἔχει ὁ Ἥλιος νὰ
κολάζῃ τὰ ἐγκλήματα.

Κανένας δὲν ἔδωκε χάρισμα μέρος τῆς ἐλευ-
θερίας του διὰ τὸ κοινὸν συμφέρον. Τοῦτο τὸ
ἀνυπόστατον ὃν δὲν εὐρίσκεται πᾶρεξ εἰς τὰς
μυθιστορίας. Ἐπιθυμῶ πᾶς εἶναι, ἂν ᾖτον δυ-
νατὸν, νὰ ᾖ ἐλεύθερος ἀπὸ τὰς συνθήκας, εἰς
τὰς ὁποίας ζητεῖ νὰ ὑποχρεώσῃ τοὺς ἄλλους.
Πᾶς εἶναι, θέλει νὰ ᾖ αὐτὸς τὸ κέντρον ὅλης
τῆς ὑδρογείου σφαίρας.

Εἰς τὴν ἐκείνην ἐκδοχὴν τοῦ νόμου, ὅτι ὁ καθένας εἶναι ἐλεύθερος νὰ ποιεῖ ὅσα αὐτὸς θέλει, ὡς οὐκ ἔστιν ἄλλο ὅριον ἢ τὸ δικαίωμα τοῦ ἑαυτοῦ, καὶ ὡς οὐκ ἔστιν ἄλλο ὅριον ἢ τὸ δικαίωμα τοῦ ἑαυτοῦ.

Τοῦ ἀνθρώπινου γένους ὁ πολλαπλασιασμός, ἀγχαλὰ βραδὺς κατ' ἀρχὰς, ἦτον μ' ὅλον τοῦτο ἀσυγκρίτως σφοδρότερος παρὰ τὰ μίσα, τὰ ὅποια ἐπρόσφεριν ἡ ἀγχιος μόνη φύσις διὰ τὰ πληρώσει τὰς καθημερινὰς ἀλληλομάχους τῶν ἀνθρώπων χρείας. Ὅθεν ἠνάγκασε τοὺς πρῶτους ἀγχιους ἀνθρώπους νὰ ἐνωθῶσι μετ' ἀλλήλων. Αἱ πρῶται ἐνώσεις ἐγέννησαν ἐξ ἀνάγκης ἄλλας, καὶ τειροτοτρόπως ἡ κατάστασις τοῦ πολέμου ἐπείρασεν ἀπὸ τοὺς κατὰ μέρος ἀνθρώπους εἰς ὁλόκληρα ἔθνη.

Οἱ νόμοι εἶναι συντεθῆκαι, διὰ τῶν ὁποίων ἀνθρώποι ἐλεύθεροί καὶ χωρισμένοι ἕως ἀπὸ τοῦ ἄλλου, ἐνώθησαν εἰς μίαν πολιτικὴν κοινότητα, μὴν ὑποφέροντες πλέον νὰ ζῶσιν εἰς ἀκατάπαυστοι πολέμου κατάστασιν, μήτε νὰ ἔχωσι τοιαύτην ἐλευθερίαν, ἀπὸ τὴν ὁποία οὐδεμίαν ἀφίλειαν ἐπρόσμεναν, ἐπειδὴ δὲν ἦσαν βίβαιοι νὰ τὴν φυλάξωσιν. Ἐδωκε λοιπὸν ἕκαστος ἀπ' αὐτοὺς μέρος τῆς ἰδίας ἐλευθερίας, μὲ σκοπὸν νὰ φυλάξῃ τὸ ἐπίλοιπον μὲ ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχίαν. Καὶ τὸ κεφάλαιον ὅλων τῶν μερίδων τῆς δοθείσης ἐλευθερίας διὰ τὸ συμφέρον ἑκάστου, ἀποτελεῖ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ ἔθνους. Ὁ ἡγεμὼν εἶναι ὁ νόμιμος φύλαξ καὶ οἰκονόμος τούτων τῶν μερίδων. Δὲν ἦτον ὁμοῦς ἱκανὸν νὰ ἐγχειρίσῃ τὴν παρακαταθήκην ταύτην εἰς τὸν ἡγεμόνα, ἀντὶ τὴν

ἐφύλαττον

ἐφύλαττον καὶ ἀπὸ τοὺς σφετερισμοὺς τῶν κατὰ μέρος ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι προσπαθοῦσι πάντοτε νὰ σύρῳσιν ἀπὸ τὴν παρακαταθήκην ὅχι μόνον τὴν ἰδίαν αὐτῶν μερίδα, ἀλλὰ καὶ σφετερισθῶσι καὶ τὴν μερίδα τῶν ἄλλων. Ἀνάγκη λοιπὸν ἦτον νὰ διορισθῶσιν ἀφορμαὶ αἰσθηταί, ἱκαναὶ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν τυραννικὴν ἐκείνου ψυχὴν ἀπὸ τοῦ νὰ καταβυθίσῃ καὶ πάλιν εἰς τὸ ἀρχαῖον χάος τοὺς νόμους τῆς πολιτικῆς κοινότητος. Αἱ αἰσθηταὶ αὗται ἀφορμαὶ εἶναι αἱ διορισθεῖσαι ποινὰ εἰς τοὺς παραβάτας τῶν νόμων. Τὰς ὀνομάζω αἰσθητὰς ἀφορμας, διότι ὁ χυδαῖος λαὸς, καθὼς ἡ πείρα τὸ ἐδειξε, δὲν ἀκολουθεῖ σταθεροὺς κανόνας διαγωγῆς, ἀλλὰ κλίνει πάντοτε εἰς τὴν γενικὴν ἐκείνην διάλυσιν, (ἡ ὁποία δυναστεύει ἐξ ἴσου εἰς τὸ ἡθικὸν καθὼς καὶ εἰς τὸ φυσικὸν Σύμπαν), ἀντὶ οἱ νόμοι δὲν διορίσωσιν ἀφορμας τοιαύτας ὅποια νὰ πλήττωσιν ἀμέσως τὰς αἰσθήσεις, καὶ νὰ παρίστανται συνεχῶς εἰς τὸν νοῦν, διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς ἰσχυροὺς τύπους τῶν μερικῶν παθῶν, ὅσα μάχονται τὸ κοινὸν συμφέρον. Μήτε τῶν ῥητόρων ἡ εὐγλωττία, μήτε αὐτὰ αἱ ὑφίσταται τῆς Θρησκείας ἀλήθειαι εἶναι ἱκαναὶ νὰ χαλινώσωσιν εἰς πολὺν καιρὸν

B

αὐτὸν ἡγεμόνα
αὐτὸν ἡγεμόνα

τὰ πάθη, ἱριδιζόμενα ἀπὸ τὰς σφοδρὰς προσβολὰς τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων.

Ἄν ἡ ἀνάγκη λοιπὸν ἐβίῃ τοὺς ἀνθρώπους νὰ δώσῃ ἕκαστος μέρος τῆς ἐλευθερίας του, φανερὸν εἶναι ὅτι δὲν ἔβαλε κἀνέναντι εἰς τὴν κοινὴν παρακαταθήκην πλὴν τὴν, ὅσον ἔστον δυνατόν, ἐλαχίστην μερίδα τῆς ἐλευθερίας του, ἥγουν τὴν μόνην, ὅση ἔστον ἱκανὴ νὰ ὑποχρεώσῃ τοὺς ἄλλους εἰς τὸ νὰ τὸν ὑπερασπίζωσι. Ἀπὸ τῶν ἐλαχίστων τούτων μερίδων τὴν συνάθροισιν γινᾶται τὸ δικαίωμα τοῦ κολάζειν. Πᾶν τὸ περισπλέον εἶναι κατὰχρησις, καὶ ὄχι δικαιοσύνη, εἶναι ἔργον συττικείας, ἀλλ' ὄχι δικαίωμα*. Ὅσαι ποινὰ

* Σημνίσται ὅτι ἡ λέξις δικαίωμα δὲν εἶναι ἀντιφατικὴ τῆς λέξεως δύναμις. Τὸ δικαίωμα εἶναι προσδιορισμὸς τῆς δυνάμεως, ἥγουν περιορίζει τὴν δύναμιν τῆς κατὰ μέρος ἀνθρώπων διὰ τὴν περισσοτέραν ὠφελίαν τῶν πολλῶν. Δικαιοσύνην ὀνομάζω τὸν ἀναγκαῖον διαιρέτην, διὰ τοῦ ὁποῦ ἐνυῦνται τὰ μερικὰ συμφέροντα εἰς ἓν τὸ κοινὸν συμφέρον, καὶ χωρὶς τοῦ ὁποῦ ἔθελαν διαλυθῆναι καὶ ἐπιστρέψαι πάλιν εἰς τὴν ἀρχαίαν τῆς ἀκοινωντικῆς κατὰστασιν. Εἰς τὴν λέξιν δικαιοσύνη πρόκειται μὴ προσάφης ἔννοια δύναμις τινὸς φυσικῆς, ἢ πράγματος τινὸς ὑπαρκτοῦ. Ἡ δικαιοσύνη δὲν εἶναι πλὴν ἀπλοῦς τρόπος τοῦ νοῦν τῶν ἀνθρώπων, ὅστις συνρῖπ' ἀπείρως εἰς τὴν ἐυδαιμονίαν ἑκάστου. Μήτε λαλῶ ἰνταῦθα περὶ τῆς θείας δικαιοσύνης, ἡ ὁποία ἀναφέρεται ἀμέσως εἰς τὰς ποινὰς καὶ τὰς ὁμοίους τῆς μελλούσης ζωῆς.

δὲν εἶναι ἀναγκαῖαι εἰς τὸ νὰ φυλαχθῇ ἡ παρακαταθήκη τῆς κοινῆς σωτηρίας, εἶναι φύσει ἄδικοι. Τόσον δικαιοτέρα θέλουν εἶσθαι αἱ ποινὰ, ὅσον ἱερωτέρα καὶ πλέον ἀβίαστος γίνεται ἡ ἀσφάλεια, καὶ ὅσον περισσοτέρα εἶναι ἡ ἐλευθερία, τὴν ὁποίαν προξενεῖ εἰς τοὺς ὑπηκόους ὁ Ἡγεμὼν.

§. 3.

Συμπεράσματα τῶν προειρημένων ἀρχῶν.

Τὸ πρῶτον συμπέρασμα τῶν προειρημένων ἀρχῶν εἶναι, ὅτι μόνοι οἱ νόμοι δύνανται νὰ διορίσωσι τὰς ποινὰς τῶν ἐγκλημάτων, καὶ εἰς μόνον τὸν νομοθέτην ἀνήκει τὸ δικαίωμα τοῦτο, ἐπεὶ δὲ αὐτὸς παρίστανει ὅλην τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν ἐνωμένην διὰ τοῦ πολιτικοῦ συναλλάγματος. ⁽¹²⁾ Κἀνέναντι λοιπὸν ἀρχῶν, ⁽¹³⁾ θεωρούμενος καὶ αὐτὸς ὡς μέλος τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, δὲν δύναται δικαίως νὰ κολάσῃ ἄλλο μέλος τῆς πολιτικῆς κοινωνίας μὴ ποινὰς, τὰς ὁποίας οἱ νόμοι δὲν ἐδιώρισαν. Καὶ ἐπεὶ δὲ πᾶσα ποινὴ, ἀφ' οὗ περάσῃ τὰ ὅρια τὰ διορισθέντα παρὰ τῶν νόμων, γίνεται διπλῇ ποινῇ, ⁽¹⁴⁾ εἴπεται πρὸς τούτοις, ὅτι δὲν εἶναι συγχωρημένον εἰς

nulla poena sine lege

τὸν ἄρχοντα, δι' ὁποιανδήποτε πρόφασιν ζέλου, ἢ κοινοῦ συμφέροντος, καὶ αὐξήσει τὴν ποινὴν τοῦ ἀμαρτάνοιτος πολίτου περισσότερον ἀφ' ὅ,τι διώρισαν οἱ νόμοι.

Τὸ δεύτερον συμπέρασμα εἶναι, ὅτι εἰς τὸν Ἡγεμόνα, ἐπειδὴ παριστάνει τὴν πολιτικὴν κοινωσίαν, δὲν εἶναι συγχωρημένον καὶ δίδῃ πλὴν γενικοὺς νόμους, ἤγουν τοιοῦτους ὅποιοι καὶ ὑποχρεοῦσιν ὅλα τὰ μέλη, ἀλλ' ὅχι καὶ καὶ κρίνῃ, ἂν ὁ δῖνα (παραδείγματός χάριν) ἠθέτησε τὸ πολιτικὸν συνάλλαγμα. Διότι τοιοῦτοτρόπως τὸ ἔθνος διχοτομεῖται εἰς δύο μέρη, τὸ ἐν παριστάμενον ἀπὸ τὸν Ἡγεμόνα, ὅστις βιβαιοῖ τὴν ἀθέτησιν τοῦ συναλλάγματος, καὶ τὸ ἄλλο ἀπὸ τὸν ἐγκαλούμενον, ὅστις τὴν ἀρνεῖται *. Αἰτία καὶ λοιπὸν εἶναι

* Ὁ Ἡγεμὼν ἀποφασίζει γενικῶς ὅτι εἰς τὴν δῖνα περίστασιν ἡ δῖνα πράξις ἀδικοῦ, καὶ παραβαίνει τὸ πολιτικὸν συνάλλαγμα, ἀλλὰ δὲν ἐγκαλεῖ ὡς ἔτεχεν τῆς τοιαύτης ἀδικίας τὸν κρινόμενον. Καὶ ἔστιν αὐτὸ ἡ κρισιμότης τὸν εἰσαγγέλην εἰς τὸ δικαστήριον, ἄλλο δὲν ζητῶν παρ' ἀπλῶν τοῦ πράγματος ἰξίστασιν. Ὁ κατήγορος εἶναι κυρίως ὁ βιβαιοῦν ὅτι ὁ δῖνα ἔπραξε τὴν δῖνα πράξιν. Ὁμολόγησε καὶ αὐτὸς ὁ Συγγραφεὺς ὅτι εἰς τὸν δικαστὴν ὁ καιρὸς τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου περιμερίζεται εἰς τὸ καὶ ἰξίστασιν μόνον ἂν ὁ δῖνα ἔπραξεν ἢ ἔχει πράξιν ἐκαστίαν τῶν νόμων. Εἴπιν ὡσαύτως ὅτι τὰ δικαστικὰ ψαφίσματα δὲν εἶναι πλὴν ἰδικαὶ προσηρμογαὶ γενικοῦ νόμου. Τρία λοιπὸν πράγματα ἔχουμεν καὶ διακρίνομεν ἐνταῦθα.

καὶ κρίνῃ τρίτος τις περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ πράγματος. Καὶ ἀπὸ τοῦτο γεννᾶται χρεία Ἄρχοντός τινος ἢ Κρίτου, τοῦ ὁποίου αἱ κρίσεις πρέπει καὶ ἵνα ἴσῃ χωρὶς ἐκκλησίαν, καὶ καὶ περιέχῃσι ψιλὰς καταφάσεις ἢ ἀποφάσεις μερικῶν πράξεων.

Τὸ τρίτον συμπέρασμα εἶναι, ὅτι ἂν ἤθελεν ἀποδειχθῇ, ὅτι ἡ σκληρότης τῶν ποινῶν δὲν ἐναντιοῦται μὲν ἀμέσως εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον, μήτε εἰς αὐτὸν τὸν σκοπὸν τοῦ ἐμποδίζειν τὰ ἀμαρτήματα, εἶναι δὲ μόνον ἀνωφελεῖς, ἀκολουθεῖ καὶ ἐκ τούτου ὅτι εἶναι ἀδίκος, ἐναντία εἰς τὸ πολιτικὸν συνάλλαγμα, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Φιλανθρωπίαν καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον, κατὰ τὸν ὅποion ὁ Ἡγεμὼν προκρίνει καὶ ἐξουσιάζῃ ἀνθρώπους εὐτυχεῖς παρὰ τὰ βόσκη ἀγέλην ἀνδραπόδων, μετὰ τῶν ὁποίων ἤθελε κυκλοφορεῖ ἀδιαλείπτως ἡ ἀνανδρος σκληρότης.

Τὸν νόμον, τὸν ὅποion ἔθηκεν ὁ Ἡγεμὼν, τὴν μερικὴν πράξιν, τὴν ὅποian ἐγκαλεῖ ὁ κατήγορος, καὶ τὴν προσηρμογὴν τοῦ νόμου, τὴν ὅποian ὁ δικαστὴς κάμνει εἰς τὴν πράξιν, ἀφ' οὗ αὐτὴ ἀποδειχθῇ ἀληθής. Ὅθεν ὁ Ἡγεμὼν δὲν εἶναι ὁ ἀντίδικος τοῦ κατηγορουμένου. Μήτε τοῦτο εἶναι τὸ αἶτιον, διὰ τὸ ὅποion δὲν πρέπει καὶ γίνεται κριτὴς τῶν. ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΔΙΔΕΡΟΤΟΥ.

§. 4.

Ἑρμηνεία τῶν νόμων.

Τὸ τέταρτον συμπέρασμα εἶναι, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Δικαστὴς τῶν ἐγκλημάτων δὲν εἶναι Νομοδότης, ἀρα μήτε συγχωρημένον εἶναι εἰς αὐτὸν τὸ νὰ ἐξηγῇ τοὺς περὶ τῶν ποινῶν νόμους. Οἱ νόμοι δὲν ἐδόθησαν εἰς τοὺς Δικαστὰς ἀπὸ τοὺς προγόνους ἡμῶν αἰς πατρικὴ παράδοσις καὶ διαθήκη, ἀναγκάζουσα εἰς ὑπακοὴν τοὺς μεταγενεστέρους. Ἀλλὰ δίδονται εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ζῶσαν καὶ παροῦσαν πολιτικὴν κοινωσίαν, ἢ ἀπὸ τὸν Ἡγεμόνα, ὅστις ἐπὶ τὸν τόπον τῆς πολιτικῆς κοινωσίας, ὡς νόμιμος φύλαξ τῆς κοινῆς παρακαταθήκης, ἔχουν τῆς ὁλοκλήρου κοινῆς θελήσεως. Δίδονται, ὅχι ὡς ἐτοχὴ παλαιᾶς τινὸς ὀρκωμοσίας *, ἢ ὁποία ἤθελεν

* Καθὼς ἕκαστον μέρος μεριζὸν εἶναι δεμένον μὲ τὴν πολιτικὴν κοινωσίαν, οὕτως ἡ πολιτικὴ κοινωσία εἶναι ἀμοιβαίως δεμένη μὲ ἕκαστον μέρος διὰ συναλλάγματος, τὸ ὁποῖον ὑποχρεῖ φυσικὰ καὶ τὰ δύο μέρη. Ἡ τοιαύτη ἐτοχὴ, ἀρχομένη ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τελειοῦσα εἰς τοῦ πτωχοῦ τὴν καλύψαν, δεσμεύει ἐπίσης τὸν μέγιστον, καθὼς τὸν ἐλάχιστον. Καὶ ἄλλο δὲν σημαίνει πλὴν ὅτι συμφέρει κοινῶς εἰς ἑαυτοὺς τὸ νὰ φυλάττῃται

εἶσθαι καὶ ἄκυρος, ἐπειδὴ ἐδέσμευε τὰς εἰς ἀνυπαρξίους τῶν μεταγενεστέρων θελήσεις, καὶ παράνομος, ἐπειδὴ μετέβαλλε τὴν πολιτικὴν αὐτῶν κατὰστασιν εἰς ἐντελὴ ἀγέλης ἀνδραπόδων κατὰστασιν. Ἀλλὰ δίδονται ὡς ἀποτελέσματα ἀλαλήτου, ἢ ῥητῆς παρούσης ὀρκωμοσίας, τὴν ὁποίαν ἔκαμαν ὁμοθυμαδὸν πρὸς τὸν Ἡγεμόνα αἱ θελήσεις τῶν ζώοντων ὑπηκόων. Δίδονται ὡς ἀναγκαῖοι δεσμοὶ νὰ χαλινῶσι καὶ νὰ κυβερνῶσι τὸν ἐσωτερικὸν βρασμὸν τῶν μερικῶν συμφερόντων. Αὕτη εἶναι ἡ φυσικὴ καὶ ἀληθὴς αὐθεντεία τῶν νόμων. Ποῖος λοιπὸν πρέπει νὰ ᾖ ὁ νόμιμος ἑρμηνεὺς καὶ ἐξηγητὴς τῶν νόμων; Ὁ Ἡγεμὼν, ἤγουν ὁ φύλαξ τῆς παρακαταθήκης τοῦ κοινῶς παρόντος θελήματος, καὶ ὅχι ὁ δικαστὴς, τοῦ ὁποῖου μόνον ἔργον εἶναι νὰ ἐξετάζῃ ἂν ὁ δεῖνα (παραδείγματός χάριν) ἔπραξεν ἢ ὅχι πράξιν ἐναντίας τῶν νόμων.

ἴσαι συνδεῖσθαι εἶναι ὠφέλιμοι εἰς τοὺς περισσοτέρους. Ἡ λέξις ἐτοχὴ, ἢ ὁποία συνεχίσιμον εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἡδικὴν παρ' εἰς καμμίαν ἄλλην ἐπιστήμην, εἶναι συνοπτικὴ καὶ σύντομος σημασία συλλογισμοῦ, καὶ ὅχι ἀπλῆς ἱστορίας. Θίλεις τὴν εὐρεῖ σκοτεινὴν, ἂν ζητήσης νὰ προσάψῃς ἀπλῆς ἱστορίας εἰς αὐτήν. Ἀλλ' ἂν συνδέσῃς συλλογισμὸν, θίλεις τὴν καταλάβει καὶ τὴν κάμει καταληπτὴν εἰς τοὺς ἄλλους.

Εἰς ἑκάστον ἀμάρτημα ὁ Δικαστὴς δὲν ἔχει νὰ συνθέσῃ πλὴν ἓνα μόνον συλλογισμόν, τοῦ ὁποίου ἢ μείζων, πρέπει νὰ ᾖται ὁ γενικὸς νόμος, ἢ ἐλάττω, ἢ πράξις αὐτῆς, σύμφωνος, ἢ ἐναντία τοῦ νόμου, καὶ τὸ συμπέρασμα, ἢ ἀπόλυσις, ἢ ἡ ποινὴ τοῦ ἐγκαλουμένου. Ἄν ὁ Δικαστὴς αὐτογνωμόνως, ἢ ἀναγκαζόμενος ἀπὸ τὴν σβεβλότηα τῶν νόμων, θελήσῃ νὰ κάμῃ καὶ δεύτερον συλλογισμόν, ἀνοίγει τὴν εἴσοδον εἰς τὴν ἀδελότηα.

Ἐπεικινδυνώτερον ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ τὸ κοινὸν ἀξίωμα τοῦτο, ὅτι πρέπει νὰ ἐξετάζεται τὸ πνεῦμα τοῦ νόμου. Τοιοῦτο τρόπον ἀνατρέφεται, καὶ καλῶς παῖται τὸ μόνον ἱκανὸν ἔμφραγμα νὰ κρατήσῃ τὸν χίμαρρον τῶν ὑπολήψεων. Ἐναργιστάτη μὲ φαίνεται αὕτη ἡ ἀλήθεια, ἀρχαλὰ παράδοξος εἰς τὴν κατὰ τὴν τῶν χυδαίων, τοὺς ὁποίους ταρασσοῦν περισσύτερον αἱ παροῦσαι μικραὶ ἀνωμαλίαι, παρὰ τὰ μακρυσμένα, ἀλλ' ὀλέθρια ἐπακολουθεύοντα σφαλερᾶς τινος ὑπολήψεως, ῥιζωμένης εἰς τὸ ἔθνος. Εἶναι συνδεδεμέναι μία μετὰ τῆς ἄλλης ὅλαι ἡμῶν αἱ γνώσεις καὶ ἔννοιαι. Ὅσον εἶναι πολυπλοκώτερος ὁ δεσμός, διὰ τόσον περισσοτέρως ὁδῶν ἐρχόμεθα πρὸς αὐτὰς, ἢ μακρυνόμεθα ἀπ' αὐτὰς. Πᾶς ἓνας ἔχει τρόπον ἴδιον τοῦ θεωρεῖν καὶ

καὶ τοῦ συλλογίζεσθαι τὰ πράγματα. Καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος τὰ θεωρεῖ διαφόρως κατὰ διαφοροὺς καιροὺς καὶ περιστάσεις. Τὸ πνεῦμα λοιπὸν τοῦ νόμου ἤθελε κρέμασθαι ἀπὸ τὴν ὀρθὴν ἢ σβεβλὴν Λογικὴν τοῦ Δικαστοῦ, ἀπὸ τὴν ἐνπιψίαν ἢ δυσπιψίαν τοῦ στομάχου του, ἀπὸ τὴν ὁρμὴν τῶν παθῶν του, ἀπὸ τὰς σχέσεις τὰς ὁποίας ἔχει πρὸς τὸν ἐγκαλουμένην, ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἐγκαλουμένου, καὶ ἀπὸ ὅλας τὰς ἐλαχίστας αἰτίας, αἱ ὁποίαι μετασχηματίζουσι τὰ πράγματα εἰς τὴν ἀσάβην ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο βλέπομεν νὰ μεταβάλλεται πολλάκις ἡ τύχη τοῦ πολίτου, κατὰ τὰ διάφορα δικαστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα μεταβαίνει, καὶ νὰ θυσιάζωνται οἱ δυστυχεῖς ἐγκαλούμενοι εἰς τοὺς παραλογισμοὺς, ἢ εἰς τὸν βρασμὸν τῶν χυμῶν τοῦ Δικαστοῦ, ὅστις στοχάζεται ὡς νόμιμον ἐρμηνείαν τοῦ νόμου τὸ ἀδιόριστον καὶ σφαλερὸν συμπέρασμα τοῦ συγκεχυμένου εἰρμου ὅλων ἐκείνων τῶν ἐννοιῶν, ὅσαι προβάλλονται εἰς τὸν νοῦν του. Διὰ τοῦτο βλέπομεν τὰ αὐτὰ ἀμάρτηματα εἰς τὸ αὐτὸ δικαστήριον νὰ κολάζωνται διαφόρως κατὰ διαφοροὺς καιροὺς, διὰ τὸ νὰ ἐξελάσθῃ, ἢ ἢ σταθερὰ καὶ ἀσάλευτος τοῦ νόμου φωνή, (19)

ἀλλ' ἢ σφαλερὰ καὶ ἀσφαλὸς τῶν ἀνθρώπων ἐξήγησις.

Ὅσαι ἀταξίαι γεννῶνται ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ φυλακὴν τοῦ γράμματος τοῦ νόμου, εἶναι τὸ οὐδὲν συγκρινόμεναι μὲ τὰς ἀταξίας, αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἀπὸ τὴν ἐξήγησιν. Αἱ προσωρινὰ αὗται ἀταξίαι παρακινεῖσι καὶ τὸν νομοθέτην νὰ διορθώσῃ τὰς λέξεις τοῦ νόμου, ἀπὸ τὰς ὁποίας προῆλθεν ἡ ἀσάφεια, καὶ ἐμποδίζουσι τοιούτῳ ὁρώπως τὴν ὀλέθριον ἐξουσίαν τοῦ συλλογίζεσθαι, ἀπὸ τὴν ὁποίας γεννῶνται αἱ αὐτογνώμονες καὶ μισθῶνται λογοτριβαὶ τῶν δικολόγων. Ὅταν φυλάττεται τὸ γράμμα τοῦ νόμου, καὶ δὲν ἀφίνει εἰς τὸν Δικαστὴν ἄλλο ἔργον παρὰ τὸ νὰ ἐξετάσῃ μόνον ἂν αἱ πράξεις τῶν ἐγκαλουμένων πολιτῶν ἦναι, ἢ δὲν ἦναι σύμφωνοι μὲ τὸν νόμον, ὅταν ὁ κατὰ τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου, κατὰ τὸν ὅποιον πρέπει νὰ διευθύνονται αἱ πράξεις τοῦ ἀμαθούς, καθὼς καὶ τοῦ φιλοσόφου πολίτου, δὲν ὑπόκειται εἰς λογοτριβὰς καὶ φιλονικίας, ἀλλ' ἐπιστηρίζεται εἰς μόνην τὴν ἐξέτασιν, ἂν ἐπράχθῃ, ἢ ὅχι τὸ ἔγκλημα, τότε οἱ ὑπήκοοι δὲν ὑπόκεινται εἰς τὴν μικρὰν τυραννίαν τῶν πολλῶν, ἢ ὁποία εἶναι τόσον δεινότερα, ὅσον ὀλιγώτερον εἶναι τὸ διάστημα μεταξύ τῶν τυραννούντων καὶ τοῦ τυραννουμένου, τόσον ὀλεθριώτερα, ὅσον ἀναγκάζει τὸν τυραννούμενον νὰ προσδράμῃ εἰς τὴν τυραννίαν ἐνὸς μόνου, διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν πολλῶν τυράννων, καὶ τόσον σκληροτέρα, καθόσον ἡ σκληρότης εἶναι ἀνάλογος μὲ τὰ ἐμπόδια, καὶ ὅχι μὲ τὴν δύναμιν τῆς τυραννίας. Ὅταν οἱ νόμοι φυλάττωται κατὰ τὸ γράμμα, οἱ ἄνθρωποι ἐπιτυγχάνουσι τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὅποιον ἐνώθησαν εἰς πολιτικὴν κοινωνίαν, ἥγουν ἔχουσι τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἰδίας αὐτῶν ζωῆς, καὶ δύνανται νὰ ψηφίζωσιν ἀκριβῶς τὰς ἀτοπίας ἐκάστης κακῆς πράξεως. Μῆτε πρέπει νὰ φοβηταί τις, μήπως οἱ πολῖται λαμβάνοντες τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνυποταξίας, καταφρονήσωσι τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς νόμους. Δὲν θέλουν ἀπειθήσει πλὴν εἰς ἐκείνους μόνον, ὅσοι τολμοῦν νὰ ὀνομάζωσιν ἀρετὴν τὴν δουλοπρεπὴ εἰς τὰς ἐμπαθεῖς καὶ φαντασιώδεις αὐτῶν ὑπολήψεις ὑποταγῆν. Τοιαύτας ἀληθείας γράφων δὲν θέλω βίβαια ἀρεῖσει ἐκείνους, ὅσοι ἰδιοποιεῦνται ὡς δικαίωμα τὸ νὰ τυραννῶσι τοὺς ὑποδυστέρους, καθὼς αὐτοὶ τυραννοῦνται ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους, καὶ ἡθεὶς κινδυνεύσει κατὰ πολλὰ, ἂν οἱ τύραννοι κατεγίνοντο εἰς ἀνάγκησιν βιβλίου.

Γ 2

§. 5.

Ἀσάφεια τῶν νόμων.

Ἄν ἡ ἐξουσία τοῦ ἑρμηνεύειν τοὺς νόμους ᾖ κακὸν, δὲν εἶναι μικρότερον κακὸν καὶ ἡ ἀσάφεια τῶν νόμων²¹, ἐπειδὴ αὐτὴ μᾶς ἀναγκάζει νὰ προσδράμωμεν εἰς τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν. Τόσον δεινότερον θέλει εἶσθαι τὸ τοιοῦτο κακὸν, ὅσον περισσότερον ἄγνωστος εἶναι εἰς τοὺς πολλοὺς ἡ γλῶσσα εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι γραμμένοι οἱ νόμοι. Ἡ ξένη γλῶσσα, περιορίζουσα εἰς ὀλίγους τιὰς τὴν εἴδησιν τῶν νόμων, ἡ ὁποία ἔπρεπε νὰ ᾖ κοινὴ εἰς ὅλους, ἀναγκάζει τὸν λαὸν νὰ κρίνεται ἀπὸ τὴν θέλησιν τῶν ὀλίγων, ἐπειδὴ δὲν δύναται νὰ κρίνῃ ἀφ' ἑαυτοῦ ποίαν ἔχθασιν θέλει λάβει ἡ περὶ τῆς ζωῆς, ἡ τῆς ἐλευθερίας του κρίσις.

Ὅσον εἶναι περισσότεροι οἱ ἀναγινώσκοντες καὶ νοοῦντες τοὺς νόμους, τόσον σπανιότερα θέλουσι εἶσθαι τὰ ἀμαρτήματα. Διότι ἡ ἄγνοια καὶ ἡ ἀδηλότης τῶν ποινῶν βοηθοῦν ἀναμφιβόλως τῶν παθῶν τὴν ἐν γλωττίαν, καὶ παρακινοῦν ἐυκολώτερα τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν παράβασιν τῶν νόμων. Τί πρέπει νὰ συλλογισθῶμεν περὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅταν στοχασθῶμεν

τὸ παλαιὸν ἔθος τῆς φωτισμένης Εὐρώπης, τοῦ νὰ κυβερνᾶται ἀπὸ νόμους γραμμένους εἰς ξένην γλῶσσαν;

Ἀπὸ τοὺς τελευταίους τούτους στοχασμοὺς συμπεραίνεται, ὅτι χωρὶς τὴν τέχνην τοῦ γράφειν, οὐδεμία²² συνάθροισις ἀνθρώπων, θέλει ποτὲ λάβει σχῆμα σταθερὸν πολιτικῆς κυβερνήσεως, ἢ γουν σύστημα τοιοῦτον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ δύναμις νὰ ᾖ ἀποτελίσμα τοῦ ὅλου, καὶ ὄχι τῶν μερῶν, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ νόμοι νὰ μὴ διαφθείρωνται ἀπὸ τὰ κατὰ μέρος συμφέροντα, μήτε νὰ μεταβάλλωνται πάρεξ ἀπὸ τὴν κοινὴν θέλησιν. Ἡ πείρα καὶ ὁ λόγος ἐδείξαν, ὅτι αἱ ἀνθρώπινοι παραδόσεις, ὅσον μακρύνονται ἀπὸ τὴν πηγὴν, τόσον ὀλιγώτερον βέβαιαι καὶ πιθαναὶ γίνονται. Πῶς εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ ἀντισταθῶσιν οἱ νόμοι εἰς τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν τοῦ χρόνου καὶ τῶν παθῶν, ἂν οἱ νομοθέται δὲν ἀφήσωσιν ἔγγραφον καὶ ἀνεξάλειπτον σημεῖον τοῦ πολιτικοῦ συναλλάγματος;

Φαίνεται πρὸς τούτοις ἐκ τούτου, πόσον ὀφελιμος ἐχρημάτισεν ἡ τυπογραφία, διὰ τῆς ὁποίας ὅλα τὰ μέλη τῆς πολιτικῆς κοινωτίας, καὶ ὄχι ὀλίγοι τινὲς, γίνονται φύλακες τῆς παρακαταθήκης τῶν νόμων, καὶ πόσον αὐτὴ διησκεδάσῃ τὸ σκοτεινὸν ἐκεῖνο πνεῦμα τῆς ἀπάτης καὶ τῆς

ῥαδιουργίας, μὲ τὸ φῶς τῶν ἐπιστημῶν, τὰς ὁποίας καταφρονοῦν εἰς τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ φοβοῦνται ἀληθῶς οἱ ὁπαδοὶ τοῦ σκοτούς. Ἡ τυπογραφία ἐσμίκρυνεν εἰς τὴν Εὐρώπῃ τὴν σκληρότητα τῶν ἀμαρτημάτων, διὰ τὰ ὁποῖα ἐστίναζον οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι, τυραντοῦντες καὶ τυραντούμενοι ἀμοιβαίως. Ὅστις παραβάλλει τὴν ἱστορίαν τοῦ παρόντος αἰῶνος μὲ τὴν ἱστορίαν τῶν προτέρων δύο ἢ τριῶν ἑκατοντατηρίδων, θέλει ἰδεῖ πῶς ἀπὸ τούς κόλπους τῆς τρυφῆς καὶ τῆς πολυτελείας ἐγενήθησαν αἱ γλυκύταται τῆς φιλανθρωπίας, τῆς εὐπορίας καὶ τῆς ἀτοχῆς τῶν ἀνθρωπίνων πλαιομάλῶν ἀρεταί. Θέλει ἰδεῖ ποιοὶ ἦσαν οἱ καρποὶ τῆς παλαιᾶς ἐκείνης τῶν ἡμετέρων προγόνων ἀπλότητος καὶ ἀκακίας, καθὼς ἀλόγως τινὲς τὴν ὀνομάζουσιν. Εἰς ἐκείνους τοὺς ἀθλίους κειροῦς, καὶ ὅχι εἰς τὸν παρόντα φωτισμένον αἰῶνα, τὸν ὁποῖον ἀδίκως ὀνομάζουσι διεφθαρμένον, ἐστίναζεν ἡ ἀνθρωπότης ὑποκάτω εἰς τὸν ζυγὸν τῆς ἀδυσωπῆτος δεισιδαιμονίας. Εἰς ἐκείνους ἡ φιλαργυρία καὶ φιλοδοξία ὀλέγων τιτῶν ἔβαπτον εἰς τὸ ἀνθρώπινον αἷμα, καὶ τοῦ χρυσοῦ τὰ κιβώτια, καὶ τῶν Ἡγεμόνων τοὺς θρόνους. Εἰς ἐκείνους συνέβαινον αἱ κρυφαὶ προδοσίαι, αἱ δημόσιοι φόνοι, ἐτυράνουν οἱ εὐγενεῖς τὸν χυδαῖον λαόν, καὶ οἱ ὑπερέται τῆς χριστιανικῆς

πίστειως ἐμόλυνον εἰς τὸ αἷμα τὰς χεῖρας, μὲ τὰς ὁποίας καθ' ἡμέραν ἤγγιζον τὸν Θεὸν τῆς πρῶτης.

§. 6.

Περὶ Φυλακώσεως.

Σφάλμα κοινὸν, καὶ ἐναντίον εἰς τὸ τέλος τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἦγουν εἰς τὴν προσωπικὴν ἐκάστου ἀσφάλειαν, εἶναι τὸ νὰ ἔχη τὴν ἐξουσίαν ὁ Δικαστὴς νὰ φυλακώῃ τὸν πολίτην, νὰ ἀφαιρῇ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐχθροῦ του διὰ προφάσεις οὐτιδανὰς, καὶ νὰ ἀφίη ἀξήμιον τὸν φίλον του, καὶ ἂν ἦσαν ἰσχυρότερα τὰ σημεῖα τοῦ ἐγκλήματός του. Τῆς φυλακῆς ἡ ποινὴ (ἀνόμοιος παντάπασι μὲ τὰς ἄλλας ποινὰς) πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ ἐπιβάλλεται πρὸ τοῦ νὰ φαιρωθῇ τὸ ἀμάρτημα. Ἀλλ' οὗτος ὁ ἰδικὸς χαρακτήρ δὲν τῆς ἀφαιρῇ τὸν ἄλλον οὐσιώδη χαρακτήρα, ἦγουν ὅτι μόνος ὁ νόμος πρέπει νὰ διορίζη τὰς περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὁ πολίτης εἶναι ποινῆς ἄξιος.* Ὁ νόμος λοιπὸν πρέπει νὰ διορίζη καὶ τὰ σημεῖα τοῦ ἀμαρτήματος, ὅσα ἀπαιτοῦν τὴν φυλάκωσιν τοῦ ὑπευθύνου, καὶ τὸν ὑποβάλλουν εἰς ἐξέτασιν καὶ ποινὴν. Ἡ κοινὴ φήμη, ἡ φυγὴ, ἡ πρὸ τῆς κρίσεως ὁμο-

1. Nulla enim sine lege

λογία τοῦ ἐγκαλουμένου, ἡ ἐξαγόρευσις ἐνὸς ἀπὸ τοὺς συναιτίους του, αἱ προλαβοῦσαι πρὸς τὸν ἀδικηθέντα ἀπειλαί, καὶ ἡ γνωστὴ πρὸς αὐτὸν ἐχθρά, αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ ἐγκλήματος, καὶ ἄλλα τοιαῦτα σημεῖα, εἶναι ἱκαναὶ ἀποδείξεις εἰς φυλάκωσιν τοῦ πολίτου. Ἀλλ' αἱ τοιαῦται ἀποδείξεις πρέπει γὰρ διορίζονται εἰδικῶς ἀπὸ τὸν νόμον, καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν Δικαστὴν, τοῦ ὁποίου τὰ ψήφισματα πολεμοῦσι τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν, ὅσας δὲν εἶναι προσαρμογαὶ μερικαὶ γενικοῦ ἀξιώματος περιεχομένου εἰς τὸ βιβλίον τῶν νόμων. Ἰκανὰ θέλουν εἶσθαι ἔμπροσθεν τῶν νόμων καὶ αὐτὰ τὰ μικρότερα σημεῖα εἰς φυλάκωσιν τοῦ πολίτου, ὅταν αἱ ποινὰ γενῶσι μετριάτεραι, ὅταν διωχθῶσιν ἀπὸ τὰς φυλακὰς ἡ ἀκαθαρσία καὶ ἡ πείνα, καὶ εἰσαχθεῖσαι ἀντ' αὐτῶν, ἡ συμπάθεια καὶ ἡ φιλανθρωπία, μαλακύνωσι τοὺς ἀδυσώπητους καὶ σκληροὺς ὑπερέτας τῆς δικαιοσύνης, ὅταν τέλος πάντων δὲν θέλῃ νομίζεσθαι ἄτιμος, ὅστις, ἀποδειχθεὶς ἀθῶος, ἀπολύεται ἀπὸ τὴν φυλακὴν. Πολλοὺς Ῥωμαίους ἐγκληθέντας διὰ δεινότατα ἁμαρτήματα, ἀποδειχθέντας ἔπειτα ἀθῶους, εἰσβάσθῃ τὸσον ὁ λαὸς, ὥστε καὶ μὲ πολιτικὰ ἀξιώματα γὰρ τοὺς τιμῆσθαι. Ἀλλὰ διὰ τί εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς καιροὺς εἶναι, τόσο,

τόσον διάφορος ἡ τύχη τῶν ἀθῶων; Διότι τὸ παρὸν ἐγκληματικὸν σύστημα τῶν νόμων ταρασσεῖ περισσότερον τὸν ἡμέτερον νοῦν μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς καταδυναστείας παρὰ μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς δικαιοσύνης. Διότι ρίπτονται ὁμοῦ συγκεχυμένοι εἰς τὸ αὐτὸ δισμωτήριον οἱ ἐγκαλούμενοι καὶ οἱ ἀποδειχθέντες ἐνοχοί. Διότι ἡ φυλακὴ γίνεται ποινὴ, καὶ ὄχι φύλαξις τοῦ ἐγκαλουμένου, καὶ διότι ἡ ἐσωτερικὴ δύναμις, ἡ φυλάσσουσα καὶ βοηθοῦσα τοὺς νόμους, εἶναι χαρισμένη ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν, ἡ ὁποία ὑπερασπίζει τὸν θρόνον καὶ τὸ ἔθνος. Ἄν ᾤσαν, καθὼς ἔπρεπεν, ἐνωμένοι, ἡ ἐσωτερικὴ τότε δύναμις ᾤθελεν ἔχει (μὲ τὴν κοινὴν τῶν νόμων βοήθειαν) καὶ τὴν δικαστικὴν δύναμιν, χωρὶς ὅμως γὰρ κρέμαται ἀμέσως ἀπ' αὐτήν. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἡ συνοδεύουσα δόξα τὴν πομπὴν καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ στρατιωτικοῦ συστήματος, ᾤθελεν ἐξαλείφει τὴν ἀτιμίαν, ἡ ὁποία, καθὼς ὅλα τοῦ χυδαίου λαοῦ τὰ φρονήματα, προσκολλᾶται περισσότερον εἰς τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον γίνεσθαι τὸ πρᾶγμα, παρ' εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα *. Καὶ τοῦτο γίνεσθαι φανερὸν ἀπὸ

* Ἡ παρασκευὴ καὶ ὁ τρόπος τῆς φυλακίσεως, συντελοῦν ἀναμφισβήτως πλεὺς εἰς τὸ γὰρ δώσειν τοιαύτην, ἢ τοιαύτην ὑπόληψιν περὶ αὐτῆς. Θωριεῖται μ' ὅλον τοῦτο καὶ

τὰς ἰσραήλιδικὰς φυλακώσεις, αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν, δὲν εἶναι τόσον ἄτιμοι, ὅσον αἱ πολιτικάι. Μένουσιν ἔτι εἰς τὸν χυδαῖον λαόν, εἰς τὰ ἥθη καὶ εἰς τοὺς νόμους αἱ βάρβαροι καὶ θηριώδεις ἐννοιαὶ τῶν βορειῶν κυνηγῶν τῶν ἡμετέρων προγόνων. Καὶ οἱ νόμοι εἶναι πλέον σύμφωνοι μὲ τὴν πρὸ πολλῶν αἰώνων ἐπικρατήσαν βαρβαρότητα, παρὰ μὲ τὴν σημερινὴν ἐκείνου ἔθνους σοφίαν.

§. 7

Σημεῖα καὶ τύποι τῶν δικῶν.

Κατὰ πολλὰ ὠφέλιμον εἰς τὸ νὰ ψεφίσῃ καὶ νὰ ὑπολογίζῃται τις τὴν βεβαιότητα τῆς πράξεως, ἥγουν τὴν δύναμιν τῶν ἐλέγχων καὶ ἀποδείξαι

εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα καὶ ποια διαφορὰ. Εἰς τὴν κοινὴν ὑπόληψιν ἡ στρατιωτικὴ φυλάκωσις ἄλλο δὲν ὑποτίθεται πλὴν ὅτι ὁ φυλακωδὴς ἔπαισεν ἑαυτὸν εἰς τὴν στρατιωτικὴν διάταξιν. Ἄλλ' ἡ πολιτικὴ φυλάκωσις φαίνεται αἰσχροτέρα τῆς πρώτης, διότι ὑποτίθεται ἁμάρτημα ἑαυτοῦ τῆς πολιτικῆς ἐνταξίας, ἡ ὁποία ἀπεκλείπει τὴν ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν ἔχον τῶν πολιτῶν. Ὁ Συγγραφεὺς, λαλῶν περὶ τῆς ἀπηγορευμένης πραγματεύσεως, ἡ ὁποία δὲν προξενεῖ ἀτιμίαν εἰς τὸν πραγματιούμενον, εἶπεν, ὅτι δὲν κινεῖται εἰς ἀνανάγκασιν τοὺς ἀνθρώπους ὅσα ἁμαρτήματα δὲν δύναται νὰ τοὺς βλάψῃ ἐμίσω. ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

τοῦ ἐγκλήματος, εἶναι τὸ θεώρημα τοῦτο· Ὅσάκις οἱ ἐλέγχοι τῆς πράξεως κρίμανται ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἥγουν ὅσάκις τὰ σημεῖα δὲν ἀποδείκνυνται πάρεξ δι' ἀλλήλων, ἢ ὅσάκις κρίμανται ὅλοι ἐξίσου ἀπὸ ἑνα μόνον, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλέγχων μὴτε αὐξάνει, μὴτε ἐμικρύνει τὴν πιθανότητα τῆς πράξεως. Διότι ὅλη αὐτῶν ἡ δύναμις δὲν εἶναι περισσοτέρα ἀπὸ τὴν δύναμιν ἐκείνου τοῦ πρώτου ἀπὸ τὸν ὅποιον κρίμανται, καὶ ἀνατρέπονται ὅλοι ὁμοῦ, ὅταν ὁ πρῶτος ἀναβραβῇ. Ἐξ ἐναντίας ὅσάκις οἱ ἐλέγχοι εἶναι χωρισμένοι ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἥγουν ὅσάκις τὰ σημεῖα τῆς πράξεως ἀποδείκνυνται ἑκαστον κατ' αὐτὸ, καὶ ὅχι ἐξ ἀλλήλων, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλέγχων αὐξάνει τὴν πιθανότητα τῆς πράξεως, διότι τὸ ψεῦδος ἐνὸς ἐλέγχου δὲν ἀνατρέπει τοὺς ἄλλους. Παράδοξον ἴσως ἦθιμι φανῇ τὸ νὰ μεταχειρίζωμαι τὴν λέξιν πιθανότης, ὅταν ὁ λόγος ᾖ περὶ ἐγκλημάτων, τὰ ὁποῖα δὲν πρέπει νὰ κρίνωται ποιότης ἁξία, ὅσάκις δὲν εἶναι βέβαια. Ἡ ἠθικὴ ὅμως βεβαιότης εἶναι κυρίως πιθανότης. Καὶ δι' ἄλλο δὲν ὠνομάσθην βεβαιότης, πλὴν διότι ἡ συνήθεια, ἡ ὁποία πρὸ πάσης ἄλλης θεωρίας γεννᾶται ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀνάγκην τοῦ ἐνεργεῖν, ἀναγκάζει τοὺς φρονίμους ἀνθρώπους νὰ

τὴν πιστεύωσι. Ἡ ἀπαιτούμενη λοιπὸν βεβαιότης εἰς τὸ νὰ ἀποδειχθῇ ὁ ἐγκαλούμενος ἔνοχος τοῦ ἐγκλήματος, εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν βεβαιότητα, ἡ ὁποία μᾶς παρακινεῖ εἰς τὰς πλέον ἀξιολόγους πράξεις τοῦ βίου.

Διαιροῦνται οἱ ἑλέγχοι παντὸς ἐγκλήματος εἰς τοὺς τελείους καὶ ἀτελεῖς. Οἰονόμαζω τελείους ἐλέγχους, ὅσοι δεικνύουσιν ἀδύνατον τὸ ἵνα μὴν ᾖναι ἔνοχος ὁ ἐγκαλούμενος. Ἀτελεῖς εἶναι, ὅσοι δὲν δύνανται νὰ τὸ ἀποδείξωσι. Ἀπὸ τοὺς τελείους καὶ ἕνας μόνος ἀρκεῖ εἰς καταδίκην τοῦ ἐγκαλουμένου. Ἀλλ' ἀπὸ τοὺς ἀτελεῖς εἶναι χρεια τοσούτων, ὅσοι εἶναι ἱκανοὶ νὰ συνθέσωσι ἕνα τέλειον, ἢ ζουν ὅσοι ὁμοῦ ἐνωμένοι δεικνύουσιν ἀδύνατον τὸ νὰ μὴν ᾖναι ἔνοχος ὁ ἐγκαλούμενος, ἀγκαλὰ θεωρούμενοι ἕκαστος κατὰ μέρος καὶ χωρισμένους ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὸ δεικνύωσι δυνατόν. Οἱ ἀτελεῖς ἑλέγχοι γίνονται πρὸς τοῦτοις τέλειοι, ὅσας οἱ ἐγκαλούμενος, δυνάμενος νὰ τοὺς ἀναλρέψῃ, δὲν τοὺς ἀναλρέπει κατὰ τὸ πρέπον. Εἶναι ὅμως εὐκολώτερον νὰ τοῖσιν τις παρὰ νὰ διορίσῃ ἀκριβῶς τὴν ἠθικὴν ταύτην βεβαιότητά τῶν ἐλέγχων. Διὰ τοῦτο κρίνω νόμον ἀριστον ἐκεῖνον, ὅστις δίδει εἰς τὸν πρῶτιστον δικαστὴν συγκαθέδρους κληρωτοὺς, καὶ ὄχι αἰρετούς. Διότι εἰς τοιαύτας περιστάσεις

ἀσφαλεστέρα εἶναι ἡ ἄγνοια, ἡ ὁποία κρίνει ἐκ τῆς αἰσθήσεως, παρὰ τὴν ἐπιστήμην, ἡ ὁποία κρίνει μὲ τὴν ὑπόληψιν. Ὅπου οἱ νόμοι εἶναι σαφεῖς καὶ διωρισμένοι, ὁ κρίτης ἄλλο δὲν ἔχει νὰ κάμῃ παρὰ τὸ νὰ βιβαιώσῃ ἂν ἐπράχθῃ, ἢ ὄχι τὸ ἐγκλημα, διὰ τὸ ὅποῖον ὁ ἐγκαλούμενος κρίνεται. Ἀγκαλὰ εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐλέγχων τοῦ ἐγκλήματος ζητῆται σοφία καὶ δεξιότης, ἀγκαλὰ εἰς τὸ νὰ παραστήσῃ τις τὸ ἐκ τῶν ἐλέγχων συμπέρασμα ᾧναι ἀναγκαῖα ἡ σαφήνεια καὶ ἡ εὐκρίνεια, διὰ νὰ κρίνῃ ὅπως ἐξ αὐτῶν τῶν ἐλέγχων, δὲν ἔχει χρεῖαν πλὴν ἀπλῆς καὶ κοινῆς φρονήσεως. Ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνος εἶναι ἡ τοιαύτη φρόνησις παρὰ τὴν σοφίαν τοῦ Δικαστοῦ, ὅστις, συνειθισμένος καὶ θέλων νὰ εὕρῃ πάντοτε ἔνοχους, ἀναφέρει τὰ πάντα εἰς τεχνητὸν σύστημα, τὸ ὅποῖον ἀπέκλινε μὲ τὰς σπουδὰς καὶ μελέτας του. Ὡς πόσον εὐτυχῇ εἶναι τὰ Ἑθνη, εἰς τὰ ὁποία οἱ νόμοι δὲν εἶναι ἐπιστήμη! Εἶναι νόμος ὠφελιμώτατος τὸ νὰ κρίνεται πᾶς ἕνας ἀπὸ τοὺς ὁμοίους τοῦ. Διότι ὅπου κινδυνεύει ἡ ἐλευθερία τοῦ πολίτου, πρέπει νὰ σιωπῶσι τὰ φρονήματα, τὰ ὁποία γεννᾷ ἡ ἀπιστία, πρέπει νὰ παύσωσι καὶ ἡ ὑπεροψία, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ εὐτυχὴς βλέπει τὸν δυστυχοῦντα, καὶ ἡ ἀγανάκτησις ἐκεῖνη, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ

ἡ ἐκ τῆς ἐκείνου ἐκείνου ἐκείνου
ἡ ἐκ τῆς ἐκείνου ἐκείνου ἐκείνου
ἡ ἐκ τῆς ἐκείνου ἐκείνου ἐκείνου

καλλίτερος θεωρεῖ τὸν ἀειώτερον. Ἀλλ' ὅταν τὸ ἔγκλημα ᾖναι εἰς βλάβην τρίτου τινός, τότε τῶν δικαστῶν τὸ ἥμισυ μέρος πρέπει νὰ ᾖναι ὅμοιοι τοῦ ἐγκαλουμένου, καὶ τὸ λοιπὸν ἥμισυ τοῦ ἐγκαλοῦντος. Τοιοῦτοτρόπως ἰσορροποῦσι τὰ μικρὰ συμφέροντα (τὰ ὅποια μεταβάλλουσιν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀνθρώπων, καὶ μὴ θελούντων, τὰς μορφὰς τῶν πραγμάτων), μήτε λαλοῦσι πλέον πλὴν οἱ νόμοι καὶ ἡ ἀλήθεια. Δίκαιον εἶναι πρὸς τούτοις νὰ ἔχη τὴν ἀδειαν ὁ ἐγκαλούμενος νὰ ἀποβάλλῃ μέρος ἀπὸ τοὺς προβαλλομένους κρίτας, ὅσους δηλαδὴ ὑποπτίνονται. Διότι μὲ ταύτην τὴν ἀδειαν φαίνεται σχεδὸν ὅτι καταδικάζει αὐτὸς ἑαυτὸν. Δημόσιοι πρέπει νὰ ᾖναι αἱ κρίσεις καὶ οἱ ἐλέγχοι πάντες ἐγκλήματος, διὰ νὰ χαλιναῶνται ἡ δυναστεία καὶ τὰ πάθη ἀπὸ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν, ἡ ὅποια εἶναι ἡ μόνη ἴσως δοκιμασία τῆς εὐνομουμένης πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ διὰ νὰ δύναται νὰ λήγῃ ἕκαστος ἀπὸ τοὺς πολίτας, δὲν εἶμαι δούλος, ἐπειδὴ οἱ νόμοι μὲ ὑπερασπίζουσι καὶ μὲ βοηθοῦσι. Τοῦτο τὸ φρόνημα θαρρύνει καὶ ἐνισχύει τὸν λαόν, καὶ ὅστις ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας ἐξεύρει τὰ ἀληθῶς αὐτῷ συμφέροντα, τὸ κρίνει τόσον ὠφέλιμος, ὅσην ὠφέλειαν ἤθελε προξενήσει εἰς αὐτὸν ἡ

δασμολογία. Δὲν θέλω ἀναφέρει λεπτομερῶς ὅλας τὰς ἀναγκαῖας προφυλακὰς, ὅσας ἀπαιτοῦσι αἱ τοιαῦται θεισμοθεσίαι. Μήτ' ἤθελα παύλαπασιν ἀνοίξει τὸ στόμα, ἂν ἦτον χρεῖα νὰ λαλήσω διεξοδικῶς περὶ πάντων.

§. 8.

Περὶ Μαρτύρων.

Μέρος ἀξιόλογον πάσης καλῆς νομοθεσίας εἶναι τὸ νὰ διορίζωσιν ἀκριβῶς οἱ νόμοι τὴν ἀξιοπιστίαν τῶν μαρτύρων καὶ αὐτοὺς τοῦ ἐγκλήματος τοὺς ἐλέγχους. Πᾶς ἄνθρωπος λογικὸς, ἦντοι πᾶς ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου οἱ λογισμοὶ ἔχουσι πᾶν ποιοὺν εἰρμόν καὶ συνάφειαν, καὶ αἱ αἰσθήσεις εἶναι ὅμοιαι μὲ τὰς αἰσθήσεις τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, δύναται νὰ παρασταθῇ εἰς τὸ δικαστήριον ὡς μάρτυς. Τὸ μόνον μέτρον τῆς ἀξιοπιστίας του πρέπει νὰ ᾖναι ἡ ὠφέλεια, τὴν ὅποιαν κερδαίνει ἀπὸ τὸ νὰ εἰπῇ, ἢ νὰ σιωπήσῃ τὴν ἀλήθειαν. Ἐκ τούτου φαίνεται πόσον εἶναι παιδαριώδεις καὶ μάταιαι αἱ ἀφορμαὶ, διὰ τὰς ὁποίας οἱ νόμοι δὲν δέχονται τὴν μαρτυρίαν μήτε τῶν γυναικῶν, ὡς ἀσθενῶν, μήτε τῶν καταδικασθέντων καὶ τῶν ἀτίμων, ὡς πολιτικῶς ἀποβατόρων. Ἡ μαρτυρία τῶν τοιούτων δὲν εἶναι

ὀλιγώτερον ἀξιόπιστος παρά τῶν ἄλλων, ὅσάκις τὸ νὰ ψευσθῶσι δὲν προξενεῖ εἰς αὐτοὺς καμμία ὠφέλειαν *.

Ἡ πλείον ἀξιοσημείωτος ἀπὸ τὰς καλαχρήστους τῆς γλώσσης, ὅσαι ἐβλάψαν τῶν ἀνθρώπων τὰς πράξεις, εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία ἀποβάλλει ὡς ἄχρηστον τὴν μαρτυρίαν τῶν καλαδικασθέντων. Ὁ καλαδικασθεὶς (λέγουσι σοβαρῶς οἱ Περιπατήτικοι Νομοδιδάσκαλοι) ἀπέθανε πολιτικῶς. Καὶ ὁ νεκρὸς δὲν εἶναι πλέον δικηλικὸς οὐδὲ μιᾶς ἐνεργείας. Εἰς τοιαύτην ἄλογον μεταφορὰν ἐθυσίσθησαν πολλότατα σφάγια. Καὶ πολλάκις συνί-

* Ὁ Συγγραφεὺς λέγει κατωτέρω ὅτι ἡ ἀτιμία ἀποστριφῇ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς ὑπόληψιν καὶ τῆς πίστεως, τὰς ἐπειὰς εἴη πρὸς αὐτὸν ἡ πατρίς. Ὁ καταδικασθεὶς ἰνδρίσκεται τεύλαχιστον εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν τοῦ ἀτιμωθέντος. Ἐχασαν καὶ οἱ δύο τὴν κοινὴν πίστιν. Ὅθεν ἡ μαρτυρία των πρέπει νὰ διαρῇται ὡς ἀπλῶν σημείων, καὶ ὄχι ὡς ἀπόδειξις. Πρέπει, λέγει ὁ Συγγραφεὺς, νὰ πιστεύωται οἱ μάρτυρες ὅσάκις τὸ νὰ ψευσθῶσι δὲν προξενεῖ εἰς αὐτοὺς καμμία ὠφέλειαν. Ἀλλὰ πῶς ποτὶ εἶναι δυνατόν νὰ βεβαιωθῶμεν ὅτι οἱ κακότεργοι καὶ οἱ ἀτίμοι δὲν θίλονται ἀπατήσιν τοὺς δικαστάς δι' ἔχθρας, ἢ μίτις κατὰ τοῦ κριμένου, ἢ ἄλλο τι τέλος ἰδίον; Ἄν πρέπει νὰ πιστεύωται τοιοῦτοι μάρτυρες, τίς θάλει θαρρῆσαι εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀθωότητα; Ἀφ' οὗ ἔχασαν τὴν κοινὴν πίστιν, πρέπει πλέον οἱ νόμοι νὰ τοὺς πιστεύωται; ἢ ζῶν καὶ ἡ τιμὴ τῶν πολιτῶν πρέπει πλέον νὰ κρίμανται ἀπὸ τῆς μαρτυρίας των; ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΗΡ.

ἔστησαν λογοῖν καὶ ζητήσεις σπουδαῖαι, ἂν ἔπρεπε νὰ προσιμῶνται καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν οἱ δικαστικοὶ τύποι. Μὴ δὲν ἔπρεπε νὰ δίδωται, ἔτι καὶ μετὰ τὴν καλαδικίην, εἰς τὴν ἄκραν δυστυχίαν τοῦ καλαδικασθέντος, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, τοσοῦτος μόνον καιρὸς, ὅσος ἀρκεῖ εἰς τὸ νὰ δυνηθῇ νὰ δικαιώσῃ ἑαυτὸν, ἢ ἄλλον τινὰ μὲ νίους ἐλίγχους, ἱκανοὺς νὰ ἀλλάξωσι τὴν μορφήν τοῦ ἐγκλήματος; Ἡ τοιαύτη ἀτάκρσις καὶ ἀναψηλάφησις εἶναι μάλιστα ἐυλογος, ὅσάκις δὲν εἶναι τόσον μακρὰ, ὥστε νὰ ἐμποδίσῃ τῆς δικαιοσύνης τὸν δρόμον. Οἱ δικαστικοὶ τύποι εἶναι ἀναγκαῖοι, διότι δὲν ἀφίγουσι τίποτε εἰς τὸ αὐτοθέλητον τοῦ δικαστοῦ, διότι δίδουσιν εἰς τὸν κοινὸν ὄχλον ὑπόληψιν, ὅχι θρυβώδους καὶ δωροδόκου, ἀλλ' ἐυσταθοῦς καὶ κανονικῆς κρίσεως, διότι τῶν ἀνθρώπων τὰ πνεύματα, φύσει μιμητῶν καὶ δούλων τῆς ἔξεως, δραστηκώτερον πλήττονται ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις παρά ἀπὸ τοὺς συλλογισμοὺς, καὶ διότι καὶ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια, διὰ τὸ νὰ ἦναι πολλάκις ἢ ἀπλουσιότης, ἢ κατὰ πολλὰ σύνθετος, ἔχει χρεῖαν ἐξωτερικῆς τιπὸς πομπῆς, διὰ νὰ τὴν σίβειται ὁ χυδαῖος ὄχλος. Ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι τύποι, ἂν διορισθῶσιν ἀπὸ τὸν νόμον εἰς τρόπον ὥστε νὰ βλάβωσι τὴν ἀλήθειαν, ἐμπο-

ροῦν γὰ γενήσῃσι δεινὰ καὶ κινδυνώδη ἀπο-
τελέσματα.

Ὁ μάρτυς λοιπὸν εἶναι τόσον ὀλιγώτερος, ἢ
περισσότερον ἀξιόπιστος, καθ' ὅσον μισεῖ ἢ ἀγα-
πᾶ τὸν ἐγκαλούμενον, εἰς ἓνα λόγον, κατὰ
τὰς διαφόρους σχέσεις, τὰς ὁποίας ἔχει πρὸς
αὐτόν. Εἰς μόνος μάρτυς δὲν εἶναι ἱκανὸς εἰς
πίστωσιν τοῦ ἐγκλήματος. Διότι ἐν ὅσῳ ὁ ἐγ-
καλούμενος ἀρνεῖται τὰ μαρτυρούμενα κατ' αὐ-
τοῦ, ὁ δικαστὴς μένει ἀέθαιος, καὶ ὑπερι-
σχέει τὸ δικαίωμα, τὸ ὅποσον ἔχει πᾶς ἕνας
τοῦ γὰ πιστεῦναι ἀδῶος.

Τόσον ὀλιγώτερον ἀξιόπιστος πρίντι γὰ ἦναι
ὁ μάρτυς, ὅσον εἶναι δεινότερον τὸ μαρτυρούμε-
νον ἐγκλημα *, ἢ ὅσον περισσότερο εἶναι ἀπί-

* Κατὰ τοὺς ἐγκληματικούς Νομοδιδασκάλους, τίτῳ
ἀξιόπιστότερος πρίντι γὰ ἦναι ὁ μάρτυς, ὅσον εἶναι δεινότε-
ρον τὸ ἐγκλημα. Τὸ σιδηροῦν ἀξίωμα, τὸ ὅποσον ὑπερβρύσκει
ἢ αἰόητος σκληρότης εἶναι τοῦτο: *in atrocissimis leviores*
conjecturae sufficiunt, & licet Judici iura transgredi.
Ἄς τὸ μεταφράσωμεν εἰς τὸ κοινὸν, διὰ τὰ μέγιστα ἢ
Εὐρωπαϊοὶ μίαν ἀπὸ τὰς πολλὰς καὶ παραλόγους νομικὰς
ἀποφάσεις, εἰς τὰς ἑσείας ὑπόκειται χωρὶς σχεδὸν γὰ τὸ
ἐξυῆρσιν, « ὅταν ὁ λόγος ἦναι περὶ δεινότητος ἐγκλη-
μα μάταιον (ἔγουν περὶ τῶν πλέον ἀπιθάνων), ἀρκοῦσι καὶ
« αὐταὶ αἱ ἐλάχισται εἰκασίαι, καὶ ὁ δικαστὴς ἔχει τὴν
« ἀδύαν γὰ παραβαῖν τὸν νόμον ». Τὰ ἐν τῇ πράξει
διωρούμενα ἄτοπα τῆς νομοθεσίας γινώσκονται πολλάκις
ἀπὸ τὸν φόβον, πηγὴν ἐξαίρετον τῶν ἀνθρωπίνων ἀντι-

θανοὶ αἱ περιστάσεις. Τοιαῦτα, παραδείγμα-
τος χάριν, εἶναι ἡ μαγεία, καὶ ὅσα κακὰ δὲν
προξινούσι καμμίαν ἀφίλειαν εἰς τὸν κακούργον.
Πιθανώτερον εἶναι τὸ γὰ ψευδῶσιν ὁμοῦ πολλοὶ
μάρτυρες περὶ μαγείας, ἀπαλῶμενοι δι' ἄγνοίαν,
ἢ κινούμενοι ἀπὸ μίσους, παρὰ τὸ γὰ ἦναι τις
μάγος, ἢ γουν γὰ ἔχη ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν ὁ
θεὸς δὲν ἔδωκεν, ἢ δὲν δίδει πλέον εἰς τὰ κλίσ-
ματα. Ὡσαύτως ὅταν ὁ λόγος ἦναι περὶ κακῶν,
τὰ ὅποια οὐδεμίαν ἀφίλειαν προξινούσι εἰς τὸν
πράξαντα, πιθανώτερον εἶναι τὸ γὰ ψευδῶσιν
οἱ μάρτυρες παρὰ τὸ γὰ ψευδῆ ὁ ἐγκαλού-
μενος. Διότι οἱ ἄνθρωποι δὲν πράττουσι τὰ
πάνδεινα κακὰ χωρὶς ἀφορμὴν μίσους, ἢ φόβου,
ἢ χωρὶς τὴν ἐλπίδα τοῦ γὰ ἀφελῆθῶσιν ἀπ'
αὐτά. Τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς τὰ φρονήματα

φάνηται. Οἱ Νομοδιδάσκαλοι (τῶν ὁποίων καὶ μετὰ θά-
νατον τὰ μυστὰ συγγράμματα κυριεύουσιν αὐτοκρατέ-
ως τὴν τύχην τῶν ἀνθρώπων), ποτὲ μὲν φοβούμενοι μὴ
καταδικασθῇ καθεὶς ἀδῶος, κατεφόρτισαν τὴν νομικὴν
ἐπιστήμην μὲ ἐξαίρετας καὶ τύπους ἀναφιλίας, τῶν ὁποίων
ἡ ἀκριβὴς φυλακὴ ἔδιδεν ἀναβιβάζει ἀτιμώρητον ἐπὶ τοῦ
θρόνου τῆς δικαιοσύνης τὴν ἀταρχίαν αὐτήν. ποτὲ δὲ φο-
βούμενοι δεινὰ τὰ καὶ δυσσπόδικτα ἀμαρτήματα,
ἐνόμισαν ἀναγκαῖον γὰ ἀδελφύσαι καὶ αὐτοὺς τοὺς παρ'
αὐτῶν ἐρισθέντας τύπους. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ποτὲ μὲν
μὴ τυραννικὴν ἀνυπερηκοσίαν, ποτὲ δὲ μὴ γυναικῶδη διελίαν
μετιμέρφυσαν τὰς σιμὰς κρίσεις εἰς παίγνια, εἰς τὰ
ἑαυτὰ βασιλεύουσιν ἡ τύχη καὶ ἡ ἀσάτη.

γεννῶνται, ὅχι χωρὶς αἰτίας καὶ αὐτομάτως, ἀλλ' ἀπὸ τούτων τύπους, οἱ ὅποιοι πλήττουν τὰς αἰσθήσεις, καὶ εἶναι ἀνάλογα μὲ αὐτούς.

Ὡσαύτως σμικρύνεται ἡ ἀξιοπιστία τοῦ μάρτυρος, ὅταν αὐτὸς ᾖ μέλος μερικοῦ τινος συστήματος, τοῦ ὁποίου τὰ ἥθη καὶ αἱ γνώμαι, ἢ δὲν εἶναι γνωσταί, ἢ διαφέρουσιν ἀπὸ τῶν κοινὰς τῶν ἀνθρώπων γνώμας. Διότι εἰς τοιαύτην περίσπασιν ὁ μάρτυς ἔχει, ἰνῆμα μὲ τὰ ἰδικά του, καὶ τὰ πάθη τῶν ἄλλων.

Τέλος πάντων, ἡ ἀξιοπιστία τοῦ μάρτυρος πρέπει νὰ λογίζεται οὐδὲν, ὅσας οἱ λόγοι τοῦ ἐγκαλουμένου κρίνονται ὡς ἀμαρτήματα³³. Διότι ὁ τόπος τῆς φωνῆς, ἡ χειρονομία καὶ τοῦ λοιποῦ σώματος ἡ κίνησις, τὰ προηγούμενα τῆς ὁμιλίας, ὅσα συτοδεύουν ἢ ἀκολουθοῦσι τὴν ὁμίλιαν, αἱ διάφοροι σημασίαι, τὰς ὁποίας οἱ ἄνθρωποι προσαρμόζουν εἰς τὰς αὐτὰς λέξεις, μεταβάλλουσι τόσον καὶ ἀλλοιοῦσι τοὺς λόγους τοῦ λαλήσαντος, ὥστε εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ τοὺς προφέρῃ τις ἀπαραλλάκτως, καθὼς τὴν πρώτην φοράν ἐλαλήθησαν. Πρὸς τούτοις τῶν βιαίων πράξεων (ὅποια εἶναι τὰ ἀληθῆ ἐγκλήματα) μένουσιν ἔχρη εἰς αὐτὸ τὸ πλῆθος τῶν περιστάσεων, καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀποβλεπόμενα, τὰ ὅποια γεννῶνται ἀπὸ τὰς περιστάσεις

Καὶ ὁ ἐγκαλούμενος ἔχει τόσον περισσώτερος τρόπους νὰ δικαιωθῇ, ὅσον περισσώτεραι εἶναι αἱ περιστάσεις, τὰς ὁποίας προβάλλουν εἰς τὸ μέσον ὁ ἐγκαλῶν, ἢ οἱ μάρτυρες. Ἀλλ' οἱ λόγοι δὲν μένουσι παρὰ εἰς τὴν ἀπίστον καὶ πολλάκις πλατωμένην μήτην ἐκείνην, ὅσοι τοὺς ἤκουσαν. Εἶναι λοιπὸν ἀσυγκρίτως εὐκολώτερον τὸ νὰ συκοφαντηθῇ³⁴ τις διὰ λόγους παρὰ διὰ πράξεις.

§. 9.

Περὶ κρυφίων κατηγοριῶν.

Φαίνεται, ἀλλὰ παλαιὰ ἀταξία, καὶ εἰς πολλὰ ἔστι ἀναγκαῖα διὰ τὴν ἀδυναμίαν τῆς πολιτικῆς κυβερνήσεως, εἶναι αἱ κρύφιοι κατηγορίαι. Αὐταὶ κάμνουσι τοὺς ἀνθρώπους ὑποκριτὰς καὶ δολίους. Βλέπει πᾶς εἷας ὡς ἐχθρὸν ὅποιον ὑποπτεύεται ὡς κρυφὸν κατήγορον. Καὶ τοιούτῳ ὁρῶντος συνειθίζοντες οἱ ἄνθρωποι νὰ κρύπτωσι πρὸς τοὺς ἄλλους τὰ ἰδιά των φρονήματα, φθάνουσι τέλος πάντων εἰς τὸ νὰ τὰ κρύπτωσι καὶ πρὸς ἑαυτούς, τὸ ὅποσον εἶναι ἡ δεινότερα ἀπ' ὅλας τὰς δυστυχίας³⁵. Μὴν ἔχοντες πλέον κατόνας σαφεῖς καὶ σταθεροὺς διὰ νὰ ὁδηγηθῶσι,

πλανῶνται περιφερόμενοι εἰς τὸ μέγα τῶν
ὑπολήψεων πείλαγος, καὶ ἀσχολούμενοι πάν-
τοί τε εἰς τὸ νὰ φυλάττῃται τοὺς κρυπτοὺς κα-
τηγόρους, ὡς τόσα τερατώδη θηρία. Ἡ ἀδελ-
φότης τοῦ μέλλοντος φαρμακίνει τὴν παρούσαν
ἐπιγμὴν τῆς ζωῆς των, καὶ σιτημένοι ἀπὸ τὴν
μόνιμον ἡδονὴν τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς προσωπικῆς
ἀσφαλείας, μόλις εὐρίσκουσι μικρὰν παρηγορίαν
εἰς ὀλίγας τιὰς ἡδονὰς ἀτάκτους καὶ θορυβώ-
δεις, τὰς ὁποίας ἀπολαμβάνουσι καὶ ποτε εἰς
τὸ διάστημα τῆς ἀθλίας ζωῆς των. Μετὰ τὸν
τοιούτων ἀνθρώπων μὴν ἐλπίσης νὰ εὖρης σιγα-
λιώτας γενναίους, ἀκαταπλήκτους ὑπερασπιστὰς
τοῦ θρόνου καὶ τῆς πατρίδος. Μὴν ἐλπίσης νὰ
εὖρης ἀρχόντας ἀδικασίους, διὰ τὰ ὑπερασπί-
σωσι καὶ νὰ διδάξωσι μὲ ἐλεύθερον καὶ φιλό-
πατριν εὐγλωττίαν τὰ ἀληθῆ τοῦ Ἡγεμόνος
συμφέροντα, διὰ τὰ προσφέρωσιν εἰς τὸν θρόνον,
ὁμοῦ μὲ τοὺς φόρους, τὴν ἀγάπην καὶ τὰς
εὐλογίας πάσης τάξεως καὶ παντὸς συστήματος
πολιτῶν, καὶ νὰ μεταφέρωσιν ἀπὸ τὸν θρόνον,
καὶ εἰς τὰ παλάτια τῶν μεγάλων, καὶ εἰς τὰς
καλύβας τῶν πτωχῶν, τὴν ἀσφάλειαν, τὴν
εἰρήνην, καὶ τὴν φιλόπονον ἐλπίδα τοῦ νὰ
μεταβάλλῃ πᾶς ἕνας τὴν τύχην του εἰς τὸ κάλ-

λιον, ἐλπίδα, μὲ τὴν ὁποίαν, ὡς ἀφίλι-
μον ζώπυρον, αὐξάνονται καὶ πολυχρονοῦσιν αἱ
πολιτικαὶ κοινωταί.

Πῶς δύναται νὰ φυλαχθῇ ἀπὸ τὴν συκο-
φανίαν ὁ πολίτης, ὅταν αὐτὴ εἴναι ὀπλισμένη
μὲ τὴν κραταιὰν ἀσπίδα τῆς τυραννίας, τὴν
κρυφίωτα; Ἐυρίσκειται ἄρα ἄλλη πολιτικὴ κυ-
βέρνησις δυσλυσιστέρα ἀπ' ἐκείνην, εἰ τὴν ὁποίαν
ὁ Ἡγεμὼν ὑποπλύνει τοὺς ὑπηκόους ὡς
ἐχθρούς, καὶ ἀναγκάζεται νὰ ταρασσῇ τὴν
ἡσυχίαν ἐνὸς ἑκάστου, διὰ τὴν ἡσυχίαν ὅλων
ὁμοῦ;

Ποῖα λοιπὸν εἶναι αἱ προφάσεις, μὲ τὰς
ὁποίας ζητοῦν νὰ δικαιώσωσι τὰς κρυπλὰς κα-
τηγορίας καὶ ποινάς; Εἶναι ἄρα ἡ κοινὴ σωτη-
ρία, ἡ ἀσφάλεια, καὶ ἡ διατήρησις τοῦ εἶδους
τῆς παρούσης πολιτικῆς κυβερνήσεως; Ἀλλ'
ἤθελεν εἶσθαι τερατώδης τοιαύτη πολιτικὴ
κυβέρνησις, εἰς τὴν ὁποίαν ὅστις ἔχει τὴν ἰσχύν,
καὶ τὴν ὑπόληψιν (δραστικώτεραν καὶ ἀπ' αὐτὴν
τὴν ἰσχύν) φοβεῖται τοὺς κατὰ μέρος πολίτας.
Εἶναι ἄρα ἡ ἀσφάλεια τοῦ κατηγοροῦ; Οἱ νόμοι
λοιπὸν δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ τὸν ὑπερασπίσωσιν
ἐναντίον τοῦ κατηγορουμένου, καὶ οἱ ὑπηκοοὶ
εἶναι δυνατώτεροι παρὰ τὸν Ἡγεμόνα. Εἶναι
ἄρα ἡ ἀτιμία τοῦ κατηγοροῦ; Συγχωρεῖται

λοιπὸν ἢ κρύφιος συκοφαντία, καὶ κολάζεται ἡ
 δημόσιος. Εἶναι ἄρα ἡ φύσις τοῦ ἀμαρτήματος;
 Ἄν αἱ ἀδιάφοροι πράξεις, ἡ καὶ ὅσαι εἶναι ἀφέλι-
 μοι εἰς τὸ κοινόν, πρέπει νὰ ὀνομάζωνται ἐγκλή-
 ματα, αἱ κατηγορίαι καὶ αἱ κρίσεις πρέπει νὰ
 γίνωνται, ὅσον εἶναι δυνατὸν, κρυφίως. Ἀλλὰ
 δὲν εὐρίσκονται ἐγκλήματα, ἤθουν βλάβαι κοι-
 ναί, τῶν ὁποίων ὁ δημόσιος παραδειγματισ-
 μὸς, ἤθουν ἡ δημόσιος κρίσις, δὲν εἶναι κοινὸν
 συμφέρον. Ἐγὼ σέβωμαι ὅλας τὰς συμριπὰς
 πολιτικὰς κυβερνήσεις, μήτε λαλῶ κατὰ μέρος
 περὶ καμμίας. Εἶναι πολλάκις τοιαῦται αἱ πι-
 ριστάσεις, ὥστε ἡ κατάργησις τινὸς κακοῦ φαί-
 νεται κατάργησις τῆς πολιτείας, ὅταν τὸ κακὸν
 ᾖναι προσκολλημένον εἰς τὸ πολιτικὸν σύστημα
 τοῦ ἔθνους. Ἄν ὑπὲρ ὅρουσι ὅμως νέους νόμους, εἰς
 καμμίαν ἀνθρώπων συνάθροισιν ἄγνωστον εἰς τοὺς
 λοιποὺς, ὁ φόβος τῆς ἐπιχειρήσεως γινῶς, τὴν
 ὁποίαν ἤθελα φαντάζεσθαι ὡς παροῦσαν ἐνώπιόν
 μου, ἤθειλεν ἐμποδίσαι τὴν χεῖρά μου ἀπὸ τοῦ νὰ
 κυρώσῃ τοιοῦτον νόμον.

Εἶπε πρὸ πολλοῦ ὁ Μοντίσκιος*, ὅτι αἱ
 δημόσιοι κατηγορίαι ἀρμόζουσι μᾶλλον εἰς τὰς
 Δημοκρατίας, ὅπου τὸ κοινὸν συμφέρον πρέπει
 νὰ ᾖναι ὁ πρῶτος σκοπὸς τῶν πολιτῶν, παρὰ
 εἰς τὰς Μοναρχίας, ὅπου τὸ Φρόνημα τοῦ κοι-

* Montaigne's *Essays* de la loi

τοῦ

νοῦ συμφέροντος εἶναι ἀσθενέστατον, διὰ τὴν
 φύσιν αὐτὴν τῆς πολιτικῆς κυβερνήσεως. Ὅθεν
 εἶναι σοφὴ διάταξις εἰς τὰς μοναρχίας τὸ νὰ
 διορίζωνται ἄρχοντες, διὰ νὰ κατηγορῶσιν ἐν ὀνό-
 ματι τοῦ κοινοῦ τοὺς παραβάτας τῶν νόμων.
 Πᾶσα ὅμως πολιτικὴ κυβέρνησις, εἴτε δημο-
 κρατουμένη, εἴτε μοναρχουμένη, χρεὶος ἔχει νὰ
 κολάζῃ τὸν συκοφάντην μὲ τὴν αὐτὴν ποινὴν, τὴν
 ὁποίαν ἤθελε λάβει ὁ ἐγκαλούμενος ἀν' ἀπιδει-
 κνύειν ἐνοχος.

§. 10.

Ἐρωτήσεις ὑποβλητικαί.

Εἰς τὰς περιστάσεις τῶν ἐγκλημάτων ἀπα-
 γορεύουν οἱ ἡμέτεροι νόμοι τὰς ὑποβλητικὰς
 ἐρωτήσεις, ἐκείτας δηλαδὴ (κατὰ τοὺς Νομο-
 διδασκάλους), ὅσαι ἐρωτῶσι περὶ τοῦ εἴδους, καὶ
 ὅχι περὶ τοῦ γένους τοῦ ἐγκλήματος, ὅσαι, διὰ τὸ
 νὰ ᾖναι ἀμέσως ἐνωμένα μὲ τὸ ἐγκλημα, ὑπα-
 γορεύουν εἰς τὸν ἐγκαλούμενον ἄμισον καὶ τὴν
 ἀπόκρισιν. Αἱ ἐρωτήσεις, κατὰ τοὺς ἐγκλημα-
 τικοὺς Συγγραφῆς, πρέπει νὰ γυρίζωσι κύκλῳ
 τῆς πράξεως, καὶ ὅχι ποτὲ νὰ φέρωνται κατ'
 εὐθείαν πρὸς αὐτήν. Τὸ αἷτιον τῆς μεθόδου
 ταύτης εἶναι, ἡ διὰ τὰ μὴν ὑπαγορεύωσιν εἰς

Z

τὸν ἐγκαλούμενον καμμία ἀπόκρισιν ἱκανὴν εἶναι τὸν ἀθωώσῃ ἀπὸ τὴν κατηγορίαν, ἢ ἴσως διότι φαίνεται πρᾶγμα ἔξω τῆς φύσεως τὸ εἶναι κατηγορήσῃ ἑαυτὸν ὁ ἐγκαλούμενος. Ὁ, τι ἂν ἦναι ἀπὸ τὰ δύο ταῦτα τὸ ἀληθὲς αἴτιον, εἶναι ἀξιοσημείωτος ἢ ἀντίφασις τῶν νόμων. Αὐτοὶ ἀπαγορεύουσι τὰς ὑποβλητικὰς ἐρωτήσεις, καὶ μὲν ὅλον τοῦτο νομοθετοῦσι τὴν στρίβλωσιν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀδύνατον εἶναι εὐρίθῃ ἄλλη πλέον ὑποβλητικὴ ἐρώτησις. Ἄν (διὰ τὸ πρῶτον αἴτιον) δὲν πρῆπῃ ὁ δικαστὴς εἰς ὑπαγορεύειν τὸν ἐγκαλούμενον τὴν ἀπόκρισιν, ὁ πένος τῆς στριβλώσεως θέλει ὑπαγορεύειν εἰς μὲν τὸν ἰσχυρὸν τὴν ἰσχυρογνώμονα σιωπὴν, διὰ τὰ ἀποφυγὴ τὴν μεγαλειτέραν ποιήν διὰ τῆς μικροτέρας, εἰς δὲ τὸν ἀσθενῆ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἐγκλήματος, διὰ τὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν παροῦσαν βάσανον, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται περισσότερον παρὰ τὴν μέλλουσαν ποιήν. Ἄν (διὰ τὸ δεύτερον αἴτιον) ἢ περὶ τοῦ εἶδους ἐρωτήσεις ἀναγκάζῃ τὸν ἐγκαλούμενον εἰς ὁμολογήσῃ, ἔξω τῆς φύσεως, ἑαυτὸν ἔνοχον, οἱ σπασμοὶ βίβαια καὶ οἱ πόνοι τῆς στριβλώσεως θέλουν τὸν ἀναγκάσει περισσότερον. Ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι κυβερνῶνται πλέον ἀπὸ τὴν διαφορὰν τῶν ὀνομάτων παρ' ἀπὸ τὴν διαφορὰν τῶν πραγμάτων.

Τέλος πάντων, ὅστις ἐξελαζόμενος φυλάσσει σιωπὴν ἰσχυρογνώμονα, μήτε ἀποκρίνεται εἰς τὰς ἐρωτήσεις, εἶναι ἄξιος ποινῆς διωρισμένης ἀπὸ τοὺς νόμους, καὶ ποινῆς βαρυιάτης, διὰ τὰ μὴν ἀποφυγῶσι μὲν τοιοῦτον τρόπον οἱ ἔνοχοι τὸν ἀναγκαῖον καὶ δημόσιον παραδειγματισμόν. Ἄλλ' ἢ μερικὴ αὕτη ποινὴ τῆς σιωπῆς δὲν εἶναι ἀναγκαῖα, ὅσας εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι ὁ ἐγκαλούμενος ἔπραξε τὸ ἀμάρτημα. Διότι τότε εἶναι ἀναφελεῖς αἱ ἐρωτήσεις, καθὼς εἶναι ἀναφελεῖς καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ ἀμαρτήματος, ὅταν αὐτὸ ἀποδείκνυται ἀπὸ ἄλλους ἐλέγχους. Αὕτη ἡ τελευταία περίσσις εἶναι ἢ πλέον κοινὴ, διότι εἰς τὰς περισσοτέρας κρίσεις οἱ ἔνοχοι ἀρνοῦνται τὸ ἐγκλημα.

§. 11.

Περὶ Ὁρκῶν.

Ἀντίφασιν μετὰ τῶν νόμων καὶ τῶν φυσικῶν τοῦ ἀνθρώπου φρονημάτων γινώσκοντες τὸ εἶναι ἀπαιτῆ ὁ Δικαστὴς ὅρκον ἀπὸ τὸν ἐγκαλούμενον. Τοιοῦτοτρόπως τὸν βιάζει εἰς τὴν ἀλήθειαν, ὅταν εἰς αὐτὸν συμφέρῃ τὸ ψεῦδος. Πῶς εἶναι δυνατόν εἰς τὴν ἐπιτομήν ὁ ἐγκαλούμενος, ὅταν ἀπὸ τὴν εὐορκίαν προσμένῃ ὀλεθρον; Εἰς

τῶν περισσοτέρων ἀνθρώπων τὴν καρδίαν σιωπᾷ καὶ αὐτὴ ἡ Ὁρησκεία, ὅταν λαλή τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον. Ἐδειξεν ὅλων τῶν αἰώνων ἡ πείρα, ὅτι οἱ ἄνθρωποι κακομετεχειρίσθησαν πρὸ τῶν ἄλλων ἀπατίων τοῦτο τὸ πολυτίμον δῶρον τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ πῶς θέλεις γὰρ τὸ σεβασθῆσαι οἱ ἀλιτήριοι, ὅταν καὶ αὐτοὶ οἱ τομιζόμενοι φρόνιμοι τὸ ἠθέτησαν; Ὀλίγον ἰσχύουσι, διὰ τὸ γὰρ ἦναι πολλὰ μακρὰν ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις, αἱ ἀφορμαί, τὰς ὁποίας ἀγίθῃ αἱ Ὁρησκεία εἰς τὸν θόρυβον τοῦ φόβου καὶ εἰς τὴν φιλοζωίαν. Οἱ νόμοι, μὲ τούς ὁποίους διπνύονται τὰ οὐράνια, εἶναι παντάπασιν διάφοροι ἀπὸ τούς νόμους, μὲ τούς ὁποίους κυβερνῶνται τὰ ἀνθρώπινα πράγματα. Διὰ τί λοιπὸν συγχέεις τὰ πρῶτα μὲ τὰ δεύτερα; Διὰ τί βάλλεις τὸν ἐγκαλούμενον εἰς τὴν φοβερὰν ἀνάγκην τοῦ γὰρ ψευδορκήσῃ, ἢ τοῦ γὰρ συνεργήσῃ εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ ὄλεθρον; Διὰ τί μὲ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ ὅρκου τὸν ἀναγκάζεις γὰρ γενῇ κακὸς χριστιανὸς, ἢ γὰρ χύσῃ τὸ αἷμά του ὡς μάρτυς; Ἡ συνήθεια φέρει κατ' ὀλίγον τούς ἀνθρώπους εἰς τὸ γὰρ σιλοχάζωνται τὸν ὅρκον ὡς ἀπλῆν διαλύπωσιν, καὶ ἀφανίζει τοιοιυτοτρόπως τὴν δύναμιν τῆς Ὁρησκείας, ἢ ὁποία εἶναι ἡ μόνη ἀφορμὴ τῆς ἀρετῆς τῶν περισσοτέρων ἀνθρώπων. Ἐδειξεν

ἡ πείρα πόσον ἀνωφελεῖς εἶναι οἱ ὅρκον. Καὶ οἱ δικασταὶ ἐξεύρουσι καλῶτατα ὅτι καίνα ποτὲ ἐγκαλούμενον δὲν ἠνάγκασιν ὁ ὅρκος γὰρ εἰπῇ τὴν ἀλήθειαν. Τὸ δικτύον πρὸς τούτοις καὶ ὁ ἑρθὸς λόγος, ὅστις κρίνει ἀνωφελεῖς, καὶ ἐπομένως βλαβερούς, ὅλους ἐκείνους τούς νόμους, ὅσοι ἐναντιοῦνται εἰς τὰ φυσικὰ τῶν ἀνθρώπων φρονήματα. Συμβαίνει εἰς τούς τοιούτους νόμους, ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὰ ἐμφράγματα, τὰ ὁποία ἐμποδίζουν κατ' εὐθείαν τὸν δρόμον πρὸς πόλεμον. Ἡ ἀναίρεσις παύσει καὶ ἀφανίζονται, ἢ σκιάζονται κατὰ μικρὸν καὶ διαλύονται ἀπὸ τὴν συνεχῇ συστροφήν τῶν ὑδάτων.

§. 12.

Περὶ Στρεβλώσεως.

Σκληρὰ καὶ ἀπάνθρωπος συνήθεια ἐπικράτησιν εἰς τὰ περισσότερα ἔθνη, γὰρ σβριβλοῦται καὶ γὰρ βασανίζεται ὁ ἐγκαλούμενος, ἢ διὰ γὰρ ἀναγκασθῇ γὰρ ὁμολογήσῃ τὸ ἔγκλημα, ἢ διὰ τὰς ἀντιφάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐπιστε κρινόμενος, ἢ διὰ γὰρ φανερώσῃ τούς συταίσιους του, ἢ διὰ, δὲν ἐξεύρω ποῖον, μεταφυσικὸν καὶ ἀκατάληπτον καθαρισμόν τῆς ἀτιμίας, ἢ τελευταῖον δὲ ἄλλα ἁμαρτήματα, τὰ ὁποία εἶναι δυνατόν γὰρ ἐπρα-

ξε, μ' ὅλον ὅτι δὲν κατηγορεῖται κατὰ τὸ παρὸν περὶ αὐτῶν.

Κανένας δὲν πρέπει νὰ ὀνομάζεται ἑνόχος πρὶν τῆς ἀποφάσεως τοῦ κριτοῦ*. Μήτε δύναται ἡ πολιτικὴ κοινωνία νὰ τὸν στέρησῃ ἀπὸ τὴν κοινὴν προστασίαν καὶ ὑπεράσπισιν, παρίξαι ἀφ' οὗ ἀποδειχθῇ ὅτι ὑθέτισε τὰς συνθήκας, διὰ τὰς ὁποίας ἐδόθη εἰς αὐτὸν ἡ κοινὴ ὑπεράσπισις. Εἶναι λοιπὸν φανερὰ καταδυστασία ἡ ἐξουσία, τὴν ὁποίαν οἱ νόμοι δίδουν εἰς τὸν κριτὴν νὰ κολάζῃ τὸν πολίτην πρὸ τοῦ νὰ ἀποδειχθῇ ἂν ἦναι ἑνόχος, ἢ ἀθῶος. Πᾶς ἔσας δύναται νὰ καταλάβῃ τοῦτο τὸ δίλημμα. Ἡ εἶναι φανερόν, ἢ εἶναι ἄδηλον τὸ ἀμάρτημα. Ἄν ἦναι φανερόν, ἄλλη ποινὴ δὲν ἀρμόζει εἰς αὐτὸ παρὰ τὴν διορισθεῖσαν ἀπὸ τοὺς νόμους, καὶ εἶναι ἀνωφελὴ τὰ βασανιστήρια, διότι ἀνωφελὲς γίνεται καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ ἐγκαλουμένου. Ἄν ἦναι ἄδηλον, δὲν πρέπει νὰ βασανίζεται ὁ ἀθῶος, ἐπειδὴ ἀθῶος λογίζεται κατὰ τοὺς νόμους ἐκεῖνος, ὅστις δὲν ἀπεδείχθησαν ἀκόμη τὰ ἐγκλήματα.

Ἄν τὸ πολιτικὸν τέλος τῶν ποινῶν ἦναι τὸ νὰ φοβίσωσι τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους μὲ τὸν δημόσιον παραδειγματισμὸν τοῦ ἐνόχου, ἐφαπτῆται εἰς τοῦτο τὸ τέλος εἶναι αἱ κρύφιοι βάσα-

νοι καὶ κριουργίαι, μὲ τὰς ὁποίας κολάζει ἐνόχους τε καὶ ἀθῶους ἡ τυραννία τῆς συνθεσίας. Εἶναι βέβαια ἀναγκαῖον τὸ νὰ μὴ μένῃ ἀκόλαστον τὸ φανερόν ἐγκλημα. Ἀλλ' οὐδεμίαν ωφέλειαν προξενεῖ τὸ νὰ φανερωθῇ ὁ αὐτουργὸς τοῦ ἀφαιτοῦς ἐγκλήματος. Τὸ πραχθὲν ἀμάρτημα, τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι πλέον οὐδεμία θεραπεία, δὲν πρέπει νὰ κολάζεται ἀπὸ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, πλὴν ὅσας παρακινεῖ τοὺς ἄλλους εἰς μίμησιν μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀτιμωρησίας*. Ἄν ἦναι ἀληθεῖς, ὅτι οἱ παραβαίνοντες τοὺς νόμους εἶναι ὀλιγώτεροι τὸν ἀριθμὸν ἀπ' ἐκείνους, ὅσοι ἢ διὰ φόβον, ἢ δι' ἀρετὴν τοὺς φυλάττουσιν, ὁ κίνδυνος τοῦ νὰ βασανισθῇ ὁ ἀθῶος εἶναι τόσον περισσότερος, ὅσον εἶναι πιθανώτερον, ὅτι ὁ ἐγκαλούμενος τοὺς ἐφύλαξε μᾶλλον ἢ τοὺς παρίβῃ.

Συγχέει πρὸς τούτοις ὅλας τὰς σχέσεις τῶν πραγμάτων, ὅστις ἀπαιτεῖ τὸ νὰ ἦναι εἰς τὸν

* Εὐκολα ἔβλεπε ὁ Συγγραφεὺς αἰσθανθῆ τὸν παραλογισμὸν τοῦ, ἂν ἔλινε, τὸ ἀμάρτημα δὲν πρέπει νὰ κολάζεται πλὴν διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ἄλλους νὰ ἀμαρτάνωσι, ἢ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἀμαρτάνοντα νὰ ἀμαρτήσῃ καὶ δεύτερον. Ἐν ἑστὶ ὁ ἀμαρτάνων εἶναι κρυμμένος, μένει ἐλευθέρως καὶ ἀτιμωρητός. Ὅθεν δύναται νὰ κακομεταχειρισθῇ τὴν ἐλευθερίαν του, ὡς πρότερον. Εἶναι λοιπὸν ὠφελιμώτατον τὸ νὰ φανερωθῇ, διὰ νὰ παύσῃ νὰ ἦναι βλαβερὸς εἰς τοὺς ἄλλους. ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

αὐτὸν καιρὸν ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος ἐγκαλῶν καὶ ἐγκαλούμενος, τὸ γὰρ γίνεται ὁ σωματικὸς πόνος τοῦ στρεβλουμένου χωνευτήριον δοκιμαστικὸν τῆς ἀληθείας, τῆς ὁποίας ἡ διάκρισις δὲν εὐρίσκεται εἰς τὰς ἴνας καὶ τοὺς μυῶνας τοῦ ἐλεεινοῦ καταδίκου. Ὁ νόμος τῆς στρεβλώσεως φαίνεται γὰρ λέγει πρὸς τοὺς ἀνθρώπους,
 « Ἀνθρώποι ὑποφέρετε τὸν πόνον. Ἄν ἡ φύσις
 » ἔδωκεν εἰς ὑμᾶς τὴν ἀνεξάλειπτον ἀγάπην τῆς
 » ἰδίας ὑμῶν φυλακῆς, ἐγὼ δίδω * εἰς ὑμᾶς
 » φρόνημα παντάπασιν ἐναντίον, ἤρουν τὸ
 » ἡρωϊκὸν μῖσος τῆς ζωῆς, μὲ τὸ γὰρ προσ-
 » τάσσω γὰρ κατηγορεῖτε ἑαυτοὺς, λέγοντες τὴν
 » ἀλήθειαν καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτι τοὺς σπαραγμοὺς
 » τῶν σαρκῶν, καὶ εἰς αὐτὰς τῶν ὀστέων τὰς
 » ἐξαρθρώσεις ».

Τὸ αἰσχρὸν τοῦτο μέσον τοῦ ἐξετάζειν τὴν ἀλήθειαν εἶναι λείψανον τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἀγροίκου νομοθεσίας, ὅταν αἱ διὰ πυρὸς καὶ βράζοντος ὕδατος ἐξετάσεις, καὶ ἡ ἄδηλος ἐκβασίς τῆς μονομαχίας ὠνομάζετο κρίσις Θεοῦ, ὡσὰν γὰρ ἦτον ἀνάγκη γὰρ διασπᾶται κατ' ἐκάστην ὁ εἰρμὸς τῶν παρὰ Θεοῦ διορισ-

* Μὲ φαίνεται ὅτι ἔπρεπε γὰρ εἶπῃ, ἐγὼ ἀπαίτω παρ' ὑμῶν φρόνημα κ. τ. λ. Οὕτως ἔδεικναι εἶσθαι ἀκριβοτέρα καὶ σαφετέρα ἢ φράσις. ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

θίντων νόμων τῆς φύσεως διὰ μαλαίας ἀνθρώπων διαλλαγὰς. Τοῦτο μόνον διαφέρει ἀπ' ἐκείνας ἢ σπρίβλασις, ὅτι ἡ μὲν ἐκβασίς ταύτης φαίνεται γὰρ κρέμαται ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ ἐγκαλουμένου, ἡ δὲ ἐκβασίς τῶν διὰ πυρὸς καὶ βράζοντος ὕδατος ἐξετάσεων, ἀπὸ ἀπλῶς φυσικῆς καὶ ἐξωτέρας ἐνέργειας. Ἡ διαφορὰ ὅμως αὕτη φαίνεται, ἀλλὰ δὲν εἶναι πραγματικὴ. Διότι ἐπίσης δὲν ἔχει τὴν ἐλευθερίαν ὁ σπρίβλούμενος γὰρ εἶπῃ τὴν ἀλήθειαν, εἰς αὐτὸν τὸν καιρὸν τῶν βασάνων, καθὼς ἦτον ἀδύνατον εἰς τοὺς ἐξεταζομένους κατὰ τὴν ἀρχαίαν νομοθεσίαν γὰρ ἐμποδίσωσι χωρὶς δόλου τὰ φυσικὰ τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ βράζοντος ὕδατος ἀποτελέσματα. Τῆς ἡμετέρας θελήσεως αἱ ἐνέργειαι εἶναι πάντοτε ἀνάλογοι μὲ τὴν δύναμιν τῶν αἰσθητῶν τύπων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους γινώσκαι, καὶ ἡ αἰσθητικὴ δύναμις ἐκάστου εἶναι περιορισμένη *. Τοῦ πόνου λοιπὸν ὁ τύπος δύναται γὰρ αὐξήσῃ τόσον, ὥστε γὰρ κυριεύσῃ ὅλην τὴν αἴσθησιν τῆς

* Ἐπρεπε γὰρ εἶπῃ ἡ σταθερότης, ἡ ὑπομονὴ, ἡ καρτερίαι, ἡ πρὸς τὸν πόνον ἀντίστασις, καὶ ἔτι, ἡ αἰσθητικὴ δύναμις ἐκάστου εἶναι περιορισμένη. Διότι τοῦτο σημαίνει ὅτι δίδεται βαθμὸς παθόντος, ἐπὶ κεῖνα τοῦ ἴσους ὁ πάσχων δὲν αἰσθάνεται πλέον τίποτε. Τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι βίβλια τὸ ἰόνμα τοῦ Συγγραφέως. ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

ψυχῆς, καὶ γὰρ μὴν ἀφήσῃ εἰς τὸν στρεβλούμενον
 παρὰ μόνην τὴν ἐλευθερίαν τοῦ γὰρ ἐκλέξῃ τὴν
 συντομιωτέραν ὁδὸν, εἰς τὴν παροῦσαν σίγμην,
 διὰ γὰρ φύγῃ τὸν πόνον. Εἰς τοιαύτην περίστα-
 σιν ἢ ἀπόκρισις τοῦ ἐγκαλούμενου εἶναι οὕτως
 ἀναγκαία, καθὼς καὶ οἱ τύποι τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ
 ὕδατος. Τότε ὁ εὐαίσθητος ἀθῶος ἀναγκάζεται
 γὰρ ὁμολογήσῃ ἑαυτὸν ἐνοχον, ἐλπίζων γὰρ ἐλευ-
 θερωθῇ διὰ τῆς ὁμολογίας ταύτης ἀπὸ τοῦ
 πόνου. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀφανίζεται πᾶσα
 διαφορὰ μεταξὺ ἐνόχου καὶ ἀθῶου μὲ τὸ αὐτὸ
 ἐκεῖνο μέσον, τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθῃ ὁ δικασ-
 τὴς διὰ γὰρ τὴν διακρίνη.

Ἡ στρέβλωσις εἶναι μέσον ἀσφαλὲς διὰ γὰρ
 ἀπολύονται οἱ ἰσχυροὶ πταῖσται, καὶ γὰρ κατα-
 δικάζονται οἱ ἀσθενεῖς ἀθῶοι. Τοιαῦται εἶναι
 αἱ ὀλέθριοι ἀταξίαι, τὰς ὁποίας γενᾷ τὸ νο-
 μιζόμενον τοῦτο τῆς ἀληθείας κριτήριον, κρι-
 τήριον ἄξιον ἀνθρωποφάγων Ἐθνῶν, καὶ τὸ
 ὁποῖον οἱ Ῥωμαῖοι, ἀγκαλὰ βάρβαροι εἰς πολ-
 λὰ πράγματα, δὲν μετεχειρίζοντο ὁμῶς πλη-
 εῖς μόνους τοὺς δούλους, τοὺς ὁποίους ἐκαμ-
 ναν σφάγια τῆς ἀγροίκου καὶ ὑπέμετρα ἐπαι-
 νουμένης αὐτῶν ἀρετῆς. Ἀπὸ δύο ἐγκαλουμέ-
 νους ἐξ ἴσου ἀθῶους, ἢ ἐξ ἴσου ἐνόχους, ὁ
 ἰσχυρὸς καὶ ἀνδρεῖος θέλει ἀπολυθῇ, ὁ ἀσθενὴς

καὶ δειλὸς θέλει καταδικασθῇ, διὰ τοῦτον τὸν
 καλὸν συλλογισμόν, « Ἐγὼ ὁ δικαστὴς εἶχα
 » χρεὸς γὰρ εὖρῃ τινὰ ἐνοχον. Ἀπολύω σὲ τὸν
 » ἰσχυρὸν, διότι ὑπέμεινας τὸν πόνον. Κατα-
 » δικάζω σὲ τὸν ἀσθενῆ, διότι ἐνικήθης ἀπὸ
 » τὸν πόνον. Ἐξεύρω ὅτι τοιαύτη ὁμολογία,
 » ἀποσπασθεῖσα μὲ τῶν βασάνων τὴν βίαν,
 » δὲν ἔχει καμμίαν ἰσχύν. Μ' ὅλον τοῦτο
 » θέλω καὶ πάλιν σὲ βασανίσει, ἂν ἀρνηθῇς
 » τὰ ὅσα ἤδη ὁμολόγησας ».

Εἶναι λογπὸν τῆς στρεβλώσεως τὸ ἀποτέ-
 λεσμα ἔργον λογαριασμοῦ, καὶ σωματικῆς κρά-
 σιως, ἢ ὁποία διαφέρει εἰς ἕκαστον ἀνθρώπον,
 καθ' ὅσον εἶναι περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον εὐ-
 ρωστος, καθ' ὅσον εἶναι εὐαίσθητος, ἢ δυσαίσ-
 θητος. Μὲ τοιαύτην μέθοδον ἡθελε λύσει εὐ-
 κολώτερον παρὰ τὸν δικαστὴν ὁ Μαθηματικὸς
 τὸ πρόβλημα τοῦτο, « Ἀφ' οὗ γνωρισθῇ ἡ δύ-
 » νამις καὶ ἡ αἰσθησις τοῦ σώματος τοῦ
 » ἀθῶου, πόσος πόνος εἶναι ἱκανὸς γὰρ τὸν
 » ἀναγκάσῃ τὰ ὁμολογήσῃ ἑαυτὸν ἐνοχον τοῦ
 » ἐγκλήματος »;

Ἐξετάζεται (λέγουσι) ὁ ἐγκαλούμενος, διὰ
 γὰρ γνωρισθῇ ἡ ἀλήθεια. Ἀλλ' ὁμῶς, ἂν ἡ ἀλή-
 θεια δυσκόλως φανερῶται ἀπὸ τὸ εἶδος, ἀπὸ
 τὸ σχῆμα καὶ ἀπὸ τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ ἡσυχου

ἀνθρώπου, πολλῶ δυσκολώτερον θέλει φαν-
ρωθῇ ἀπὸ τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ σίριβλουμένου,
ἢ ὅποια ἡλλοιώθη ἀπὸ τῶν βασάνων τοὺς πό-
νους. Ἡ σίριβλωσις συγχέει καὶ ἀφανίζει τὰς
ἐλαχίστας τῶν σημείων τοῦ προσώπου διαφο-
ράς, μὴ τὰς ὁποίας διακρίνεται καμμίαν φοράν
εἰς τοὺς περισσοτέρους ἀνθρώπους, καὶ μὴ θί-
λοντας, τὸ ψεῦδος ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν.

Παράδοξον, ἀλλ' ἀναγκαῖον ἐπακολουθεῖμα
τῆς σίριβλώσεως εἶναι, τὸ γὰ βλάπτειν ἀπ'
αὐτὴν περισσότερον ὁ ἀθῶος παρὰ τὸν ἔτοχον.
Εἰς τὸν ἀθῶον ὅλα εἶναι βλαβερά. Κατὰδικά-
ζεται, ἂν ὁμολογήσῃ τὸ ἔγκλημα. Ἐπαθεῖ ἀδι-
κον ποινὴν, ἂν ἀποδειχθῇ ἀθῶος. Ὁ ἔτοχος ἐξ
ἐναντίας ἀπολαμβάνει καὶ τὴν ὀφείλειαν ταύτην,
ἥγουν, ἂν ὑπομείνας τὴν σίριβλωσιν ἀπολυθῇ ὡς
ἀθῶος, ἔπαθεν ὀλιγωτέραν ἀπὸ τῆς περισσο-
τέρας ποινῆς, ἢ ὅποια τὸν ἔπρεπε. Ἡ σίρι-
βλωσις λοιπὸν βλάπτει πάντως τὸν ἀθῶον, καὶ
ὀφειλεῖ καμμίαν φοράν τὸν ἔτοχον.

Ἐγνώρισαν, ἀγκαλὰ συγκεχυμένως, τὰ ἄτο-
πα ταῦτα καὶ αὐτοὶ τῆς σίριβλώσεως οἱ ὑπέρ-
μαχοι. Ὡς ἄκυρον λογίζοντα τὴν διὰ ταύτης
ὁμολογίαν τοῦ ἐγκλήματος, ἂν ὁ ἐγκαλούμενος
δὲν τὴν βεβαιώσῃ καὶ μὴ τὸν ὅρκον, ἀφ' οὗ λάβῃ
τέλος ἢ σίριβλωσις. Μ' ὅλον τοῦτο, ἂν δὲν

ὁμώσῃ, στρεβλοῦται καὶ πάλιν. Ὁ αἰσχρὸς οὗ-
τος παραλογισμὸς συγχωρεῖται ἀπὸ τινὰς Νο-
μοδιδασκάλους, καὶ εἰς Ἐθνη τινὰ, διὰ τρεῖς
μόνας φορές. Ἄλλοι Νομοδιδάσκαλοι, καὶ ἄλλα
Ἐθνη τὸν ἀφίνουσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ δικαστοῦ.

Περὶ τὸν εἶναι γὰ σαφηνίσω τὰ λεγόμενα μὲ
ἀναρίθμητα παραδείγματα ἀθῶων, ὅσοι ὁμο-
λόγησαν ἑαυτοὺς ἔτοχους, μὴν ὑπομείναντες τῆς
σίριβλώσεως τοὺς πόνους. Δὲν εἶναι ἔθνος, δὲν
εἶναι αἰὼν, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν εὐρίσκοντα
τοιαῦτα παραδείγματα. Ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι
μήτε μεταβάλλοντα, μήτε αἰσθάνοντα τὰ
ἐπακολουθήματα τῶν ὀλεθρίων ἀρχῶν, εἰς τὰς
ὁποίας εἶναι προσκολλημένοι. Ὅσοι ἐξιύρουν τὰ
συλλογίζοντα περισσότερον ἀφ' ὅ,τι ζητοῦν αἱ
χρεῖαι τῆς ζωῆς, προστρέχουν καμμίαν φοράν
εἰς τὴν φύσιν, ἢ ὅποια μὲ μυστικὰς ἀδιαρ-
θρώτους φωνὰς τοὺς προσκαλεῖ. Ἀλλὰ φο-
βούμενοι τὸν τύραννον τῶν ἀνθρωπίνων ψυ-
χῶν, τὴν συνήθειαν, ἐπιστρέφουσι καὶ πάλιν εἰς
τὴν ἀπάτην.

Τρίτον αἷτιον τῆς σίριβλώσεως εἶναι αἱ ἀντι-
φάσεις, εἰς τὰς ὁποίας πίπτει ὁ ἐγκαλούμενος,
ὅταν ἐξετάζεται. Ἀλλ' ὀφέλος τῆς ποινῆς, τὸ
ἀδύλον τῆς κρίσεως, ἢ πομπὴ καὶ τὸ μεγαλεῖον

τοῦ κριτοῦ, ἡ ἀμαθία, κοινὴ ἐξ ἴσου εἰς τοὺς ἐνόχους, καὶ εἰς τοὺς ἀθώους, μήπως δὲν ἴσῃ ἰκατὰ τὰ φέρων εἰς ἀντίφασιν καὶ τὸν ἀθῶον, ὅστις διηλιγέ, καὶ τὸν ἐνόχον, ὁ ὁποῖος ζητεῖ τὰ κρίνῃ τὸ πλάισμά του; Αἱ ἀντιφάσεις, κοινὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὅταν ἡσυχάζῃ ἡ ψυχὴ των, πολλαπλασιάζονται ἐξ ἀνάγκης, ὅταν ἦναι ταραγμένοι, καὶ ὅλως δι' ὅλου κυριευμένοι ἀπὸ τὴν φροντίδα τοῦ τὰ ἀποφύγει τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον.

Ἡ σφρίβλωσις, μετὰ τὴν ὁποίαν κολάζεται ὁ ἐγκαλούμενος, διὰ τὰ φανερῶσθαι ἅν ἦναι καὶ ἄλλων ἀμαρτημάτων ἐνόχος, ἔξω ἀπ' ἐκείνα, διὰ τὰ ὁποῖα τὸν ἐγκαλοῦσιν, ἰσοδυναμεῖ μετὰ τοῦτον τὸν συλλογισμόν, « Εἶσαι ἐνόχος ἐνὸς ἐγκλήματος ἄρα δυνατόν εἶναι τὰ ἦσαι ἐνόχος καὶ ἰκατὸν ἄλλων ἐγκλημάτων. Αὕτη ἡ ἀμφιβολία μετὰ ἐνοχλεῖ, καὶ θέλω τὰ βεβαιωθῆ μετὰ τὸ κρίνῃριον τοῦτο τῆς ἀληθείας. Οἱ νόμοι σὲ βασανίζουσιν, ὅχι μόνον διότι εἶσαι ἐνόχος, ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι ἐνδεχόμενον τὰ ἦσαι περισσότερον ἐνόχος, καὶ διότι ἐπιθυμῶ τὰ σὲ εὖρω ἐνόχον ».

Βασανίζεται πρὸς τούτοις ὁ ἐγκαλούμενος, διὰ τὰ φανερῶσθαι τοὺς συναίτιους τοῦ ἐγκλή-

ματος *. Ἄν ὅμως ἀπειδείχθῃ ὅτι ἡ σφρίβλωσις δὲν εἶναι μέσον ἐπιτηδείου τὰ φανερῶσθαι τὴν ἀλήθειαν, πῶς εἶναι δυνατόν τὰ ἀνακαλύψῃ τοὺς συναίτιους, τῶν ὁποίων ἡ γνῶσις εἶναι ἀληθὴς ἀφανής; Πολλὰ εὐκολώτερον θέλει κατηγορήσει τοὺς ἄλλους, ὅστις κατηγορεῖ ἑαυτὸν. Ἐπειὶ πῶς εἶναι δίκαιον τὰ βασανίζεσθαι ὁ ἐγκαλούμενος, διὰ τὰ ἐγκλήματα τῶν ἄλλων; Μήπως δὲν εἶναι δυνατόν τὰ φανερωθῶσιν οἱ συναίτιοι ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν τῶν μαρτύρων καὶ τοῦ ἐγκαλούμενου, ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἐλέγχους,

* Ὁ Συγγραφεὺς δὲν δύναται τὰ ἀρεθῆναι ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ ἰσχυρότερον μέρος τῆς ἀπορίας, καὶ ὅτι ἡ λύσις, τὴν ὁποίαν δίδει, εἶναι ἀίσιχρος. Τῶν συναίτιων ἡ γνῶσις εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἐρευνητέας ἀληθείας, καὶ εἶναι ἀναμφιβόλως ὅτι ἀνακαλύψῃται κατ' ἐκείνην μετὰ τοῦτο τὸ σκληρὸν μέρος. Κεῖθεν δὲν εἶναι ὅστις δὲν μιστῇ τὴν σφρίβλωσιν τὴν γινομένην πρὸ τοῦ τὰ ἀποδείχθῃ τὸ ἀμάρτημα. Ἀλλ' εἰς τὸν πλάισμιν ἡ ἐπιπριστὴ αὕτη βάσανος εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὰ τὸν ἀνάγκασθαι ὅχι μόνον τὰ ἐμμελοῦσθαι τοὺς συναίτιους, καὶ τὰ μέσα τοῦ τὰ τοὺς πιάσκει, ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ τὰ φανερῶσθαι τοὺς ἀναγκαίους ἐλέγχους τῆς κατὰδικίας του. Ἡ πρὸς τοῦ ἀμάρτηματος δικαιολογεῖται ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀνάγκην τὴν τὰ ἐμπεδίζεσθαι ἄλλα παρόμοια ἀμαρτήματα. Ἄν τὸ ἀμάρτημα λυπὸν ἦναι ἀπ' ἐκείνα, τὰ ὁποῖα ὑποδέχονται συναίτιους, ὡς εἶναι αἱ κλισαὶ καὶ οἱ φέροι οἱ γινόμενοι ἀπὸ πολλοὺς ἰσλάμα, καὶ ἂν μὲν οἱ μάρτυρες μὴτε αὐτὸν ἐλέγχει δὲν ἦναι ἰκατὰ τὰ διακρίνει τὴν πολὺπλοκὴν τῶν συναίτιων σειράν, ἡ σφρίβλωσις, δευτέρα ποιητὴ, θέλει ἵεσθαι δίκαια, καθὼς ἡ πρώτη. ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

καὶ ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ ἐγκλήματος, εἰς βραχυλογίαν, ἀπ' ὅλα τὰ αὐτὰ ἐκεῖνα μέσα, τὰ ὅποια συνεργοῦν εἰς τὸ νὰ ἀποδείξωσιν ἔνοχον τὸν ἐγκαλούμενον; Φεύγουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ συναίτιοι, ἀφ' οὗ φυλακωθῇ ὁ ἐγκαλούμενος, φοβούμενοι τῆς ἰδίας τύχης τὸ ἄδηλον, καὶ μὲ τὴν ἐκούσιον ταύτην ἐξορίαν ἐλευθεροῦσι τὸ ἔθνος ἀπὸ τὸν κίνδυνον ἄλλων νέων ἀμαρτημάτων, ὅταν ἀπὸ τάλλο μέρος ἡ ποινὴ τοῦ φυλακωθέντος ἐνόχου γίνεται παράδειγμα εἰς τοὺς ἄλλους τοῦ νὰ ἀπέχωσιν ἀπὸ τὸ ἀμάρτημα*.

Ἄλλη γελοιώδης αἰτία τῆς σπριελώσεως εἶναι ὁ καθαρισμὸς τῆς ἀτιμίας, ἥγουν ὅστις ἐκρίθη ἄτιμος ἀπὸ τοὺς νόμους, πρέπει νὰ βεβαιώσῃ τὴν μαρτύριαν του μὲ τὴν ἐξάρθρωσιν τῶν ἰδίων αὐτοῦ μελῶν.

* Τὸ ἐπιχρήμα τοῦτο εἶναι παλαιάτατος ἀσθενὴς. Φεύγουσιν οἱ συναίτιοι ἀπὸ δάσους εἰς δάσους, ἢ ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν, ἀλλὰ δὲν ἐξορίζονται, ἔχουν δὲν ἐξέρχονται ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ἐπικρατείας. Καὶ ἂν ὑποτίσωμαι ὅτι ἐξορίζονται, ἡ πρὸς τὸν πλάστιγγαν φιλανθρωπία δὲν πρίπει νὰ ᾔται ἀντίληψιν ἀπὸ τὴν πρὸς τὰ ἄλλα ἔθνη φιλανθρωπίαν, πρὸς τὰ ὅποια δὲν εἶναι δίκαιοι, διὰ ψευδῆ συμπάθειαν, νὰ σήμενται ληστές καὶ φονεῖς. Ὡς ἔργον φιλανθρωπικὸν θίλει σφοδρῶς τὴν σπριελῶσιν, ὅστις συλλεγεσθῇ, ὅτι ὀλίγοι ἐπιγναὶ βασάνων ἵνα κακούργον θύναται νὰ σώσωσιν ἀπὸ τὴν θάνατον ἐκάστην ἀθώον, τοὺς ὁποίους ἔθελαν φονεῖν οἱ συναίτιοί του. ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

Τοιοῦ-

Τοιοῦτον βάρβαρον ἔθος δὲν ἔπρεπε νὰ ὑποφέρεται εἰς τὸν δέκατον ὀγδοὺν αἰῶνα. Μήπως δύναται ὁ πόνος, ὅστις εἶναι σωματικὴ αἰσθησις, νὰ καθάρισῃ τὴν ἀτιμίαν, ἢ ὅποια εἶναι ἀπλὴ ἠθικὴ σχέσις; Μήπως εἶναι ὁ πόνος χανευήριον, καὶ ἡ ἀτιμία ὕλη ἀκάθαρτος, τὴν ὅποιαν ζητοῦν νὰ χωρίσωσιν ἀπὸ τὸν βασανιζόμενον; Ἡ ἀτιμία εἶναι ἔργον τῆς κοινῆς ὑπολήψεως, καὶ ὅχι τῶν νόμων, μήτε τοῦ λόγου. Ἰκανὴ εἶναι αὕτη ἡ στρέβλωσις νὰ προξενήσῃ τὴν ἀτιμίαν. Ὅθεν μὲ τοιαύτην μέθοδον ἀτιμάζουν τὸν σπριελούμενον, θέλομεν νὰ τὸν καθάρισωσιν ἀπὸ τὴν ἀτιμίαν.

Δὲν εἶναι δύσκολον νὰ εὕρωμεν τὴν ἀρχὴν τοῦτου τοῦ γελοιώδους νόμου. Διότι καὶ αὐτὰ τὰ ἄτοπα τὰ κυριεύοντα εἰς τὸ ἔθνος ἀναφέρονται πάντοτε εἰς ἄλλας κοινὰς ἐννοίας, τὰς ὁποίας σιβάζειται. Φαίνεται λοιπὸν νὰ ἐγεννήθῃ ἡ ὑπόληψις αὕτη τοῦ καθαρισμοῦ τῆς ἀτιμίας ἀπὸ τὰς πνευματικὰς τῆς θρησκείας ἐννοίας, αἱ ὁποῖαι κυβερνῶσι τοὺς λογισμοὺς καὶ τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων παντὸς αἰῶτος καὶ παντὸς τόπου. Δόγμα τῆς θρησκείας ἀψευδὲς εἶναι, ὅτι αἱ κηλίδες τῶν ἀνθρώπων ἀμαρτημάτων ἐκείνων, ὅσα δὲν εἶναι ἄξια τῆς αἰωνίου ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ καθαρισθῶσι διὰ πυρὸς ἀκα-

ταλήπτου· Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀτιμία θεωρεῖται ὡς πολιτικὴ κηλὶς, ὁ δὲ πόνος καὶ τὸ πῦρ καθαρίζουσι τὰς πνευματικὰς κηλίδας, ἐνόμισαν ἀκολουθῶντες ὅτι καὶ οἱ πόνοι τῆς σιρέβλωσεως καθαρίζουσι τὴν πολιτικὴν κηλίδα, τὴν ἀτιμίαν. Ἀπὸ τοιαύτην ἀρχὴν μὲ φαίνεται γὰρ ἐγεννήθη καὶ ἡ ἀπαίλουμένη παρὰ τῶν δικαστῶν ὁμολογία τοῦ ἐγκαλουμένου, ὡς ἀναγκαία εἰς τὴν καλὰδίκην· Διότι εἰς τὸ πνευματικὸν δικαστήριον τῆς μετανόιας, ἡ ἐξομολόγησις τῶν ἀμαρτημάτων εἶναι μέρος οὐσιῶδες τοῦ μυστηρίου. Οὕτω κακομεταχειρίζονται οἱ ἄνθρωποι τὰ λαμπρότατα καὶ βεβαιότατα τῆς θρησκείας φῶτα. Εἰς τοὺς αἰῶνας τῆς βαρβαρότητος καὶ τῆς ἀμαθίας προστρέχουσι κατ' ἐκαστὴν εἰς αὐτὰ, μὴν ἔχοντες ἄλλα, καὶ τὰ προσαρμόζουν ἀλόγως εἰς παντὰς διαφόρου φύσεως πράγματα.

Γνωστὰ ἦσαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους νομοθέτας αὗται αἱ ἀλήθειαι. Αὐτοὶ δὲν ἐσυγχώρουν τὴν σιρέβλωσιν πάριξ διὰ μόνους τοὺς δούλους, οἱ ὅποιοι κατ' αὐτοὺς δὲν ἐλογίζοντο πρόσωπα. Γνωστὰ εἶναι καὶ εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς, τῶν ὁποίων ἡ δόξα εἰς τὰς ἐπιστήμας, ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἐμπορίας, τοῦ πλούτου, καὶ τῆς δυνάμεως, τὰ παραδείγματα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀνδρείας,

δεικνύουσιν ἀναντιρρήτως, ὅτι κυβερνῶνται ἀπὸ νόμους ὀρθοῦς. Κατηργήθη ἡ σιρέβλωσις εἰς τὴν Σουηκίαν, κατηργήθη ἀπ' ἑνὰ τῶν Σοφωτάτων τῆς Εὐρώπης Μονάρχων, ὁ ὁποῖος αἰαδιβάτας τὴν φιλοσοφίαν εἰς τὸν θρόνον, καὶ γενόμενος ἐνεργελικὸς νομοθέτης, ἔκαμιν ἐπίσης ἐλευθέρους τοὺς ὑπηκόους του, καὶ δὲν τοὺς ὑπέταξε πλὴν εἰς μόνους τοὺς νόμους, ἧτις εἶναι ἡ μόνη ἰσονομία καὶ ἐλευθερία, τὴν ὁποίαν δύναται γὰρ ἀπαίτησιν οἱ λογικοὶ ἄνθρωποι εἰς τὴν παροῦσαν τῶν πραγμάτων καλᾶσθαι. Δὲν ἐκρίθη ἀναγκαία ἡ σιρέβλωσις ἀπὸ τοὺς νόμους τῶν σιραλειμάτων, εἰς τὰ ὅποια μ' ὅλον τοῦτο ἤθελε νομισθῇ ἀρμοδιωτέρα, ἐπειδὴ οἱ σιραλιῶται εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ κακοηδέστερον μέρος τοῦ ἔθνους. Εἰς ἐκείνους, ὅσοι δὲν ἐξεύρουσι πόσον εἶναι μεγάλη τῆς συνηθείας ἡ τυραννία, ἤθελε φατῇ πρᾶγμα παράδοξον τὸ γὰρ διδάσκωνται τὸν φιλανθρωπότερον τρόπον τοῦ δικάζειν οἱ νομοθέται ἀπὸ ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων τὰς ψυχὰς ἐσκήρυνεν ἡ συτήθεια τῆς αἱματοχυσίας.

§. 13.

Περὶ ποσότητος τοῦ καιροῦ τῆς δίκης,
καὶ περὶ Παραγραφῆς.

Αὐτὸ οὐ γνωρισθούν οἱ ἑλέγχοι, καὶ διορισθῆ
ἢ βεβαιότης τοῦ ἐγκλήματος, ἀναγκαῖον εἶναι τὰ
δοθῆ εἰς τὸν ἐγκαλούμενον ὁ καιρὸς καὶ τὰ πρόσ-
φορα μέσα τοῦ νὰ δικαιολογηθῇ. Ἀλλ' ὁ και-
ρὸς οὗτος πρέπει νὰ ᾖται ὀλίγος, διὰ νὰ μὴ
βραδύνη τὴν ποινὴν, τῆς ὁποίας ἡ ταχύτης εἶναι
ἕως ἀπὸ τῶν πλέον ἰσχυροῦς χαλιποῦς τῶν
ἐγκλημάτων. Ὅστις, διὰ κακῶς νοουμένην φι-
λανθρωπίαν, κρίνει σκληρὰν τοῦ καιροῦ τὴν ὀλι-
γότητα, ἃς συλλογισθῇ, ὅτι τόσοι περισσότεροι
κινδυνεύει ὁ ἀθῶος, ὅσον εἶναι περισσότερα τῆς
νομοθεσίας τὰ ἐλαττώματα.

Ἀλλ' οἱ νόμοι μόνοι ἔχουσι τὴν ἐξουσίαν νὰ
διορίζωσι τὸ διάστημα τοῦ καιροῦ, ὅσον εἶναι
ἀναγκαῖον εἰς τὴν δικαιολογίαν τοῦ ἐγκαλου-
μένου, καὶ εἰς τοὺς ἐλέγχους τῶν ἐγκλημάτων.
Καὶ ὁ δικαστὴς δὲν ἤθελε πλέον εἰσθαι δι-
καστὴς, ἀλλὰ νομοθέτης, ἂν ἰδιώριζεν αὐτὸς
τὸν ἀναγκαῖον εἰς τὴν ἀπόδειξιν τοῦ ἐγκλήματος
καιρόν. Τὰ δεινὰ ἁμαρτήματα, τῶν ὁποίων
ἡ μνήμη μένει πολυχρόνιος εἰς τὰς ψυχὰς τῶν

ἀνθρώπων, δὲν πρέπει νὰ ἔχωσι καμμίαν πα-
ραγραφὴν χρονικὴν πρὸς ἀφέλειαν τοῦ ἐγκαλου-
μένου, ὅστις ἐσώθη μὲ τὴν φυγὴν. Εἰς τὰ
μικρὰ ὅμως καὶ ἀφανῆ ἁμαρτήματα πρέπει νὰ
δίδωται χρονικὴ παραγραφὴ, διὰ νὰ μὴν ᾖται
διὰ παντὸς ἀδύνατος ἡ τύχη τοῦ πολίτου. Τὸ
αἴτιον εἶναι, ὅτι ἡ ἀφάνεια καὶ κρυφίότης τῶν
τοιούτων ἁμαρτημάτων ἀναιροῦσι τὸ κακὸν πα-
ράδειγμα τῆς ἀτιμωρησίας, καὶ δίδουσι καὶ εἰς
τὸν πλάισιν τὸν καιρὸν καὶ τὰ μέσα τοῦ νὰ
μετανοήσῃ, καὶ νὰ γινῇ χρησιώτερος.

Ἀρκεῖ μόνον νὰ παραστήσω ἐν παρόδῳ τοὺς
γενικοὺς τούτους κανόνας, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀδύ-
νατον νὰ διορισθῶσιν ἀκριβῶς καὶ κατὰ μέρος,
ἐν ὅσῳ δὲν εἶναι γνωστὸν ποία εἶναι ἡ πολιτικὴ
κοινωνία, ποίαν νομοθεσίαν ἔχει, καὶ εἰς ποίας
περιστάσεις εὐρίσκειται. Τοῦτο μόνον προσθέτω,
ὅτι, ἂν ἀποδειχθῇ ὠφέλιμος ἡ μετριοτήτης τῶν
ποινῶν, οἱ νόμοι αὐξάνοντες, ἢ σμικρύνοντες ἀνα-
λόγως τὸν χρόνον τῆς παραγραφῆς, ἢ τὸν χρό-
νον τῶν ἐλέγχων, καὶ κρίνοντες ὡς ποινὴν καὶ
αὐτὴν τὴν φυλάκωσιν, ἢ τὴν ἐκούσιον φυγὴν
τοῦ ἐγκαλουμένου, θέλουν συνθέσει κατ'ἀλογον
εὐκολοῦ ὀλίγων μετρίων ποινῶν διὰ πολλὰ τὸν
ἀριθμὸν ἁμαρτημάτων.

Οἱ χρόνοι ὅμως τῆς παραγραφῆς καὶ τῆς

ἐξελάσεως δὲν πρέπει νὰ ᾖται ἀκριβῶς ἀνάλογοι
μὲ τὴν δεινότητα τῶν ἐγκλημάτων Διότι τό-
σον ὀλιγώτερον γίνεσθαι πιθανόν τὸ ἐγκλημα,
ὅσον εἶναι δεινότερον. Εἶναι λοιπὸν περιστάσεις,
εἰς τὰς ὁποίας πρέπει νὰ σμικρύνεται ὁ χρόνος
τῆς ἐξελάσεως, καὶ νὰ μακρύνεται ὁ χρόνος τῆς
παραγραφῆς, ἢ τὸ ἀνάπαλιν. Τοῦτο φαίνεται
νὰ ἀντιφάσκει πρὸς ὅσα εἶπα πρότερον, ἔχουν
ὅτι δύναται νὰ δοθῶσι ποινὰ ἴσαι εἰς ἐγκλή-
ματα ἄνισα, ἂν λογισθῇ ὡς ποινὴ καὶ αὐτὸς
τῆς φυλακώσεως ἢ τῆς παραγραφῆς ὁ χρόνος.
Διὰ νὰ σαφηνίσω εἰς τὸν ἀναγιώσκον τὴν ἐννοίαν
μου, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ διαίρσω τὰ ἐγκλή-
ματα εἰς δύο κλάσεις. Ἡ πρώτη εἶναι τῶν δει-
νῶν ἐγκλημάτων, ἢ ὁποία ἄρχεται ἀπὸ τὸν φό-
νον, καὶ περιέχει ὅλας τὰς ἐπίκεινα κακουρ-
γίας. Ἡ δευτέρα εἶναι τῶν μικροτέρων ἐγκλη-
μάτων. Ἡ διαίρεσις αὕτη ἐπιστηρίζεται εἰς αὐ-
τὴν τοῦ ἀνθρώπου τὴν φύσιν. Τὸ νὰ φυλάσση
τις τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζωὴν, εἶναι δικαίωμα τῆς
φύσεως. Τὸ δὲ νὰ φυλάσση τὰ ὑπάρχοντά του
εἶναι δικαίωμα τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Ἀσυγ-
κρίτως ὀλιγώτερα εἶναι τὰ αἷτια, ὅσα παρα-
κινοῦν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ νὰ σβέσωσι τὴν
φυσικὴν αἴσθησιν τῆς συμπαθείας, πρᾶττοντες
ἐμαρτύματα δεινότερα, παρὰ τὰ αἷτια, διὰ

τὰ ὁποῖα, ζητοῦντες φυσικὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν
εὐδαιμονίαν, ἀθελοῦσι τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκ-
τησίας, τὸ ὁποῖον εὐρίσκουσι νομοθετημένον ἀπὸ
τὰς συνθήκας τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ ὅχι
τυπωμένον εἰς τὰς καρδίας των. Ἡ μεγίστη
διαφορὰ τῆς πιθανότητος τῶν δύο τούτων κλά-
σιν τῶν ἀμαρτημάτων ἀπαίτει διαφόρους πα-
ράπασιν κανόνας. Εἰς τὰ δεινότερα, καὶ ἀκο-
λούθως σπανιώτερα ἀμαρτήματα, πρέπει, διὰ
τὸ γὰ ἦναι περισσώτερα ἢ πιθανότητος τῆς
ἀθωότητος τοῦ ἐγκαλουμένου, γὰ μακρύνειαι ὁ
χρόνος τῆς παραγραφῆς, ἀλλὰ γὰ σμικρύνειαι
ὁ χρόνος τῆς ἐξετάσεως, διότι ἡ ταχύτης τῆς
δικαστικῆς ψήφου ἀναιρεῖ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀτι-
μωρησίας, ἥτις εἶναι τόσον ἐπιβλαβεστέρα, ὅσον
εἶναι δεινότερον τὸ ἀμάρτημα. Ἐξ ἐναντίας εἰς
τὰ ἐλαφρότερα ἀμαρτήματα πρέπει γὰ μακρύν-
ναι ὁ χρόνος τῆς ἐξετάσεως, ἐπειδὴ εἶναι ὀλι-
γώτερα ἢ πιθανότης τῆς ἀθωότητος τοῦ ἐγκα-
λουμένου, καὶ γὰ σμικρύνειαι ὁ χρόνος τῆς πα-
ραγραφῆς, ἐπειδὴ εἶναι ὀλιγώτερα ἢ βλάβη τῆς
ἀτιμωρησίας. Ἡ διμερὴς τῶν ἀμαρτημάτων αὐ-
τῇ διαίρεσις δὲν ἤθελεν ἔχει τόπον, ἂν κατὰ
τὸ ἴσον μέτρον ἐσμικρύνετο ἡ βλάβη τῆς ἀτιμω-
ρησίας, καὶ ὅσον κῆξάνετο ἡ πιθανότης τοῦ
ἀμαρτήματος. Πρὸς τούτοις, ὁ ἐγκαλούμενος,

ἐν ὧσιν δὲν ἀποδειχθῇ ἀθῶος, ἢ ἑνοχος, καὶ ἂν
ἤθελεν ἐλευθερωθῇ δι' ἑλλειψιν ἐλέγχων, δύ-
ναται καὶ πάλιν νὰ φυλακωθῇ καὶ νὰ ἐξελασθῇ
ἐκ δευτέρου διὰ τὸ αὐτὸ ἔγκλημα, εἴαν, πρὸ τοῦ
περάσῃ τῆς διωρισμένης παραγραφῆς ὁ καιρὸς, εὐ-
ρεθῶσι νὰ σημεῖα διωρισμένα ἀπὸ τὸν νόμος.
Τοιοῦτον εἶναι τοῦλάχιστον τὸ μέσον, τὸ ὁποῖον
μὲ φαίνεται ἐπιλήδειον νὰ φυλάσῃ τὴν ἀσφα-
λειαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ὑπηκόων, χωρὶς νὰ
βλάβῃ τὴν μίαν διὰ τὰ ὑπεραπείξῃ τὴν ἄλ-
λην. Τὰ δύο ταῦτα καλὰ εἶναι ἢ ἰσόμοιρος καὶ
ἀναπαλλοτρίωτος κληρονομία ἐκάστου πολίτου,
ὥστε δὲν πρέπει νὰ ἀφίπωνται τὸ ἐν εἰς τὴν
προφανῇ ἢ ὑποουλον τυραννίαν, καὶ τὸ ἄλλο εἰς
τὴν θορυβῶδη τοῦ ὄχλου ἀναρχίαν.

Εἶναι τινὰ ἀμαρτήματα, ἀγκαλὰ συχτὰ,
δύσκολα μ' ὅλον τοῦτο νὰ ἀποδειχθῶσι, καὶ
ἢ τοιαύτη δυσκολία κάμνει πιθανώτεραν τὴν
ἀθωότητα τοῦ ἐγκαλουμένου. Ἀλλ' ἐπειδὴ
ἢ συνέχεια τῶν ἀμαρτημάτων τούτων γεννᾶται
ἀπὸ διαφόρους ἄλλας αἰτίας, καὶ ὅχι ἀπὸ τὴν
ἀτιμωρησίαν, εἶναι ὀλίγον φοβερὸς ὁ κίνδυνος
τῆς ἀτιμωρησίας, καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ σμι-
κρύνῃται ἐξ ἴσου καὶ ὁ χρόνος τῆς ἐξελάσεως, καὶ
ὁ χρόνος τῆς παραγραφῆς. Καὶ ὅμως ἢ μοι-
χεία, ἢ παιδευασθία, μ' ὅλον ὅτι εἶναι ἀμαρ-
τήματα

τήματα δυσἀπόδεικτα, ὑπόκεινται, κατὰ τοὺς
κοινούς νόμους, εἰς τὰς τυραννικὰς εἰκασίας,
εἰς τοὺς ἐξ ἡμισείας ἐλέγχους, ὥσάν νὰ ἡδύ-
νατό τις νὰ ἦναι ἐξ ἡμισείας ἀθῶος ἢ ἑνοχος,
ἦγουν ἐξ ἡμισείας ἄξιος ἀπολύσεως ἢ καλαδίκης.
Διὰ ταῦτα τὰ ἀμαρτήματα πρέπει νὰ σφι-
γλοῦνται ὁ ἐγκαλούμενος, οἱ μάρτυρες, ὅλος ὁ
οἶκος τοῦ δυσίυχου ἐγκαλουμένου, καθὼς μὲ
παράνομοι ἀσπλαγχνίαν διδάσκουν τιπὲς Νο-
μοδιδάσκαλοι, τοὺς ὁποίους ἀκολουθοῦν ὡς κα-
τόνα οἱ δικασταί.

Ποτὲ σχεδὸν δὲν ἐχρημάτισε νομοθέτης τῶν
ἐθνῶν ὁ ὀρθὸς λόγος. Ὅθεν δὲν πρέπει νὰ
φαίνεται παράδοξον, ἂν εἰς τὰ δεινότερα καὶ
ἀφανέστερα ἀμαρτήματα, ἦγουν εἰς ἐκεῖνα, τῶν
ὁποίων ἢ πιθανότης εἶναι ὀλιγωτέρα, οἱ νόμοι
ἐκριναν ἱκανὰς τὰς εἰκασίας, ἱκανοὺς τοὺς ἀμ-
φιβόλους καὶ ἀσθενεστέτους ἐλέγχους, ὥσάν νὰ
ἐσύμφερειν εἰς τὸν δικαστὴν καὶ εἰς τοὺς νόμους
ὅχι τὸ νὰ ἐρευνήσῃ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ τὸ νὰ
ἀποδείξῃ τὸ ἔγκλημα, ὥσάν νὰ μὴν ἦτον τόσον
περισσότερος ὁ κίνδυνος τοῦ νὰ καταδικασθῇ ὁ
ἀθῶος, ὅσον εἶναι μικρότερα ἢ πιθανότης τοῦ
ἐγκλήματος. Λεῖπει ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους
ἀνθρώπους ἢ δρασθήριος ἐκείνη τῆς ψυχῆς θέ-
λησις, ἢ τις εἶναι ἐξ ἴσου ἀναγκαία εἰς τὰς

μεγάλας κακίας, καθὼς καὶ εἰς τὰς μεγάλας ἀρετάς. Μὲ τὰς μεγάλας ἀρετὰς σύγχροτοι βασιλεύουσιν αἱ μεγάλαι κακαί· εἰς ἐκεῖνα τὰ ἔθνη, ὅσα διατηροῦνται ἀπὸ τὴν ἰσχύϊν τῆς πολιτικῆς αὐτῶν κυβερνήσεως, καὶ τὸν θερμότερον ζῆλον τοῦ κοινοῦ καλοῦ. Ἀλλ' εἰς τὰ ἔθνη, τὰ ὅποια σώζονται ἀπὸ τὸ ἴδιον αὐτῶν μέγεθος, ἢ ἀπὸ τὴν σταθεράν τῶν νόμων χρησιμότητα, τὰ πάθη τῆς ψυχῆς εἶναι ἀσθενῆ, καὶ συνήλουν πλέον εἰς διαλήρησιν παρὰ εἰς διόρθωσιν τῆς πολιτικῆς κυβερνήσεως. Καὶ ἐκ τούτου συνάγεται τὸ ἀξιόλογον τοῦτο συμπέρασμα, ὅτι αἱ μεγάλαι κακαί δὲν εἶναι πάντοτε σημεῖον τῆς παρακμῆς τοῦ ἔθνους.

§. 14.

Περὶ ἀμαρτημάτων ἀρχομένων, καὶ περὶ συναιτίων.

Ἀγχαλὰ οἱ νόμοι δὲν πρέπει νὰ κολάζωσι τὸν σκοπὸν, δὲν ἀκολουθεῖ ὁμῶς ἐκ τούτου, ὅτι ἡ πρώτη ἐπιβολή, ἣν οὖν ἡ πράξις ἀπὸ τὴν ὅποια ἀρχεῖται τὸ ἀμάρτημα, καὶ ἡ ὅποια φατερώει τὴν θέλησιν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς τελειώσεως τοῦ ἀμαρτήματος, πρέπει νὰ μίτη ἀτιμώρητος. Ἡ τοιαύτη πράξις εἶναι ποινῆς ἀξία, ἀγχαλὰ με-

τριωτέρας παρὰ τὴν ὀφειλομένην εἰς τὸ τελειωμένον ἀμάρτημα ποινὴν. Ἡ ποινὴ ἐμποδίζει καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιβολὴν καὶ ἀρχὴν τοῦ ἀμαρτήματος. Ἀλλ' ἐπειδὴ μετὰ τῆς ἐπιβολῆς καὶ τῆς τελειώσεως τῆς κακίας μεσολαβεῖ πολλάκις χρονικὸν διάστημα, ἡ ποινὴ τῆς ἀπλῆς ἐπιβολῆς πρέπει νὰ ᾖ μικρότερα παρὰ τὴν ποινὴν τοῦ τελειωμένου ἀμαρτήματος, διὰ τὰ ἔχη μὴ τοῦτον τὸν τρόπον ἀφορμὴν καὶ καιρὸν μετάνοιας, ὅστις ἠθέλησεν, ἀλλὰ δὲν ἐδυσήθη νὰ τελειώσῃ τὸ ἀμάρτημα. ⁽²⁶⁾

Ὡσαύτως μικρότερα πρέπει νὰ ᾖ καὶ ἡ ποινὴ τῶν συναιτίων παρὰ τὴν ποινὴν τοῦ αὐτουργοῦ τοῦ ἀμαρτήματος. Ὅσον εἶναι περισσότερος ὁ κίνδυνος, τὸν ὅποιον ἐνδέχεται πολλοὶ ἀναδέχονται, τόσον περισσότερον ἀγωνίζονται νὰ τὸν κάμωσιν ἴσοι δι' ὅλους. Ὅθεν εἶναι δυσκολώτερον εἰς αὐτοὺς νὰ εὕρωσι μετὰ τῶν ἐκείνων, ὅστις ἠθέλει δεχθῇ νὰ γενῇ αὐτουργὸς τοῦ ἀμαρτήματος, ἐπειδὴ εἶναι περισσότερος ὁ κίνδυνος αὐτοῦ παρὰ τὸν κίνδυνον τῶν ἄλλων. Εἶναι λοιπὸν εὐλογον καὶ νὰ κολασθῇ περισσότερον ὁ αὐτουργὸς παρὰ τοὺς συναιτίους, ἔξω μόνον ἂν εἶχαν τάξιν βραβεῖον εἰς αὐτὸν οἱ συναιτίοι. Διότι τότε ἡ ποινὴ πρέ-

πει νὰ ἦναι ἴση εἰς ὅλους, ἐπειδὴ ἡ δοθεῖσα εἰς τὸν αὐτουργὸν ἀμοιβὴ ἀπὸ τοὺς συναιτίους ἐξισάζει εἰς ὅλους τὸν κίνδυνον. Κατὰ πολλὰ λεπτολόγος ἤθελα ἴσως φανῇ εἰς ἐκείνους, ὅσοι δὲν συλλογίζονται πόσον ὀφείλιμον εἶναι τὸ νὰ ἀναιρῶσιν οἱ νόμοι, ὅσον εἶναι δυνατὸν, τὰς ἀφορμὰς τῆς συμφωνίας πολλῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν πράξιν τοῦ ἀμαρτήματος.

Μερικὰ δικαστήρια συγχωροῦσι τὸ πλάισμα εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελε φανερώσει τοὺς συναιτίους του. Ἡ συγχώρησις αὕτη δύναται νὰ ἦναι καὶ βλαβερά καὶ ὀφείλιμος. Εἶναι βλαβερά, διότι τὸ ἔθνος δικαιώνει τοιοῦτοτρόπως τὴν προδοσίαν, τὴν ὁποίαν μισοῦσι καὶ αὐτοὶ οἱ κακούργοι. Εἶναι βλαβερά, διότι ὀλιγώτερον ὀλέθρια εἰς τὸ ἔθνος εἶναι τὰ ἀμαρτήματα τῆς ἀνδρίας παρὰ τὰ ἀμαρτήματα τῆς ἀνανδρίας, καθ' ὅσον ἡ μὲν ἀνδρία εἶναι σπάνιος, καὶ προσμένει εὐεργετικὴν τινα δύναμιν, διὰ νὰ τὴν κατευθύνῃ πρὸς τὸ κοινὸν καλὸν, ἡ δὲ δειλία εἶναι κοινοτέρα, διαδίδεται μὲ εὐκολίαν καὶ κοινωνεῖται ἀπὸ ἑα εἰς ἄλλον αὐξάνουσα καθ' ἡμέραν. Μὲ ταύτην τὴν συγχώρησιν τὸ δικαστήριον δεικνύει πρὸς τούτοις τὴν ἀμνηχανίαν του, καὶ ὁ νόμος φανερώνει τὴν ἰδίαν

ἀδυναμίαν, ἐπειδὴ ζητεῖ βοήθειαν ἀπ' αὐτὸν τὸν παραβάτην τοῦ νόμου *. Εἶναι ἐξ ἐναντίας ὀφείλιμος, διότι ἐμποδίζει τὰ δεινὰ ἀμαρτήματα, τὰ ὁποῖα φοβίζουσι περισσὰ τὸν λαόν, ἐν ὧν ἀγνοῇ τοὺς αἰτίους. Συνεργεῖ πρὸς τούτοις εἰς τὸ νὰ δειξῇ, ὅτι εὐκολα παραβαίνει τὰς μερικὰς συνθήκας ὅστις παραβαίνει τὰς κοινὰς συνθήκας τῶν νόμων. Ὡφελιμώτερος ἤθελεν εἶσθαι, κατὰ τὴν γνώμην μου, γι-

* Εἰς ὅλους εἶναι γνωστὸν, καὶ εὐδαίς δύναται νὰ τὸ ἀρνηθῇ, ὅτι καὶ τὰ δικαστήρια πίπτουν εἰς ἀμνηχανίαν, καὶ ὁ νόμος ἀδυνατεῖ, ὅταν οἱ ἐξέτασις εἶναι περὶ ἀφανῶν ἀμαρτημάτων. Εἶναι λοιπὸν ὀφελιμώτατον τὸ νὰ βάλῃ τις τὴν ἀπιστίαν καὶ ὑποψίαν ἀναμίσειν τῶν κακούργων, τὸ νὰ καμῇ ἑκάστων ἀπ' αὐτοὺς νὰ φοβῆται ὡς κατήγορον ἑκάστων ἀπὸ τοὺς συναιτίους καὶ συμπράκτορας τῆς κακίας του. Γενεῖ βέβαια ὁ τρόπος αὗτος τὴν ἀνανδρίαν, ἀλλὰ τὴν γινεῖ εἰς τὰς καρδίας τῶν κακούργων. Καὶ εἶναι ἀναμφισβήτητος ὀφείλιμος τὸ νὰ μὴ ἦναι θαρραλεοὶ οἱ κακούργοι. Ἡ ἐυσυνειδήσια τοῦ Συγγραφέως προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀγαθωσύνην καὶ γνησιότητα τῆς ψυχῆς του. Ἀλλ' ἡ ἀνθρώπινος ἡδίκη, τῆς ἑτέρας οἱ νόμοι εἶναι τὸ διμύλειον, καθυστερεῖ εἰς τὴν κοινὴν εὐταξίαν, μήτε πρέπει νὰ τομίζῃ ἀρετὴν τὴν πίστιν, τὴν ὁποῖαν ἔτιλαν ἔχει πρὸς ἀλλήλους οἱ κακούργοι, διὰ νὰ ταράττωσιν ἀκινδύνως τὴν τάξιν, καὶ νὰ παραβαίνουσι τοὺς νόμους. Ἄν εἰς τοὺς φανεροὺς πολέμους διχώματα τοὺς παρὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτομύλους, μὴ δὲν εἶναι κατὰ πολλὰ δικαιώτερον νὰ τοὺς διχώματα εἰς τὸν σκοτεινὸν πόλεμον τῶν κακούργων, οἱ ὅποιοι πολιοῦν τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν μὲ ἀφανεῖς ἐνέδρας καὶ προδοσίας; ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

νικός τις νόμος, ὑποσχόμενος συγχώρησιν εἰς ἐκεῖνον ἀπὸ τοὺς συναιτίους, ὅστις ἤθελε φα-
νερώσει τὸ ἀμάρτημα, παρὰ μερικὸν συγχω-
ρήσεως διαλλάγημα εἰς μερικὴν τινα περιστάσιν.
Διότι τοιοῦτος νόμος ἤθελεν ἐμποδίζει τὰς
ἐνώσεις καὶ συνομωσίας τῶν κακούργων μὲ τὸν
φόβον, τὸν ὁποῖον πᾶς ἕνας ἀπὸ τοὺς συναι-
τίους ἤθελεν ἔχει μήπως κινδυνύσῃ μόνος αὐ-
τός. Καὶ τὸ δικαστήριον δὲν ἤθελε κάμνει τολ-
μηροὺς τοὺς κακούργους μὲ τὸ νὰ τοὺς δι-
δάσκῃ, ὅτι εὐρίσκοντα περιστάσεις, εἰς τὰς
ὁποίας ὁ νόμος ἔχει χρεῖαν τῆς βοηθείας των.
Ὁ τοιοῦτος ὁμῶς νόμος ἔπρεπε ἐν ταυτῷ νὰ
ἐξορίζῃ τὸν μνηυτὴν, εἰς τὸν ὁποῖον ἤθελε
συγχωρήσει τὸ πταῖσμα Ἀλλὰ τί
ματαίως ἀγωνίζομαι νὰ παύσω τῆς συνειδήσεως
τὴν παραχὴν, τὴν ὁποίαν αἰσθάνομαι, συγχω-
ρῶν τὴν προδοσίαν καὶ τὸ ψεῦδος εἰς τοὺς ἱεροὺς
νόμους, οἱ ὁποῖοι εἶναι τὸ σημεῖον τῆς κοινῆς
πίστεως, καὶ τὸ θεμέλιον τῆς Ἡθικῆς τῶν
ἀνθρώπων; Ἐπειτα τί κακὸν παράδειγμα
δὲν ἤθελε δοθῇ εἰς ὅλον τὸ ἔθνος, ἂν δὲν
ἐπληροῦτο ἡ ὑπόσχεσις τῆς συγχωρήσεως, ἀλ-
λὰ κατεδικάζετο μὲ μάταια σοφίσματα ὅστις
ἐπίστανται εἰς τὴν ὑπόσχεσιν τῶν νόμων; Δὲν
εἶναι σπάνια ταῦτα τῆς ἀπιστίας καὶ ἀπάτης

τὰ παραδείγματα. Καὶ διὰ ταῦτο μήτ' εἶναι
σπάνιοι, ὅσοι σιοχάζονται τὰ ἔθνη ὡς μηχαν-
νὰς πολυπλόκους, τῶν ὁποίων κινουσί, ὡς
θέλουσι, τὰ ἐλατήρια οἱ δυνατοὶ καὶ οἱ ἐπιδέ-
ξιοι. Αὐτοὶ, ἀναίσθητοι εἰς ὅσα θέλγουσι τὰς
ὑψηλὰς καὶ εὐαίσθητους ψυχὰς, διεγείρουσι
εἰς τοὺς ἄλλους μὲ ἀτάραχον ἀγχίνουσαν τὰ
πλέον καθαφύμια φρονήματα, καὶ τὰ βιαιότατα
πάθη, ὅσακις εἶναι ὠφέλιμα εἰς τοὺς σκοπούς
των, ψηλαφῶντες τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων,
καθὼς οἱ μουσικοὶ τὰς χορδὰς τῶν ὀργάνων.

§. 15.

Περὶ μετριότητος τῶν ποινῶν.

Γίνεται φανερόν ἀπὸ τὴν μόνην θεωρίαν τῶν
ἀληθειῶν, ὅσας μέχρι τούτου παρέσθην, ὅτι
τὸ τέλος τῶν ποινῶν δὲν εἶναι τὸ νὰ βασανί-
ζωσι τὰ εὐαίσθητα τῶν ἀνθρώπων σώματα,
μήτε νὰ κάμωσιν ἀτέλεστον (διὰ νὰ εἰπω
οὕτως) τὸ τελεσμένον ἀμάρτημα. Τσιαύτη ἀνω-
φιλὴς σκληρότης, ὄργανον τῆς μανίας καὶ τοῦ
εὐθουσιασμοῦ, ἢ τῆς ἀδυναμίας τῶν τυράννων,
πῶς εἶναι δυνατόν νὰ εὐρεθῇ εἰς τὴν πολιτικὴν
κοινωνίαν, ἢ ὁποία πρέπει νὰ κυβερνᾷ μὲ γα-
λήνῃ τὰ μερικὰ τῶν ἀνθρώπων πάθη, καὶ ὅχι

να ἐνέργῃ αὐτὴ κατὰ πάθος; Μήπως αἱ κραυγαὶ τοῦ δυστυχοῦς βασανιζομένου δύναται νὰ ἀνακαλίσωσιν ἀπὸ τὸν παρελθόντα χρόνον, ὅσους δὲν ἐπιστρέφει πλέον, τὰς ἤδη τελισμένας κακίας; Ἄλλο δὲν εἶναι τῶν ποινῶν τὸ τέλος παρὰ τὸ νὰ ἐμποδίσωσι τὸν ἔνοχον νὰ προξενήσῃ νέας βλάβας εἰς τοὺς συμπολίτας του, καὶ τὸ νὰ μακρύνωσι τοὺς λοιποὺς ἀπὸ τὸ νὰ τὸν μιμηθῶσιν. Ἐκεῖνα λοιπὸν αἱ ποιναὶ πρέπει νὰ προκρίνωται, ὅσαι, ἀνάλογοι μὲ τὰ ἀμαρτήματα, προξενοῦν εἰς μὲν τὰς ψυχὰς τῶν βλεπόντων δραστικώτεραν καὶ μονιμωτέραν, εἰς δὲ τὸ σῶμα τοῦ κολαζομένου, ὅσον εἶναι δυνατόν, ὀλιγώτερον σκληρὰν τὴν αἴσθησιν.

Τίς δύναται χωρὶς φρίκην νὰ ἀναγνώσῃ εἰς τὰς ἱστορίας τὰ ἀνωφελῆ καὶ βάρβαρα βασανιστήρια, ὅσα ἀσπλάγχτως ἐπεινόνησαν καὶ μελιχειρίσθησαν ἄνθρωποι ὀνομαζόμενοι σοφοί; Τίς εἶναι τόσο ἀναίσθητος, ὥστε νὰ βλέπῃ χωρὶς ἀγανάκτησιν χιλιάδας ἀνθρώπων, ἢ ἀναγκαζομένους ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν προίεραν τῆς φύσεως καλίστασιν, διὰ νὰ φύγῃ τὰ κακὰ, τὰ ὅποια προξενοῦν, ἢ ὑποφέρουσι οἱ νόμοι, βοηθοῦντες πάντοτε τοὺς ὀλίγους, καὶ ἀδικοῦντες τοὺς πολλοὺς, ἢ ἐγκαλουμένους δι' ἀμαρτήματα ἀδύνατα, ἐπεινοημένα

μὲν ἀπὸ τὴν δειλὴν ἀμαθίαν, ἢ καταδικαζομένους ὅχι δι' ἄλλο, πλὴν διότι ἐφύλαξαν πιστῶς τὰς ἰδίας αὐτῶν ὑπολήψεις καὶ γνώμας; Τίς, λέγω, δύναται νὰ τοὺς βλέπῃ σπαρτατομένους ἀπὸ ἀνθρώπους ὁμοιοπαθεῖς μὲ βραδείας καὶ πομπικὰς στρεβλώσεις, καὶ γινομένους θάμα τερπνὸν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἐνθουσιαστικοῦ ὄχλου;

Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἡ ποινὴ τὸν σκοπὸν τῆς, ἀρκεῖ τὸ νὰ ὑπερβάλλῃ τὴν ἀπὸ τὴν πράξιν τῆς κακίας ἐλπιζομένην ὀφέλειαν, τὸ νὰ ᾔται βιβαία, * καὶ ἀναπόφευκτος, καὶ τὸ νὰ στερεύῃ τὸν ἔνοχον ἀπὸ τὸ καλόν, τὸ ὅποion ἤθελε κερδήσῃ ἀπὸ τὸ ἀμάρτημα. Πᾶν τὸ περιπλέον εἶναι ἀνωφελές, καὶ ἀκολουθῶς τυραννικόν. Λαμβάνουσι τοὺς κατόνας τῆς διαγωγῆς των οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὴν συνεχῇ τῶν κακῶν ἐνέργειαν, τὰ ὅποια ἐξεύρουσι, καὶ ὅχι ἀπὸ τὰ ἀγνωστὰ εἰς

* Μὴ φαίνεται ἐξ ἱστίας ὅτι ὁ νομοθέτης πρέπει νὰ συλλογίζεται τὸ ἀδίκαιον τῆς πεινῆς, ὡς ἐκ μέρους τοῦ κακούργου, καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν πεινὴν τόσο φοβερώτεραν, ὅσον εἶναι δυνατότερον εἰς ἐκεῖνον νὰ τὴν ἀποφύγῃ; Καθὼς, παραδείγματός χάριν, συμβαίνει εἰς τὰ ἀμαρτήματα τῆς πυρπολήσεως καὶ τῆς φαρμακίας, τὰ ὅποια αἱ πυρποληταὶ καὶ οἱ φαρμακοὶ εὐκολὰ νὰ κρύψωσι δύναται, καὶ τῶν ὁποίων τὴν κόλασιν εὐκολὰ ἐλπίζουν νὰ ἀποφύγῃ. ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

αὐτοὺς κακά. Ὑποθέτω δύο ἔθνη, εἰς ἃ ἀπὸ τὰ ὁποῖα, τῆς κλίμακος τῶν ποιῶν, (ἀναλόγου μὲ τὴν κλίμακα τῶν ἁμαρτημάτων) ἡ ἀνωτάτη ποιὴν εἶναι ἡ ἐπὶ ζωῆς δουλεία τοῦ ἐνόχου, καὶ εἰς τὸ ἄλλο, ὁ τροχός. Καὶ κατὰ ταύτην τὴν ὑπόθεσιν λέγω, ὅτι τὸ πρῶτον θέλει φοβεῖσθαι τόσον τὴν ἐπὶ ζωῆς δουλείαν, ὅσον καὶ τὸ δεύτερον, τὸν τροχόν. Καὶ ἂν τὸ πρῶτον ἔκρινεν εὐλογον νὰ εἰσάξῃ εἰς τὰ δικαστήριά του τὰς μεγίστας ποινὰς τοῦ δευτέρου, ὡσαύτως εὐλογον ἤθελε κριθῇ νὰ αὐξηθῶσι καὶ αἱ ποινὰ τοῦ δευτέρου, διαβαίνουσαι κατὰ μικρὸν ἀπὸ τὸν τροχόν εἰς τὰς βραδυτέρας καὶ περιεργότερας βασάνους, καὶ τελευταῖον εἰς αὐτὰς τὰς ἄκρας ἐξακριβώσεις τῆς γνωστῆς ἐπιστήμης τῶν τυράννων.

Ὅσον αἱ κολάσεις γίνονται σκληρότεραι, τόσον ἀποσκληρύνονται καὶ αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐξισαζόμεναι μὲ τὴν ἀγριότητά τῶν νόμων, καθὼς ἐξισάζονται τὰ ὕγρα μὲ τὸ περιέχον αὐτὰ ἀγγεῖον. Καὶ ἡ αἰείζωος ἰσχὺς τῶν παθῶν εἶναι τοιαύτη, ὥστε μετὰ ἐκατὸν χρόνους σκληρῶν κολάσεων ὁ τροχός δὲν θέλει φαίνεσθαι πλέον φοβερώτερος ἀφ' ὅ,τι πρότερον ἐφαίνετο ἢ φυλακή*.

* Δὲν εἶμαι τῆς αὐτῆς γνώμης μὲ τὸν Συγγραφεῖα. Σκληρύνει βέβαια τὰς ψυχὰς ἡ σκληρότης τῶν νόμων, καὶ

Τῆς ποιῆς ἡ σκληρότης κάμνει τὸν ἐνόχον τολμικρότερον εἰς τὸ νὰ τὴν ἀποφύγῃ, καὶ τὸν παρακινεῖ νὰ πράξῃ περισσοτέρας κακίας, διὰ τὰ μὴ λάβῃ τὴν ποιὴν μιᾶς μόνης. Αἱ διηγόρησαι καὶ φονικώταται κακουργίαι συνέβησαν πάντοτε κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, καὶ εἰς ἐκείνους τοὺς τόπους, ὅπου αἱ κολάσεις ἦσαν σκληρόταται. Διότι τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς θηριώδους σκληρότητος, τὸ ὅπολον αἰσθάνει τὸν κάλαμον τοῦ νομοθέτου, ἐκυβέρνη καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πατροκτόνου καὶ τοῦ φορέως. Ἀπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα κινούμενοι, οἱ μὲν ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενοι ὑπηγόρευον νόμους σκληροὺς εἰς τὰς σκληρὰς καὶ δουλωμένας ψυχὰς τῶν ὑπηκόων, οἱ δὲ ἰδιῶται κατέσφαζον τοὺς τυράννους, διὰ νὰ ἀναγορεύσωσι νέους ἄλλους τυράννους.

Γεννῶνται ἀπὸ τὴν σκληρότητα τῶν ποιῶν ἄλλα δύο ὀλέθρια ἐπακολουθήματα, ἐναντία

τοῦ πάσχοντος ἢ ἐξισ. Ἀλλ' ὅταν ὁ αἰσθάνων ᾖ ἡσυχὸς καὶ ἀσφαλὴς, αἱ ἀποκείμεναι εἰς τοὺς κακούργους ποινὰί θίλουν πάντοτε φοβίζου, χωρὶς νὰ σκληρύνωσι τὰς ψυχὰς, μὴτ' εἶναι φόβος μίσηται αἱ ψυχὰς συνηθίσασιν νὰ συλλογίζεσθαι χωρὶς φόβου τὴν σφρίσκειν τῶν μελῶν, καὶ τὸν ἐκ τῆς σφρίσκειν ἀδυσπνὴν θάνατον. Μ' ὅλον τοῦτο δεξιᾶς καὶ ἐγὼ, ὡς ὁ Συγγραφεὺς, ὅτι εἶναι ἀσφαλὴς τῶν ποιῶν ἡ σκληρότης, καὶ μάχομαι τὰ ἐπιχειρήματα, ἀλλ' ὄχι καὶ τὰς γυναικὰς ἀρχάς του. ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

εἰς τὸ τέλος τοῦ ἐμποδίζειν τὰ ἀμαρτήματα. Τὸ πρῶτον εἶναι, ὅτι δυσκόλως φυλάσσειται ἡ οὐσιώδης ἀναλογία μεταξὺ τοῦ ἀμαρτήματος καὶ τῆς ποινῆς. Διότι, ὅσον διάφορα καὶ ἂν ᾖναι τὰ εἶδη τῶν ποιῶν, ὅσα ἐπειθόνειν ἢ ἀσπλαγχνία, δὲν ὑπερβαίνουν μ' ὅλον τοῦτο τὴν ἐσχάτην ἐκείνην δύναμιν τοῦ ἀνθρώπου, περιορισμένην ἀπὸ τὴν αἴσθησιν καὶ κράσιν τοῦ σώματος, μήτε, ἀφ' οὗ φθάσῃ τις εἰς τοῦτο τὸ ἄκρον, δύναται πλέον νὰ εὕρῃ ποινὴν ἀνάλογον εἰς δεινότερα καὶ βλαπτικώτερα ἀμαρτήματα. Τὸ δεινότερον ἐπακολούθημα εἶναι, ὅτι ἀπὸ ταύτης τῶν ποιῶν τὴν σκληρότητα γεννᾶται ἡ ἀτιμωρησία. Εἰς τὸ καλὸν, καθὼς καὶ εἰς τὸ κακὸν, ἡ αἴσθησις τῶν ἀνθρώπων εἶναι περικλεισμένη εἰς ὅρια. Καὶ αἱ κατὰ πολλὰ σκληραὶ ποιναὶ εἶναι ἔργον προσωρινῆς ματίας, ἀλλ' ὅχι ποτὲ σιταδερόν σύστημα, ὅπως ἔπρεπε νὰ ᾖναι οἱ νόμοι, οἱ ὅποιοι ἂν ᾖναι σκληροὶ, ἢ κατ'αργοῦνται, ἢ γεννῶσι τὴν ὀλέθριον ἀτιμωρησίαν.

Κάμνω τέλος μὲ τοῦτον τὸν σλοχασμόν. Τὸ μέγεθος τῶν ποιῶν πρέπει νὰ ᾖναι ἀνάλογον μὲ τὴν παρούσαν κατὰστασιν τοῦ ἔθνους. Ἰσχυρότεραι καὶ αἰσθητικώτεραι πρέπει νὰ ᾖναι αἱ ποιναὶ εἰς τὰς σκληρὰς ψυχὰς τοῦ ἔθνους ἐκείνου, τὸ ὅποion μόλις ἀφῆκε τὴν θηριώδη

κατάστασιν τῆς φύσεως. Κεραυνὸς χρειάζεται διὰ τὸν ἄγριον λέοντα, τὸν ὁποῖον ἐρεθίζει, χωρὶς νὰ βλάβῃ, τὸ πυροβόλον ὄργανον. Ἀλλ' ὅσον αἱ ψυχαὶ μαλακύνονται εἰς τὴν κατὰστασιν τῆς πολιτικῆς κοινότητος, ἤγουν ὅσον γίνονται πλέον ευαίσθητοι, τόσον πρέπει νὰ σμικρύνεται τῶν ποιῶν ἡ σφοδρότης, διὰ νὰ ᾖναι πάντοτε ἀνάλογα τὰ ἀντικείμενα μὲ τὴν αἴσθησιν.

§. 16.

Περὶ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου.

Ὁ ἀναφελὴς τῶν ποιῶν πολλαπλασιασμός, ὅστις ποτὲ δὲν ἐδιώρθωσε τοὺς ἀνθρώπους, μὲ παρεκίνησε νὰ ἐξελάσῃ, ἂν ὁ θάνατος ᾖναι ἀληθῶς ποινὴ ἀφελίμος καὶ δικαία εἰς τὴν καλῶς ὀργανισμένην πολιτικὴν διοίκησιν. Πόθεν ἔλαβον οἱ ἄνθρωποι τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ σφάζωσι τοὺς ὁμοίους των; Ὅχι βέβαια ὅθεν γεννῶνται οἱ νόμοι καὶ ἡ Ἡγεμονία. Οἱ νόμοι εἶναι τὸ κεφάλαιον τῶν ἐλαχίστων μερίδων τῆς ἰδίας ἐκάστου ἐλευθερίας, καὶ παριστάουσι τὴν κοινὴν θέλησιν, ἡ ὁποία εἶναι τὸ συνάθροισμα τῶν μερικῶν θελήσεων. Ἀλλὰ ποῖος ἠθέλησέ ποτε νὰ δώσῃ εἰς τοὺς ἄλλους τὴν ἐξουσίαν νὰ τὸν φονεύωσι; Ποῖος συγκατένευσε νὰ συνεισφέρῃ εἰς

τὴν κοινὴν παρακαλεσθῆκεν τῆς πολιτικῆς κοινω-
νίας, τὸ ἀξιολογώτερον ἀπ' ὅλα τὰ ῥαδιὰ,
τὴν ζωὴν τοῦ, ἀντὶ τοῦ νὰ δώσῃ τὴν ἐλαχί-
στην μερίδα τῆς ἐλευθερίας του * ; Καὶ ἂν
αὐτὸ ἀληθῶς συνέβη, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ
συμφωνήσῃ μὲ τὴν κοινὴν γνώμην ταύτην, ὅτι
» ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κύριος νὰ φορεύσῃ ἑαυ-

* Διότι ἡ ζωὴ εἶναι τὸ ἀξιολογώτερον ἀπ' ὅλα
τὰ ῥαδιὰ, διὰ τοῦτο καὶ πᾶς ἵνας συγκαλίνει νὰ δώσῃ
εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωσίαν τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ φορεύῃ
ἐπιπλέον, ὅστις ἡδύνη φορεύσῃ ἄλλους. Οὐδεὶς βέβαια ἡδέ-
ληται νὰ δώσῃ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωσίαν τὸ δικαίωμα τοῦ
νὰ τὸν φορεύῃ διὰ πᾶσαν ὁποιοδήποτε ῥαδιάν. Ἀλλ'
ἕκαστος ἐπιθυμῶν νὰ φυλάξῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζωὴν, καὶ
κατ' ἐξουσίαν μὴ περιλίσσῃ τὴν θύλακιν (τὴν ὅποιαν τότε δὲν
εἶχε) τοῦ νὰ εἰρήνη τὴν ζωὴν τοῦς ἄλλους, ὅλοι ἑμοῦ
ἐνόμισαν τὴν ποιὴν τοῦ θανάτου πρᾶγμα ὠφέλιμον εἰς
τὴν κοινὴν ἀσφάλειαν, ὑπεράσπισιν καὶ ἰνδίκησιν. Εὐ-
κολὰ καὶ λαμβάνει πᾶς ἵνας, ὅτι ὅστις λήγει, συγκα-
τατίθει εἰς τὸ νὰ μὴ θανατωθῇ, ἀντὶ ἐξ ὅθι θά-
νατός αὐτοῦ ἄλλος, συλλογίζεσθαι ἐν τούτῳ καὶ τοῦτο. Δὲν
θέλω φορεύσῃ ἄλλον ὅθεν ὁ νόμος, τὸν ὁ-
ποῖον δέχομαι, θέλει εἶσθαι ὑπὲρ ἑμοῦ,
καὶ ὅχι κατ' ἑμοῦ. Ἡ συνθήκη αὕτη εἶναι τόσο συμφ-
ωνος μὲ τὴν φύσιν, ὥστε πολλάκις ἔχει χώρα καὶ εἰς
τὰς μικρὰς κοινωσίας, ὅποιαι εἶναι αἱ συμμοσίαι, εἰς
τὰς ὁποίας ὁρίζεσθαι οἱ συμμοῦτοι νὰ χύσῃ τὸ αἷμα
ἐκείνου, ὅστις ἐξ αὐτῶν ἡδύνη ἀνακαλύψῃ τὴν συμμο-
σίαν. Ἡ δικαιοσύνη τῆς θανατικῆς ποινῆς θεμελιούται
ἐπ' αὐτῇ εἰς τὴν κοινὴν ὠφέλειαν καὶ συντήρησιν. Ἄν ὁ θά-
νατος ᾖ ἀναγκαῖος, εἶναι δικαίος. Ἀλλὰ μὲν τὸ νὰ
ἐξετάσωμεν ἂν ᾖ ἀναγκαῖος. ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

» τόν ; α Ἡ θύλα βέβαια ἔχει τὴν ἐξουσίαν τῆς
ιδίας αὐτοῦ ζωῆς, ἀντὶ τοῦτο νὰ τὴν δώσῃ εἰς
τοὺς ἄλλους, ἢ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωσίαν
ὁλόκληρον.

Δὲν εἶναι λοιπὸν ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου δι-
καίωμα, ἀλλὰ πόλεμος ὅλου τοῦ ἔθνους ἐναν-
τίον εἰς ἓνα πολίτην, τοῦ ὁποίου τὸν θάνατον
ἐκρίνεν ἀναγκαῖον ἢ ὠφέλιμον εἰς τὴν πολιτικὴν
κοινωσίαν. Ἀντὶ ὅμως ἀποδείξω, ὅτι δὲν εἶναι
μήτ' ὠφέλιμος, μήτ' ἀναγκαῖος ὁ θάνατος, θέ-
λω νικήσῃ κρίσιν τόσο ἀξιολογώτεραν, ὅσον ὁ
κρινόμενος εἶναι αὐτὸ τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Διὰ δύο μόνας αἰτίας δύναται νὰ κριθῇ ἀνα-
γκαῖος ὁ θάνατος τοῦ πολίτου. Ἡ πρώτη εἶ-
ναι, ὅταν αὐτός, μὲ ὅλον ὅτι στερημένος τῆς
ἐλευθερίας μὲ τὴν φυλάκωσιν, ἔχῃ ὅμως τοι-
αύτας μὲ ἄλλους σχέσεις, καὶ δύναμιν τοσαύ-
την, ὥστε νὰ κινδυνεύῃ ἡ εἰρήνη καὶ ἡ συχία ὅλου
τοῦ ἔθνους, ἢ ὅταν ἡ ζωὴ τοῦ δύναται νὰ
μεταβάλῃ τὴν παρούσαν πολιτικὴν κατάστασιν.
Καὶ τοῦτο συμβαίνει, ὅταν τὸ ἔθνος ἀναλαμ-
βάνῃ, ἢ ἀποβάλλῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ, ἢ εἰς
καιρὸν ἀναρχίας, ὅταν αἱ ἀταξίαι κρατῶσι τὸν
τόπον τῶν νόμων. Ἀλλ' ἐν ὅσῳ βασιλεύουσι
μὲ γαλήνην οἱ νόμοι, ἐν ὅσῳ ἡ παρούσα πο-
λιτικὴ κατὰστασις ἀρέσκει εἰς ὅλον τὸ ἔθνος,

καὶ ὑπερασπίζεται ἔξωθεν καὶ ἰσωθεν μὲ τὴν δύναμιν, καὶ μὲ τὴν δραστηκωτέραν καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν δύναμιν, τὴν ὑπόληψιν, ἐν ᾧ ἢ ἐξουσία εὐρίσκειται εἰς τὰς χεῖρας τοῦ γνησίου Ἡγεμόνος, ἐν ᾧ ὁ πλοῦτος ἀγοράζει ἡδονὰς, καὶ ὅχι ἀξιώματα, ἐγὼ δὲν εὐρίσκω οὐδεμίαν ἀνάγκην τοῦ νὰ φονεύεται ὁ πταίσας πολίτης. Ἡ δευτέρα αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν ἠθελε φαῖναι δίκαια καὶ ἀναγκαῖα ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου, εἶναι ὅταν ἄλλο δὲν δύναται νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς λοιποὺς νὰ πράξωσι τὰς αὐτὰς κακίας παρὰ τὸ παράδειγμα τοῦ θανάτου.

Καὶ ἂν ἡ πείρα ὅλων τῶν αἰώνων, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου δὲν ἐμπόδισεν τοὺς τολμηροὺς κακούργους νὰ βλάβῃωσι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἂν τὸ παράδειγμα τῶν Ρωμαίων, καὶ εἴκοσι ἔτη βασιλείας τῆς Αὐτοκράτορος τῆς Μοσκοβίας Ελισάβετ, ἡ ὁποία ἔδωκεν εἰς τῶν Εὐνῶν τοὺς Πατέρας τὸ παράδειγμα τοῦτο, λαμπρότερον ἀπὸ πολλὰς νίκας ἀγορασμένας μὲ τὴν αἱματοχυσίαν τῶν ἱένων τῆς πατρίδος, ἂν ὅλα ταῦτα, λέγω, δὲν ἦναι ἱκανὰ νὰ καλῶνται τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι κυβερνῶνται πλέον ἀπὸ τὴν ὑπόληψιν, παρ' ἀπὸ τὸν ὀρθὸν λόγον, ἱκανὸν εἶναι νὰ ἐξελέγηται τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν ἀλήθειαν ταύτην.

Δὲν

Δὲν κινεῖ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν τόσον ἢ ἐπίτασις, ὅσον ἢ ἐκλάσις τῆς ποινῆς. Διότι εὐκολώτερον καὶ μονιμώτερον ἐρεθίζειται ἡ αἰσθητικὴ ἡμῶν δύναμις ἀπὸ τοὺς ἐλαχίστους, ἀλλ' ἐπαλαμβατομένους συνεχῶς τύπους, παρὰ ἀπὸ τὰς σφοδράς, ἀλλὰ προσωρινὰς διαθέσεις. Ἡ ἔξις καὶ ἡ συνήθεια μᾶς κυβερνῶσιν ὅλους. Καὶ καθὼς λαλοῦμεν, περιπαλοῦμεν, καὶ πράττομεν ὅλα τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα, βοηθούμενοι ἀπὸ μόνην τὴν δύναμιν τῆς ἔξεως, οὕτω λαμβάνομεν καὶ τὰς ἠθικὰς ἐννοίας ἀπὸ τῶν πραγμάτων τοὺς συνεχεῖς καὶ μονίμους τύπους. Ἐμποδίζει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα ἰσχυρῶς ὅχι τὸ προσωρινόν, ἀγκαλὰ φρικῶδες, θέαμα τοῦ θανάτου, ἀλλὰ τὸ μακρὸν καὶ ἐπίπονον παράδειγμα τοῦ κακούργου, ὅστις, στερημένος τὴν ἐλευθερίαν του, ἀναγκάζεται νὰ ὑπηρετῇ ὡς κλῆνος, διὰ νὰ πληρώσῃ μὲ τοὺς μακροὺς καὶ συνεχεῖς κόπους τὴν βλάβην, τὴν ὁποίαν ἐπροξένησεν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Ὁ συνεχὴς λογισμὸς οὗτος « Εἰς τοιαύτην ἀθλίαν καλῶσιν θέλω » καλῶσιν καὶ ἐπὶ ζωῆς μου καὶ ἐγὼ, ἂν » πράξω τοιαύτας κακίας « εἶναι πολλὰ δραστηκώτερος παρὰ τὸν λογισμὸν τοῦ θανάτου, τὸν ὁποῖον κρύπτει πάντοτε ἀπὸ τοὺς ὀφθαλ-

Λ

μούς τῶν ἀνθρώπων ἢ ἀδηλότης τοῦ μέλουτος.

Ὁ τύπος ὁ γινόμενος ἀπὸ τὴν ποιήν τοῦ θανάτου, ἀγκαλὰ ἰσχυρὸς, ἐξαλείφεται ὅμως ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τὴν μνήμην, ὁ ὁποῖος φυσικὰ κλίνει εἰς τὸ νὰ λησμονῇ καὶ αὐτὰ τὰ πλέον οὐσιώδη καὶ ἀναγκαῖα πράγματα, μάλιστα ὅταν ταρασσεῖται ἀπὸ τὰ πάθη. Εἶναι κατὰ γενικὸς, ὅτι οἱ σφοδροὶ τύποι τῶν παθῶν ἐκπλήττουν τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὅχι πολὺν καιρὸν. Καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἐπιήδειοι εἰς τὸ νὰ γεννῶσι τὰς παραδόξους ἐκείνας μεταβολὰς, αἱ ὁποῖαι κάμνουν αἰφνιδίως τοὺς κοινούς ἀνθρώπους, ἢ Πέρσας, ἢ Λακεδαιμόνας. Ἀλλ' εἰς τὴν ἐλευθερίαν καὶ γαλήνην διοίκησιν τοῦ ἔθνους, οἱ τύποι τῶν ποιῶν πρέπει νὰ ᾖται πλέον συνεχεῖς παρὰ ἰσχυροί.

Εἰς τοὺς περισσοτέρους ἀνθρώπους ὁ φονεύμενος καλὰδικὸς γίνεται ἀπλοῦν θέαμα, καὶ ὀλίγους τινὰς κινεῖ εἰς συμπάθειαν ἐνωμένην μὲ ἀγανάκησιν. Ταῦτα τὰ δύο φρονήματα κυριεύουν περισσότερον τῶν θεατῶν τὰς ψυχὰς, καὶ ὅχι ὁ σωτηριώδης φόβος, τὸν ὁποῖον ζητεῖ τὰ ἐμπνεύσει ὁ νόμος. Ἐξ ἐναντίας ὅταν αἱ ποινὲς ᾖται μέτρια, ἀλλὰ συνεχεῖς, τὸ κυριεῦον εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ θεατοῦ πάθος εἶναι ὁ φόβος, διότι

εἶναι μόνος. Ὅριον λοιπὸν τῆς αὐστηρότητος τῶν ποιῶν πρέπει νὰ γίνεται ἢ συμπάθεια, ἢ ὅσον δὲν πρέπει νὰ κολάζεται τόσον ὁ καλὰδικός, ὥστε νὰ κινῶνται οἱ θεαταὶ εἰς συμπάθειαν, καὶ νὰ πάσχουσιν αὐτοὶ περισσότερον παρὰ τὸν κολαζόμενον ἔτοχον.

Διὰ νὰ ᾖται δικαία ἡ ποινὴ, πρέπει νὰ ἔχη τόσην μόνην αὐστηρότητα, ὥστε εἶναι ἱκανὴ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν κακίαν. Ἀλλ' οὐδεὶς συλλογιζόμενος ἤθελεν ἐκλέξει τὴν ὀλοῖαν ἐπὶ ζωῆς στέρξιν τῆς ἐλευθερίας του, ὅσον ἀφελιμώτατον ἤθελεν εἶσθαι εἰς αὐτὸν τὸ ἀμάρτημα. Ἀρα ἡ ποινὴ τῆς ἐπὶ ζωῆς δουλείας εἶναι τόσον ἱκανὴ, ὅσον καὶ ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου*, νὰ ἐμποδίσῃ καὶ αὐτοὺς τοὺς τολμηροτάτους κακούργους ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα. Ἀλλ' ἐγὼ προσθέτω ὅτι εἶναι καὶ ἱκανώτερα παρὰ τὴν

* Τῆς αὐτῆς γνώμης ἔμαι καὶ ἐγὼ μὲ τὸν Συγγραφεύην, τοῦ ὁποῖου τὰ ἰσχυρήματα κάμνουν τύπους βαθεύς καὶ πληροφροῦν ἐξ ἀνάγκης τὴν ψυχὴν. Ἀλλὰ πρέπει νὰ σημειώσω, ὅτι ἰλημύνησιν ἡλαῦθα (καὶ ἔκαμε καλὰ νὰ λησμονῇ) τὴν πρὸς τὸν κακούργον συμπάθειαν καὶ φιλανθρωπίαν. Εἰς τὰ δεισμά, εἰς τὴν μαστίγωσιν, εἰς τὸ σιδερεῦν κλωβίον, ἢ ἀπειλίσσιν γίνεσθαι εἰς αὐτὸν ἀρχὴ νέων κακῶν, ὅχι τελευτὴ τῶν παλαιῶν. Ἡ ποινὴ αὕτη εἶναι φοβερώτερα καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸν τροχόν, σκληρώτερα καὶ ἀπὸ τὸν σκληρότατον θάνατον. Ἀλλ' ἐπειδὴ δίδει συχνὰ

ποιήν τοῦ θανάτου· Διότι πολλοὶ βλέπουσι τὴν θάνατον μὲ ἀτάραχον καὶ γαληνὸν ὄμμα, οὗτος δὲ ἐνθουσιασμὸν μανιώδη, ἕτερος διὰ κενοδοξίαν, ἢ ὁποία μᾶς συνοδεύει πολλάκις καὶ ἕως εἰς τὸν τάφον, ἄλλος διὰ τελευταίαν ἀπειπισίαν, ἢ ὁποία τὸν παρακινεῖ νὰ προσιμῇ τὸν θάνατον παρὰ ζωὴν ἀθλίαν· Ἀλλὰ τὰ δεσμά, ἢ μαστιγῶπις, καὶ τὸ σιδηροῦν κλωβίον, ἀφανίζουσι τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν κενοδοξίαν τοῦ καλαδίκου, καὶ ἡ ἀπειπισία γίνεται εἰς αὐτὸν ἀρχὴ νέων κακῶν, ὅχι τελευτῇ τῶν παλαιῶν. Ὑποφέρει εὐκολώτερον ἢ ἀνθρώπινος ψυχὴ τοὺς σφοδρούς, ἀλλὰ προσωρινούς πόνους, παρὰ τὴν συνεχῆ καὶ πολυχρόνιον αἰδήϊαν· Διότι συμπυκνοῦται, διὰ νὰ εἰπῶ οὕτως, καὶ συσπρίφεται πρὸς ὀλίγον διάστημα καιροῦ εἰς ἑαυτήν, διὰ νὰ πολεμήσῃ καὶ νὰ ἀποβάλῃ τοὺς σφοδρούς πόνους, ἀλλ' ἀτονεῖ καὶ ἐκλύεται ἡ δυνάμις της, ὅταν οἱ πόνοι ἦναι συνεχεῖς καὶ μακροί. Ὁ θάνατος τοῦ ἐνόχου δὲν δίδει πλὴν ἓν μόνον

καὶ μόνιμα παραδείγματα, εἶναι δραστικώτερα, καὶ ἀκολουθῶς προτιμώτερα τῆς θανατικῆς ποιῆς, ἢ ὁποία δὲν μίμνῃ πλὴν πολλὰ μικρὸν διάστημα χρόνου, καὶ πολλάκις καθάφρονται ἀπὸ τοὺς τελευτηῦν κακουργούς. Τοῦτο εἶναι, κατ' ἑμὴν γνώμην, τὸ ἀληθὲς αἴτιον διὰ τὸ ὁποῖον εἶναι προσιμώτερα τοῦ θανάτου ἢ μακρὰ καὶ ἐπίπονος δουλεία.

παραδειγμα ποιῆς εἰς τὸ ἔθνος. Ἀλλ' ἡ ἐπὶ ζωῆς δουλεία δίδει συχνὰ καὶ μόνιμα παραδείγματα. Καὶ ἂν ἦναι ὠφέλιμον τὸ νὰ βλέπωσιν οἱ ἄνθρωποι συνεχῶς τῶν νόμων τὴν δύναμιν, ἔπρεπεν ἀκολουθῶς νὰ ἦναι συνεχεῖς καὶ αἱ ποινὰ τοῦ θανάτου· Ἀλλ' ἡ συνεχὴς ποινὴ τοῦ θανάτου ὑποθέτει συνεχῆ ἀμαρτήματα, ὑποθέτει ὅτι δὲν φοβίζει ἱκανῶς τοὺς ἀνθρώπους, ἤγουν ὅτι εἶναι καὶ δὲν εἶναι ἐν ταύτῳ ὠφέλιμος.

Ἡ ἐπὶ ζωῆς δουλεία, ἥθελεν ἴσως εἰπεῖ τις, εἶναι ἐξ ἴσου ἐπίπονος καθὼς καὶ ὁ θάνατος, καὶ ἀκολουθῶς ἐξ ἴσου σκληρά. Εἰς αὐτὸ ἀποκρίνομαι, ὅτι ἂν συγκεφαλαιώσωμεν ὅλας τὰς δυστυχεῖς τοῦ χρόνου σιγμᾶς, τὰς ὁποίας αἰσθάνεται ὅστις ἐσπερήθη τὴν ἐλευθερίαν του, ἢ διηνεχὲς δουλεία εἶναι ἴσως καὶ ἄπ' αὐτὸν τὸν θάνατον σκληροτέρα· Ἀλλ' αἱ σιγμαὶ αὗται εἶναι διαμοιρασμέναι εἰς ὅλον τῆς ζωῆς τὸ διάστημα, ἢ δὲ ποινὴ τοῦ θανάτου προβάλλει ὅλην της τὴν ἰσχὺν εἰς ὀλίγον διάστημα χρόνου. Εἶναι πρὸς τούτοις ἡ ποινὴ τῆς δουλείας ὠφελιμωτέρα κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐκπλήττει περισσότερον τὸν θειῆν παρὰ τὸν πάσχοιτα· Διότι ὁ πρῶτος θεωρεῖ ἐν ταύτῳ ὅλων τῶν δυστυχῶν στιγμῶν τὸ κεφάλαιον, ἀλλ' ὁ δεύτερος ἐμποδίζεται ἀπὸ τὴν δυστυχίαν τῆς παρούσης σιγ-

μῆς γὰρ συλλογισθῇ τὴν μέλλουσαν. Μεγαλύνουσα φαίνονται πάντοτε τὰ κακὰ εἰς τὴν φαντασίαν. Ὁ πάσχων εὐρίσκει τρόπους παρηγορίας, τοὺς ὁποίους μὴτ' ἐξεύρουν μῆτε πιστεύουν οἱ θεαταί, διότι κρίνουν κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν αἴσθησιν, τὴν σκληρυμένην ψυχὴν τοῦ πάσχοντος.

Ἐξεύρω ὅτι τὸ γὰρ ἀναπλῦσσι τις τοὺς λογισμοὺς τῆς ψυχῆς του, εἶναι τέχνη, τὴν ὁποίαν διδάσκει ἡ ἀναίροφῃ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ κλέπτης, παραδείγματος χάριν, δὲν ἔμαθε τὴν τέχνην ταύτην, δὲν ἀκολουθεῖ ἐκ τούτου ὅτι μῆτε ἐνεργοῦσιν εἰς αὐτὸν οἱ λογισμοὶ τῆς ψυχῆς του. Τοιοῦτος εἶναι σχεδὸν ὁ συλλογισμὸς, τὸν ὁποῖον κάμνει ὁ κλέπτης, ἢ ὁ φοιτῆς, ὅταν διὰ ποινὴν τῆς κακίας του προσμένῃ τὴν ἀρχόντην, ἢ τὸν τροχόν. « Ποίους νόμους μὲ ἀναγκάζουσι » γὰρ σέβωμαι; Κατ' αὐτοὺς ὁ πλούσιος διαφέρει παντάπασιν ἀπ' ἐμέ. Αὐτὸς μὲ ἀρνεῖται μικρὰν ἀργυρίου βοήθειαν, τὴν ὁποίαν ζητῶ, καὶ μὲ πέμπει εἰς ἐργόχειρον, τοῦ ὁποίου τὸν κόπον δὲν ἰδοκίμασε ποτέ. Τίς ἔθηκε τοὺς τοιαύτους νόμους; Οἱ πλούσιοι καὶ οἱ δυνατοί, οἱ ὁποῖοι δὲν κατεδέχθησαν ποτὲ γὰρ ἐπισκεφθῶσι τὴν αὐχμηρὰν τοῦ πτωχοῦ καλύβην, διὰ γὰρ τὸν ἴδωσι μοιράζοντα ξηρὸν καὶ πεπαλαιωμένον ἄρτον εἰς τὰ

» πεινῶντά του τέκνα, καὶ τὴν κλαίουσαν γυναῖκα. Ἀς διαρρήξωμεν τοὺς τοιούτους » δεσμούς, ἐπειδὴ εἶναι ὀλέθριοι εἰς τοὺς περὶ » ρισσοτέρους, καὶ ὠφέλιμοι εἰς ὀλίγους τινὰς » ἀσπλάγχχους τυράντους. Ἀς πολεμήσωμεν » τὴν ἀδικίαν εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν της. Θέλω » ἐπιστρέψαι εἰς τὴν πρώτην καλίστασιν τῆς » φυσικῆς αὐτονομίας μου, θέλω ζῆσαι ἐλευθέρως καὶ εὐτυχῆς πρὸς ὀλίγον καιρὸν μὲ τοὺς » καρπούς τῆς ἀνδρίας μου. Θέλει φθάσαι » ἴσως ἡ ἡμέρα τοῦ πόνου καὶ τῆς μετανόιας. » Ἀλλ' ὁ πόνος θέλει εἶσθαι ὀλιγοχρόνιος, καὶ » διὰ μίαν ἡμέραν πόνου, θέλω ἀπολαύσει » πολλῶν ἐτῶν ἐλευθερίαν καὶ ἡδονήν. Συνωδευμένος μὲ ὀλίγους τινὰς ὑποκειμένους εἰς » τὴν ἐξουσίαν μου, θέλω διορθώσαι τῆς τύχης » τὰ σφάλματα, καὶ θέλω βλέπει χλωμούς καὶ » τρέμοντας ἔμπροσθέν μου τοὺς τυράντους » τούτους, οἱ ὁποῖοι μὲ ὑβριστικὴν ἀλαζονείαν » μὲ κρίνουν ὑποδειότερον καὶ ἀπ' αὐτὰ τὰ » ἄλογα ζῶα, ὅσα τρέφουσιν εἰς τοὺς οἴκους » των α. Παριστάνειν τότε εἰς τὸν νοῦν τοῦ κακούργου καὶ ἡ ὀρθοκεία, τὴν ὁποίαν κομισαχειρίζεται, καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, καὶ δεικνύουσα εἰς αὐτὸν εὐκολὸν τὴν μετάνοιαν, καὶ βεβαίαν σχεδὸν τὴν ἐλπίδα τῆς αἰωνίου μακα-

ριότητος, σμικρύνει κατὰ πολλὰ τὴν Φρίκη τῆς τελευταίας ἐκείνης τραγωδίας.

Ἀλλ' ὅστις συλλογίζεται, ὅτι κινδυνεύει νὰ περάσῃ πολὺ μέρος, ἢ καὶ ὅλον τὸ διάστημα τῆς ζωῆς του, εἰς τὴν δουλείαν καὶ εἰς τὸν πόνον, ἔμπροσθεν τῶν ἰδίων συμπολιτῶν, μὲ τοὺς ὁποίους ζῇ ἐλεύθερος, καὶ νὰ γένη δοῦλος αὐτῶν ἐκείνων τῶν νόμων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πρότερον ὑπερασπίζετο, παραβάλλει ὅλα ταῦτα τὰ κακὰ μὲ τὸ ἀθέβαιον τῆς ἐκβάσεως τῶν ἀμαρτημάτων του, καὶ μὲ τὴν ὀλιγότητα τοῦ καιροῦ τῆς ἀπολαύσεως καὶ τῆς ὠφελείας. Ἐντυποῦται βαδύτερον εἰς τὴν ψυχὴν του τὸ παράδειγμα τῶν, ὅσοι κολάζονται ἐπὶ ζωῆς διὰ τὰς ἀφροσύνας των, παρὰ τὸ θάμα τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου, ἢ ὅποια τὸν σκληρύνει ἀπὸ τοῦ νὰ τὸν διορθώσῃ.

Εἶναι πρὸς τούτοις βλαβερὰ ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου, διότι δίδει παράδειγμα σκληρότητος καὶ ἀπειθείας εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἄν τὰ πάθῃ, ἢ τοῦ πολέμου ἢ ἀνάγκῃ, ἐδίδαξαν τὴν χύσιν τοῦ ἀνθρώπινου αἵματος, δὲν ἔπρεπε καὶ οἱ νόμοι (τῶν ὁποίων σκοπὸς εἶναι νὰ μαλακύνωσι τὴν διαγωγὴν τῶν ἀνθρώπων) νὰ πολλαπλασιάζωσι τοιαῦτα θηριώδη παραδείγματα, καὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς φόνους ὀλεθριώτερα,

τερα, κατ' ὅσον ὁ νομικὸς θάνατος γίνεται μὲ παρασκευὴν καὶ διαλύσασιν νομικὴν. Ἐπειδὴ οἱ νόμοι εἶναι δῆλωσις τῆς κοινῆς θελήσεως, ἐπειδὴ ἀποσπρίφονται καὶ κολάζουσι τὸν φόνον, ἀτοπον μὲ φαίνειναι νὰ φονεύωσιν αὐτοὶ δημοσίως, διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς κατὰ μέρος πολίτας ἀπὸ τὸν φόνον. Νόμοι ἀληθεῖς καὶ ὠφέλιμοι εἶναι μόνοι ἐκεῖνοι, ὅσοι γεννῶνται ἀπὸ τὰς συνθήκας, τὰς ὁποίας ἕκαστος ἤθελε καὶ προβάλλει εἰς τοὺς ἄλλους, καὶ φυλάξει αὐτός, ἂν δὲν ἐχώριζε τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἀπὸ τὸ κοινὸν συμφέρον. Ὅστις θέλει νὰ μάθῃ τί φρονοῦσιν οἱ ἄνθρωποι περὶ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου, ἄς θεωρήσῃ τὴν ἀγανάκησιν καὶ κατὰφρόνησιν, μὲ τὰς ὁποίας ἕκαστος βλέπει τὸν δήμιον, ὁ ὁποῖος μ' ὅλον τοῦτο, ἐπειδὴ εἶναι ἀθῶος ὑπὲρ τῆς τῆς κοινῆς θελήσεως, ἔπρεπε νὰ νομίζεται καλὸς πολίτης, ὡς συνεργὸς τοῦ κοινοῦ καλοῦ, ὡς ὄργανον ἀναγκαῖον τῆς ἐσωτερικῆς κοινῆς ἀσφαλείας τοῦ ἔθνους, καθὼς ὁ στρατιώτης εἶναι τῆς ἐξωτερικῆς *. Τί λοιπὸν εἶναι

* Τοῦτο δὲν ἀποδιδόναι ἀδικον τὴν θανατικὴν ποινὴν. Εἶπα τίνι τρόπῳ ἡ κοινὴ θέλησις συγκαλίνυσιν εἰς αὐτήν, καὶ ὅτι κατὰ φύσιν οἱ νόμοι διώρισαν τὸν θάνατον τοῦ φονέως. Ἡ θηριώδης ἀποσπρίφῃ, τὴν ὁποίαν αἰσθανόμεθα διὰ τὸν δήμιον, προέρχεται ἀπὸ τὴν συμπάθειαν,

τὸ αἷτιον ταύτης τῆς ἀντιφάσεως; καὶ διὰ τί
δὲν ἐδυνήθη ὁ ὀρθὸς λόγος νὰ ἐξαλείψῃ ἀπὸ
τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν τὸ φρόνημα τοῦτο; Διό-
τι εἰς τῆς ψυχῆς τὸ ἐνδότερον μέρος, ὅπου
φυλάττονται οἱ πρωτότυποι τῆς φύσεως νόμοι,
οἱ ἄνθρωποι εὗρηκαν τυπωμένον, ὅτι ἡ ζωὴ
τῶν δὲν ὑπόκειται εἰς κἀνεὸς ἄλλου ἐξουσίαν.

τὴν ὁποίαν φυσικὰ πᾶς ἕνας ἔχει πρὸς τοὺς ὁμοίους του,
καὶ ἡ ὁποία ἐδίδιν εἶσθαι ἡ αὐτὴ, ἀνὰ τοὺς ἑσπερινὸς
ἐκείνην τὴν καλίστατον, ὅπου ἡ ἀπειλπισία γίνεσθαι
εἰς αὐτοὺς ἀρχὴ τέως κακῶν, ὅχι τελειῶν
τῶν παλαιῶν. Ἀντὶ τοῦ ξίφους δὲς εἰς τὰς χεῖ-
ρας τοῦ δημίου δις καὶ μάστιγας, κάμει τὸν ὑπερτίτην
τῆς ἀπειλπισίας τοῦ πταίστου, καὶ θίλει αἰσθανθῆναι τὴν
αὐτὴν ἀποδίρεσιν δι' αὐτόν. Μ' ἔλεον τοῦτο ἡ ποινὴ, τῆς
ὁποίας γίνεσθαι ὑπερίτης, δὲν θίλει εἶσθαι ἄδικος διὰ
τοῦτο. Τὸ πρὸς τὸν δῆμιον μῖσος ἔχει λοιπὸν ὅχι ἀλλήλων
καὶ ἀποδεικμασία, ἀλλ' ἀπλὴ κίνησις φυσικὴ, τὴν ὁποίαν
αἰσθάνεσθαι πᾶς ἕνας, ὅταν βλέπῃ πάσχοντα τὸν ὁμοίον
του, καὶ ἐκ τῆς ὁποίας τίποτε δὲν συμπεραίνεται κατὰ
τοῦ νόμου. Ἡ σκληρὰ καὶ ἐκτετατὸς δουλεία εἶναι ἄρα
πρόβλημα τῆς θανάτικης ποινῆς διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι
τὸ ἐξ αὐτῆς παράδειγμα εἶναι δραστηριώτερον. Πρίν
ὅμως νὰ σημειώσωμεν ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ δουλεία δὲν εἶναι
ποινὴ φοβερά, πλὴν εἰς ἐκείνους τοὺς πότους, ὅπου ἡ
λαὸς ζῇ μὲ ἀνισίαν, καὶ ἀπόλαυσιν τῶν ἀναγκῶν. Διότι
ἀνὰ ἡ καλίστατος τῶν ἀθῶν ὑπερίδῃ τοσοῦτον σχεδὸν τα-
λαίπωρος, ὅσον καὶ τῶν πταίστων, τὰ βασανία τοῦτω δὲν
θέλουν πλέον λογίζεσθαι ποινὰ, μᾶλλον θέλουν φοβεῖσθαι ἀν-
θρώπους δυστυχίης καὶ ἀθλίους, σχεδὸν τοσοῦτον ἀξίους συμ-
παθείας, ὅσον εἶναι καὶ αὐτοὶ οἱ παλαδικοί. ΣΗΜ. ΤΟΥ
ΔΙΔΕΡ.

πλὴν τῆς ἀνάγκης, ἡ ὁποία κυβερνᾷ τὸν κόσ-
μὸν ὅλον μὲ σιδηροῦν σκῆπτρον.

Τὶ πρέπει νὰ συλλογισθῶσιν οἱ ἄνθρωποι,
ὅποτε βλέπουν τοὺς σοφοὺς ἄρχοντας καὶ σιμ-
νοὺς ὑπερέτας τῆς δικαιοσύνης προστάσσοντας
ἀσπλάγχχνως νὰ σύρειν μὲ βραδεῖαν παρασκευὴν
εἰς τὸν θάνατον ὁ κακοῦργος; ὅποτε βλέπουν
τοὺς δικαστὰς ἀπολαύοντας μὲ ἀπονίαν, καὶ
ἴσως μὲ κρύφιον εὐαρέσθησιν τῆς ιδίας αὐτῶν
ἐξουσίας, τὰ ἀγαθὰ τῆς παρούσης ζωῆς, ἐν
ὅσῳ ὁ δυστυχὴς ἱερχόμενος ὑποφέρει τοὺς σπασμοὺς
καὶ τὴν ἀγωνίαν, προσμένων τὴν πλεονήθειαν τοῦ
θανάτου; αὐτοὶ οἱ νόμοι (θέλουν εἰπεῖν)
» εἶναι προσχήματα καὶ καλύμματα τῆς τυραν-
» νίας, καὶ οἱ σκληροὶ καὶ μελετημένοι τύποι
» τῶν δικαστηρίων εἶναι διάλεκτος κατὰ συνθή-
» κην, διὰ νὰ μᾶς θυσιάζωσιν ἀσφαλέστερον,
» ὡς σφάγια ἀφιερωμένα εἰς τὸ ἀχόρηστον εἶ-
» δωλον τῆς τυραννίας. Οἱ φόνος, τὸν ὁποῖον
» οἱ νόμοι ἀπαγορεύουν ὡς δεινότατον ἀμάρτη-
» μα, πρᾶττεται ἀπ' αὐτοὺς τοὺς νόμους μὲ
» ἀτάραχον ἀναληψίαν. Ἀς μιμηθῶμεν τὸ πα-
» ράδειγμα τοῦτο. Μᾶς ἐπερίγραφον τὸν βίαιον
» θάνατον ὡς δρᾶμα φρικῶδες, καὶ ὅμως αὐ-
» τὸς εἶναι μιᾶς στιγμῆς ἔργον. Πόσον βρα-
» χύτερος θέλει φαῖναι εἰς ἐκείνον, ὅστις ἀπροσ-

» δοκίμως φορευόμενος παρ' ἡμῶν δὲν αἰσθάνειται
 » σχεδὸν τί ποτε ἀπὸ τὰ προηγούμενα τοῦ θα-
 » νάτου λυπηρά ! » Τοιοῦτοι εἶναι οἱ ὀλέθριοι
 παραλογισμοί, τοὺς ὁποίους κάμνουσι (τούλα-
 χιστον ἀμυδρῶς) ὅσοι κλίνουν εἰς τὰς κακίας,
 καὶ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ὁποίων, καθὼς εἵπομεν,
 ἢ κατάχρησις τῆς Ὀρησκείας ἰσχύει περισσότε-
 ρον παρὰ τὴν Ὀρησκειάν αὐτήν.

Ἄν ἴσως τις μὲ προβάλλῃ τὸ παράδειγμα
 πολλοτάτων Ἑθνῶν, τὰ ὁποῖα εἰς ὅλους σχε-
 δὸν τοὺς αἰῶνας ἐκόλαζον μὲ ποινὴν θανάτου
 τινὰ ἀμαρτήματα, εἰς αὐτὸν ἀποκρίνομαι, ὅτι
 τοιαῦτα παραδείγματα δὲν ἔχουν οὐδεμίαν ἰσχύ-
 ἔναντιον τῆς αἰωνίου καὶ ἀπαραγράπτου ἀλη-
 θείας, ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους
 εἶναι πέλαγος ἀχανὲς σφαλμάτων, ἐπάνω τῶν
 ὁποίων ἐπιπλέουσιν, μακρὰν ἢ μὴ ἀπὸ τὴν ἀλ-
 λην, ὀλίγα τινὲς ἀλήθειαι ἀμυδραί. Κοινὸν σχε-
 δὸν εἰς ὅλα τὰ ἔθνη ἦτον τὸ παλαιὸν καὶ τὸ
 νῦν θυσιάζωσιν ἀνθρώπους εἰς τοὺς θεούς. Καὶ
 ὅμως τίς ἤθελε τολμήσει νὰ δικαιώσῃ τοιοῦτον
 ἀπ' ἀνθρώπων ἔθος; Ἄν ὀλίγα μόνον ἔθνη
 καὶ πρὸς ὀλίγον μόνον καιρὸν ἀπέβαλον τὴν
 ποινὴν τοῦ θανάτου, τοῦτο εἶναι πλέον σύμ-
 φωνον παρ' ἑναντίον εἰς ὅσα εἶπα. Διότι τῶν
 μεγάλων ἀληθειῶν ἡ διαμονὴ εἶναι ὡς ὀλιγο-

χρόνιος ἀστραπὴ, συγκρινομένη μὲ τὴν μα-
 κρὰν καὶ ζοφεράν νύκτα, ἢ ὁποῖα σκοτίζει
 τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Δὲν ἔφθασεν
 ἐκὼν ὁ εὐτυχὴς ἐκεῖνος καιρὸς, ὁπότεν ἡ
 ἀλήθεια (καθὼς ἦτον ἕως ταῦτα τὸ ψεῦδος)
 θέλη εἶσθαι κοινὴ εἰς τοὺς περισσοτέρους ἀν-
 θρώπους. Καὶ ἀπὸ τὸν γενικὸν τοῦτον νόμον
 δὲν ἐξαιροῦνται πλὴν αἱ μόναι ἀλήθειαι, τὰς
 ὁποίας ἡ ἄπειρος τοῦ Θεοῦ σοφία ἐχώρισεν ἀπὸ
 τὰς ἄλλας διὰ μέσου τῆς ἀποκαλύψεως.

Δὲν εἶναι ἱκανὴ ἡ φωνὴ τοῦ φιλοσόφου νὰ
 παύσῃ τὰς θορυβώδεις κραυγὰς τῶν, ὅσοι ὀδη-
 γοῦνται ἀπὸ τὴν τυφλὴν συνήθειαν. Ἀλλ' οἱ
 διεσπαρμένοι εἰς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ὀλίγοι
 σοφοὶ θέλουν ἀπὸ βάθους ψυχῆς ἀντηχίσει εἰς
 ὅσα λέγω. Ἀς ἐξεύρῃ ὁ Ἡγεμὼν, ἂν ἡ ἀλή-
 θεια, νικήσασα τὰ ἄπειρα ἐμπόδια, τὰ ὁ-
 ποῖα τὴν μακρύνουσιν ἀπ' αὐτὸν καὶ μὴ θέ-
 λουσα, φθάσῃ ποτὲ πρὸς τὸν θρόνον του,
 ὅτι ἔρχεται συνωδευμένη μὲ τὰς μυστικὰς ὁ-
 λων τῶν ἀνθρώπων εὐχάς. Ἀς ἐξεύρῃ, ὅτι
 δεχόμενος τὴν ἀλήθειαν, θέλει ἐξαλείψῃ τὴν
 φήμην πολλῶν φιλοπολέμων καὶ αἰμοβόρων βα-
 σιλέων, καὶ ὅτι ἡ ἐπιερχομένη γενεὰ θέλει θέσει
 δικαίως τὰ εἰρηνικά του τρόπαια ἀνώτερον καὶ ἀπ'

αὐτὰ τῶν Τίτων, τῶν Ἀντωνίνων καὶ τῶν Τραϊανῶν τὰ τρόπαια.

Ὡς πόσον ἤθελαν εἶσθαι εὐτυχεῖς οἱ ἄνθρωποι, ἂν ἐλάβανον τοὺς νόμους πρώτην Φορὰν τὴν σήμερον, ὥστε κάθηνται εἰς τῆς Εὐρώπης τοὺς θρόνους Μονάρχοι ἐνεργητικοί, ὑπερασπισταὶ τῶν εἰρηνικῶν ἀρετῶν, φίλοι τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, πατέρες τῶν ἰδίων ὑπηκόων, καὶ πολῖται σιεφανωμένοι! Ἡ αὐξησης τῆς δυνάμεως τῶν αὐξάνει τὴν εὐτυχίαν τοῦ λαοῦ, διότι ἀναιρεῖ τὴν διάμεσον τυραννίαν, ἥτις (τόσον σκληροτέρα, ὅσον εἶναι ὀλιγώτερον ἀσφαλὲς) ἐμπόδιζε καὶ κατεστέλλε τὰς ἀδόλους φωνὰς τοῦ λαοῦ, αἱ ὁποῖαι πάντοτ' εἰσακούονται, ὡς αἱ φθάνουσιν εἰς τὸν θρόνον. Ἄν αὐτοὶ ἀκόμη δὲν ἐκατέρησαν τοὺς παλαιούς νόμους, τὸ αἶτιον εἶναι ἡ ἀπειρος δυσκολία τοῦ νὰ ἐξαλείψωσι τοσοῦτον πλῆθος σφαλμάτων, τὰ ὁποῖα ἔκαμεν ἡ παλαιότης σιβάσμια. Καὶ διὰ τοῦτο πρέπει θερμότερον νὰ ἐπιθυμῶσιν οἱ φωτισμένοι πολῖται τὴν συνεχῆ τῆς ἐξουσίας τῶν Μονάρχων προσαύξησην.

§. 17.

Περὶ Ἐξορίας, καὶ περὶ Δημεύσεως
τῶν ὑπαρχόντων.

Ὅστις ταρασσει τὴν κοινὴν ἡσυχίαν, μήτε ὑπολάσσειται εἰς τοὺς νόμους, ἤγουν εἰς τὰς συνθήκας, μὲ τὰς ὁποίας οἱ ἄνθρωποι ὑποφέρουν καὶ ὑπερασπίζουσιν ἀλλήλους, πρέπει νὰ ἀποκλείεται ἀπὸ τὴν πολιτικὴν κοινωσίαν, ἤγουν πρέπει νὰ ἐξορίζεται.

Εὐλογον ἴσως εἶναι νὰ κολάζωνται μὲ ποινὴν ἐξορίας ὅσοι ἐγκαλούμενοι περὶ δεινοῦ τινὸς ἀμαρτήματος, φαίνονται πιθαρῶς, ἀλλ' ὅχι καὶ ἀναντιρρήτως ἔνοχοι. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἦται τοῦτο δίκαιον, πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ τεθῇ νόμος, ὅσον εἶναι δυνατὸν, εὐκρινὲς καὶ σαφές, καὶ ἀδικάζων εἰς ἐξορίαν ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελε βάλε ὅλον τὸ ἔθνος, εἰς τὴν δεινολάτῃ ταύτῃ ἀνάγκῃ τοῦ νὰ τὸν φοβῇται, ἂν δὲν τὸν ἀδικήσῃ. Ὁ νόμος οὗτος ὅμως πρέπει νὰ ἀφίη εἰς τὸν ἐξοριζόμενον τὸ ἱερὸν δικαίωμα τοῦ νὰ δύναται εἰς πάντα καιρὸν νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀθωότητά του. Ἰσχυρότερα λοιπὸν πρέπει νὰ ἦναι τὰ αἶτια τῆς ἐξορίας διὰ τὸν πολίτην παρὰ διὰ τὸν ξένον, διὰ τὸν κατηγορηθέντα πρῶτην φορὰν παρὰ διὰ τὸν κατηγορηθέντα πολλάκις.

Αλλ' ὅστις ἐξωρίσθῃ διὰ παντὸς ἀπὸ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, τῆς ὁποίας ἦτον μέλος, πρέπει ἄρα νὰ στερῇται καὶ τὰ ὑπάρχοντά του; Τὸ ζήτημα τοῦτο δύναται νὰ ἐξελασθῇ κατὰ πολλοὺς τρόπους. Ἡ στέρησις τῶν ὑπαρχόντων εἶναι ποινὴ μεγαλειτέρα τῆς ἐξορίας. Πρέπει λοιπὸν ὁ νόμος νὰ διορίζῃ τὰς περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας, ἀναλόγως μὲ τὸ ἁμάρτημα, ἔχει τόπον ἡ δήμευσις πάντων, ἡ μέρους τινὸς τῶν ὑπαρχόντων, καὶ πάλιν ἄλλας περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας εἶναι παιδάσασιν ἄτοπος. Ἡ παιδεία δήμευσις ἔχει τόπον, ὅσάκις ἡ παρὰ τοῦ νόμου ἀποφασισθεῖσα ἐξορία εἶναι τοιαύτη, ὥστε διαλύει ὅλους τοὺς δεσμούς καὶ τὰς σχέσεις, τὰς ὁποίας εἶχεν ὁ πλάισας πολίτης πρὸς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Τότε ὁ πολίτης ἀποθνήκει, καὶ μένει μόνος ὁ ἄνθρωπος. Καὶ ὁ τοιοῦτος πολιτικὸς θάνατος πρέπει νὰ γινῇ, ὡς πρὸς τὸ πολιτικὸν σῶμα, τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα καθὼς καὶ ὁ φυσικός. Εἰς τοιαύτην λοιπὸν περίστασιν, τὰ ὑπάρχοντα τοῦ ἐξωρισμένου εὐλογώτερον ἤθελαν περάσει εἰς τοὺς νομίμους αὐτοῦ κληρονόμους παρὰ εἰς τὸν Ἡγεμόνα, ἐπειδὴ ἡ ἐξορία εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸν θάνατον ὡς πρὸς τὸ πολιτικὸν σῶμα. Μ' ὅλον τοῦτο ὁ σκοπός μου δὲν εἶναι νὰ ἀπο-

δείξω

δείξω μὲ τοιαύτας λεπτολογίας ἄδικον τῶν ὑπαρχόντων τὴν δήμευσιν. Ὅσοι διῴσχυρίζονται, ὅτι ἡ δήμευσις ἐμποδίζει τοὺς πολίτας ἀπὸ τὰς κατὰ μέρος ἐκδικήσεις, καὶ τὰς καταδυναστείας τὰς πρὸς ἀλλήλους, δὲν συλλογίζονται, ὅτι ἡ ποινὴ, διὰ τὰ ἦται δίκαια, δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ γίνηται πρόξενος τινὸς καλοῦ, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἦναι καὶ ἀναγκαία. Δὲν συλλογίζονται, ὅτι καμμία ἀδικία, ὅσον ὠφέλιμος ἤθελεν εἶσθαι, δὲν πρέπει νὰ ὑποφέρεται ἀπὸ τὸν Νομοθέτην, ἂν θέλῃ νὰ κλείσῃ πανταχόθεν τὴν εἴσοδον εἰς τὴν ἀγρυπνιον τυραννίας, ἡ ὁποία μὲ προσωρινοῦ τινος καλοῦ πρόφασιν, καὶ διὰ τὴν εὐτυχίαν ὀλίγων τινῶν ἐνδόξων καὶ δυνατῶν, καταφρονεῖ τὰ δάκρυα καὶ παραβλέπει τὴν μέλλουσαν ἀπώλειαν πολλῶν ἀδόξων καὶ ἀδυνάτων. Γίνεται ἡ δήμευσις τρόπον τινὰ ἐπικέρυξις χρημάτων κατὰ τῶν ἀδυνάτων, κολάζει τὸν ἀθῶον ὡς ἑνοχον, τὸν φέρει εἰς ἀπελπισίαν καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ δοθῇ εἰς τὴν κακίαν διὰ τὰ φύγῃ τὴν πτωχείαν. Τί θάμα διηνότερον ἄλλο ἀπὸ οἰκίας ὀλοκληρον, ζῶσαν ἀτίμως καὶ δυστυχῶς διὰ τὰ ἁμαρτήματα τοῦ οικοδεσπότη, τὰ ὁποία, καὶ ἂν εἶχε τὸν τρόπον, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ,

N

ἐπειδὴ οἱ νόμοι τὴν προσταύσαν ἐὰν ὑποτάσσειται εἰς αὐτόν.

§. 18.

Περὶ ποινῆς Ἀτιμώσεως *.

Η' ἀτίμωσις εἶναι σημεῖον τῆς κοινῆς ἀποστροφῆς καὶ ἀποδοκιμασίας, ἀποστερεῖ τὸν ἔνοχον ἀπὸ τὴν ὑπόληψιν καὶ τὴν πίστιν, τὰς ὁποίας εἶχε πρὸς αὐτόν ἡ πατρις, καὶ τὸν ἀποκόπτει ἀπὸ τὴν ἀδελφότητα, τὴν ὁποίαν ἔχουν πρὸς ἀλλήλους τὰ μέλη τῆς πολιτικῆς κοινωνίας.

Δὲν εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ νόμου ἐὰν κολάσῃ μὲ ἀτιμίαν τὸν πολίτην. Ἡ παρὰ τοῦ νόμου ἀτιμία θέλει εἶσθαι ἀνίσχυρος, ὅσάκις δὲν εἶναι ἡ αὐτὴ μὲ τὴν ἀτιμίαν, ἡ ὁποία γιννᾶται ἀπὸ τὰς σχέσεις αὐτὰς τῶν πραγμάτων, ἀπὸ τὴν γενικὴν τῶν ἀνθρώπων ἠθικὴν, ἢ ἀπὸ τὴν κατὰ μέρος ἠθικὴν, ἥτις κρέματα ἀπὸ τὰ κατὰ μέρος συστήματα, καὶ τὰς μερικὰς ὑπολήψεις, αἱ ὁποῖαι ὁδηγοῦσι τὸ ἔθνος,

* Ἐπιθυμοῦμεν ἐὰν ἤθελε δείξῃ ὁ Συγγραφεὺς, πότεν εἶναι ἀνὴρ ὁ νόμος, ὅστις ἀφίγει τὸν πλάστην ἐλευθερὸν ἀφ' οὗ τὸν ἀτιμώσῃ. Ἡ αὐτοὺς αὐτὴ μέθοδος γρημίζει τὰ διὰ τὴν ἀσὸν φανῆς. ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

καὶ ἔχουσιν ἰσχὺν νόμου σιμὰ εἰς τοὺς χυδαίους. Ὅσάκις ἡ παρὰ τοῦ νόμου ἀτιμία διαφέρει ἀπὸ τὴν ἀτιμίαν, τὴν ὁποίαν γιννᾶ ἡ κοινὴ ὑπόληψις, ἡ καταφρονεῖται ὁ νόμος, ἡ ἐξαλείφοντα ἀπὸ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων αἱ ἔννοια πάσης ἠθικῆς ἀρετῆς, ὥστε ἐὰν μὴ δύναται πλέον ἐὰν τὰς φυλάξωσιν μήτ' αὐτὰ τῶν ἠθικῶν φιλοσόφων αἱ ρητορείαι, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουν οὐδεμίαν ἰσχὺν, ὅπου λαλοῦσι τὰ παραδείγματα. Ὅστις κηρύττει ἀτίμους τὰς ἀδιαφόρους πράξεις, σμικρύνει τὴν ἀτιμίαν τῶν ἀληθῶς ἀτίμων πράξεων.

Δὲν πρέπει ἐὰν κολάζωνται μὲ ποινὰς σωματικὰς καὶ ὀδυνηρὰς, ὅσα ἀμαρτήματα, θεμιλιωμένα εἰς ἐνθουσιαστικὴν ὑπερηφανίαν, δοξάζονται καὶ τρέφονται ἀπ' αὐτὴν τὴν ὀδύνην. Ἀρμόζει περισσότερον εἰς αὐτὰ ὁ κατάγελως καὶ ἡ ἀτιμία, δύο ποινὰ, αἱ ὁποῖαι χαλινοῦσι τὴν ὑπερηφανίαν τῶν ἐνθουσιαστικῶν μὲ τὴν ὑπερηφανίαν τῶν θεατῶν, καὶ εἰς τὰς ὁποίας μόλις καὶ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια δύναται ἐὰν ἀντισταθῇ. Τοιοῦτοτρόπως ὁ σοφὸς νομοθέτης, πολεμῶν τὴν βίαν μὲ τὴν βίαν, καὶ τὰς ὑπολήψεις μὲ ἄλλας ὑπολήψεις, διασκεδάζει τὸν θαυμασμόν καὶ τὸ σέβας τὸ προσφερόμενον ἀπὸ τὸν κοινὸν λαὸν εἰς ἀτόπους καὶ ψευδεῖς διδασκαλίας, κρυμμένας

εἰς τὸ κάλυμμα ὀλίγων τιγῶν ἀληθειῶν, αἱ ὁποῖαι τὰς συνοδεύουσι.

Τῆς ἀτιμίας ἡ ποινὴ δὲν πρέπει νὰ ᾖται μήτε ὑπὲρ τὸ μέτρον συνεχῆς, μήτε νὰ ἐπιβάλλεται ἐν ταυτῷ εἰς πολλοὺς. Ὅχι συνεχῆς, διότι τόσον περισσότερον ἐξασθενεῖ ἡ δύναμις τῆς ὑπολήψεως, ὅσον περισσότερον ἐνεργεῖ. Ὅχι νὰ ἐπιβάλλεται ἐν ταυτῷ εἰς πολλοὺς, διότι ὅπου ἀτιμοῦνται πολλοὶ, ἐκεῖ δὲν μένει πλέον κανένας ἀτιμος.

Τοιαῦτα μέσα πρέπει νὰ μεταχειρισθῇ ὅστις δὲν θέλει νὰ συγχύσῃ τὰς σχέσεις, καὶ τὴν ἀμετάβλητον τῶν πραγμάτων φύσιν, ἡ ὁποία, ἀδιακόπως ἐνεργοῦσα, χωρὶς νὰ περιορίζεται ἀπὸ τὸν χρόνον, ἀναγρέπει ὅλας ἐκείνας τὰς περιορισμένας διατυπώσεις τῶν ἀνθρώπων, ὅσαι μακρύνονται ἀπ' αὐτήν. Δὲν εἶναι μόνων τῶν ἐλευθερίων τεχνῶν ἴδιον τὸ νὰ μιμῶνται τὴν φύσιν ἀκριβῶς. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ πολιτικὴ (τούλάχιστον ἡ ἀληθὴς καὶ μόνιμος πολιτικὴ) ὑπάκει εἰς τοῦτον τὸν γενικὸν τῆς μιμήσεως κανόνα, ἐπειδὴ εἶναι τέχνη τοῦ νὰ κατευθύνῃ τις πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τὰ φυσικὰ καὶ ἀμετάβλητα τῶν ἀνθρώπων φροήματα.

§. 19.

Ὅτι ἡ ποινὴ πρέπει νὰ ᾖται ταχεῖα, ἀνάλογος μὲ τὸ ἀμάρτημα, καὶ δημόσιος.

Ὅσον ταχυτέρα καὶ πλεονεκτήρα τοῦ πρᾶχθέντος ἀμαρτήματος εἶναι ἡ ποινὴ, τόσον θέλει εἶσθαι δικαιοτέρα καὶ ὠφελιμοτέρα. Λέγω δικαιοτέρα, διότι ἐλευθεροῦται ὁ ἐνοχος ἀπὸ τὰς δεινὰς καὶ περιττὰς βασάνους τῆς ἀδηλόγητος τοῦ μέλλοντος, τὰς ὁποίας αὐξάνει ἡ φαντασία, καὶ ἡ αἴσθησις τῆς ἰδίας του ἀδυναμίας, καὶ διότι ἡ στέρψις τῆς ἐλευθερίας, διὰ τὸ νὰ ᾖται καὶ αὐτὴ ποινὴ, δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τὸν ἐγκαλούμενον πρὸ τοῦ νὰ καταδικασθῇ ὡς ἐνοχος, πᾶριξ ἐὰν ἡ ἀνάγκη τὸ ἀπαιτῇ. Ὅθεν ἐπειδὴ ἡ φυλακὴ εἶναι ἀπλὴ φύλαξις τοῦ ἐγκαλουμένου πολίτου, ἕως οὗ νὰ κριθῇ ἐνοχος, πρέπει νὰ ᾖται, ὅσον δυνατὸν, ἐλαφρὰ καὶ ὀλιγοχρόνιος. Τόσον μόνον καιροῦ διάστημα πρέπει νὰ κρατῇται εἰς φυλακὴν ὁ ἐγκαλούμενος, ὅσον εἶναι ἀναγκαῖον εἰς τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ ἀμαρτήματος, καὶ ὅσον ἀπαίτει τὸ δίκαιωμα τοῦ νὰ κρίνονται πρότεροι ὅσοι καὶ πρότεροι αὐτοῦ ἐφυλακώθησαν. Τῆς φυλακῆς ἡ

αυστηρότης δὲν πρέπει νὰ ᾖται περισσοτέρα ἀφ' ὅ, τι χρειάζεται, ἢ διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν φυγὴν τοῦ ἐγκαλουμένου, ἢ διὰ νὰ μὴ κρυφθῶσιν οἱ ἔλεγχοι καὶ τὰ σημεῖα τῶν ἐγκλημάτων. Ἡ κρίσις αὕτη πρέπει νὰ ᾖται, ὅσον δυνατὸν, ὀλιγοχρόνιος. Τί σκληρότερον ἄλλο ἀπὸ τὴν ἀπορίαν τοῦ δικαστοῦ, ὅταν τὴν παραβάλη τις μὲ τὴν ἀγωνίαν τοῦ ἐγκαλουμένου; ἀπὸ τὰς ἡδονὰς, τὰς ὁποίας ἀπολαύει ὁ ἄσπλαγχνος ἄρχων, ὅταν τὰς συγκρίνῃ μὲ τὰ δάκρυα καὶ τὴν αὐχμηρότητα τοῦ φυλακωμένου; Οὗτος εἶναι ὁ γενικὸς κατὼν, « Τὸ βάρος τῆς ποινῆς, » καὶ τὰ ἐπακολουθήματα τοῦ ἀμαρτήματος ἢ πρέπει νὰ ᾖται δραστηκώτατα εἰς τοὺς ἄλλους, ἀλλ' ὅσον δυνατὸν ἐλαφρότατα εἰς τὸν « πάσχοντα ». Οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ἀπὸ τὴν φυσικὴν καλίστασιν ἐπέρσαν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωσίαν, δὲν συγκατένευσαν νὰ πάσχωσι πλὴν τὰ ἀναγκαῖα καὶ ὅσον δυνατὸν ἐλάχιστα κακὰ. Ὅθεν καμμία ποινὴ δὲν εἶναι νόμιμος, ὅσας δὲν ἐπιστηρίζεται εἰς τὸ ἀφινδὲς ἀξίωμα τοῦτο.

Εἶπα ὅτι ἡ ταχεῖα ποινὴ εἶναι καὶ ὠφελιμωτέρα. Διότι ὅσον ὀλιγώτερον διάστημα χρόνου μεσολαβεῖ μεταξὺ τῆς ποινῆς καὶ τοῦ κακουργήματος, τόσοι ισχυρότεροι καὶ μοιμότεροι ἐντυπῶνται εἰς τὴν ἀνθρώπινον ψυχὴν ἢ συμ-

πλοκὴ τῶν δύο τούτων ἐννοιῶν, ἀμάρτημα καὶ ποινὴ, καὶ τοιουτοτρόπως συνειθίζουσιν κατὰ μικρὸν οἱ ἄνθρωποι νὰ θεωρῶσι τὸ ἀμάρτημα ὡς αἴτιον, καὶ τὴν ποινὴν ὡς ἀπαραίτητον καὶ ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα τοῦ ἀμαρτήματος. Ἀναμφίβολον εἶναι, ὅτι ἡ σύζευξις τῶν ἐννοιῶν εἶναι, διὰ νὰ εἰπῶ οὕτως, ἡ ἄσβεστος, ἡ ὁποία συγκολλᾷ καὶ ἀπαρτίζει τὴν οἰκοδομὴν ὅλην τοῦ ἀνθρώπινου νοός. Καὶ χωρὶς αὐτῆς ἡ ἡδονὴ καὶ ὁ πόνος ἤθελαν εἶσθαι αἰσθήσεις χωρισμέναι ἢ μὴ ἀπὸ τὴν ἄλλην καὶ παντῶν ἀνεπέργητοι. Ὅσον περισσότερο μακρύνονται οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὰς γενικὰς ἐννοίας καὶ τὰς καθόλου ἀρχάς, ἤρουν ὅσον εἶναι χυδαιότεροι καὶ ἀμαθέστεροι, τόσοι περισσότερον ἐνεργοῦσι κατὰ τὰς ἀμέσους καὶ πλησιεστέρας συζεύξεις τῶν ἐννοιῶν. Ἐξ ἐπαγίας αἱ πλέον μακρυσμέναι καὶ πολυπλοκώτεραι συζυγαί ὁδηγοῦν ἐκείτους μόνους, ὅσοι ζητοῦν ἐμπαθῶς ὅ, τι ἐπιθυμοῦσι, μήτε προσέχουν πλὴν εἰς αὐτὸ μόνον, ἀμελοῦντες τὰ λοιπὰ. Ὅδηγοῦν ἔτι καὶ τοὺς ὑψηλοὺς ἐκείτους νόας, ὅσοι εἶναι μαθημένοι νὰ θεωρῶσι καὶ νὰ παραβάλλωσι διαφόρους ἐννοίας καὶ διαφοροὺς αἰσθήσεις ἐν τῷ ᾧ ᾧμα, καὶ μὲ τρόπον ὅσῳ αἱ πράξεις, αἱ ὁποῖαι γεννῶνται ἀπὸ τὴν

παραβολὴν ταύτην, νὰ ᾔηται βιβαιότεραι καὶ ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνοι.

Εἶναι λοιπὸν ἀναγκασιότατον τὸ νὰ ἀκολουθῇ πλησίον τοῦ ἀμαρτήματος ἡ ποινὴ, διὰ νὰ διεγείρῃ ἀμέσως τὴν ἐννοίαν τῆς ποινῆς, εἰς τὰς ἀπαιδευτούς τῶν χυδαίων ψυχὰς, ἢ ἀπατηλὴ ζωγραφία τοῦ ὠφελίμου ἀμαρτήματος. Ἄλλο ἀποτέλεσμα δὲν γεννᾷ τῆς ποινῆς ἡ ἀργοπορία παρὰ τὸ νὰ διαχωρίζῃ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὰς δύο ταύτας ἐννοίας. Ἡ βραδεία τιμωρία τυποῦται εἰς τὸν νοῦν τῶν θαλῶν, ὅχι πλέον ὥς τιμωρία τοῦ ἀμαρτήματος, ἀλλ' ὥς ἀπλοῦν θέαμα. Διότι παρίστανται εἰς αὐτούς, ἀφ' οὗ ἐξασθενήσῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἢ φρίκη τοῦ ἀμαρτήματος, ἢ ὅποια ἤθελε συνεργήσει εἰς τὸ νὰ κάμῃ τῆς ποινῆς τὴν αἴσθησιν ἰσχυρότεραν.

Σφίγγει πρὸς τούτοις τὸν ἀναγκαῖον δεισμὸν τῆς ποινῆς καὶ τοῦ κακούργηματος, ἡ ἀναλογία τῆς ποινῆς μετὰ τὴν φύσιν τοῦ κακούργηματος. Ὅσον πλέον ἀνάλογος εἶναι ἡ ποινὴ μετὰ τὸ κακούργημα, τόσον ἰσχυρότερον πολεμεῖ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀμαρτήματος ὁ φόβος αὐτῆς καὶ μακρύνει περισσότερον τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὸν σκοπὸν, πρὸς τὸν ὅποιον τὴν καλεῖται ἢ ἀπα-
τηλὴ

τηλὴ ἐννοία τοῦ ἐλπίζομένου κέρδους ἀπὸ τὴν παράβασιν τοῦ νόμου.

Συνήθεια εἶναι νὰ κολάζωνται οἱ ἐνοχοὶ μικρῶν ἀμαρτημάτων μετὰ τὴν φυλάκωσιν. Ἄλλοτε πάλιν παιδεύονται μετὰ τὸν ἐξορισμὸν, ἤγουν πέμπονται εἰς τόπους ξένους, διὰ νὰ δώσωσι παράδειγμα μακρᾶς καὶ σχεδὸν ἀνωφελοῦς δουλείας εἰς Ἑθνη, τὰ ὅποια αὐτοὶ δὲν ἔβλαψαν. Χρησιμεύει ὀλίγον ἡ δημόσιος ποινὴ τῶν μεγάλων κακούργηματων εἰς τὸ νὰ φοβίσῃ τοὺς ἀνθρώπους, διότι ὀλίγοι καὶ δι' ὀλίγας αἰτίας παρακινοῦνται νὰ τὰ πράξωσι. Ὅθεν θεωροῦσι τὴν τοιαύτην ποινὴν ὡς ἀλλοτρίαν, καὶ ὡς ἀδύνατον νὰ ἐπιβληθῇ εἰς αὐτούς. Εἶναι λοιπὸν ὠφέλιμον νὰ κολάζωνται δημοσίως τὰ μικρὰ κακούργηματα, πρὸς τὰ ὅποια κλίνει συνεχέστερον ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τοιοῦτοτρόπως, μακρυνόμενος ἀπὸ τὰ μικρὰ, μακρύνεται πολλῷ περισσότερον ἀπὸ τὰ μεγάλα ἀμαρτήματα. Αἱ ποιναὶ πρέπει νὰ ᾔηται ἀνάλογοι μετὰ ἀλλήλας καὶ μετὰ αὐτὰ τὰ ἀμαρτήματα, καὶ κατὰ τὴν δύναμιν, καὶ κατ' αὐτὸν ἔτι τὸν τρόπον τοῦ νὰ ἐπιβάλλωνται εἰς τοὺς κακούργους.

§. 10.

Ὅτι ἡ ποινὴ πρέπει νὰ ᾖ βεβαία καὶ ἀναπόφευκτος. Καὶ περὶ χάριτος, ἡγουν συγχωρήσεως ἀμαρτημάτων.

Γίνεται μέγας χαλινὸς τῶν ἀμαρτημάτων ἡ ποινὴ, ὅχι τόσον ὅταν ᾖ σκληρὰ, ὅσον ὅταν ᾖ βεβαία καὶ ἀναπόφευκτος. Ἀναγκαία λοιπὸν εἰς τοῦτο εἶναι ἡ ἀγρυπνία τῶν ἀρχόντων, καὶ ἡ ἀδυσώπητος τοῦ δικαστοῦ αὐστηρότης, ἡ ὁποία, διὰ νὰ ᾖ ὠφέλιμος ἀρετῇ, πρέπει νὰ συνοδεύεται μὲ νομοθεσίαν ἡμερον καὶ φιλάνθρωπον. Βαθύτερον ἐντυπύεται εἰς τὰς ἀνθρωπίνους ψυχὰς ἡ μετρία, ἀλλὰ βεβαία ποινὴ, παρὰ τὴν αὐστηρότητα, τὴν ὁποίαν ἐλπίζει νὰ ἀποφύγῃ ὁ ἔνοχος. Ὅσον μικρὰ καὶ ἂν ᾖναι τὰ κακὰ φοβίζουσι τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν ᾖναι βεβαία καὶ ἀναπόδραστα. Ἀλλ' ἡ ἐλπίς (δῶρον οὐράνιον, πολλάκις ὅλων τῶν ἄλλων ἀντάξιον) μακρύνει ἀπὸ τὴν ψυχὴν τὴν ἔννοιαν τῶν κακῶν, μάλιστα ὅσας ἐνδυταμοῦνται μὲ τὸ παράδειγμα τῆς ἀτιμωρησίας, τὴν ὁποίαν χαρίζει συχνὰ εἰς τοὺς ἐνόχους ἢ πλεονεξία, ἢ ἡ ἀδυναμία.

Ἐλευθεροῦται καὶ μίαν φορὰν ἀπὸ τὴν ποι-

εὖν ὁ ἔνοχος μικροῦ ἀμαρτήματος, ἂν ὁ ἀντίδικος τὸ συγχωρήσῃ. Ἡ τοιαύτη συγχώρησις, ἀγκαλὰ φιλάνθρωπος, εἶναι ἐναντία εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον. Δὲν ἔχει τὴν ἐξουσίαν ὁ κατὰ μέρος πολίτης νὰ ἐξαλείψῃ μὲ τὴν συγχώρησιν τοῦ ἀμαρτήματος, τοῦ παραδειγματισμοῦ τὴν ἀναγκαιότητα, καθὼς ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ χαρίσῃ τὴν πλήρωσιν τῆς ζημίας, τὴν ὁποίαν ἔπαθεν ἀπὸ τὸν ἔνοχον. Τὸ δικαίωμα τοῦ κολάζειν δὲν εἶναι δικαίωμα ἑνὸς μόνου, ἀλλ' ὅλων ὁμοῦ τῶν πολιτῶν, ἢ τοῦ Ἡγεμόνος. Ὁ κατὰ μέρος πολίτης δύναται νὰ χαρίσῃ τὸ μερίδιον, τὸ ὅποion ἔχει τούτου τοῦ δικαιώματος, ἀλλ' ὅχι νὰ οἰκειοποιηθῇ καὶ τῶν λοιπῶν τὰς μερίδας.

Ὅσον εἶναι μετρίωτεραι αἱ ποιναί, τόσον ὀλιγώτερον ἀναγκαῖαι γίνονται ἡ συμπάθεια καὶ ἡ συγχώρησις τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ ἡ θελὲν εἶσθαι εὐτυχέστερον, ἂν ἐλογίζοντο καὶ παντάπασιν ὀλέθρια. Ὅθεν ἡ συμπάθεια, ἡ ὁποία πολλάκις εἰς τὸν Ἡγεμόνα ἐπλήρωσε τὸν τόπον ὅλων τῶν λοιπῶν ἀρετῶν καὶ καθικόντων τοῦ θρόνου, ἔπρεπε νὰ ἀποκλείεται ἀπὸ τὴν ὀρθὴν καὶ τελείαν νομοθεσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι μέτριοι αἱ ποιναί, καὶ πρόχειρος καὶ κανονικὸς τοῦ δικάζειν ὁ τρόπος. Ἀπ' ἀνθρώπου ἡθελε φαῖ ἡ αὕτη ἡ ἀλήθεια εἰς ἐκείνους, ὅσοι

εἶναι συνειθισμένοι εἰς τὴν ἀταξίαν τῆς παρούσης ἐγκληματικῆς νομοθεσίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ χάρις καὶ ἡ συγχώρησις εἶναι ἀναγκαῖαι διὰ τὴν ἀτοπίαν τῶν νόμων, καὶ τῶν ποινῶν τὴν σκληρότητα. Τὸ δικαίωμα τῆς συγχωρήσεως τῶν ἀμαρτημάτων, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ κάλλιστον του θρόνου προνόμιον, τὸ πλέον ἐράσμιον ἰδίωμα τῶν Ἡγεμόνων, εὐεργετικῶν οἰκονόμων τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας, εἶναι τρόπον τινὰ σιωπηρὸς ἔλεγχος, καὶ ἄρρητος ἀποδοκιμασία τῆς ἀτελείας τῶν παλαιῶν νόμων, τοὺς ὁποίους ὁμῶς βοηθεῖ ἡ πρόληψις τῶν τοσούτων αἰώνων, τὸ πλῆθος τῶν ἐξηγητῶν καὶ τῶν συγγραφέων, ἡ σεμνὴ παρασκευὴ τῶν ἀπείρων διαλυπώσεων, καὶ αὐτὴ ἡ συναίρεσις τῶν πλείων πιθανῶν, ἀγχαλὰ ὀλιγώτερον φοβερῶν, ἡμισόφων. Μ' ὅλον τοῦτο ἡ συμπάθεια ἀνῆκει εἰς τὸν νομοθέτην, καὶ ὅχι εἰς τὸν ἐκβιβαστὴν τῶν νόμων, πρέπει νὰ λαμπρύνῃ τὰς νομικὰς βίβλους, καὶ ὅχι τὰς μερικὰς κρίσεις. Διότι ὅστις δεικνύει εἰς τοὺς ἀνθρώπους δυνάμιν τὴν συγχώρησιν, καὶ τοὺς διδάσκει, ὅτι ἡ ποινὴ δὲν εἶναι ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τῶν ἀμαρτημάτων, ἀνάπτει τὴν ἐλπίδα τῆς ἀτιμωρησίας εἰς τὰς ψυχὰς των, καὶ τοὺς κάμνει νὰ λογίζωνται τὰς μὴ συγχωρουμένας ποινὰς (ἐπειδὴ εἶναι δυνάμει ἡ συγχώρη-

σις) ὡς βίας καὶ κατὰδυνασθείας, ὅχι ὡς δικαιοσύνης ψήφισμα. Ὅταν ὁ Ἀρχὼν συγχωρῇ, θυσιάζει τὴν δημόσιον ἀσφάλειαν εἰς ἓνα μερικὸν πολίτην, καὶ μὴ ταύτην τὴν μερικὴν πράξιν, ὑπαγορευμένην ἀπὸ τυφλὴν φιλανθρωπίαν, ἐκφέρει ψήφισμα κοινὸν ἀτιμωρησίας. Ἀδυσώπητοι λοιπὸν πρέπει νὰ ᾔνται οἱ ἐκβιβασταὶ τῶν νόμων εἰς τὰς μερικὰς περιστάσεις, ἀλλὰ πρῶτος, συγκαταβατικὸς καὶ φιλάνθρωπος ὁ νομοθέτης. Ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων, αὐτὸς χρεωστεῖ νὰ θεμελιώσῃ τὴν οἰκοδομὴν τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας ἐπάνω εἰς τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ἕκαστος ἔχει τῆς ἰδίας αὐτοῦ εὐδαιμονίας, καὶ νὰ κάμῃ εἰς τρόπον, ὥστε τὸ κοινὸν συμφέρον νὰ γινῆται ἀπὸ τὰ κατὰ μέρος εἰς ἕκαστον συμφέροντα. Τοιοῦτοτρόπως δὲν θέλει πλέον ἀταγκάζεσθαι νὰ χωρίζῃ κατ' ἐκάστην, μὲ νόμους μερικοὺς, καὶ μὲ θεραπείας αὐτοσχιδίους, τὸ κοινὸν συμφέρον ἀπὸ τὸ μερικόν, καὶ νὰ στηρίξῃ τὸ ἄγαλμα τῆς κοινῆς σωτηρίας ἐπάνω εἰς τὸν φόβον καὶ εἰς τὴν ἀπιστίαν. Ὡς βαθὺς καὶ εὐαίσθητος φιλόσοφος, χρεωστεῖ νὰ συγχωρῇ εἰς τοὺς ἰδίους του ἀδελφοὺς, τοὺς ἀνθρώπους, νὰ ἀπολαύωσι μὲ εἰρήνην τὴν μικρὰν ἐκείνην τῆς εὐδαιμονίας μερίδα, τὴν ὁποίαν ἐχάρισεν εἰς αὐτοὺς ἐπὶ τῆς γῆς τὸ

ὑψιστον Οὐν, τὸ πρῶτιστον αἴτιον τοῦ ἀπεί-
ρου συστήματος τοῦ Παντός.

§. 21.

Περὶ Ἀσύλων.

Ζητήσιως ἄξια εἶναι καὶ ταῦτα· Ἀν ᾗται δη-
λαδὴ δίκαια τὰ ἀσυλα, καὶ ὠφίλιμος, ἢ βλα-
βερά ἢ ἀμοιβαία συνθήκη τῶν ἐθνῶν τοῦ νὰ πα-
ραδίδωσιν εἰς ἀλλήλους τοὺς φυγάδας ἐνόχους.
Ἐνθὺς τῶν ὁρίων τῆς χώρας δὲν πρέπει νὰ εὐρί-
σκωμεν ἀσυλα, ἥγουν τόποι ἐλεύθεροι ἀπὸ
τοὺς νόμους. Τῶν νόμων ἡ δύναμις πρέπει νὰ
τρέχη καλὸπιν ἐκάστου πολίτου, καθὼς ἡ σκιά
ἀκολουθεῖ τὸ σῶμα. Δὲν διαφέρει ἡ ἀτιμωρη-
σία ἀπὸ τὸ ἀσυλον, πλὴν κατὰ τὸ πλεον καὶ
ἐλαττον· Καί, ἐπειδὴ τῆς ποιῆς ἡ δύναμις
κρίμαται περισσότερον ἀπὸ τὸ ἀφικλον παρὰ
ἀπὸ τὴν αὐστηρότητα, τὰ ἀσυλα παρακινῶν
τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὰς κακίας πλέον ἀφ' ὅ,τι
τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπ' αὐτὰς αἱ ποιναί. Ὅσῃς
πολλαπλασιάζει τὰ ἀσυλα, κατασκευάζει το-
σαύτας μικρὰς ἡγεμονίας· Διότι ὅπου δὲν κυ-
ριεύουν οἱ νόμοι, ἐκεῖ ἐμποροῦν νὰ γεννηθῶσι
νέοι νόμοι ἐναντίοι εἰς τοὺς κοινούς, καὶ ἀκολου-
θῶς φρονήματα ἐναντία εἰς τὸ φρόνημα τοῦ ὅλο-

κλήρου πολιτικοῦ συστήματος. Μᾶς διδάσκει ἡ
ἱστορία, ὅτι τὰ ἀσυλα ἐγέννησαν μεγάλας με-
ταβολὰς εἰς τὰς πολιτικὰς κοινωνίας, καὶ εἰς
τῶν ἀνθρώπων τὰς ὑπολήψεις.

Διῃσχυρίζονται τινες, ὅτι πᾶν ἀμάρτημα,
ἥγουν πᾶσα πράξις ἐναντία τῶν νόμων, δύναται
νὰ κολασθῇ πανταχοῦ, καὶ ἂν δὲν ἤθελε
πραχθῇ εἰς αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν τόπον, ὅπου κο-
λλάζεται· Ὡσὰν νὰ ᾖτον ὁ χαρακτήρ τοῦ ὑπη-
κόου ἀνεξάλειπτος, ἥγουν ὁ αὐτὸς μὲ τὸν χα-
ρακτῆρα τοῦ δούλου, ἢ καὶ χειρότερος· Ὡσὰν
νὰ ἡδύνατό τις νὰ ᾖται ὑπήκοος τινὸς ἐπικρα-
τείας, καὶ νὰ κατοικῇ ἄλλην· Ὡσὰν νὰ ὑπέ-
κειντο αἱ πράξεις του εἰς δύο ἡγεμόνας,
εἰς δύο νομοθεσίας, πολλάκις ἀντιφασκούσας.
Νομίζουν ὡσαύτως τινες, ὅτι ἡ πραχθεῖσα εἰς
τὴν Κωνσταντινούπολιν (παραδείγματος χά-
ριν) κακία δύναται νὰ κολασθῇ εἰς τὸ Παρίσιον,
διὰ τὴν μεταφυσικὴν ταύτην αἰτίαν, ὅτι ὅστις
ἀδικεῖ τὴν ἀνθρωπότητα, ἄξιος εἶναι τῆς κοινῆς
ὁλοῦ τοῦ Κόσμου ἀποστροφῆς καὶ βδελύξεως· Ὡ-
σὰν νὰ ᾖτον ὁ κριτὴς ἐκδικητὴς τῆς κοινῆς τῶν
ἀνθρώπων αἰσθήσεως, καὶ ὅχι τῶν συνθηκῶν,
αἱ ὁποῖαι τοὺς συνδέουσι μετ' ἀλλήλων.
Ὁ τόπος τῆς ποιῆς πρέπει νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ
τόπος, ὅπου ἐπράχθη τὸ ἀμάρτημα· Ὅτι

ἐκεῖ μόνον, καὶ ὄχι ἀλλαχοῦ, ἀναγκάζονται οἱ πολῖται νὰ βλάβωσι τὸν κακούργον συμπολίτην διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν κοινὴν βλάβην. Ἀλλ' εἰς τὸν τόπον, ὅπου δὲν ἐπράχθη τὸ κακόν, ὁ κακούργος δὲν ἠθέτησε τὰς συνθήκας τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, τῆς ὁποίας δὲν ἦτον μέλος. Ἐκεῖθεν δύναται μόνον νὰ διαχθῇ, ἂν ἦναι φοβερός εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ κολασθῇ κατὰ τοὺς νόμους, οἱ ὅποιοι εἶναι ἐκδικητὰ τῶν συνθηκῶν, καὶ ὄχι τῆς ἐσωτερικῆς κακίας τῶν πράξεων.

Ἀλλ' εἶναι ἄρα ἀφέλιμον εἰς τὰ Ε' ὅτι τὸ νὰ παραδίδωσιν ἀμοιβαίως τοὺς κακούργους; Ἀγκαλὰ μέσον δραστηκώτατον τοῦ νὰ ἐμποδίζονται αἱ κακίαι ἢ θελεν εἶσθαι τὸ νὰ ἦναι πληροφορημένος ὁ κακούργος, ὅτι κἀνένας τόπος τῆς γῆς δὲν θέλει τὸν ἐλευθερώσει ἀπὸ τὴν ὀφειλομένην εἰς αὐτὸν ποινὴν, δὲν θέλω ὅμως τολμήσει νὰ κρίνω ἀφέλιμον τὴν ἀμοιβαίαν ταύτην παράδοσιν, ἕως οὗ δὲν ἀσφαλισθῇ ἡ καταπιεζομένη ἀθωότης, καὶ ἡ μισουμένη ἀρετὴ, μὲ νόμους πλείον καταλλήλους εἰς τῶν ἀνθρώπων τὰς χρείας, καὶ μὲ ποινὰς μετριωτέρας, ὑπαγορευμένας ἀπὸ τοὺς νόμους, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν αὐτογνώμονα κρίσιν καὶ ὑπόληψιν τῶν ἀνθρώπων. Ἔως οὗ δὲν ἀποδιώξῃ ἀπὸ τῆς Εὐρώπης

ρώπην καὶ περιορίσῃ εἰς μόνας τῆς Ἀσίας τὰς ἀπείρους πεδιάδας τὴν τυραννίαν ὁ ὀρθὸς λόγος, ὁ ὁποῖος ἐνώγει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὰ συμφέροντα τῶν Ἡγεμόνων καὶ τῶν ὑπηκόων.

§. 22.

Περὶ ἐπικηρύξεως χρημάτων.

Εἶναι ἄρα ἀφέλιμον εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν τὸ νὰ κηρύττῃ ὁ Ἡγεμὼν βραβεῖον εἰς ἐκεῖτον, ὅστις ἤθελε φονεύσει τὸν κακούργον, καὶ νὰ κάμνῃ δῆμιον ἕκαστον πολίτην, ἐξοπλίζων τὴν χεῖρά του κατὰ τοῦ συμπολίτου; Ἡ' ἐφυγεν ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ἐπικρατείας ὁ ἐνοχος, ἢ εὐρίσκεται ἔτι ἐντὸς τῶν ὁρίων. Ἀν' ἐφυγεν, ὁ Ἡγεμὼν, κηρύττων βραβεῖον εἰς τὸν φονέα του, παρακινεῖ τοὺς πολίτας εἰς κακουργίαν, καὶ τοὺς βάλλει εἰς κίνδυνον τοῦ νὰ παιδευθῶσιν ἀπὸ τοὺς νόμους ἄλλης ἐπικρατείας. Ἀδικεῖ δὲ πρὸς τούτοις, καὶ τὴν ἐπικράτειαν, εἰς τὴν ὁποίαν κατέφυγεν ὁ ἐνοχος, καὶ σφετεριζόμενος ἀλλοτρίαν ἐξουσίαν, δίδει τὴν ἀδειαν εἰς τὰ ἄλλα Ε' ὅτι νὰ σφετερισθῶσι τὴν ἰδικήν του, ὅποτε ἡ περίσταςις τὸ καλέσῃ. Ἀν' ὁ ἐνοχος εὐρίσκεται ἔτι ἐντὸς τῶν ὁρίων, ἢ κήρυξις τοῦ βραβεῖου δεικνύει τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Ἡγεμόνος.

Διότι ὅστις ἔχει τὴν δύναμιν καὶ ὑπερασπίσῃ ἑαυτὸν, δὲν ζητεῖ καὶ τὴν ἀγοράσῃ ἀπ' ἄλλους *. Ἀναίρεται πρὸς ταῦτοις ἡ τοιαύτη κήρυξις ὅλας τὰς ἐννοίας τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἠθικῆς, αἱ ὁποῖαι καὶ χωρὶς αὐτῆς εὐκόλως σαλεύονται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν. Τοιοῦτο ὅπως ὁ νομοθέτης ποτὲ μὲν παρακινεῖ εἰς τὴν προδοσίαν, ποτὲ δὲ τὴν κολάζει. Σφίγγει μὲν τὴν μίαν χεῖρα τοὺς δεσμούς τῆς συγγενείας καὶ τῆς φιλίας, καὶ βραβεύει μὲν τὴν ἄλλην ἐκείνου,

* Δὲν εἶναι δύναμις, τὴν ὁποῖαν δὲν ἔδεικνυ ἔμπορσίαι καὶ ἀπερὸν ὁ ἀνθρώπος. Καὶ τότε ἡ δύναμις δὲν εἶναι πλὴν δύναμις. Ἐπιθυμοῦν καὶ ἔδεικνυ περιουσιᾶ ἢ ἐπικτήματα τῶν χρημάτων εἰς μόνον τὰ ἀπ' ἀνθρώπων καὶ διενότατα ἀμαρτήματα, καὶ ἐξαίρεται εἰς ἑαυτὸν, τὸ ὁποῖον ἀμείως στοχαζέται τὴν διάλυσιν καὶ καταστροφὴν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. ΣΗΜ. ΤΟΥ ΔΙΔΕΡ.

Ἐνταῦθα λαμβάνουσι τέλος αἱ σημειώσεις τοῦ Διδερότου, εἰς τὰς ὁποίας προσθέτει τὸν ἑξῆς ἐπίλογον:

Τοιαῦτα εὐρηκα ἀντιρρήσεις ἀξία εἰς τὸ κάλλιστον, εὐφαιστότατον καὶ φιλαρετιώτατον τοῦτο σύγγραμμα. Ἡ κοινὴ τῶν ἀνθρώπων ἀφίλιμα ἀπαυτὶ τὸ καὶ ἐξακριβωθῶσι καὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὅσα λίγαι ὁ συγγραφεὺς, καὶ καὶ ἀποδειχθῶσιν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους καὶ εἰς αὐτὸν τὸν χυδαῖον λαόν. Διότι αἱ ἀφίλιμοι ἀλλήλοις διὰ τοῦ χυδαίου λαοῦ πρίναι καὶ πείσονται πρῶτον, διὰ καὶ φθάνουσιν ὡς φωνὴ λαοῦ εἰς αὐτὰ τῶν ἠγμένων τὰ ὧτα.

ὅστις τοὺς διασπᾷ. Πάντοτε ἀντιφάσκων εἰς ἑαυτὸν, ποτὲ μὲν παραθαρρύνει τὰς ὑπόπτους ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ποτὲ δὲ διασπείρει τὴν ὑπόψιν εἰς τὰς καρδίας ἀπάντων. Διὰ καὶ ἐμποδίσῃ μίαν κακίαν, γίνεσθαι αἴτιος τοῦ καὶ πραχθῶσιν ἑκατόν. Τοιαῦτα μέσα μεταχειρίζονται τὰ ἀδύνατα Ἐθνη, τῶν ὁποίων οἱ νόμοι δὲν εἶναι πλὴν καινουργήσεις προσωρινὰ παλαιᾶς καὶ πανταχόθεν κρημνιζομένης οἰκοδομῆς. Ἐξ ἐναντίας, κατ' ὅσον φωτίζονται μὲν τὰς ἐπιστήμας τὰ Ἐθνη, ἢ ἁδολογ καὶ ἀνύποπτος πρὸς ἀλλήλους πίστις γίνεσθαι ἰσὺ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀναγκαῖα, καὶ συγκιρναῖται τέλος πάντων μὲν τὴν ἀληθῆ πολιτικὴν. Αἱ μηχανουργίαι, αἱ σπασιάδεις φάριαι, αἱ σκοτεινὰ καὶ σπαραγαλιώδεις ὁδοὶ ἀνακαλύπτονται εὐκολώτερον, καὶ τὸ κοινὸν συμφέρον νικᾷ τὰ κατ' ἰδίαν εἰς ἑκάστους συμφέροντα. Καὶ αὐτοὶ οἱ αἰῶνες τῆς βαρβαρότητος, εἰς ὅσους ἡ δημόσιος ἠθικὴ ἐκυβέρνα καὶ διώριζε τὴν κατὰ μέρος ἐκάστου ἠθικὴν, δύναται καὶ διδάξωσι τοὺς φθισμένους αἰῶνας. Ἀλλ' ὁπόταν οἱ νόμοι ἀνταμείβωσι τὴν προδοσίαν, ὁπόταν σπείρωσιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πολιτῶν τὴν πρὸς ἀλλήλους ὑπόψιν, καὶ τοὺς κινῶσιν εἰς λαθραῖον πόλεμον κατ' ἀλλήλων, ἐναντιοῦνται εἰς ταύτην τὴν ἀναγκασιότατην

τῆς Ἡθικῆς καὶ τῆς Πολιτικῆς ἔνωσιν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἤθελαν λάβει τὰ Ἐθνη τὴν εἰρήνην καὶ τὴν εὐδαιμονίαν, καὶ ὅλος ὁ κόσμος μακροτέραν ἀνεῖν τῶν κακῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα θλίβεται.

§. 23.

Περὶ ἀναλογίας ἀμαρτημάτων καὶ ποινῶν.

Συμφέρι κοινῶς εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὅχι μόνον νὰ μὴ πράττωνται ἀμαρτήματα, ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ νὰ ἦναι τόσον σπανιώτερα, ὅσον εἶναι ἐπιβλαβέστερα εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Ὅθεν ὅσα πλέον ἐναντία εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον εἶναι τὰ ἀμαρτήματα, καὶ ὅσον ἰσχυρότεροι ἀφορμαὶ παρακινουῦσιν εἰς αὐτὰ, τόσον ἰσχυρότερα ἐμπόδια πρέπει νὰ προβάλλῃ ὁ νόμος, διὰ νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπ' αὐτὰ τοὺς ἀνθρώπους. Πρέπει λοιπὸν ἐξ ἀνάγκης νὰ ἦναι ἀνάλογοι αἱ ποινὰὶ μὲ τὰ ἀμαρτήματα.

Ἐὰν ἡ ἡδονὴ καὶ ὁ πόνος κινῶσι τὰ αἰσθητικὰ ὄντα εἰς πᾶσαν ἐνέργειαν, εἰς καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ὀρθοσκεϊάν, ὁ ὕψιστος Νομοθέτης, μὴν ἀρκούμενος εἰς τὰ ἄλλα μέσα, ὅσα κινοῦν τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἰς αὐτὰς ἔτι τὰς πλέον ἀξιολόγους πράξεις, προσέθηκε τὰς ποινὰς καὶ τὰς ἀμοιβὰς, φανερόν γίνεσθαι, ὅτι ἡ ποινὴ πρέπει

νὰ ἦναι ἀνάλογος μὲ τὸ ἀμάρτημα. Ἡ ἀνισος διανομὴ τῶν ποινῶν γεννᾷ ταύτην τὴν καθημερινήν, καὶ μ' ὅλον τοῦτο ὀλίγον παρατηρηθεῖσαν ἀντίφασιν, ὅτι δηλαδὴ αἱ ποινὰὶ γίνονται αἰτιοὶ τοῦ νὰ πράττωνται τὰ αὐτὰ ἐκεῖνα ἀμαρτήματα, τὰ ὁποῖα ζητοῦν νὰ ἐμποδίσωσιν. Ἐὰν εἰς ἀνίστα δύο ἀμαρτήματα διορισθῇ ἴση ποινὴ, οἱ ἄνθρωποι, μὴν ἀπαντῶντες ἰσχυρότερον ἐμπόδιον εἰς τὸ νὰ πράξωσι τὸ μεγαλειότερον ἀπὸ τὰ δύο, θέλουν ἀναμφιβόλως τὸ πράξει, ὅσας ἀπ' αὐτὸ ἐλπίζουν περισσότερον κέρδος. Ὅστις βλέπει κολαζομένους μὲ τὴν αὐτὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, καὶ ἐκείνον, παραδείγματος χάριν, ὅστις ἐφόνευσε Φασιανὸν ὄρνιθα, καὶ τὸν ἀνθρωποκτόνον, ἢ τὸν κακοπλάστην, οὐδεμίαν πλέον διαφορὰν θέλει κάμει μεταξὺ τούτων τῶν ἀμαρτημάτων. Καὶ τοιούτοτρόπως ἐξαλείφονται ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν τὰ ἠθικὰ φρονήματα, τὰ ὁποῖα πολλοὶ αἰῶνες καὶ πολλὰ αἵματα, μὲ μεγάλην βραδύτητα καὶ δυσκολίαν, ἐγέννησαν εἰς αὐτὴν, καὶ διὰ τῶν ὁποίων τὴν σύστασιν ἐκρίθη ἀναγκαῖα ἡ βοήθεια τῆς ὀρθοσκεϊας, καὶ ἡ σεμνὴ παρασκευὴ τοσούτων διατυπώσεων.

Ἀδύνατον εἶναι τὰ ἐμποδισθῶσιν ὅλαι αἱ ἀταξίαι, ὅσαι συμβαίνουσιν εἰς τὴν πολιτικὴν

κοινωνίαν ἀπὸ τὸν γενικὸν πόλεμον τῶν ἀνθρώπων πίνων παθῶν. Αὐξάνουσιν αὐταὶ ἀναλόγως μὲ τὸν πληθυσμὸν τῶν ἀνθρώπων, καὶ μὲ τὴν ἀλληλομαχίαν τῶν μερικῶν συμφερόντων, τὰ ὅποια δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κατευθύνῃ τις πρὸς τὸ κοινὸν ὄφελος μὲ γεωμετρικὴν ἀκρίβειαν. Εἰς τὴν πολιτικὴν ἐπιστήμην, ἀντὶ τῆς γεωμετρικῆς ἀκρίβειας, ἀνάγκη εἶναι νὰ μεταχειρισθῶμεν τὸν ὑπολογισμὸν τῶν πιθανοτήτων. Αἱ ἀταξίαι, καθὼς ἡ ἱστορία μᾶς διδάσκει, αὐξάνουσι πάντοτ' ἀναλόγως μὲ τὴν ἔκτασιν ἐκάστης βασιλείας. Καὶ ἐπειδὴ ἐλαττοῦται κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, αὐξάνει ἡ πρὸς τὰ ἀμαρτήματα κλίσις κατὰ τὸ μέτρον τῆς ὠφελείας, τὴν ὅποιαν ἐλπίζει ἕκαστος ἀπ' αὐτά. Ὅθεν εἰς τοιαύτην περίστασιν ἐξ ἀνάγκης αὐξάνει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον καὶ τῶν ποινῶν ἢ αὐστηρότης.

Ἡ δύναμις, ἀπὸ τὴν ὅποιαν ἕκαστος κινεῖται πρὸς τὸ συμφέρον του, ὁμοία μὲ τὴν φυσικὴν βαρύτητα, δὲν πάυει νὰ ἐνεργῇ, πλὴν ὅταν ἀπαντήσῃ ἐμπόδια. Α'ποτελέσματα τῆς δυνάμεως ταύτης εἶναι ὅλαι τῶν ἀνθρώπων αἱ πράξεις. Ὅταν αὐταὶ μάχωνται πρὸς ἀλλήλας, αἱ ποιναὶ, τὰς ὅποιας ὀνομάζω πολιτικὰ ἐμπόδια, δύναται νὰ ἐμποδίσωσι τὰ ὅλα

θρία ταύτης τῆς ἀλληλομαχίας ἀκολουθήματα, ἀλλ' ὅχι καὶ νὰ ἐξαλείψωσι τὴν αἰτίαν αὐτῆς, ἤγουν τὴν αἰσθητικὴν δύναμιν, ἡ ὅποια εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τὴν ψυχὴν ἐκάστου. Ὅθεν ὁ Νομοθέτης, μιμούμενος τὸν σοφὸν ἀρχιτέκτονα, πρέπει νὰ ἀντιστήκῃ εἰς ἐκείνας τὰς κλίσεις τῆς βαρύτητος, ὅσαι φοβερίζουσι πλῶσιν, καὶ νὰ συναθροίσῃ εἰς ἓν ὅλας ἐκείνας, ὅσαι συμβάλλουν εἰς σιριότηλα καὶ διαμονὴν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ πολιτεύματος.

Ὑποθέτοντες ἀναγκαίαν τὴν ἔνωσιν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὰς συνθήκας, τὰς ὅποιας ἐγέννησεν ἡ ἀλληλομαχία τῶν μερικῶν συμφερόντων, δυνατόν εἶναι νὰ ἐπινοήσωμεν πρόοδον, ἡ κλίμακα ἀμαρτημάτων, τῆς ὁποίας ὁ ὕψιστος βαθμὸς θέλει εἶσθαι εἴτι ἀμάρτημα ἀναλρέπει ἀμέσως τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, καὶ ὁ ἔσχατος, ἡ ὅσον δυνατόν ἐλαχίστη ἀδικία, τὴν ὅποιαν ἕκαστος αὐτῆς μέρος δύναται νὰ πᾶθῃ ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων βαθμῶν περιέχονται ὅλαι αἱ εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον ἐναντιούμεναι πράξεις (ἤγουν ὅλα τὰ ἀμαρτήματα), καὶ ἀκολουθοῦν ἡ μία τὴν ἄλλη κατὰ βαθμοὺς ἀνεπαισθήτους ἀπὸ τὸν ὕψιστον ἕως εἰς τὸν ἔσχατον. Ὅθεν, ἂν ἦτον δυνατόν νὰ προσαρμοσθῇ ἡ γεωμετρικὴ ἀκρίβεια εἰς τοὺς

ἀπείρους καὶ σκοτεινοὺς τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων συνδυασμοὺς, ἔπρεπε ὡσαύτως νὰ ἐπινοηθῇ πρόοδος, ἢ κλίμαξ ποινῶν, ἀνάλογος μὲ τὴν κλίμακα τῶν ἀμαρτημάτων, καταβαίνουσα ἀπὸ τὴν αὐστηροτάτην εἰς τὴν μετριοτάτην ποινήν. Τοιαύτη ἀκριβὴς καὶ γενικὴ κλίμαξ ἀμαρτημάτων καὶ ποινῶν ἤθελεν εἶσθαι ἐν ταύτῳ πιθανὸν καὶ κοινὸν μέτρον τοῦ βαθμοῦ τῆς τυραννίας, ἢ τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἡμερότητος, ἢ τῆς μοχθηρίας ἐκάστου Ἑθνους. Ἀρκεῖ μ' ὅλον τοῦτο εἰς τὸν σοφὸν νομοθέτην νὰ σημειώσῃ τοὺς γενικωτέρους βαθμοὺς τῶν δύο κλιμάκων, καὶ νὰ μὴ συγχέῃ τὴν τάξιν, ἐπιβάλλων ποινὰς τοῦ ἐσχάτου εἰς ἀμαρτήματα τοῦ ἀνωτάτου βαθμοῦ.

§. 24.

Περὶ τοῦ μέτρου τῶν ἀμαρτημάτων.

Φατερόν ἐστίν ἀπὸ τὰ προειρημένα, ὅτι τὸ ἀληθὲς μέτρον τῶν ἀμαρτημάτων εἶναι ἡ βλάβη, τὴν ὅποιαν κάμνουσιν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινότητα. Τοῦτο εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἐναργιστάτας ἐκείνας ἀληθείας, τὰς ὁποίας καὶ μετρίας φρονήσεως ἀνθρώπος, χωρὶς τὴν βοήθειαν τῶν ἐπιστημῶν, δύναται νὰ καταλάβῃ. Καὶ μ' ὅλον τοῦτο, διὰ παράδοξόν τινα συνδρομὴν περιστάσεων,

σεων, εἰς ὅλα τὰ Ἑθνη καὶ εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας δὲν τὴν ἐγνώρισαν ἀκριβῶς, πλὴν ὀλίγοι τινὲς ἄνθρωποι, συνειθισμένοι νὰ συλλογίζωνται. Τῆς Ἀσιατῆς τυραννίας αἱ δόξαι, καὶ τὰ πάθη ὀπλισμένα μὲ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐξουσίαν, ἐξήλειψαν ἀπὸ τὴν ἀνάνδρον καὶ σκληρὰν τῶν ἀνθρώπων ψυχὴν, ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲ σχεδὸν ἀνεπαίσθητα κενήματα, καὶ κάμμίαν Φορὰν μὲ βιαίους τύπους καὶ ὠθισμοὺς, τὰς ἀπλᾶς ἐκείνας ἐννοίας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἴσως συνίστατο ἡ πρώτη Φιλοσοφία τῶν νεογεννῆτων πολιτικῶν συστημάτων. Τοῦ παρόντος αἰῶνος τὸ Φῶς μᾶς ἀναγκάζει καὶ πάλιν νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὰς ἀπλᾶς ταύτας ἐννοίας, εἰς τὰς ὁποίας μᾶς προσκολλῶσι μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἡ ἀκριβεστέρα ἐξέτασις, μυρία πείραι ὀλέθρια, καὶ αὐτὴ πρὸς τούτοις ἡ δυσκολία τῶν πολλῶν εἰς τὸ νὰ τὰς δεχθῶσι.

Ἐπλανήθησαν ὅσοι μέτρον ἀληθὲς τῆς βαρύτητος τῶν ἀμαρτημάτων ἐνόμισαν τὸν σκοπὸν αὐτὸν τοῦ ἀμαρτάνοντος. Ὁ σκοπὸς κρέματα ἀπὸ τὸν παρόντα τύπον, τὸν ὅποιον ἔκαμαν εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου τὰ πράγματα, καὶ ἀπὸ τὴν προηγουμένην διάθεσιν τῆς ψυχῆς. Διάφοροι ὅμως εἰς τοὺς διαφόρους ἀνθρώπους, καὶ εἰς τὸν αὐτὸν ἀνθρώπον κατὰ

διαφόρους καιρούς, γίνονται ὁ τύπος καὶ ἡ διάθεσις τῆς ψυχῆς, διὰ τὴν ταχυτάτην διαδοχὴν τῶν ἐννοιῶν, τῶν παθῶν καὶ τῶν περιστάσεων. Ὅθεν ἐπρίπιν ἐξ ἀνάγκης νὰ γίνεταί ὄχι μόνον μερικὴ νομοθεσία δι' ἕκαστον κατὰ μέρος πολίτην, ἀλλὰ καὶ νέος νόμος δι' ἕκαστον κατὰ μέρος ἀμάρτημα. Μὲ τὸν κάλλιστον σκοπὸν πράττουσι: πολλάκις οἱ ἄνθρωποι τὰ πάνθ' ἔχοντα κακὰ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, καθὼς ἐξ ἐναντίας μὲ τὸν κάκιστον σκοπὸν συμβαίνει καμμίαν φορὰν νὰ προξενήσωσιν εἰς αὐτὴν μέγιστα κακά.

Ἄλλοι πάλιν ἐμέτρησαν τὸ βάρος τῶν ἀμαρτημάτων πλέον κατὰ τὴν ἀξίαν τοῦ ἀδικηθέντος προσώπου, παρὰ κατὰ τὸ μέγεθος τῆς βλάβης τῆς γινομένης εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Ἄν ἦτον τοῦτο μέτρον ἀληθὲς τοῦ βάρους τῶν ἀμαρτημάτων, ἐπρεπεῖν ὁ πρὸς τὸ ὕψιστον Ὄν ἀσεβήσας νὰ κολάζεταί σκληρότερον ἀφ' ὅ,τ' ἠθέλει κολασθῇ ὁ φονεύσας Βασιλέα, ἐπειδὴ ἢ ὑπεροχὴ τῆς θείας φύσεως ἠθέλει ἐξαλείψει τὴν διαφορὰν τῆς βλάβης.

Τελευταῖον, ἐνόμισαν τινὲς, ὅτι τὸ μέτρον τῶν ἀμαρτημάτων πρέπει νὰ κρίνεταί καθ' ὅσον αὐτὰ ἐναντιοῦνται εἰς τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ. Πόσον ἡ δόξα αὕτη εἶναι σφαλερὰ, εὐκολα θέ-

λει τὸ καταλάβει, ὅστις ἀπροσπαθῶς ἐξετάζει τὰς ἀληθεῖς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν Θεόν. Αἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς ἀνθρώπους εἶναι σχέσεις ἰσότητος. Ἡ ἀλληλομορμία τῶν παθῶν, καὶ τῶν κατὰ μέρος ἐκάστου συμφερόντων, ἐπρίπιν ἐξ ἀνάγκης νὰ γεννήσῃ τὴν ἐννοίαν τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, τὸ ὅποion εἶναι ἡ βάσις καὶ ὁ θεμέλιος τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης. Αἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν Θεόν εἶναι σχέσεις ὑποταγῆς ὡς εἰς παντὲς Ὄν, ὡς εἰς Δημιουργόν, ὅστις μόνος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἦται ἐν ταυτῷ καὶ νομοθέτης καὶ κριτής, διότι μόνος αὐτὸς δύναται χωρὶς βλάβης νὰ νομοθετῇ καὶ νὰ κρίνῃ ἐν ταυτῷ. Ἄν αὐτὸς διαώρισεν αἰώνιους ποινὰς κατ' ἐκείνων, ὅσοι ἀπειθοῦν εἰς τὴν παντοδύναμον αὐτοῦ θέλησιν, πῶς ἠθέλει τολμήσῃ ὁ σκώληξ, ὁ ἄνθρωπος, νὰ ἐνεργῇ αὐτὸς τὴν θεῖαν δικαιοσύνην, νὰ ἐκδικῇ τὸ ἀπειρον Ὄν, τὸ ὅποion, ἐπειδὴ εἶναι αὐτάρκες, οὐδεμίαν αἰσθησιν ἡδονῆς ἢ λύπης δύναται νὰ λάβῃ ἀπὸ τὰ ἐχέστατα ὄντα, καὶ ἐνεργεῖ μόνον ἐκ ὅλης τῆς φύσεως, χωρὶς νὰ πάσχη καμμίαν ἀντιεργεσίαν; Τὸ βάρος τῆς παραβάσεως τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ κρέμαται ἀπὸ τὴν ἀνεξιχνίαστον μοχθηρίαν τῆς ἀνθρωπίνης καρ-

δίας, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς δύναται νὰ γνωρίσῃ χωρὶς θείας ἀποκαλύψεως. Πῶς εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ διορισθῶσιν αἱ ποιναὶ τῶν ἀμαρτημάτων κατὰ τὸ βάρος τῆς παραβάσεως τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ; Ἐνδεχόμενον εἶναι εἰς τοιαύτην περίστασιν νὰ κολάζωσιν οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ὁ Θεὸς συγχωρῇ, καὶ νὰ συγχωρῶσιν, ὅταν αὐτὸς κολάζῃ. Ἐὰν αὐτοὶ ἐναντιωθῶσιν εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὅσακις παραβαίνουσι τὰς ἐντολάς του, τί παράδοξον ἂν ἐναντιωθῶσιν, καὶ ὅταν κολάζωσι τοὺς παραβάτας;

§. 25.

Διαίρεσις τῶν ἀμαρτημάτων.

Εἶναι ἀμαρτήματα, τῶν ὁποίων ἄμεσος σκοπὸς εἶναι ὁ ὀλεθρος τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἢ ἐκείνου, ὅστις τὴν παριστάνει. Ἀλλὰ πάλιν βλάπτουσι τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κατὰ μέρος πολίτου, μὲ τὴν σιῆρσιν τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς, ἢ τῶν ὑπαρχόντων του. Ἀλλὰ τελευταῖον ἐναντιοῦνται εἰς ὅ,τι ἕκαστος χρεωστεῖ νὰ κάμῃ ἢ νὰ μὴ κάμῃ διὰ τὸ κοινὸν καλόν. Ὅ,τι δὲν περιέχεται ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων δὲν δύναται μήτε νὰ ὀνομασθῇ ἀμάρτημα, μήτε νὰ κολασθῇ ὡς τοιοῦτον, πλην ἂν ἐκείνους, εἰς ὧς συμ-

φέρει νὰ τὸ ὀνομάζωσιν ἀμάρτημα. Τῶν ὁρίων τούτων ἡ ἀδηλότης ἐγέννησεν εἰς τὰ Ἑθνη Ἡθικὴν παντάπασιν ἀντιφάσκουσαν εἰς τὴν νομοθεσίαν, καὶ πολλοὺς νόμους ἐναντίους τὸν ἓνα εἰς τὸν ἄλλον, ἢ τοιοῦτους, ὅποιοι νὰ κολάζωσιν αὐστηρότατα ἀνθρώπους ἀμετόχους παντὸς ἀμαρτήματος. Διὰ τὴν ἀδηλότητα ταύτην ἐγιναν ἀόριστα καὶ ἀμφίβολα τὰ ὀνόματα τῆς κακίας καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀβέβαιος ἡ ζωὴ ἑκάστου πολίτου, καὶ ἔπεσεν ὅλον τὸ πολιτικὸν σῶμα εἰς ὕπνον ὀλέθριον καὶ ληθαργίαν.

Ὡς πολιτικὸν δόγμα ἔπρεπε νὰ πιστεύωσιν οἱ λαοὶ, καὶ νὰ κηρύττωσι μὴ τὴν ἀδίκαστον φυλακὴν τῶν νόμων οἱ ἄρχοντες τῶν λαῶν τοῦτο, « Ἐκαστος κατὰ μέρος πολίτης » πρέπει νὰ ᾔναι πληροφορημένος, ὅτι ἔχει » τὴν ἀδίκαν νὰ πρᾶξῃ ὅ, τι δὲν ἐναντιοῦται » εἰς τοὺς νόμους, χωρὶς τοῦ νὰ φοβῆται ἄλλα » κακὰ παρ' ὅσα ἐνδέχεται νὰ γενήσῃ ἢ πρᾶξῃ αὐτή. » Χωρὶς τὸ ἱερὸν τοῦτο δόγμα οὐδεμία νόμιμος πολιτικὴ κοινωνία δύναται νὰ συσταθῇ. Αὐτὸ εἶναι ἡ δικαία ἀμοιβὴ τῆς συνεισφορᾶς, τὴν ὁποίαν ἔκαμαν οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ἐνώθησαν εἰς ἓν πολιτικὸν σύστημα, ἀφήσαντες τὴν γενικὴν ἐκείνην καὶ καθόλου κατὰ πάντων ἐνέργειαν, κοινὴν εἰς ὅλα τὰ αἰσθητικὰ

ὄντα, ἡ ὁποία δὲν περιορίζεται πλὴν ἀπὸ τὴν ἰδίαν ἐκάστου δύναμιν. Τὸ δόγμα τοῦτο γεννᾷ τὰς ἐλευθέρους καὶ ἀνδρείας ψυχὰς, τοὺς φωτεινοὺς νόας. Αὐτὸ κάμνει τοὺς ἀνθρώπους φίλους τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἐκείνης ὅμως τῆς ἀρετῆς, ἡ ὁποία τολμᾷ νὰ ἀντιστέκη εἰς τὸν φόβον, καὶ ὅχι τῆς εὐκαταπείστου φρονήσεως ἐκείνων, ὅσοι εὐχαριστοῦνται νὰ ζῶσι ζωὴν ἀβέβαιον ὑποκείμενοι εἰς τὰς θελήσεις τῶν ἄλλων.

Ὅστις μὲ φιλοσοφικὸν πνεῦμα ἀναγινώσκει τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς νομοθεσίας τῶν διαφόρων Ἐθνῶν, θέλει εὐρεῖ πάντοτε σχεδὸν μεταβαλλόμενα μὲ τὰς μεταβολὰς τῶν αἰώνων τὰ ὀνόματα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ πολίτου, ὅχι κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν περιστάσεων, μὲ τὰς ὁποίας ἀλλάσσει δικαίως καὶ τὸ κοινὸν τοῦ Ἐθνους συμφέρον, ἀλλὰ κατὰ τὰ πάθη καὶ σφάλματα, ὅσα κατὰ διαδοχὴν ἐτάραξαν τοὺς νομοθέτας. Θέλει πολλάκις πληροφορηθῇ, ὅτι τὰ πάθη ἐκάστου αἰῶνος γίνονται διμύλιον τῆς ἠθικῆς τῶν μεταγενεστέρων αἰώνων, ὅτι τὰ ἰσχυρὰ πάθη, γεννήματα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἐξασθενήσαντα μὲ τὸν καιρὸν (ὁ ὁποῖος ἐπανάγει τὰ ἠθικὰ, καθὼς καὶ τὰ φυσικὰ πράγματα εἰς τὴν ἰσορροπίαν), γίνονται εἰς τὰς

χεῖρας τοῦ δυνατοῦ ἢ τοῦ πανούργου, ὅργανα ἐπιλήδεια πολιτικῆς κυβερνήσεως, καὶ καθιγῶσι κατ' ὀλίγον εἰς τὸ νὰ λογίζωνται φρόνησις τοῦ Ἐθνους. Τοιοῦτρόπως ἀνεβλάστησαν αἱ σκοπεῖναι ἐννοιαὶ τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἀρετῆς, τῶν ὁποίων ἡ ἀσάφεια προέρχεται ἀπ' αὐτὴν τὴν μεταβολὴν τοῦ χρόνου, ὅστις ἀφίνει πολλάκις τὰ ὀνόματα, ἀφ' οὗ ἀφανίσει τὰ πράγματα, καὶ ἀπὸ τὴν διαφορὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔλαβον διαβαίνουσαι τοὺς ποταμούς καὶ τὰ ὄρη, τὰ ὁποία συχνότατα διορίζουν ὅχι μόνον τὴν φυσικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἠθικὴν τῶν Ἐθνῶν Γεωγραφίαν.

§. 26.

Περὶ ἀμαρτημάτων Καθοσιώσεως. 31

Πρῶτα καὶ μέγιστα ἀμαρτήματα εἶναι τὰ ἀμαρτήματα τῆς καθοσιώσεως, ἤτοι ὅσα σκοπὸν ἄμεσον ἔχουσι τὸν ὀλεθρον τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἢ ἐκείνου, ὅστις τὴν παριστάνει, καὶ διὰ τοῦτο νομίζονται καὶ βλαβερώτατα. Μόνη ἡ τυραννία καὶ ἡ ἀμαθία, συνειδισμένη νὰ συγχέωσι καὶ αὐτὰς τὰς σαφειστάτας ἐννοίας καὶ λέξεις τῶν πραγμάτων, δύναται νὰ δώσῃ τὸ ὄνομα τῆς καθοσιώσεως, καὶ ἀκολούθως νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἐσχάτην ποινὴν, εἰς ἀμαρτή-

μάλα διαφόρου φύσεως, καὶ νὰ θύωσι τοιούτο-
τρόπως τοὺς ἀνθρώπους (καθὼς καὶ εἰς πολ-
λὰς ἄλλας περιστάσεις) εἰς τὰς λέξεις. Πᾶν
ἀμάρτημα, ἀγκαλὰ μερικόν, βλάπτει τὴν πο-
λιτικὴν κοινωνίαν. Ἀλλὰ πᾶν ἀμάρτημα δὲν
προξενεῖ τὴν ἄμεσον αὐτῆς καλᾶστροφὴν. Αἱ
ἠθικαὶ, καθὼς αἱ φυσικαὶ τῶν ἀνθρώπων
πράξεις, εἶναι περιορισμέναι ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ
διαστήματος καὶ τοῦ χρόνου, μήτε ὑπερβαίνουν
τὰ ὅρια ταῦτα, καθὼς οὐδὲ καμμία ἄλλη τῆς
φύσεως κίνησις. Μόνη λοιπὸν ἡ σοφιστικὴ ἐξη-
γησις, ἡ ὁποία εἶναι ἡ φιλοσοφία τῶν δούλων,
δύναται νὰ συγχύσῃ, ὅσα ἡ αἰώνιος ἀλήθεια ἐχώ-
ρισεν ἀπ' ἀλλήλων μὲ σχέσεις ἀμεταβλήτους.

§. 27.

Περὶ ἀμαρτημάτων ἐναντίον τῆς ἀσφα-
λείας ἐκάστου κατὰ μέρος πολί-
του. Καὶ πρῶτον περὶ Βίας.

Κατόπιν τῶν ἀμαρτημάτων τῆς καθοσιώσεως
ἀκολουθοῦν, ὅσα ἀμαρτήματα βλάπτουσι τὴν
κατὰ μέρος ἀσφάλειαν ἐκάστου. Ἐπειδὴ ἡ ἀ-
σφάλεια τοῦ πολίτου εἶναι τὸ πρῶτιστον καὶ
καθ' αὐτὸ τέλος πάσης νομίμου πολιτικῆς κοι-
νωρίας, πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ κολάζεται μὲ
ποινὴν

ποινὴν αὐστηράν, διωρισμένην ἀπὸ τοὺς νόμους,
ὅστις βιάζει τὸ δικαίωμα, τὸ ὁποῖον ἔχει ἕκα-
στος πολίτης τοῦ νὰ ζῇ ἀσφαλῆς καὶ ἀμέριμνος.

Ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα ταῦτα, ἄλλα βλά-
πτουσιν αὐτὸ τὸ πρόσωπον, καὶ ἄλλα τὰ
ὑπάρχοντα τοῦ πολίτου. Τὰ πρῶτα πρέπει νὰ
κολάζωνται ἀπαραιτήτως μὲ σωματικὰς ποινάς.

Αἱ κατὰ τῆς ζωῆς λοιπὸν καὶ τῆς ἐλευθερίας
τῶν πολιτῶν ἐγχειρήσεις, εἶναι ἀπὸ τὰ δεινό-
τατα ἀμαρτήματα. Καὶ εἰς ταύτην τὴν κλάσιν
περιέχονται ὁ φόνος καὶ ἡ κλοπὴ, ὅχι μόνον
ὅσας πράττονται ἀπὸ τοὺς ἰδιώτας, ἀλλὰ
καὶ ὅσας ἤθελαν τραχεῖν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς
ἄρχοντας καὶ τοὺς μεγάλους. Τὸ παράδειγμα
τῆς παρανομίας τῶν μεγάλων καὶ ἀξιωματικῶν
εἶναι τόσον ἐπικινδυνώτερον, καθ' ὅσον ἐνεργεῖ
μὲ περισσολέραν ἰσχὺν, καὶ εἰς μακρότερον
διάστημα. Αὐτὸ ἐξαλείφει ἀπὸ τὰς ψυχὰς
τῶν ὑπηκόων τὴν ἐννοίαν τῆς δικαιοσύνης, καὶ
τοῦ καθήκοντος, καὶ ἐντυπώνει εἰς τὸσπον αὐ-
τῶν τὴν ἐννοίαν τοῦ δικαιώματος, τὸ ὁποῖον
μεταχειρίζεται ὁ δυνατὸς κατὰ τοῦ ἀδυνάτου,
καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι ἐξ ἴσου ἐπικίνδυνον εἰς τὸν
ἀδικοῦντα, ὡς εἰς τὸν ἀδικούμενον.

Μήτε εἰς τὸν μέγαν, μήτε εἰς τὸν πλού-
σιον δὲν πρέπει νὰ δίδωται ἐξουσία νὰ βρα-

βούωσι τὰ κατὰ τοῦ ἀδυνάτου καὶ πένης τολμήματα. Τοιαύτη ἐξουσία ἤθελε κάμει τροφὴν τῆς τυραννίας τὸν πλούτον, ὅστις ἔπρεπε, μὲ τὴν προστασίαν τῶν νόμων, νὰ γίνεταί βραβεῖον τῆς φιλοπονίας. Δὲν εὐρίσκειται πλέον ἐλευθερία ἐκτὶ, ὅπου οἱ νόμοι συγχωροῦν, εἰς μερικάς περιστάσεις, νὰ μὴν ᾖται πλέον ὁ ἄνθρωπος πρόσωπον, ἀλλὰ νὰ γίνεταί πρᾶγμα. Τότε ὁ δυνατὸς θέλει ὅλος δι' ὅλου καταγίνεσθαι εἰς τὸ νὰ χωρίζῃ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν πολιτικῶν περιστάσεων ἐκείνας μόνας, ὅσας οἱ νόμοι δίδουσιν εἰς βοήθειάν του. Ἡ ἐφεύρισξις αὕτη εἶναι τὸ μαγικὸν μυστήριον, τὸ ὁποῖον μεταβάλλει τοὺς πολίτας εἰς ὑπερβλικά κτήνη, καὶ γίνεταί εἰς τὰς χεῖρας τοῦ δυνατοῦ ἄλυσις, μὲ τὴν ὁποίαν δισμύει τὰς πράξεις τῶν ἀπροφυλάκτων καὶ ἀδυνάτων. Διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, εἰς πολιτικάς τινας κυβερνήσεις, κατὰ τὸ φαινόμενον ἐλευθέρας, εὐρίσκειται κρυμμένη ἢ τυραννία, ἢ εἰσέρχεται λαθραίως εἰς καμμίαν γωνίαν ἀφύλακτον ἀπὸ τοὺς νόμους, ὅπου ἀντιπαισθήτως ἐνδυναμοῦται καὶ μεγαλύνεται. Ἀντιβάλλουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ ἄνθρωποι τὰ πλέον ἰσχυρὰ ἐμφράγματα εἰς τὴν φανεράν τυραννίαν. Ἀλλὰ παραβλέπουν συχνὰ τὸν ἀντιπαίσθητον σκῶληκα, ὁ ὁποῖος κατ' ὀλίγον τὰ

τρώγει, καὶ δίδει τελευταῖον τὴν εἴσοδον εἰς τὸν κατακλύζοντα ποταμὸν, τόσον ἀσφαλεσίτερον, ὅσον ἦτον κρυμμένη περισσότερον.

Μὲ ποίας λοιπὸν ποινὰς πρέπει νὰ κολάζονται τὰ ἀμαρτήματα τῶν εὐγενῶν, τῶν ὁποίων τὰ προνόμια εἶναι μέρος ὅχι μικρὸν τῆς νομοθεσίας πολλῶν Ἐθνῶν; Δὲν θέλω ἐξετάσει ἐδῶ, εἰάν ἢ κατὰ κληρονομίαν αὕτη διάκρισις μεταξὺ εὐγενῶν καὶ δημοτικῶν ᾖται ὠφέλιμος εἰς τὴν πολιτικὴν διοίκησιν, ἢ ἀναγκαία εἰς τὴν Βασιλείαν. Ἐάν αὕτη πρέπη ἀληθῶς νὰ θεωρῇται ὡς διάμεσος ἐξουσία, ἢ ὁποία περιορίζει καὶ συνέχει τὰς ὑπερβολὰς τῶν δύο ἄκρων, ἤγουν τοῦ Βασιλέως καὶ τῶν ὑπηκόων, ἢ μᾶλλον ὡς ὁμηγύρις ἀνθρώπων δουλωμένων εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς τοὺς ἄλλους. Ἐάν, ὁμοίᾳ μὲ ἐκείνους τοὺς τερπνοὺς καὶ καρποφόρους λόφους, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς τὰς ἀμμοῦδεις ἐρήμους τῆς Ἀραβίας, δὲν περικλείῃ εἰς κατὰ πολλὰ στεινὸν τόπον πᾶσαν κυκλοφορίαν ἐλπίδος καὶ ὑπολήψεως. Δὲν θέλω ἐξετάσει, εἰάν ἢ ἀνισότης (καὶ ἂν ἦτον ἀληθὴς, ὅτι εἶναι ἀναγκαία, ἢ ὠφέλιμος εἰς τὰς πολιτικὰς κοινωνίας) πρέπη νὰ περιορίζεται εἰς μερικάς ὁμηγύρεις πλέον, παρὰ νὰ ᾖται δισπαρμένη εἰς τοὺς κατὰ μέρος πολίτας, νὰ συνέχεται εἰς μίαν

μερίδα τοῦ πολίτικου σώματος, παρὰ τὰ κυκλοφορῇ εἰς ὅλα τὰ μέλη, τὰ διαίωνίζεσθαι μὲ τὴν διαδοχὴν, παρὰ τὰ γεννᾶται καὶ τὰ φθείρεται ἀδιακόπως. Ἀρκοῦμαι μόνον εἰς τὸ τὰ βεβαιώσω, ὅτι αἱ ποιναι, μὲ τὰς ὁποίας κολάζονται τῶν εὐγενῶν τὰ πλάσματα, δὲν πρέπει τὰ ἦναι διάφοροι ἀπὸ τὰς ποινὰς, εἰς τὰς ὁποίας ὑπόκειται ὁ κοινὸς λαός. Πᾶσα διάκρισις, εἴτε εἰς τιμὰς, εἴτε εἰς πλοῦτον, διὰ τὰ ἦναι νόμιμος, ὑποθέτει προλαβοῦσαν ἰσότητα, διμελιωμένην ἐπάνω εἰς τοὺς νόμους, οἱ ὅποιοι λογίζονται ὅλους τοὺς πολίτας ἐξ ἴσου ὑποκειμένους εἰς αὐτούς. Πρέπει τὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ἀφήσαντες τὴν φυσικὴν κατ' ἀλλήλων τυρανίαν, ἐπέρασαν εἰς τὴν κατάστασιν τῆς πολίτικῆς κοινωνίας, εἶχαν εἰπεῖ πρὸς ἀλλήλους, » Ὅστις ἀπὸ ἡμᾶς χρημα-
 » τίσει φιλοπονώτερος, ἅς λάβῃ μεγαλειέρας
 » τιμὰς, καὶ ἡ φήμη τοῦ ἅς λάμψῃ καὶ εἰς
 » αὐτοὺς τοὺς διαδόχους του. Εὐτυχέστερος, ἢ
 » ἐντιμότερος παρὰ τοὺς ἄλλους, ἅς ἔχῃ καὶ
 » χρηστοτέρας ἐλπίδας. Ἀλλ' ἅς φοβῆται μ'
 » ὅλον τοῦτο, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ, τὰ παρα-
 » βῇ τὰς συνθήκας, διὰ τὰς ὁποίας ὑπερυ-
 » ψώθη ὑπὲρ τοὺς συμπολίτας του ». Τὸ ψήφισμα τοῦτο, ἀγκαλὰ δὲν ἐψηφίσθη ῥητῶς

εἰς γενικὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους συνέλευσιν, εὐρίσκειται ὁμως εἰς τὰς ἀμεταβλήτους τῶν πραγμάτων σχέσεις, καὶ χωρὶς τὰ ἀφανίσῃ τὰς ὠφελείας, ὅσας προξενεῖ ἡ εὐγένεια, ἐμποδίζει τὰ ἄτοπα, ὅσα ἐνδέχεται τὰ γεννηθῶσιν ἀπ' αὐτὴν, καὶ κάμνει σιθασμίους τοὺς νόμους, μὲ τὸ τὰ κλείῃ τὴν εἴσοδον εἰς τὴν ἀτιμωρησίαν.

Ἦθελεν ἴσως εἰπεῖ τις, ὅτι ἡ αὐτὴ ποινὴ, ἐπιβαλλομένη εἰς τὸν εὐγενῆ καὶ εἰς τὸν δημοτικόν, γίνεται τῇ ἀληθείᾳ διάφορος, διὰ τὴν διαφορὰν τῆς ἀναίροφῆς, καὶ διὰ τὴν ἀτιμίαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἀμαυροῦται ὁλόκληρος ὁ οἶκος τοῦ εὐγενοῦς. Εἰς αὐτὸν ἀποκρίνομαι, ὅτι μέτρον τῆς ποινῆς δὲν πρέπει τὰ γίνεσθαι ἡ αἰσθησις τοῦ κολαζομένου, ἀλλ' ἡ βλάβη, τὴν ὁποίαν ἔκαμε τὸ ἀμάρτημα εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, καὶ ἡ ὁποία εἶναι τόσον μεγαλειέρα, ὅσον ὁ βλάψας εὐρίσκεται εἰς ὑπέρτερον βαθμόν. Ὅτι ἡ ἰσότης τῶν ποινῶν, καὶ γενικῶς θεωρουμένη, φαίνεται, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἰσότης ἀληθής, ἐπειδὴ πᾶσα ποινὴ γίνεσθαι τῷ ὄντι διάφορος, διὰ τὸν διάφορον τῆς αἰσθήσεως ἐκάστου βαθμόν. Ὅτι ἡ ἀτιμία τοῦ οἴκου δύναται τὰ ἐξαλειφθῇ ἀπὸ τὸν Ἡγεμόνα μὲ δημοσίους ἐνδείξεις εὐνοίας πρὸς τοὺς ἀθῶους συγγενεῖς τοῦ ἐνόχου,

ἐνδείξεις, τὰς ὁποίας, καθὼς εἰς ὅλους εἶναι γνωστὸν, λογίζεται ὡς ἀποδείξεις ὁ εὐπίστος καὶ θαυμαστικὸς ὄχλος.

§. 28.

Περὶ ὕβρεων.

Πρέπει νὰ κολάζωνται μὴ ποιῆν ἀτιμίας αἱ προσωπικαὶ καὶ ἐναντία εἰς τὴν τιμὴν ὕβρεις, ἧγουν ὅσαι σκοπὸν ἔχουν νὰ στερήσωσι τὸν πολίτην ἀπὸ τὴν ὀφειλομένην ἐκείνῃ μερίδα τῆς τιμῆς καὶ τῆς ὑπολήψεως, τὴν ὁποίαν ἔχει δίκαιον νὰ ἀπαιτῇ ἀπὸ τοὺς συμπολίτας του.

Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἀντίφασις, ἡ ὁποία θεωρεῖται μεταξὺ τῶν πολιτικῶν νόμων καὶ τῶν νόμων, τοὺς ὁποίους ὀνομάζουσι νόμους τῆς τιμῆς. Οἱ πρῶτοι ὑπερασπίζουσι μάλιστα τὸ σῶμα καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἐκάστου πολίτου. Οἱ δεύτεροι προκρίνουσι παρὰ ταῦτα τὴν τιμὴν. Ἡ τιμὴ εἶναι μία ἀπὸ ἐκείνας τὰς λέξεις, περὶ τῶν ὁποίων ἔγιναν μακροὶ καὶ λαμπροὶ λόγοι, χωρὶς νὰ παραστήσωσιν εἰς τὸν νοῦν καμμίαν ἀκριβῆ καὶ σθεθεράν ἔννοιαν. Ὡς πόσον εἶναι ἀθλία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἡ κατάστας! Αὐτὸς καταλαμβάνει ἀκριβέστερον τὴν ἔννοιαν τῆς κυκλοφορίας τῶν οὐρανίων σωμάτων, ἀγκαλὰ

πολλὰ μακρυσμένην ἀπὸ αὐτὸν, καὶ ὀλίγον ἀναγκαίαν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν του, παρὰ τὰς πλεησισίρας καὶ πλέον ἀξιολόγους ἐννοίας τῆς ἠθικῆς, αἱ ὁποῖαι πάντοτε σαλεύονται κυματιζόμεναι, καθὼς ἤθελαν τὰς κινήσει οἱ ἄνεμοι τῶν παθῶν, καὶ καθὼς ἤθελε τὰς λάβει καὶ τὰς παραδώσει ἡ τυφλὴ ἀμαθία. Ἀλλ' ὅμως δὲν θέλει πλέον φανῇ παράδοξος ἡ τοιαύτη διαφορὰ, ἂν συλλογισθῶμεν, ὅτι καθὼς τὰ βλέπόμενα συγχέονται, ὅταν παραπολλὰ πλεσιάζωσι τὴν ὄρασιν, ὡσαύτως ἡ ἄκρα πλεσιάσις τῶν ἠθικῶν ἐννοιῶν συγχέει εὐκόλως τὰς ἀπλᾶς ἐννοίας, ἀπὸ τὰς ὁποίας αὐτὰ εἶναι συνθεμῆναι, καὶ μᾶς ἐμποδίζει νὰ διακρίνωμεν τὰς περιορίζουσας αὐτὰς γραμμάς, τῶν ὁποίων ἡ γνώσις εἶναι ἀναγκαία εἰς τὸν γεωμετρικὸν νοῦν, διὰ νὰ μετρήσῃ τὰ φαινόμενα τῆς αἰσθητικῆς τῶν ἀνθρώπων δυνάμεως. Ὅστις ἀπροσπαθῶς ἐξειλάζει τὰ ἀνθρώπινα, αὐτὸ τοῦ νὰ ἀπορήσῃ περὶ τούτου, θέλει μᾶλλον ὑποπλεύσει μήπως ὁ νομοθέτης δὲν ἔχει χρεῖαν, μήτε τοσαύτης παρασκευῆς ἠθικῆς, μήτε δισμῶν τοσούτων, διὰ νὰ καταστήσῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀμερίμτους τε καὶ εὐδαίμονας.

Εἶναι λοιπὸν ἡ τιμὴ μία ἀπὸ τὰς πολυπλόκους ἐκείνας ἐννοίας, αἱ ὁποῖαι συνίστηναι

ἀπὸ ἄλλας ἐννοίας, ὅχι μόνον ἀπλᾶς, ἀλλὰ καὶ συνθέτους. Κατὰ τὸν διάφορον τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον παρίστανται εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἡ ἐννοια τῆς τιμῆς, ποτὲ μὲν περιέχει, ποτὲ δὲ ἀποκλείει τινὰς ἐννοίας, ἐκ τῶν ὁποίων συνίσθεται. Καὶ δὲν φυλάττει εἰς τὰς διαφορεῖς ταύτας παραστάσεις, πλὴν ὀλίγας τινὰς κοινὰς ἐννοίας, καθὼς πολλὰ ἀριθμητικὰ συμπεπλεγμένα ποσότητες ἔχουν ἓνα κοινὸν μεριστήν. Διὰ τὰ εὐρωμεν τὸν κοινὸν τοῦτον μεριστήν τῶν διαφορῶν τῆς τιμῆς ἐννοιῶν, τὰς ὁποίας ἐννοοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, εἶναι χρεῖα νὰ θεωρήσωμεν ἐν παρόδῳ αὐτὰ τὰ γενέθλια τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Ἐγέννησε τοὺς πρῶτους νόμους καὶ τοὺς πρῶτους ἀρχόντας ἡ ἀνάγκη, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθησαν οἱ ἄνθρωποι τοῦ νὰ ἐμποδίσωσι τὰς ἀταξίας, εἰς ὅσας ἤθελε τοὺς ῥίψει ἡ φυσικὴ φιλαρχία ἐκείνου. Τοῦτο τὸ τέλος ἐσυγκρότησε τὰς πολιτικὰς κοινωνίας, καὶ εἰς τοῦτο ἀποβλέπουν ἀληθῶς, ἢ κατὰ τὸ φαινόμενον, ὅλων τῶν ἔθνων αἱ νομοθεσίαι, καὶ αὐταὶ αἱ πλέον ὀλέθριαι. Ἀλλ' ἡ συνάντησις τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἡ αὐξησις καὶ προκοπὴ τῶν ἀνθρωπίνων ἐπισημῶν, ἐγέννησεν ἄπειρον ἀριθμὸν διαφορῶν πράξεων καὶ χρειῶν ἀμοιβαίων, τὰς ὁποίας μήτε οἱ νόμοι ἐδύναντο νὰ

προβλέ-

προβλέψωσι, μήτε ἡ μερικὴ ἐκείνου δύναμις νὰ τελειώσῃ. Ἐκ τούτου ἔλαβεν ἀρχὴν ἡ δεσποτεία τῆς ὑπολήψεως, ἡ ὁποία ἦτον τὸ μόνον μέσον διὰ τὰ λάβῃ τις ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὅς' ἀγαθὰ δὲν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ προξενήσωσιν εἰς αὐτὸν οἱ νόμοι, καὶ νὰ ἀποφύγῃ τὰ κακὰ, ἀφ' ὅσα δὲν ἠδύναντο νὰ τὸν φυλάξωσι. Ἡ ὑπόληψις βασανίζει τὸν σοφόν, καθὼς καὶ τὸν χυδαῖον. Ἡ ὑπόληψις προσφέρει εἰς τὴν εἰκόνα τῆς ἀρετῆς τὸ χρεωστούμενον σέβας εἰς αὐτὴν τὴν ἀρετὴν. Διὰ τὴν ὑπόληψιν γίνεται ἀπόστολος τῆς ἀρετῆς καὶ αὐτὸς ὁ ἀλιήριος, διότι συμφέρει εἰς αὐτὸν ἡ τοιαύτη ὑπόκρισις. Ἐκ τούτου ἡ παρὰ τῶν ἀνθρώπων τιμὴ ἐγενεν ὅχι μόνον ὠφέλιμος, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖα εἰς ἐκεῖνον, ὅστις δὲν θέλει νὰ νομίζεται ἔσχατος τῶν πολιτῶν. Ἄν ὁ φιλόδοξος προσπαθῇ νὰ τὴν ἀποκλήσῃ ὡς ὠφέλιμον, καὶ ὁ κενόδοξος τὴν ζητῇ ὡς μαρτυρίαν τῆς ἰδίας του ἀξιομισθίας, ὁ τίμιος ἄνθρωπος τὴν ἀπαιτεῖ ὡς ἀναγκαίαν. Καὶ χωρὶς τὴν τιμὴν πολλοτάτοι κατὰφρονοῦν καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τιμὴ ἐγεννήθη μετὰ τὴν σύστασιν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, δὲν ἦτον τρόπος νὰ τεθῇ εἰς τὴν κοινὴν παρακαταθήκην. Ἐξ ἐναντίας ἡ ἐννοια τῆς τιμῆς εἶναι τρόπον τινα προσωρινὴ ἐπιστροφή εἰς τὴν

Σ

ἀρχαίαν τῆς φύσεως καλίστασιν, καὶ μᾶς ἀπολύει πρὸς ὀλίγον καιροῦ διάστημα ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν νόμων, οἱ ὅποιοι εἰς περιστάσεις τινὰς δὲν ὑπερασπίζουσιν ἱκανῶς τοὺς πολῖται.

Διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἄκραν πολιτικὴν ἐλευθερίαν, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἄκραν δουλείαν, ἡ ἔννοια τῆς τιμῆς ἢ ἀφανίζεται, ἢ συγχέεται πᾶσι μὲ ἀλλὰς ἐννοίας. Διότι εἰς μὲν τὴν ἄκραν ἐλευθερίαν, διὰ τὴν παντελεῖαν δεισπολείαν τῶν νόμων, γίνεται εἰς ἕκαστον πολίτην ἀνωφελὴς ἢ παρὰ τῶν ἄλλων τιμὴ, εἰς δὲ τὴν ἄκραν δουλείαν, ἡ τυραννία ἀφανίζουσα τὴν πολιτικὴν ὑπαρξιν, ἄλλο δὲν ἀφίνει εἰς ἕκαστον παρὰ τὴν προσωρινὴν καὶ ἀβέβαιον προσωπότητά. Εἶναι λοιπὸν ἡ τιμὴ μία ἀπὸ τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῶν μοναρχιῶν ἐκείνων, ὅσαι εἶναι τρόπον τινὰ συγκερασμέναι τυραννίαι. Καὶ γινῶσιν εἰς αὐτὰς τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα, ὅσα γινώσκουσιν εἰς τὰς τυραννίας αἱ βίαιοι μεταβολαί, ἧγουν εἶναι πρόσκαιρος ἐπιστροφή εἰς τὴν ἀρχαίαν τῆς φύσεως καλίστασιν, καὶ φέρει τὸν Ἡγεμόνα εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀρχαίας ἰσότητος.

§. 29.

Περὶ μονομαχίας.

Ἀπὸ τὴν χρείαν, τὴν ὁποίαν ἕκαστος αἰσθάνεται τῆς παρὰ τῶν ἄλλων τιμῆς, ἐγεννήθησαν αἱ κατὰ μέρος μονομαχίαι, αἱ ὁποῖαι ἔλαβον τὴν ἀρχὴν μὲ αὐτὴν τῶν νόμων τὴν ἀναρχίαν. Ἀγνοῶσι ἦσαν αὐταὶ εἰς τοὺς παλαιούς, καθὼς τινὲς διῶσχυρίζονται. Ἰσως διότι οἱ παλαιοὶ δὲν εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ συναθροίζωνται ὀπλισμένοι (ὥσάν νὰ ἦσαν ὑποπλοὶ πρὸς ἀλλήλους) εἰς τοὺς ναοὺς, εἰς τὰ θίατρα, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς φιλικὰς συνλεύσεις. Ἰσως διότι, συνειθισμένοι νὰ βλέπωσι συχνὰ μονομαχοῦντας εὐτελεῖς δούλους, δὲν κατεδέχοντο οἱ ἐλεύθεροι πολῖται νὰ συγκαταριθμῶνται εἰς τὴν τάξιν τῶν μονομάχων μὲ τὰς κατὰ μέρος ὀπλομαχίας. Εἰς μάτην ἐζήτησε νὰ ἐξαλείψῃ ταύτην τὴν συνήθειαν ὁ νόμος, κολάζων μὲ ποινὴν θανάτου ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελε δεχθῇ τὴν πρόκλησιν τῆς μονομαχίας. Πῶς ἡδύνατο τοιοῦτος αὐστηρὸς νόμος νὰ καταργήσῃ συνήθειαν θεμελιωμένην εἰς τὴν ὑπόληψιν τῆς ἀτιμίας, τὴν ὁποίαν πολλοὶ φοβοῦνται περισσότερον παρὰ τὸν θάνατον;

Ὅσῳ στερεῖται τὴν παρὰ τῶν ἄλλων τιμὴν, κινδυνεύει ἢ νὰ ζῇ ἕως μοναδικόν, χωρισμένος ἀπὸ πᾶσαν ἀνθρώπων συναναστροφὴν, τὸ ὁποῖον ἤθελεν εἶσθαι ἀνυπόφορον εἰς τὸν κοινωνικὸν ἄνθρωπον, ἢ νὰ γινῇ σκοπὸς εἰς τὰ βέλη τῆς καθημερινῆς ὕβρεως καὶ ἀτιμίας, ἢ ὁποῖα γίνεται πλεόν ὀδυνηρὰ καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν ποινὴν. Διὰ τί ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ κοινὸς λαὸς δὲν μονομαχεῖ καθὼς οἱ μεγάλοι; Διότι ὅχι μόνον εἶναι ἄοπλος, ἀλλὰ καὶ διότι αἰσθάνεται ὀλιγώτερον τὴν χρείαν τῆς παρὰ τῶν ἄλλων τιμῆς ἀφ' ὅ,τι τὴν αἰσθάνονται ὅσοι, διὰ τὸ νὰ ἦναι ὑψηλότεροι τῶν λοιπῶν, ζηλοτυποῦν καὶ βλέπουν εἰς τὸν ἄλλον μὲ περισσοτέραν ὑποψίαν.

Δὲν εἶναι ἀνωφελεὲς νὰ εἰπῶ καὶ πάλιν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔγραψαν ἄλλοι, ὅτι δηλαδὴ δραστηρικώτερον ἄλλο μέσον τοῦ νὰ ἐμποδίζεται τὸ ἁμάρτημα τῆς μονομαχίας δὲν εἶναι παρὰ τὸ νὰ κολάζεται ὁ πρωταίτιος, ἥγουν ὅστις ἔδωκεν ἀφορμὴν τῆς μονομαχίας, καὶ νὰ ἀπολύεται ἁθῶς, ὅστις ἠναγκάσθη, καὶ μὴ βουλόμενος, νὰ ἐκδικήσῃ τὴν ὑπόληψιν καὶ τιμὴν του, τὴν ὁποῖαν οἱ παρόντες νόμοι δὲν ὑπερασπίζουσιν ἱκανῶς.

§. 30.

Περὶ κλοπῆς.

Ὅσαι κλοπαὶ δὲν γίνονται μετὰ βίας, ἔπρεπε νὰ κολάζονται μὲ χρηματικὴν ποινὴν. Δίκαιον εἶναι νὰ στερῇται τὰ ἰδικάτου, ὅστις ζητεῖ νὰ πλουτίσῃ μὲ τὴν ἄρπαγὴν τῶν ἀλλοτρίων. Ἀλλὰ τὸ ἁμάρτημα τοῦτο πρᾶττεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, πρῶτον μὲν ἀπὸ τοὺς πτωχοὺς, ἥγουν ἀπὸ ἀνθρώπους ἀθλίου καὶ ἀπηλπισμένους, εἰς τοὺς ὁποῖους τῆς ἰδιοκλησίας τὸ δικαίωμα (δικαίωμα φοβερόν, καὶ ἴσως ὅχι ἀναγκαῖον) δὲν ἀφῆκε παρὰ μόνην καὶ μόνην τὴν ζωὴν. Ἐπειδὴ αἱ χρηματικαὶ ποιναὶ αὐξάνουν τὸν ἀριθμὸν τῶν πτωχῶν, καὶ ἀκολουθῶς τῶν κλεπτῶν, καὶ στεροῦσι τοὺς ἁθῶς τὸν ἄρλον διὰ νὰ τὸν δώσωσιν εἰς τοὺς κακούργους. Διὰ ταῦτα λοιπὸν προσφυστήρα ποινὴ τῆς κλοπῆς ἤθελεν εἶσθαι ἐκεῖνο μόνον τῆς δουλείας τὸ εἶδος, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ὀνομασθῇ δίκαιον, ἥγουν ἔπρεπε ὁ κλέπτης νὰ ὑπηρετῇ πρὸς καιρὸν τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, διὰ νὰ πληρώσῃ, μὲ τὴν τελείαν πρὸς αὐτὴν ὑπόταξιν τοῦ ἰδίου προσώπου καὶ τῶν ἰδίων του κόπων, τὴν ἀθέτησιν τοῦ πολιτικοῦ

συναλλάγματος, τὴν ὁποίαν ἔκαμιν, ἀρπάξας ἀδίκως καὶ τυραννικῶς τὰ ἀλλότρια.

Ὅταν ὁμως ἡ κλοπὴ γίνῃ μετὰ βίας, εἰς τὴν προσωπικὴν δουλείαν πρέπει τότε νὰ προστεθῇ καὶ ἡ σωματικὴ ποινή. Ἐδειξαν ἄλλοι συγγραφεῖς πρὸ ἐμοῦ τὴν φανεράν ἀταξίαν, ἡ ὁποία γινᾶται ἀπὸ τὸ νὰ συγχέῃ τις τὰς ποινὰς τῶν μετὰ βίας κλοπῶν μετὰ τὰς ποινὰς, ὅσαι ἀρμόζουν εἰς τὰς μετὰ δόλου κλοπὰς, καὶ τὰ παραβάλλῃ ἀτόπως ἀργυρίων τιὰ ποσότητα μετὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Τούτων τῶν ἀμαρτημάτων ἡ φύσις εἶναι διάφορος. Καὶ εἶναι βέβαιον εἰς τὴν Πολιτικὴν, καθὼς καὶ εἰς τὴν Μαθηματικὴν ἐπιστήμην, ὅτι μεταξὺ τῶν ἐτιρογενῶν ποσοτήτων τὸ διάστημα εἶναι ἄπειρον. Ἀλλ' ὁμως δὲν εἶναι περιττὸν νὰ ἐπαναλαμβάνω πολλάκις τὰς γνωστὰς, ἀλλὰ πάντοτε σχεδὸν ἀνωφελεῖς ἀληθείας. Τὰ πολιτικὰ σώματα φυλάττουν εἰς μακρότερον χρόνου διάστημα παρὰ τὰ φυσικὰ τὴν κίνησιν, ἥτις ἐδόθη μίαν φορὰν εἰς αὐτὰ, μήτε τὴν ἀλλάσσει, πλὴν μετὰ δυσκολίαν μεγαλωτάτην.

§. 31.

Περὶ Πραγματεύσεως ἀπηγορευμένης. 91

Τὸ νὰ πραγματεύεσθαι τις, ὅσα ἀπαγορεύουν οἱ νόμοι, εἶναι ἀληθὲς ἀμάρτημα κατὰ τοῦ Ἡγεμόνος καὶ κατὰ τοῦ ἔθνους. Δὲν πρέπει ὁμως νὰ κολάζεται μετὰ ποινὴν ἀτιμίας, ἐπειδὴ εἰς τὴν κοινὴν ὑπόληψιν δὲν λογίζεται ἀτιμος, ὅστις πραγματεύεται τὰ ἀπηγορευμένα.

Ἀλλὰ διὰ τί τὸ ἀμάρτημα τοῦτο δὲν ἀτιμάζει τὸν ἑνοχον, ὁ ὁποῖος κλέπτει τὸν Κρατοῦντα, καὶ ἀκολουθῶς αὐτὸ τὸ ἔθνος; Ἀποκρίνομαι, ὅτι δὲν κινεῖνται εἰς ἀγανάκησιν οἱ ἄνθρωποι κατὰ τοῦ ἀμαρτήσαντος, ὅσάκις τὸ ἀμάρτημα δὲν τοὺς βλάπτει ἀμέσως καὶ κατὰ μέρος ἕκαστον. Καὶ τοιοῦτον εἶναι τὸ ἀμάρτημα τῆς ἀπηγορευμένης πραγματεύσεως. Ἀσθενίστατοι εἶναι οἱ τύποι, τοὺς ὁποῖους κάμνουν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων τὰ μακροσμένα ἐπακολουθήματα τῶν πραγμάτων. Ὅθεν τόσον ὀλιγώτερον δύναται νὰ προβλέψῃ τὴν ζημίαν, τὴν ὁποίαν ἐνδέχεται νὰ πάθωσιν εἰς τὸ ἐρχόμενον ἀπὸ τὴν πραγμάτευσιν τῶν ἀπηγορευμένων, ὅσον πολλάκις καὶ κερδαίνουν εἰς

τοῦ παρόντος ἀπὸ αὐτὴν. Αὐτοὶ τὴν λογίζονται ὡς ζημίαν, γινομένην εἰς αὐτὸν τὸν Κρατοῦντα, καὶ διὰ τοῦτο μήτε κλίνουσι τόσον εἰς τὸ νὰ ἀτιμάσωσι τὸν πραγματευόμενον τὰ ἀπηγορευμένα, ὅσον εἶναι ἕτοιμοι εἰς τὸ νὰ καταδικάσωσι τὸν κλέπτην, τὸν κακοπλάστην, ἢ τὸν αὐτουργὸν ὁποιασδήποτε ἄλλης κακίας, ἢ ὁποία δύναται νὰ τοὺς βλάβῃ ἀμέσως. Καὶ τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις φανερά, ὅτι πᾶν αἰσθητικὸν ὄν δὲν προσέχει πλὴν εἰς ἐκεῖνα μόνα τὰ κακὰ, ὅσα γνωρίζει.

Τῆς ἀπηγορευμένης πραγματεύσεως τὸ ἁμάρτημα γιγᾶται ἀπὸ τὸν νόμον αὐτὸν. Διότι ὅσον εἶναι βαρύτερα τὰ τέλη, τὰ ὅποια πληρώνονται εἰς τὸ Δημόσιον διὰ τὰς πραγματείας, τόσον αὐξάνει περισσότερον τὸ κέρδος, καὶ ἀκολουθῶς ὁ πειρασμὸς τοῦ νὰ πραγματευεῖται τις τὰ ἀπηγορευμένα. Αὐξάνει πρὸς τούτοις τὸν πειρασμὸν τοῦτον καὶ ἡ εὐκολία τῆς πράξεως, ὅσῳ εἶναι δηλαδὴ μεγάλη ἢ ἐλασσις τῶν ὀρίων τῆς ἐπικρατείας, καὶ ἀκολουθῶς δυσκολοφύλακος, καὶ μικρὸς ὁ ὄγκος τῆς ἀπηγορευμένης πραγματείας, καὶ ἐπομένως εὐκολόκρυπτος. Εἶναι δικαιοῦς ποινὴ τὸ νὰ ζημιῶνται ὁ αὐτουργὸς τοῦ ἁμαρτήματος τούτου, ὅχι μόνον τὴν ἀπηγορευμένην πραγματείαν, ἀλλὰ

καὶ

καὶ τὰς ἄλλας μὲ τὰς ὁποίας αὐτὴ συνωδεύει. Ἀλλὰ θέλει εἶσθαι καὶ τόσον δραστικώτερα, ὅσον ἐλαφρότερα εἶναι τὰ τέλη τὰ διδόμενα εἰς τὸ Δημόσιον. Διότι οἱ ἄνθρωποι δὲν ῥιψοκινδυνεύουσιν, εἰὰν τὸ ἐλπίζομενον ἀπὸ τὴν ἐκβασιν τῆς ἐπιχειρήσεως κέρδος δὲν ᾖ ἀνάλογον μὲ τὸν κίνδυνον.

Ἀλλὰ πρέπει ἄρα νὰ μένῃ ἀτιμώρητον τὸ τοιοῦτον ἁμάρτημα, ὅσῳ ὁ ἔνοχος δὲν ἔχει τι νὰ ζημιωθῇ; Ὁχι βέβαια. Εἶναι μερικαὶ ἀπηγορευμέναι πραγματεύσεις τόσον βλαβεραὶ εἰς τὸν δημόσιον φόρον (ὅσῳ εἶναι τὸ ἀναγκαιότατον καὶ δυσκολώτατον μέρος πάσης ὀρθῆς νομοθεσίας), ὥστε τὸ ἁμάρτημα πρέπει νὰ κολάζεται μὲ βαρεῖαν ποινὴν, μὲ τὴν φυλακὴν κατ' ὑπόθεσιν, ἢ καὶ μὲ τὴν δουλείαν αὐτὴν, πλὴν μὲ φυλακὴν καὶ μὲ δουλείαν ἀναλόγους μὲ τὸ ἄδос τοῦ ἁμαρτήματος. Ὅστις, παραδείγματος χάριν, ἐπραγματεύθῃ χωρὶς ἄδειαν τὸν Ταβάκον, δὲν πρέπει νὰ ἀσφαλίζεται εἰς τὴν αὐτὴν φυλακὴν, εἰς τὴν ὁποίαν βάλλονται οἱ φονεῖς καὶ οἱ κλέπται. Ποινὴ κατάλληλος εἰς αὐτὸν ἦθελεν εἶσθαι τὸ νὰ πληρώσῃ μὲ τὴν προσωπικὴν δουλείαν καὶ τοὺς κόπους τοῦ τὴν ζημίαν, τὴν ὁποίαν ἔκαμιν εἰς τὸ Δημόσιον.

§. 32.

Περὶ Χρεωφειλείων.

Διὰ τὰ γίνονται ἀδόλως τὰ συναλλάγματα, καὶ διὰ τὰ ἵναι ἀσφαλὲς ἡ ἐμπορία, ἀναγκάζονται οἱ νομοθέται νὰ ἀφίη εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν δανεισίων τὰ πρόσωπα τῶν χρεωφειλείων, ὅσας οὗτοι δὲν πληρώνουσι τὰ χρεὶν των. Εἶναι ὅμως ἀναγκαῖον νὰ διακρίνεται, ὅστις μὲ δόλον ἐχρεωκόπησεν ἀπὸ τὸν ἀδόλως χρεωκοπήσαντα. Ὁ πρῶτος πρέπει νὰ κολάζεται μὲ τὴν αὐτὴν ποινὴν, μὲ τὴν ὁποίαν κολάζονται οἱ παραχαράκται. Διότι τὸ νὰ κιβδηλεύσῃ τις μικρὸν μέταλλον σημειωμένον, τὸ ὁποῖον εἶναι τρόπον τινὰ ἐνέχυρον τῶν ὀφειλῶν, ὅσας ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους οἱ πολῖται, δὲν εἶναι δεινότερον κακὸν παρὰ τὸ νὰ κιβδηλεύσῃ τὰς ὀφειλάς αὐτάς. Ἀλλ' ὅστις ἀκριβῶς ἐξετασθεὶς ἀποδείξει ἐνώπιον τῶν δικαστῶν, ὅτι ἡ χρεωκοπία του εἶναι ἀδόλος, ὅτι ἡ κακία, ἢ ἡ δυστυχία τῶν ἰδίων του χρεωφειλετῶν, ἢ μεταβολαὶ καὶ τύχαι, τὰς ὁποίας ἡ ἀνθρώπινος φρόνησις δὲν δύναται νὰ ἀποφύγῃ, τὸν ἐγύμνωσαν ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του, διὰ ποίαν βάρβαρον καὶ

σκληρὰν αἰτίαν πρέπει νὰ κλείεται εἰς τὴν φυλακὴν, καὶ νὰ στερῇται τὴν ἐλευθερίαν, τὸ μόνον καλὸν, τὸ ὁποῖον ἔμεινεν εἰς αὐτόν; Διὰ τί νὰ πάσχη τὴν ἀγωνίαν τῶν κακούργων, καὶ νὰ βιάζεται μὲ τὴν ἀπελπισίαν νὰ μετανοήσῃ ἴσως, ὅτι δὲν μετεχειρίσθη τὸν δόλον; Αὐτὸς ἔζη ἡσυχος καὶ ἀθῶος ὑποκάτω εἰς τὴν σκέπην τῶν νόμων ἐκείνων, τοὺς ὁποίους δὲν ἦτον εἰς τὴν ἐξουσίαν του νὰ φυλάξῃ, τοὺς ὁποίους ὑπηγόρευεν ἡ πλεονεξία τῶν δυνατῶν, καὶ ὑποφέρουσιν οἱ ἀδύνατοι, δι' ἐκείνην τὴν ἔμφυτον εἰς ὅλων τῶν ἀνθρώπων τὰς ψυχὰς ἐλπίδα, διὰ τὴν ὁποίαν ἕκαστος πιστεύει, ὅτι ὅλα τὰ εὐτυχήματα εἶναι δι' αὐτόν, καὶ ὅλα τὰ ἀτυχήματα διὰ τοὺς ἄλλους. Οἱ ἄνθρωποι, ὅσας ἀνεξετάστως δέχονται τοὺς πρώτους τύπους τῶν ἐννοιῶν, προτιμῶσι τοὺς σκληροὺς νόμους, μ' ὅλον ὅτι, ὅτις καὶ αὐτοὶ ὑποκείμετοι εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν νόμων, ἔπρεπε νὰ προκρίνωσι τοὺς μαλακωτέρους. Καὶ τὸ αἴτιον εἶναι, διότι αἰσθάνονται περισσότερον τὸν φόβον τοῦ νὰ βλαφθῶσιν ἀπ' ἄλλους, παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ βλάψωσιν ἄλλους αὐτοί.

Ἀλλ' ἐπιστρέφων εἰς τὸ προκείμενον, λέγω, ὅτι δύναται δικαίως οἱ νόμοι νὰ κάμωσιν ἀντιξάλειπτον τὸ χρεὶς, καὶ αὐτοῦ τοῦ χωρὶς δόλου

χρεωκοπήσαντος, μέχρι τῆς ὁλοκλήρου πληρω-
μῆς· Δύναται γὰρ τὸν ἐμποδίσωσι γὰρ μελαφίρῃ,
χωρὶς τὸ θέλημα τῶν δανεισῶν, τὴν τέχνην
καὶ τὴν φιλοπονίαν του εἰς ἄλλην πολιτείαν·
Δύναται γὰρ τὸν ἀναγκάσωσιν ἐν βάρει ποινῆς γὰρ
μελαχειρισθῇ τὴν φιλοπονίαν ταύτην, διὰ γὰρ
πληρώσῃ μὲ τὸν καιρὸν, καὶ καθ' ὅσον αὐξά-
νουνσι τὰ κέρδη του, ὅλους τοὺς δανεισῆς.
Ἀλλὰ κανένας νόμος, μήτε καμμία πρόφασις
εὐλογος (ὅποια εἶναι ἡ ἀσφάλεια τῆς ἐμπορίας,
καὶ ὅποσον εἶναι τὸ ἱερὸν τῆς ἰδιοκτησίας δικαίω-
μα) δὲν δύναται γὰρ δικαιώσωσι τὴν ποινὴν τῆς
φυλακῆς, ἥγουν τὴν ἀνωφελῆ τῆς ἐλευθερίας του
σίτησιν. Ἡ φυλακὴ, ἴσως ἤθελεν εἰπεῖ τις,
ἀναγκάζει τὸν χρεωκόπον γὰρ ἀνακαλύψῃ τοὺς
δόλους τῆς νομιζομένης ἀθώου χρεωκοπίας του.
Ἀλλ' εἶναι σπανιωτάτη ἡ τοιαύτη περιστασις,
ἐπειδὴ ὑπεθέσαμεν τὴν ἀκριβῆ ἐξέτασιν ἐνώπιον
τῶν δικαστῶν. Ἄν μὲ προβάλλῃ τις, ὅτι δυ-
σκόλως διακρίνεται ὁ μὲ δόλον ἀπὸ τὸν ἀδόλως
χρεωκοπήσαντα, ἀποκρίνομαι, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ
δυσκολία μὲ πείθει γὰρ νομίσω, ὅτι δὲν ἤθελε
γεννηθῇ παραπολλὰ μεγάλη βλάβη, ἂν ἔμεινεν
ὁ δόλιος χρεωκόπος ἀτιμώρητος. Εἶναι, καθὼς
ἐγὼ νομίζω, ἀξίωμα τῆς νομοθεσίας τοῦτο,
ὅτι τὰ ἐκ τῆς ἀτιμωρησίας τοῦ ἀμαρτήματος

γεννώμενα πολιτικὰ ἄτοπα εἶναι ἀνάλογα μὲ
τὴν βλάβην, τὴν ὁποίαν φέρει τὸ ἀμάρτημα εἰς
τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Ἀλλ' εἶναι τὰ ἄτοπα
ταῦτα τόσον ὀλιγώτερον δεινὰ, ὅσον εἶναι δυσκο-
λωτέρα τοῦ ἀμαρτήματος ἢ ἀπόδειξις *.

Εὐκόλον μὲ φαίνεται γὰρ διακριθῇ ὁ δόλος
ἀπὸ τὸ δεινὸν ἀμάρτημα, τὸ δεινὸν ἀμάρτημα
ἀπὸ τὸ ἐλαφρόν, καὶ τοῦτο πάλιν ἀπὸ τὴν
τελείαν ἀθωότητά. Ὁ δόλος ἔπρεπε γὰρ κολά-
ζεται μὲ τὰς αὐτὰς ποινὰς, αἱ ὅποια ἀρμό-
ζουν εἰς τὸν παραχαράκην, τὸ δὲ δεινὸν

* Ἡ ἐμπορία καὶ ἡ ἰδιοκτησία δὲν εἶναι τὸ καθ' αὐτὸ τίλος τοῦ πολιτικοῦ συναλλαγματος, ἀλλὰ δύναται γὰρ χρηματίζεσθαι μέσα διὰ τὰ ἐπιτύχουσι τὸ τίλος. Τὸ γὰρ ὑποβάλλῃ τις ὅλα τὰ μέλη τῆς πολιτικῆς κοινωνίας εἰς νόμους σκληροὺς, μὲ πρόφασιν τοῦ γὰρ τὰ φυλάξῃ ἀπὸ τῶν κακῶν, ὅσα γενῶσιν ἀναγκάως οἱ ἄπειροι τῶν πραγμάτων συνδυασμοί, ἤθελεν εἶσθαι τὸ αὐτὸ καὶ γὰρ ὑποβάλλῃ τὸ τίλος εἰς τὰ μέσα. Τοῦτοι τὸν παραλογισμόν, ὅστις γίνεσθαι εἰς ὅλας τὰς ἐπιστάσεις, καὶ μάλιστα εἰς τὴν Πολιτικὴν, ἵκαμα καὶ ἐγὼ εἰς τὰς προλαβούσας ἐκδόσεις τοῦ παρόντος συγγράμματος, ὅταν ἔλεγον, ὅτι ὁ ἀδόλως χρεωκοπήσας ἔπρεπε γὰρ φυλάττεσθαι ὡς ἐν ἑ-
χυρον τῶν ἰδίων αὐτοῦ χρεῶν, ἢ γὰρ ἐργάζε-
ται ὡς δούλος πρὸς ὀφείλειαι τῶν δανεισῶν. Αἰσχύνομαι, ὅτι ἔγραφα τοιαύτην ἀπάνθρωπον γνῶμην. Μὲ κατηγόρησαν ὡς ἄδικο, ἀλλ' ἀδίκως. Μὲ κατηγόρησαν ὡς σκληροῦ, ἀλλ' ἀδίκως. Δίκαιον ἦτον γὰρ κατηγορηθῆναι ὡς βλάψας αὐτὰ τῆς ἀνθρωπότητος τὰ δίκαια, καὶ μὲ ὅλον τοῦτο κατὰ τὴν δὲν μὲ ὠνέεισιν περὶ τοῦτου.

ἀμάρτημα, μὲ ποινὰς μετρίωτέρας, ἀλλὰ συνω-
δευμένας μὲ τὴν στέρησιν τῆς ἐλευθερίας. Ὁ
τελείως ἀθῶος χρεωκόπος ἔπρεπε νὰ ᾖναι κύριος
νὰ ἐκλέξῃ ἐκεῖνα τὰ μέσα, ὅσα κρίνει ἐπιή-
δεια διὰ νὰ πληρώσῃ τὰ χρεῖα του. Καὶ ἀπὸ
τὸν ἐλαφρῶς ἀμαρτήσαντα ἔπρεπε νὰ ἀφαιρῇται
ἡ ἐκλογὴ τῶν τοιούτων μέσων, καὶ νὰ δίδωται
εἰς τοὺς δανειστάς. Ἀλλ' ὅμως ἡ διάκρισις αὕτη
τοῦ δεινοῦ καὶ ἐλαφροῦ ἀμαρτήματος πρέπει νὰ
διορίζεται ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀπροσωπόληπτον νό-
μον, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν αὐτογνώμονα καὶ ἐπικίνδυνον
φρόνησιν τῶν δικαστῶν.

Ὡς πόσον εὐκόλον εἶναι εἰς τὸν προνοητικὸν
Νομοθέτην νὰ ἐμποδίσῃ πολλοτάτας χρεωκο-
πίας δολίους, καὶ νὰ θεραπεύσῃ τὰς δυστυ-
χίας τῶν ἀθῶων καὶ φιλοπόνων ἀνθρώπων!
Πολλὰς καὶ μεγάλας ὀφειλάς, καὶ βλάβην οὐ-
δεμίαν, δύναται νὰ προξενήσῃσι, παραδείγμα-
τος χάριν, ἡ δημόσιος καταγραφὴ ὅλων τῶν
ἐμπορικῶν συναλλαγμάτων, διὰ νὰ τὴν ἐξε-
τάζῃ ἐλευθέρως, ὅστις βούλῃται ἀπὸ τοὺς πολί-
τας, καὶ δημόσιος χρηματικὴ τράπεζα, δικαίως
συνεργισμένη ἀπὸ τὰς εἰσφοράς τῶν εὐτυχούν-
των πραγματευτῶν, διὰ νὰ βοηθῇ τοὺς φιλο-
πόνους, ἀλλὰ δυστυχεῖς πολίτας, ἀναλόγως
μὲ τὰς χρεῖας ἐκάστου. Ἀλλὰ μήτε καλῶς

ἐγνωρίσθησαν ἀκόμη, μήτ' ἀρέσκουν εἰς τοὺς ἀν-
θρώπους οἱ εὐκολοί, οἱ ἀπλοῖ καὶ μεγάλοι τό-
μοι, οἱ ὅποιοι δὲν προσμένουν παρὰ τὴν θεί-
λῃσιν τοῦ νομοθέτου διὰ νὰ διασπείρῃσιν εἰς
τὰ ἔθνη τὴν δύναμιν καὶ τὸν πλοῦτον, καὶ
διὰ τοὺς ὁποίους εἰς γενεὰς γενεῶν ἤθελε δο-
ξασθῇ τὸ ὄνομά του μὲ ὕμνους αἰδίους εὐχα-
ριστίας. Ἡ ἀνήσυχος λεπτολογία, ἡ ἀτολμος
φρόνησις, προερχομένη ἀπὸ τὰς περιστάσεις
τῆς παρούσης στιγμῆς, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν πρό-
νοιαν τοῦ μέλλοντος, καὶ ἡ ὑποπλοὺς καὶ αὐστηρὰ
παραφυλακὴ τῶν νεωτερισμῶν κυριεύουσι τὸ
πνεῦμα ἐκείνων, ὅσοι κυβερνῶσι τὰς διαφόρους
τῶν ἀνθρώπων πράξεις συνδρομὰς καὶ πε-
ριστάσεις.

§. 33.

Περὶ ἀμαρτημάτων, ὅσα ταρασσουσι τὴν
κοινὴν ἡσυχίαν.

Συγκαταριθμοῦνται τελευταῖον μὲ τὰ ἀμαρτή-
ματα τῆς τρίτης κλάσεως, ὅσα ἐξαιρέτως τα-
ράσσουν τὴν κοινὴν εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν τῶν
πολιτῶν. Τοιαῦτα, παραδείγματός χάριν, εἶναι
οἱ πόρουβοι καὶ αἱ ἀλληλομαχίαι εἰς τὰς δη-
μοσίας ὁδοὺς, διωρισμένας εἰς τὴν ἐμπορίαν καὶ

εἰς τὴν διάβασιν τῶν πολιτῶν, αἱ ἐνθουσιαστικαὶ διδασκαλαί, αἱ ὁποῖαι παροξύνουσι τὰ εὐκίνητα πάθη τοῦ περιέργου λαοῦ, καὶ γίνονται τόσον δραστηριώτεραι, ὅσον εἶναι περισσότερον τὸ πλῆθος τῶν ἀκροατῶν, ἐνδυαμούμεναι πλεόν ἀπὸ τὸν σκοτεινὸν καὶ μυστηριώδη ἐνθουσιασμόν παρ' ἀπὸ τὸν φωτεινὸν καὶ γαληνικὸν ὀρθὸν λόγον, ὁ ὁποῖος ποτὲ δὲν ἐνεργεῖ, ὅταν ᾖται πολυπληθὴς ἢ συνάθροισις τῶν ἀκούοντων.

Τὰ δραστήρια μέσα τοῦ νὰ ἐμποδίσῃται ἡ ἐπικίνδυνος τῶν παθῶν τοῦ κοινῷ λαοῦ σύμπνευσις, εἶναι τὸ νὰ φωτίζονται τὴν νύκτα αἱ ὁδοὶ μὲ δημοσία ἀναλώματα, τὸ νὰ διαμοιράζονται φύλακες εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως, τὸ νὰ μὴ γίνονται αἱ ἀπλαῖ ἡθικαὶ τῆς Ὁρησκείας ὁμιλίας, πλὴν εἰς μόνους τοὺς ἱεροὺς ναοὺς μὲ γαλήνην καὶ ἡσυχίαν, καὶ ὑποκάτω εἰς τὴν προσέλασιν τῆς δημοσίου ἐξουσίας, μήτε αἱ περὶ τῶν ἰδίων καὶ κοινῶν συμφερόντων δημηγορίαι, πλὴν εἰς αὐτὰς τὰς δημοσίους συνελεύσεις, εἰς τὰς συγχλήτους, ἢ ὅπου ἀλλαχοῦ εὐρίσκεται ἡ μεγαλειότης τοῦ Ἡγεμόνος.

Αἰτήκουσιν ἐξαιρέτως ὅλα ταῦτα εἰς τὴν ἀγρυπνον φροντίδα τῆς ἐξουσίας ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουσιν Ἀστυνομίαν. Ἄν ὅμως ὁ Ἀστυνόμος

νόμος ἐνεργῇ αὐτογνωμόνως, καὶ ὅχι κατὰ νόμους σλαβερούς καὶ γνωστούς εἰς ὅλους τοὺς πολίτας, ἤθελεν εὐκολὰ ἀνοιχθῇ ἡ θύρα εἰς τὴν τυραννίαν, ἢ ὁποῖα περιέρχεται πάντοτε τὸν περίβολον τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Οὐδεμίαν ἐξαίρεσιν εὐρίσκω εἰς τὸν γενικὸν τοῦτον κανόνα, « Ἐκαστος πολίτης πρέπει νὰ ἐξεύρῃ πότε » εἶναι ἐνοχος καὶ πότε ἀθῶος ». Ἄν οἱ Κήνοσορες, καὶ ἀπλῶς οἱ αὐτογνωμόνως κυβερνῶντες ἄρχοντες, γίνονται καμμίαν φοράν ἀναγκαῖοι εἰς πολιτικὰς τινὰς κυβερνήσεις, τοῦτο συμβαίνει ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν, ὅχι ἀπὸ τὴν φύσιν αὐτὴν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος. Περισσότεροι πολῖται ἐθυσιάσθησαν εἰς τὴν κρυφὴν τυραννίαν, διὰ τὴν ἀδηλόγητα τῆς ἰδίας αὐτῶν τύχης, παρ' ὅσους ἐθυσίασεν ἡ πᾶνδημος καὶ φανερά σκληρότης, ἢ ὁποῖα κινεῖ τὴν ἀνδρωπίνην ψυχὴν εἰς ἀγανάκτησιν, χωρὶς νὰ τῆς ταπεινώσῃ τὸ φρόνημα. Ὁ ἀληθὴς τύραννος ἄρχεται πάντοτε ἀπὸ τὸ νὰ κατεξουσιάζῃ τὴν ὑπόληψιν, διὰ νὰ ταπεινώσῃ τὴν τόλμην καὶ τὴν ἀνδρείαν, ἥτις γεννᾶται εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὅσάκις φωτίζονται ἀπὸ τὴν ἀληθείαν, ἢ ἐκπυροῦνται ἀπὸ τὰ πάθη, ἢ σκοτίζονται ἀπὸ τὴν ἀγνοίαν τοῦ κινδύνου.

§. 34.

Περὶ Ἀργίας.

Δὲν ὑποφέρουν αἱ φρόνιμοι πολιτικαὶ κυβερνήσεις νὰ βλέπωσι τὴν πολιτικὴν ἀργίαν καθημένον ἀπὸ μίσην τῆς ἐργασίας καὶ τῆς φιλοπονίας. Πολιτικὴν ἀργίαν ὀνομάζω ἐκείνην, ἥτις δὲν συνεργεῖ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν μήτε μὲ τὴν ἐργασίαν, μήτε μὲ τὸν πλοῦτον, ἥτις κερδαίνει πάντοτε, χωρὶς ποτὲ νὰ ζημιούται, τὴν ὁποίαν σέβει ὁ κοινὸς λαὸς μὲ θαυμασμὸν ἡλίδιον, καὶ βλέπει ὁ φρόνιμος μὲ ἀγαπάειν, σπλαγχνιζόμενος ἐκείνους, ὅσοι θυσιάζονται εἰς αὐτήν. Ἐκείνη τέλος πάσῃν, ἥτις μὴν αἰσθανομένη τὸ κέντρον, τὸ ὁποῖον μᾶς διεγείρει εἰς ὅλας τοῦ βίου τὰς πράξεις, ἤγουν τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ φυλάσσωμεν, ἢ νὰ αὐξάνωμεν τὰ πρὸς ζωὴν χρήσιμα, ἀφίνει εἰς τὰ ἰσχυρὰ τῆς ὑπολήψεως πᾶσιν ὅλην αὐτῶν τὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν. Ἡθέλησάν τινες μὲ αὐστηρὰς φανασκίας νὰ συγχύσωσι τὴν βλαβεράν ταύτην ἀργίαν, μὲ τὴν ἀργίαν τοῦ πλούτου, ὁ ὁποῖος εἶναι καρπὸς τῆς φιλοπονίας. Εἰς τοὺς νόμους ὁμως, καὶ ὄχι εἰς τὴν αὐστηράν καὶ περι-

ρισμένην τῶν τοιούτων κρίσιν ἀρετὴν, ἀνήκει νὰ διορίσωσι ποία ἀργία εἶναι ποιῆς ἀξία. Ἀργὸς πολιτικῶς δὲν πρέπει νὰ ὀνομάζεται, ὅστις ἀπολάυει τοὺς καρποὺς τῆς ἀρετῆς, ἢ καὶ τῆς κακίας τῶν ἰδίων αὐτοῦ προγόνων. Ὅστις πωλεῖ εἰς τοὺς φιλοπόνους πτωχοὺς τὸν πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖον ἄρτον διὰ τὰς παρούσας ἡδονὰς, ὅσας λαμβάνει παρ' αὐτῶν. Ὅστις διεγείρει τὸν εἰρηνικὸν καὶ ἀθόρυβον πόλεμον τῆς φιλοπονίας κατὰ τοῦ πλούτου, ἀσυγκρίτως ὠφελιμώτερον παρὰ τὸν ἄδηνον καὶ αἱμαλώδη πόλεμον τῆς βίας καὶ τῆς ἰσχύος. Ἡ τοιαύτη ἀργία γίνεσθαι ἀναγκαῖα καὶ ὠφελίμος, καθ' ὅσον ἡ πολιτικὴ κοινωνία ἐξαπλοῦται, καὶ καθ' ὅσον συστέλλεται ἡ πολιτικὴ διοίκησις, ἀφίνουσα περισσοτέραν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς πολίτας.

§. 35.

Περὶ Ἀυτοχειρίας.

Ἡ αὐτοχειρία φαίνεται νὰ ἴσῃ ἀμάρτημα, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἀρμόζει καμμία κυρίως λεγομένη ποινὴ. Ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη ποινὴ δὲν ἤθελε κολάσει παρὰ τὸ ἀναίσθητον καὶ ψυχρὸν σῶμα τοῦ φονευθέντος, ἢ τοὺς ἀθώους αὐτοῦ

συγγενῆς . Κολάζουσα τὸ νεκρὸν σῶμα , ἡ ποινὴ δὲν θέλει ταραξῆι τοὺς ζῶντας , καθὼς δὲν ἤθελε τοὺς ταραξῆι ἡ μαστίγωσις τινὸς ἀνδριάντος . Κολάζουσα τοὺς ἀθώους , γίνεσθαι ἀδίκος καὶ τυραννική . Διότι ἡ πολιτικὴ τῶν ἀνθρώπων ἰλευθερία ὑποδέτεται ἀναγκαίως τὸ νὰ ἦναι προσωπικαὶ αἱ ποιναί , ἤγουν νὰ μὴν ἐπιβάλλωνται πλὴν εἰς αὐτὸ τοῦ ἀμαρτήσαντος τὸ πρόσωπον . Οἱ ἄνθρωποι εἶναι φυσικὰ φιλόζωοι , καὶ ὅσα τοὺς περικυκλοῦν , ὅλα τοὺς προσκολλῶσιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὴν ζωὴν . Ἡ θελητικὴ τῆς ἡδονῆς εἰκὼν , καὶ ἡ γλυκυλάτη τῶν ἀνθρώπων ἀπάτη , ἡ ἐλπίς , διὰ τὴν ὁποίαν καλαπίνουσι τόσα κακὰ συγκερασμένα μὲ σιλαγμοὺς ἀγαθῶν ὀλίγους , τοὺς πλανῶσι τόσον , ὥστε δὲν εἶναι φόβος , μή πως ἡ ἀτιμωρησία τῆς αὐτοχειρίας αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν αὐτοχείρων . Πείθεται εἰς τὸν νόμον , ὅστις φοβεῖται τὸν πόνον . Ἀλλ' ὁ θάνατος ἀναιρεῖ πᾶσαν αἴσθησιν . Ποία λοιπὸν αἰτία εἶναι ἱκανὴ νὰ κρατήσῃ τὴν ἀπηλπισμένην χεῖρα τοῦ αὐτόχειρος ;

Ὀλιγώτερον κακὸν κάμνει εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν , ὅστις φονεύει ἑαυτὸν , παρ' ὅστις χωρίζεται ζῶν διὰ παντὸς ἀπ' αὐτῆν . Ὁ πρῶτος ἀφίνει καὶ εἰς τὴν πατρίδα ὅλην αὐτοῦ τὴν

περιουσίαν . Ὁ δὲυτερος μεταφέρει καὶ μέρος τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ εἰς τὸν τόπον , ὅπου μετοικίζεται . Μάλιστα , ἐπειδὴ τοῦ ἔθνους ἡ δύναμις συνίσταται ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν , αὐτὸς , μετοικιζόμενος εἰς ἄλλο πλησιόχωρον ἔθνος , προξενεῖ εἰς τὴν πατρίδα διπλάσιον ζημίαν ἀπ' ὅτ' ἤθελε προξενήσῃ , ὅστις ἀπλῶς χωρίζεται ἀπ' αὐτὴν μὲ τὸν φόνον . Ἡ ζήτησις λοιπὸν κατατῆται εἰς τοῦτο , ἂν ἦναι βλαβερὸν , ἢ ἀφέλιμον εἰς τὸ ἔθνος , τὸ νὰ ἀρῇσῃ παρ' αὐτοῦ ἐξουσίαν εἰς ἕκαστον αὐτοῦ μέλος νὰ ἀναχωρῇ ἀπὸ τὴν πατρίδα .

Καίτινας νόμος δὲν πρέπει νὰ δημοσιεύεται , ὅσκις δὲν εἶναι ὠπλισμένος μὲ τὴν ἀναγκαίαν δύναμιν , ἢ ὅσκις ἀκυροῦται ἀπ' αὐτὴν τὴν φύσιν τῶν περιστάσεων . Καὶ , ἐπειδὴ ἡ βασιλεύουσα εἰς τῶν ἀνθρώπων τὰς ψυχὰς ὑπόληψις πείθεται εἰς τοὺς ἐμμέσους καὶ βραδεῖς τύπους , τοὺς ὁποίους προβάλλει εἰς αὐτὴν ὁ Νομοθέτης , καὶ ἀντιστέκει εἰς τοὺς ἀμέσους καὶ βιαίους , διὰ τοῦτο ὅσα ἀνωφελῶς νομοθετοῦνται , ἀπ' οὗ μίαν φορὰν καλαφρονηθῶσι , μεταδίδουν τὴν καταφρόνησιν καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτι τοὺς σωτηριωδεστάτους νόμους , τοὺς ὁποίους παριστάνουσιν ὡς ἐμπόδια , καὶ ὅχι ὡς παρακαταθήκην τοῦ κοινοῦ συμφέροντος . Πρὸς τοῦ-

τοῖς, ἂν αἱ διαθέσεις τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ἦναι (καθὼς εἶπομεν) περιορισμέναι, ὅσον περισσότερο σέβασθῶσιν οἱ ἄνθρωποι τοὺς ἀνωφελῆς νόμους, τόσον ὀλιγώτερον σέβας θέλουν προσφέρει πρὸς τοὺς ἀληθῶς ὠφελίμους. ⁽¹⁰⁾

Ἀπὸ τὸν κανόνα τοῦτον δύναται ὁ φρόνιμος τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας οἰκονόμος νὰ συνάξῃ ὠφελιμὰ τινα συμπεράσματα, τὰ ὅποια ἐγὼ παρατρέχω, διὰ νὰ μὴ μακρύνω κατὰ πολλὰ ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν, ἥτις εἶναι νὰ ἀποδείξω, ὅτι δὲν πρέπει ὁ Νομοθέτης νὰ μεταβάλλῃ εἰς φυλακὴν τὴν πατρίδα. Τοιοῦτος νόμος, ἐπειδὴ μὴτ' ὅλα τῆς ἐπικρατείας τὰ ὅρια δύναται νὰ κλείσῃ, μὴτ' αὐτοὺς τῶν ὀρίων τοὺς φύλακας νὰ φυλάξῃ, ἥθελεν εἶσθαι μάταιος καὶ ἀνωφελής, ἐξω ἂν ἡ ἐπικράτεια χαρίζετ' ἀπὸ τὰς ἄλλας μὲ ὅρη ἄβυσσος, ἢ μὲ θάλασσαν ἀπλευστον. Ἀφ' οὗ μίαν φοράν ἀφήσῃ τις τὴν πατρίδα του, καὶ μεταφέρῃ ὅλα του τὰ ὑπάρχοντα, δὲν εἶναι πλέον δυνατόν νὰ κολασθῇ. Καὶ τὸ νὰ τὸν κολάσῃ τις πρὸ τοῦ φύγει, ἥθελεν εἶσθαι τὸ αὐτὸ καὶ τὸ νὰ κολάξῃ τὴν προαίρεσιν, καὶ ὅχι τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων, τὸ νὰ καλὰ δουλῶν τὴν θέλησιν, ἥτις εἶναι δύναμις τῆς ψυχῆς παιτὰ πᾶσιν ἐλευθέρᾳ ἀπὸ τὴν δεισπολίαν τῶν ἀνθρώπων νόμων.

Ὡς αὐτως ἀδύνατον εἶναι εἰς τὸν νόμον νὰ κολάσῃ τὸν φυγάδα μὲ τὴν δήμευσιν τῶν ὑπαρχόντων, ὅς' ἀφήκεν εἰς τὴν πατρίδα. Διότι ὅχι μόνον ἔχει τὸν τρόπον νὰ ἀποφύγῃ τὴν ποινὴν ταύτην, παραδίδων κρυφίως εἰς κανένα ἀπὸ τοὺς συμπολίτας τὰ ἴδια κλήματα (τὸ ὅποῖον ὁ νόμος δὲν δύναται νὰ ἐμποδίσῃ, χωρὶς νὰ βιάσῃ τυραννικῶς τὰ πρὸς ἀλλήλους τῶν πολιτῶν συναλλάγματα), ἀλλὰ πρὸς τούτοις διότι ὁ τοιοῦτος νόμος ἤθελε βλάψῃ κατὰ πολλὰ τὴν ἀμοιβαίαν μεταξὺ τῶν Ἑθνῶν ἐμπορίαν. Ἐὰν οἱ νόμοι κολάσωσι τὸν φυγάδα, ἀφ' οὗ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του, θέλουσιν οὕτως ἐμποδίσαι τὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ, τὸ ὅποῖον ἔπαθεν ἡ πατρίς, ἀναγκάζοντες τοὺς φυγάδας νὰ μὴν ἐπιστρέψωσι πλέον. Ἐπειδὴ ἡ ἀπαγόρευσις αὐτῇ τοῦ νὰ μὴν ἀφήσῃ τις τὴν πατρίδα ἀρκεῖ νὰ αὐξήσῃ εἰς τοὺς πολίτας τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ τὴν φύγῃ, καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ξένους νὰ τὴν κατοικήσωσι.

Τί πρέπει νὰ συλλογισθῇ τις περὶ τοιαύτης πολιτικῆς κυβερνήσεως, ἥτις δὲν ἔχει μέσον ἄλλο παρὰ τὸν φόβον, διὰ νὰ κρατήσῃ τοὺς πολίτας εἰς τὴν πατρίδα, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ μόνη ἡ φύσις τοὺς προσκολλᾷ διὰ τὰς προλήψεις τῆς παιδικῆς ηλικίας; Ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος τοῦ νὰ προ-

σηλώσῃ τις τοὺς πολίτας εἰς αὐτὴν εἶναι τὸ γὰρ αὐξήσῃ τὴν κατὰ μέρος εὐδαιμονίαν ἑκάστου. Καθὼς χρειασιῇ πᾶσα πολιτεία γὰρ σπουδάζῃ, ὅσον εἶναι δυνατόν, γὰρ ὑπερβάλλῃ τὰς ἄλλας κατὰ τὴν ἐμπορίαν, ὡσαύτως συμφέρι εἰς αὐτὴν τὸ γὰρ ἦναι οἱ πολῖται τῆς εὐδαιμονίσ-
τεροι παρὰ τοὺς πολίτας τῶν πλησιοχώρων Ἑθῶν. Ἀλλ' ἡ εὐδαιμονία αὕτη δὲν γιγνᾶται ἀπὸ τὰς ἡδονὰς τῆς τρυφῆς καὶ τῆς πολυτε-
λείας, μ' ὅλον ὅτι ἡ πολυτελεία, ἐμποδίζουσα τὸν πλούτον γὰρ συσσωρεύει εἰς τὰς χεῖρας ὀλίγων τινῶν, γίνεται ἀναγκαία θεραπεία τῆς ἀνισότητος τῶν πολιτῶν, ἡ ὁποία αὐξάνει κατ' ὅσον αὐξάνει τὸ Ἑθνος *. Τὰ κατὰ τοῦ πλού-

* Ὅσαις τὰ ὅρια τινὲς ἐπικρατείας ἐκτείνονται περισσό-
τερον ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων, ἡ πολυτελεία βεβη-
τὴν τυραννίαν *. Καὶ τὸ αἴτιον εἶναι, ὅτι ὅσοι εἶναι περισ-
σότεροι σκορπισμένοι, καὶ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων οἱ κάτκει, τόσον ὀλιγώτερον εἶναι φιλοπονοί, καὶ ὅτι ὅσοι ὀλιγώτεροι εἶναι εἰς αὐτοὺς ἡ φιλοπονία, τόσον περισσότερον ὑπέκεινται οἱ πτωχοὶ τοὺς πλουσίους, ἀπὸ τῶν ὑπὸ τῆς ἀλαστονικῆς πολυτελείας ζῶσι, καὶ τόσον δυσκολώτερον δύναται τὰ ἐνυθῶσι κατὰ τῶν τυράννων οἱ τυραννεύμενοι *. Οἱ δυνατοὶ καὶ πλούσιοι ἀπολαύουσιν ἑυκολώτερον ἀπὸ τοὺς ὀλίγους παρ' ἀπὸ τοὺς πολ-
λοὺς τὰς τιμὰς, τὰς προσκυθήσεις, τὸ εἶδός καὶ τὴν ὑπόστασιν, μὴ τὰ ὅποια ὅλα γίνεται πλέον αἰσθητὸν τὸ διάστημα, τὸ ὅποιον τοὺς χωρίζει ἀπὸ τοὺς ἀδυνάτους καὶ πτωχοὺς. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι τόσον πλέον ἐλεύθεροι, ὅσον ὀλιγώτερον παρα-
τηροῦνται εἰς ἀπὸ τὸν ἄλλον, καὶ τόσον ὀλιγώτερον παρα-
του

του καὶ τῆς πολυτελείας ἔχουσι τοῦτο τὸ ἄτο-
πον, ὅτι ἡ ἀπόλαυσις αὐτῶν, μ' ὅλον ὅτι γίνεται διὰ μέσου πολλῶν ἀνθρώπων, ἀρχεται ὁμως ἀπὸ ὀλίγων, καὶ κατατρεῖ εἰς πολλὰ ὀλίγους. Καὶ οἱ περισσότεροι, μετέχοντες ἐλά-
χιστον μέρος ἀπ' αὐτὰ, ἔχουσι πάντοτε πα-
ροῦσαν τῆς ἰδίας αὐτῶν δυστυχίας τὴν αἴσθη-
σιν, ἀγκαλὰ δυστυχίας, ἥτις δὲν εἶναι πραγμα-
τικὴ, ἀλλὰ γιγνᾶται μᾶλλον ἀπὸ τὴν σύγκρισιν τῆς ἰδίας αὐτῶν τύχης πρὸς τὴν τύχην τῶν ἄλλων.

Ἀπὸ τὴν προσωπικὴν λοιπὸν ἑκάστου ἀσφά-
λειαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, περιορισμένην ἀπὸ μόνους

τηροῦνται, ὅσον εἶναι περισσότεροι τὸν ἀριθμὸν. Ἐξ ἱνα-
τίας, ὡς αἰεὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων ἐκτείνεται περισσότερον ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ἐπικρατείας, ἡ πολυτελεία γίνεται ἐμπε-
δισμένη τῆς τυραννίας. Διότι θαρρύνει καὶ βεβητὴν τὴν φιλο-
πονίαν, καὶ αὐξάνει τὴν ἐνέργειαν τῶν ἀνθρώπων, διότι τὸ ἐργόχειρον τοῦ πτωχοῦ προσφέρει εἰς τὸν πλούσιον το-
σάυτης διαφέρει ἡδονὰς καὶ εὐχρηστίας, ὥστε τὸν ἀναγ-
κάζει γὰρ ἀφήσῃ τὴν πολυτελείαν τῆς ἐπιδείξεως, ἡ ὁποία ἔκαμνε τοὺς πτωχοὺς γὰρ αἰσθάνεσθαι περισσότερον τὴν εἰς τοὺς πλουσίους ὑπόστασιν. Ἐκ τούτου ἀκολουθεῖ, ὅτι εἰς τὰς εὐρυχώρους, ἀλλ' ἀδυνάτους καὶ ὀλιγαριθμούς ἐπι-
κρατείας, ἡ πρὸς ἐπίδειξιν πολυτελεία (ἔξω ἂν ἄλλα αἴτια δὲν ἐμποδίσῃ τοῦτο τὸ ἀποβλέπωμα) ὑπερβάλλει τὴν περὶ τὰ χρήσιμα πολυτελείαν, καὶ ὅτι ἐξ ἱνατίας εἰς τὰς μικράς, ἀλλὰ πολυαριθμούς ἐπικρατείας, ἡ περὶ τὰ χρήσιμα πολυτελεία σμικρύνει κατ' ἑκάστην τὴν πρὸς ἐπίδειξιν πολυτελείαν.

τούς νόμους, γεννᾶται, καὶ εἰς αὐτὰς ἐπιστηρίζεται, ἢ εὐδαιμονία τῶν πολιτῶν. Μὲ αὐτὰς αἱ ἡδο-
ναι τῆς πολυτελείας θέλουν πολλαπλασιάσει
τὸν ἀριθμὸν τῶν πολιτῶν, καὶ χωρὶς αὐτῶν
θέλουν χρηματίζει ὄργανα τῆς τυραννίας. Καθὼς
τὰ γενναιότερα θηρία, καὶ τὰ πλέον ἐλεύθερα
πέφιντ' αὐτοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀφύγουν εἰς τὰς
ἐρημίας καὶ εἰς τὰ ἀπρόσιτα δάση, καὶ ἀφίπνουν
εἰς τὸν ἐπίβουλον τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀνθρώ-
πων τὰς καρποφόρους καὶ τερπνὰς πεδιάδας,
ὡσαύτως φεύγουσι καὶ αὐτὰς τὰς ἡδοτάς οἱ
ἄνθρωποι, ὅταν τὰς διαμοιράζωσιν αἱ χεῖρες
τῆς τυραννίας.

Ἄν ἀδίκος καὶ ἀνωφελὴς ἀπειδείχθῃ ὁ νόμος,
ὁ ὁποῖος ἀναγκάζει τὸν πολίτην νὰ μὴν εἰς
τὴν πατρίδα του, ὡς εἰς φυλακὴν, ἐξ ἴσου
ἀδίκος καὶ ἀνωφελὴς εἶναι ὁ νόμος ὁ κολάζων
τὴν αὐτοχειρίαν. Ἄν αὕτῃ κολάζεται ὡς ἀμάρ-
τημα ἀπὸ τὸν Θεόν, ὅστις μόνος ἔχει τὴν
ἐξουσίαν νὰ κολάζῃ καὶ μετὰ θάνατον, ὅχι
διὰ τοῦτο πρέπει νὰ κολάζεται καὶ ἀπὸ τοὺς
ἀνθρώπους, μάλιστα ἐπειδὴ ἡ ποινὴ ἐπιβάλλ-
εται ὅχι εἰς τὸν ἐνόχον, ἀλλ' εἰς τὴν ἀθώαν
αὐτοῦ συγγένειαν. Ἄν ἴσως μὲ εἴπῃ τις,
ὅτι ἡ ποινὴ αὕτῃ δύναται μ' ὅλον τοῦτο νὰ
ἐμποδίσῃ τοὺς ζῶντας νὰ φοιήσωσιν αὐτοῖς

ἑαυτοὺς, ἀποκρίνομαι, ὅτι δὲν θέλει κρατηθῇ
ἀπὸ τοὺς πλέον μακρυσμένους καὶ ὀλιγώτερον
δραστικούς λογισμούς περὶ συγγενείας, ἢ τέ-
κνων, ὅστις ἀταράχως ἀφίνει τὴν παρούσαν ζωὴν
καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, καὶ μισεῖ τόσον τὸν
ἐπὶ γῆς βίον, ὥστε νὰ προκρίνῃ τὴν αἰώνιον
δυστυχίαν.

§. 36.

Περὶ ἀμαρτημάτων, τῶν ὁποίων ἡ
ἀπόδειξις εἶναι δύσκολος.

Εἶναι τινὰ ἀμαρτήματα συχνὰ εἰς τὴν πολι-
τικὴν κοινωνίαν, καὶ μ' ὅλον τοῦτο δυσἀπό-
δεικτα. Τοιαῦτα εἶναι ἡ Μοιχεία, ἡ Παιδερασία,
καὶ ἡ Βριφοχτορία.

Τῆς μοιχείας τὸ ἀμάρτημα, πολιτικῶς θεω-
ρούμενον, γεννᾶται ἀπὸ δύο αἰτίας· Ἀπὸ τοὺς
εὐμεταβλήτους καὶ κακοὺς τῶν αἰθρώπων νόμους,
καὶ ἀπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἐκείνην κλίσιν καὶ ἐφολ-
κὴν *, μὲ τὴν ὁποίαν φέρονται οἱ ἄνδρες

* Ὁμοιάζει ἡ ἰσχυρὰ αὕτη μὲ τὴν φυσικὴν βαρύτητα
τὴν κινῶσαν τὸ Σύμπαν· Ἐλαττοῦται, καθὼς ἡ βαρύτης,
κατὰ λόγον τοῦ διαστήματος, καὶ προσδιορίζει ὅλας σχεδὸν
τῆς φύξης τὰς κινήσεις, ἐν ὅσῳ μένει ἡ ἰσχύρις αὐτῆς,
καθὼς ἡ βαρύτης προσδιορίζει ὅλας τὰς κινήσεις τοῦ σώ-

πρὸς τὰς γυναῖκας, καθὼς αἱ γυναῖκες πρὸς τοὺς ἀνδρας.

Ἄν ἦτον ὁ λόγος μου πρὸς Ἐΐτη στερημένα τοῦ Φωλὸς τῆς Ὀρησκείας, ἤθελα εἰπεῖν, ὅτι εἶναι πρὸς τούτοις μεγάλην διαφορὰ μετὰ τοῦτου καὶ τῶν ἄλλων ἀμαρτημάτων. Ἡ μοιχεία γεννᾶται ἀπὸ τὴν καλῶς χρῆσιν τῆς σλαφείας καὶ κοινῆς ὅλων τῶν ἀνθρώπων χρείας, ἢ ὁποία εἶναι ἀρχαιοτέρα, ἢ μάλλον εἰπεῖν μήτηρ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Τὰ δὲ λοιπὰ ἀμαρτήματα, ὀλέθρια ἐξ ἐναντίας εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, γεννῶνται πλεον ἀπὸ πάθη προσωρινὰ παρ' ἀπὸ φυσικὴν χρείαν. Ὅσοι ἀνέγνωσαν τὴν ἱστορίαν, καὶ ἐξέτασαν ἀκριβῶς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, συμπεραίνουν, ὅτι ἡ φυσικὴ αὕτη χρεία εἶναι εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ κλίμα μία ποσότης πάντοτε ἴση.¹⁰³ Καὶ ἂν αὐτὸ ᾖναι ἀληθές, ἀνωφελεῖς, ἢ μάλλον εἰπεῖν, ὀλέθριοι εἶναι ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ νόμοι καὶ ὅλαι αἱ συνήθειαι, τῶν ὁποίων σκοπὸς ἤθελεν εἶσθαι νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ποσότητα ταύτης τῆς χρείας. Διότι ἄλλο δὲν ἤθελεν κατορθώσῃ

ματος. Διαφέρει ἐξ ἐναντίας ἀπὸ τὴν βαρύτητα κατὰ τοῦτο, ὅτι ἡ μὲν βαρύτης ἐλαττοῦται ἀναλόγως μὲ τὰ ἐμπόδια, ἡ δὲ μετὰ τὸν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἰσοκρῆ αὐξάνει, ὡς ἐπὶ τὸ πλεονεξον, καὶ δυναμοῦται, καθ' ὅσον αὐξάνουσι τὰ ἐμπόδια.

παρὰ τὸ νὰ βαρύνωσι μέρος τῶν πολιτῶν μετὰς ἰδίας καὶ ἀλλοτρίας χρείας. Φρόνιμοι ἐξ ἐναντίας ἤθελεν εἶσθαι ἐκεῖνοι οἱ νόμοι, ὅσοι ἀκολουθοῦντες, διὰ νὰ εἰπῶ ὅπως, τὴν καταφορικὴν τοῦ ποταμοῦ ῥύσιν, ἤθελεν διαμερίσει τὴν ὅλην ποσότητα τῆς φυσικῆς ταύτης χρείας εἰς πολλὰς ἴσας μικρὰς μερίδας, ὡς εἰς τόσους ῥύακας, ἱκανοὺς νὰ ἐμποδίσῃ καὶ τὴν ξηρασίαν καὶ τὴν πλημμύραν. Τόσον θέλουν εἶσθαι πιστότεροι πρὸς ἀλλήλους οἱ γαμικῶς ἐνωμένοι, ὅσον ἐυκολώτεροι καὶ περισσότεροι γίνονται οἱ γάμοι. Ἀλλ' ὅταν κάμνωσι τοὺς γάμους αἱ κατὰ διαδοχὴν προλήψεις, καὶ τοὺς συγκροτῇ, ἢ τοὺς ἐμποδίσῃ, καθὼς θέλει, ἢ πατρικὴ ἐξουσία, τότε ἡ φιλογυνία διασπᾷ κρυφίως τοὺς γαμικοὺς δεσμοὺς, καταφρονοῦσα τὴν ἀγοραίαν καὶ κοινὴν Ἡθικὴν, ἢ ὁποία καταγίνεται εἰς τὸ νὰ στιλιτεύῃ τὰ ἀποτελέσματα, καὶ νὰ συγχωρῇ τὰς αἰτίας. Ἀλλ' ὅμως δὲν ἔχει χρείαν τοιούτων στοχασμῶν, ὅστις ζῇ εἰς τὴν ἀληθῇ Ὀρησκείαν, ἢ ὁποία ἔχει μεγαλύτερα βοηθήματα διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ὁρμὴν τῶν φυσικῶν ἀποτελεσμάτων.

Τὸ ἀμαρτήμα τῆς μοιχείας εἶναι τόσον ὀλιγοχρόνιον, τόσον κρυμμένον ὑποκάτω εἰς τὸ κάλυμμα, μὲ τὸ ὅποῖον αὐτοὶ οἱ

νόμοι τὸ ἀναγκάζουν νὰ σκιπάζεται (κάλυμμα ἀναγκαῖον , ἀλλ' ἀσθενὲς , ἐπειδὴ αὐξάνει ἀντὶ τοῦ νὰ ἐλαττώσῃ τὸ κάλλος τοῦ ὑποκειμένου) , καὶ τῆς* πράξεως αὐτῆς οἱ καιροὶ τόσοι εὐκολοί , τὰ δὲ ἐπακολουθήματα τόσοι ἀμφίβολοι , ὥστε* εἶναι εὐκολώτερον εἰς τὸν νομοθέτην νὰ τὸ ἐμποδίσῃ παρὰ νὰ τὸ διορθώσῃ. Εἶναι κατὰ γενικὸς οὗτος , ὅτι ἡ ποινὴ γίνεται μᾶλλον ἐρεθισμὸς εἰς ἐκείνα τὰ ἀμαρτήματα , ὅσων ἡ φύσις εἶναι νὰ μένωσιν , ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον , ἀτιμωρήτα. Ἰδιὸν εἶναι τῆς ἡμετέρας φαντασίας τὸ νὰ ἐρεθίζεται περισσότερο καὶ νὰ παροξύνεται ἀπὸ τὰς δυσκολίας , ὅσας αὐταὶ δὲν ὑπερβάλλουσι τὸ δραστικὸν τῆς ψυχῆς ἐκάστου. Αἱ δυσκολίαι αὐξάνουσι τὸ κάλλος τοῦ ἀντικειμένου , διότι ἐμποδίζουν τὴν ἀσφατοῦ φαντασίαν νὰ πλανᾶται μακρὰν ἀπ' αὐτὸ , καὶ τὴν ἀναγκάζουν νὰ θεωρῇ καὶ νὰ ἐξετάζῃ μὲ περισσολέραν ἀκρίβειαν ὅλας αὐτοῦ τὰς σχέσεις. Ἐκ τῆς ἐξετάσεως ταύτης ἡ ψυχὴ προσκολλᾶται περισσότερο εἰς τὰ τερπνὰ τοῦ ἀντικειμένου μέρη , πρὸς τὰ ὅποια ἐκ φύσεως κλίνει , παρὰ εἰς τὰ λυπηρὰ καὶ ὀλέθρια , τὰ ὅποια μισεῖ καὶ ἀποσπρέφει .

Ἡ παιδιδασκαλία , ἥτις κολάζεται τόσοι

αὐστηρῶς ἀπὸ τοὺς νόμους , καὶ ὑποβάλλεται τόσῳ εὐκολᾷ εἰς τὰς βασάνους , αἱ ὅποια νικῶσι πολλάκις καὶ αὐτὴν τὴν ἀθωότητα , ἐξηννήθη ὅχι τόσο ἀπὸ φυσικὴν χρεῖαν τοῦ ἀκωνήτου καὶ ἐλευθέρου ἀνθρώπου , ὅσον ἀπὸ τὰ πάθη , τὰ ὅποια βασανίζουν τὸν δουλωμένον εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν ἀνθρώπου. Αὐτὸ εἶναι ἀποτέλεσμα ὅχι τόσο τῆς πλησμονῆς τῶν ἡδονῶν , ὅσον τῆς κακῆς ἀνατροφῆς , ἡ ὅποια μὲ πρόφασιν τοῦ νὰ κάμῃ τοὺς ἀνθρώπους χρῆσιμους εἰς τοὺς ἄλλους , τοὺς κάμνει ἀχρήστους εἰς ἑαυτοὺς , συκαθροίζουσα τὴν θερμὴν καὶ ζίουσαν νιότην μακρὰν ἀπὸ τὰς γυναῖκας εἰς τὰ κοινοβία , ὅπου ὅλη τῆς φύσεως ἡ δύναμις δαπανᾶται χωρὶς ἀφέλειαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους , καὶ ταχύνει πρὸ τοῦ καιροῦ τὸ γῆρας.

Ὡσαύτως ἡ βρεφοκτονία εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀφύκτου ἀνάγκης , εἰς τὴν ὅποιαν εὐρίσκειται ἡ ἀπαληθεύσα , ἡ βιασθεύσα γυνή. Ἀναγκαζομένη νὰ ἐκλέξῃ τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἀτιμίαν , ἢ τὸν θάνατον τοῦ βρέφους , τὸ ὅποιον δὲν αἰσθάνεται τὴν σλέρησιν τῆς ζωῆς , προκρίνει τὴν βρεφοκτονίαν ἀπὸ τὴν καλαισχύνην , εἰς τὴν ὅποιαν ἐξ ἀνάγκης μέλλει νὰ πέσῃ καὶ αὐτὴ καὶ ὁ δυστυχὲς αὐτῆς καρπός. Προσφυέστερον ἄλλο μέσον τοῦ νὰ ἐμποδίσῃ τις τὸ ἀμάρτημα τοῦτο

δὲν εἶναι παρὰ τὸ νὰ ὑπερασπίζῃ μὲ νόμους
δραστηκοὺς τὴν ἀδυναμίαν ἐναντίον τῆς τυραν-
νίας, ἢ ὅποια ἀγαπᾷ νὰ μεγαλύνῃ τὰ κακὰ,
ὅσα δὲν δύναται νὰ σκεπασθῶσι μὲ τὸ κά-
λυμμα τῆς ἀρεῆς.

Ὁ σκοπὸς μου εἶναι, ὅχι νὰ σμικρύνω τὴν
δικαίαν ἀποστροφήν καὶ φρίκην, τὴν ὅποیان γι-
γνώσκει τὰ ἀμαρτήματα ταῦτα, ἀλλὰ νὰ δείξω
μόνον τὰς πηγὰς, ἀπὸ τὰς ὁποίας προέρχονται,
καὶ νὰ συνάξω ἀπὸ τὰ προειρημένα τὸ γενικὸν
τοῦτο συμπέρασμα, « Δὲν εἶναι δικαία (τὸ
» ὅποῖον θέλει νὰ εἰπῇ, δὲν εἶναι ἀναγκαία)
» ἡ ποινὴ τινὸς ἀμαρτήματος, ἐν ὅσῳ ὁ νόμος
» δὲν μέλει χειρίσθῃ, διὰ νὰ τὸ ἐμποδίσῃ,
» τὸ προσφυέστερον ἀπ' ὅλα τὰ μίσα, ὅσα
» εἶναι δυνάτεια εἰς τὴν παρούσαν τοῦ Εἴθους
» κατὰσταςιν ».

§. 37.

Περὶ εἰδους τινὸς ἐξαιρέτου
ἀμαρτημάτων. 106

Θέλει παρατηρήσει ὁ ἀναγνώστης, ὅτι δὲν
ἐλάλησα περὶ ἐκείνον τοῦ ἀμαρτήματος, τὸ
ὅποῖον κατέκλυσε τὴν Εὐρώπην μὲ ἀνθρώπινα
αἵματα,

αἵματα, καὶ ἀνῆψε τοσαύτας ὀλεθρίους πυράς.
Εἰς αὐτὰς ἐπάνω κατεφλέγοντο ζῶντες ἄνθρω-
ποι, καὶ ἐγίνοντο εἰς τοῦ τυφλοῦ λαοῦ τὰς
αἰσθήσεις θέαμα τερπνόν, καὶ γλυκύτατον
ἄκουσμα, αἱ συγκεχυμένα κραυγαί, ἐξερχόμε-
ναι μὲ τὸν πυκνωμένον καπνὸν ἀπὸ τὰ καιό-
μενα τῶν ἀθλίων σώματα. Ἀλλ' οἱ φρόνιμοι
θέλουν εὐκόλα καταλάβει, ὅτι ὁ τόπος καὶ ὁ
αἰὼν, εἰς τοὺς ὁποίους ζῶ, καὶ αὐτὴ πρὸς τού-
τοις ἡ ὑπόθεσις δὲν μὲ συγχωροῦν νὰ ἐξελά-
σω τὴν φύσιν τοῦ ἀμαρτήματος τούτου. Εἴξω
τῆς ὑποθέσεώς μου, καὶ κατὰ πολλὰ διεξο-
δικὸν ἤθελεν εἶσθαι νὰ ἀποδείξω, ἐναντίον
εἰς τὸ παράδειγμα πολλοτάτων Εἴθων, πό-
σον εἶναι ἀναγκαία εἰς τὴν πολιτείαν ἡ παν-
τελής ὁμοφροσύνη τῶν πολιτῶν. Πόσον εὐκό-
λως αἱ διάφοροι δόξαι, καὶ ἂν δὲν ἤθελαν
διαφέρει ἡ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην, πλὴν μὲ
λεπτοτάτας, σκοτεινὰς καὶ ἀκαταλήπτους εἰς
τὸν ἀνθρώπινον νοῦν διαφορὰς, δύνανται μ'
ὅλον τοῦτο νὰ ταραξώσι τὴν κοινὴν εἰρήνην, ὅσα-
κις ἡ μία δὲν κυριεύει ὅλας τὰς ἄλλας. Πό-
σον εἶναι πολὺ πλοκος ἡ φύσις τῶν δοξῶν καὶ
τῶν ὑπολήψεων, εἰς τρόπον, ὥστε, ἐν ὅσῳ τινὲς
ἀπ' αὐτὰς σαφηνίζονται μὲ τὴν ἀλληλομαχίαν,
καὶ ἡ στεριούνται ὡς ἀληθεῖς, ἢ ὡς ψευδεῖς

καταφρονούνται, ἄλλα, ὀλιγώτερον σταθεραὶ καὶ βίβαιαι, ἔχουσι χρεῖαν δυνάμεως καὶ προστάσεως. Πόσον ἀναγκαῖον εἶναι, τέλος πάντων, νὰ ἐξουσιάζωνται τῶν ἀνθρώπων τὰ πνεύματα, μὴ ὅλον ὅτι ἡ τοιαύτη ἐξουσία φαίνεται μισκίῃ καταδυναστίᾳ, ἀναγκάζουσα τοὺς ἀνθρώπους νὰ γίνωνται ὑποκρίται, καὶ νὰ ἀχρειοῦνται παντάπασιν, καὶ εἶναι ἐναντία εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς φιλαδελφίας, τὴν ὁποίαν διδάσκουν ὁ φυσικὸς λόγος καὶ ἡ ὑπερσέβαστος Θρησκεία. Ὅλα τὰυτα, ἀγχαλὰ παράδοξα, πρέπει νὰ λογίζωνται ὡς ἐναρξῶς ἀποδεδειγμένα, καὶ συμφέροντα εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἂν εὐρεθῇ νόμιμος ἐξουσία δυνατὴ νὰ τὰ καθορθώσῃ. Εἶναι μόνον ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ λόγος μου περὶ τῶν πολιτικῶν ἀμαρτημάτων, ὅσα γεννῶνται ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινον φύσιν, καὶ ἀπὸ τὴν παράβασιν τοῦ πολιτικοῦ συναλλάγματος, καὶ ὅχι περὶ τῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἀμαρτιῶν, τῶν ὁποίων καὶ αὐταὶ αἱ κοσμικαὶ ποιναὶ πρέπει νὰ διορίζωνται μὲ κατόπιν διαφόρους ἀπὸ τοὺς κανόνας τῆς περιορισμένης φιλοσοφίας.

§. 38.

Περὶ πηγῶν τινῶν, ἀπὸ τὰς ὁποίας προέρχονται πολλὰ σφάλματα καὶ πολλαὶ ἀδικίαι τῆς νομοθεσίας. Καὶ πρῶτον περὶ ψευδῶν ἐννοιῶν ὠφελείας.

Πηγὴ ἀδικιῶν καὶ σφαλμάτων γίνονται αἱ ψευδεῖς περὶ ὠφελείας ἐννοιαί, τὰς ὁποίας ἔχουσιν οἱ νομοθέται. Ψευδὴ ὠφελείας ἐννοιαν ἔχει, ὅστις προσέχει περισσότερον εἰς τὰ μερικὰ παρὰ εἰς τὰ κοινὰ ἄτοπα, ὅστις θέλει νὰ ἐξουσιάζῃ τὰ φρονήματα τῶν ἀνθρώπων ἀντὶ τοῦ νὰ τὰ διεγείρῃ, ὅστις τολμᾷ νὰ ὑποθέσῃ τὸν ὀρθὸν λόγον εἰς τὴν ἰδίαν του θέλησιν. Ψευδὴ ὠφελείας ἐννοιαν ἔχει, ὅστις παραβλέπει μυρίας ἀληθεῖς ὠφελείας διὰ τὸν φόβον ἑνὸς αὐτοῦ, ἢ πολλὰ μικροῦ, ἢ παντελοῦς ἀνυπάρκτου, ὅστις ἤθελεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸ πῦρ, διὰ τὸν φόβον τῶν πυρκαϊῶν, καὶ τὸ ὕδωρ, διὰ τὸν κίνδυνον τοῦ πνιγμοῦ, ὅστις δὲν θεραπεύει τὰ κακὰ πλὴν μὲ τὴν ἀνατροπὴν πολλῶν καλῶν. Ἀπὸ

τοιαύτας ψευδεῖς ἐννοίας ἐγενήθη, παραδείγματος χάριν, ὁ νόμος, ὅστις ἀπαγορεύει τὴν ὀπλοφορίαν. Αὐτὸς δὲν ἀφαιρεῖ τὰ ὄπλα πλὴν ἀπ' ἐκείνους μόνους, ὅσοι δὲν κλίνουσιν εἰς τὰς κακουργίας. Δίῃσι ὅσοι τολμοῦν τὰ ἀθετήσωσι τοὺς πλείον ἱεροὺς καὶ ἀξιολόγους τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας νόμους, πῶς θέλουν σεβασθῇ νόμους εὐτελεῖς, ὑπαγορευομένους ἀπὸ αὐτογιάμιστα ἐξουσίαν; Ἡ παράβασις τῶν τοιούτων νόμων ἔυκολα φύγει τὴν ποινὴν, ἢ δὲ ἀκριβὲς αὐτῶν τήρησις ἀναιρεῖ τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν, ἀγαπητὴν εἰς ἕκαστον πολίτην, ἀγαπητὴν εἰς τὸν σοφὸν Νομοθέτην, καὶ ὑποβάλλει τοὺς ἀθώους εἰς ὅλας ἐκείνας τὰς ἐπιπρείας, τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ πάσχωσιν οἱ κακοῦργοι. Οἱ τοιοῦτοι νόμοι βλάπτουν τοὺς προκαλουμένους, καὶ ὠφελοῦν τοὺς προκαλουντας εἰς μάχην, καὶ, ἀντὶ τοῦ νὰ ἐλαττώσωσιν, αὐξάνουν τὸν ἀριθμὸν τῶν φόνων μὲ τὴν περισσοτέραν ἔυχολίαν, τὴν ὁποίαν εὐρίσκουν οἱ κακοὶ νὰ πειράζωσι τοὺς ἀόπλους παρὰ τοὺς ὀπλισμένους. Οἱ τοιοῦτοι ψοφοδεεῖς, καὶ ὄχι καλυπτικοὶ τῶν ἀμαρτημάτων νόμοι, γεννῶνται ἀπὸ τοὺς θορυβώδεις τύπους μερικῶν τινῶν πράξεων, καὶ ὄχι ἀπὸ λελογισμένην

σκέψιν τῆς βλάβης καὶ τῆς ὠφελείας γενικοῦ τινὸς ψηφίσματος. Ψευδὴ ὠφελείας ἐννοίαν ἔχει, ὅστις ζητεῖ νὰ δώσῃ εἰς συνάθροισιν αἰσθητικῶν ὄντων τὴν τάξιν καὶ τὴν συμμετρίαν, τῆς ὁποίας εἶναι δεκτικὴ ἡ ἄψυχος καὶ ἀναίσθητος ὕλη μόνη, ὅστις παραβλέπει τὰς παρούσας ἰσχυρὰς ἀφορμὰς, μόνας ἱκανὰς νὰ ἐνεργήσωσι σταθερῶς εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ πλήθους, καὶ μεταχειρίζεται τὰς μακρυσμένας, τῶν ὁποίων οἱ τύποι εἶναι ἀνίσχυροι καὶ προσωρινοί, ἔξω ἂν ἡ δύναμις τῆς φαντασίας ἦναι τόσον ὑπερβολικὴ (καὶ τοιαύτη σπανίως εὐρίσκεται εἰς τοὺς ἀνθρώπους), ὥστε νὰ μεγαλύνῃ καὶ αὐτὰ τὰ πλείον μακρυσμένα ἀντικείμενα. Ψευδὴ, τέλος πάντων, ὠφελείας ἐννοίαν ἔχει, ὅστις προσέχει εἰς τὰ ὀνόματα τῶν πραγμάτων, καὶ ὄχι εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα, καὶ χωρίζει τὸ κοινὸν ἀπὸ τοῦ κατὰ μέρος ἐκάστου συμφέρον.

Διαφέρει κατὰ τοῦτο ἡ φυσικὴ ἀπὸ τὴν πολιτικὴν τοῦ ἀνθρώπου κατάστασιν, ὅτι ὁ ἄγριος τῆς φύσεως ἄνθρωπος δὲν βλάπτει τοὺς ἄλλους παρὰ τόσον μάγον, ὅσον ἀρκεῖ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὠφέλειαν. Οἱ δὲ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν εὐρισκόμενος ἄνθρωπος παρακινεῖται συχνὰ ἀπὸ τοὺς κακοὺς νόμους νὰ βλάπῃ

τούς ἄλλους, χωρὶς αὐτὸς νὰ ἀπολάυῃ καμμίαν ὠφέλειαν ἀπὸ τοῦτο. Φοβίζει καὶ καλαπλήττει τὰς ψυχὰς τῶν δούλων ὁ Τύραννος· Ἀλλ' ὁ φόβος οὗτος ἀντανακλώμενος ἐπιστρέφει μὲ μεγαλειέραν δύναμιν, διὰ νὰ βασανίζῃ τὴν ψυχὴν τοῦ τυράννου. Ὅσον πλέον περιωρισμένος εἰς ὀλίγους εἶναι ὁ φόβος, τόσον ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνος γίνεται εἰς ἐκεῖνον, ὅστις τὸν μεταχειρίζεται ὡς ὄργανον τῆς εὐδαιμονίας του. Ἀλλ' ὅσον εἶναι περισσότερον δημόσιος, ἤγουν ὅσον αὐξάνει τῶν φοβουμένων ὁ ἀριθμὸς, τόσον εἶναι εὐκολώτερον νὰ εὐρεθῇ μεταξὺ τοσούτων ἀνθρώπων κανεὶς ἀνόητος, ἢ ἀπελπισμένος, ἢ τολμηρὸς πανουργός, ἱκανὸς νὰ παρακινήσῃ τοὺς ἄλλους νὰ ὑπερητήσωσι τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ τέλη του, καὶ νὰ διεγείρῃ εἰς τὰς ψυχὰς των πᾶσι τόσον ἀπατηλότερα, ὅσον ὁ κίνδυνος τῆς ἐπιχειρήσεως διαμερίζεται εἰς περισσοτέρους, καὶ ἡ ἀγάπη τῆς ζωῆς ἐλαττοῦται ἀπὸ τὴν αἴσθησιν τῆς ἰδίας αὐτῶν δυστυχίας. Τοῦτο εἶναι τὸ αἷτιον, διὰ τὸ ὁποῖον αἱ ἀδικίαι γεννῶσι νέας ἄλλας ἀδικίας, καὶ τὸ μῖσος γίνεσθαι μονιμώτερον παρὰ τὴν ἀγάπην, καθ' ὅσον ἐνδυναμῶνται μὲ τὴν συνέχειαν ἐκείνων τῶν πράξεων, αἱ ὁποῖαι ἐξασθενίζουν τὴν ἀγάπην.

§. 39.

Περὶ τοῦ πνεύματος τῆς συγγενείας.

Αἱ ὀλέθριαι αὗται τῶν νόμων ἀδικίαι ἐκρίθησαν εὐλογοὶ καὶ ἀπ' αὐτοὺς προσέτι τοὺς πλέον σοφοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐπράχθησαν εἰς τὰς πλέον ἐλευθέρας Δημοκρατίας, διότι ἐθεώρησαν τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ὡς ἔνωσιν διαφόρων οἰκῶν ἢ συγγενειῶν, καὶ ὅχι ὡς ἔνωσιν πολλῶν μερικῶν ἀνθρώπων. Ἀς ὑποθέσωμεν, παραδείγματος χάριν, τὸν ἀριθμὸν τινὸς Ἑθνους, ἑκατὸν χιλιάδας ἀνθρώπων, διηρημένας εἰς εἴκοσι χιλιάδας οἰκῶν, καὶ εἰς ἑκάστον οἶκον πέντε πρόσωπα, συναριθμοῦντες καὶ τὸν οἰκοδεσπότην, ὁ ὁποῖος παριστάνει τὸν οἶκον ἢ τὴν συγγένειαν. Ἐὰν ἡ πολιτικὴ κοινωνία συγκροτηθῇ κατ' οἴκους, τὸ Ἑθνος θέλει περιέχει εἴκοσι μόνον χιλιάδας πολιτῶν, καὶ ὀγδοήκοντα χιλιάδας δούλων· Ἐὰν συγκροτηθῇ κατὰ πρόσωπα, τὸ Ἑθνος θέλει περιέχει ἑκατὸν χιλιάδας πολιτῶν, ὅλων ἐλευθέρων. Ἀπὸ τὴν κατ' οἴκους πολιτικὴν ἔνωσιν γεννᾶται Δημοκρατία, συνδεμένη ἀπὸ εἴκοσι χιλιάδας μικρῶν Μοναρ-

χιῶν. Ἀλλ' ὅταν ἡ πολιτικὴ ἔνωσις γίνηται κατὰ πρόσωπα, τὸ φρόνημα τῆς ἐλευθερίας λάμπει ὄχι μόνον εἰς τὰς πλατείας τῆς πόλεως, καὶ εἰς τὰς δημοσίους τῶν πολιτῶν συνελεύσεις, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς κατὰ μέρος τοὺς οἴκους, ὅπου οἱ ἄνθρωποι ἀπολαύουσι τὸ περισσότερον μέρος τῆς ἰδίας εὐδαιμονίας, ἢ κακοδαιμονίας. Ἐπειδὴ οἱ νόμοι καὶ τὰ ἥθη τοῦ ἔθνους γεννῶνται ἀπὸ τὰς καθημερινὰς ψυχικὰς διαθέσεις καὶ φρονήματα τῶν μελῶν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ὅταν αὕτη συγκροτῇται κατ' οἴκους, τὸ πνεῦμα τῆς μοναρχίας, ἥγουν τὸ πνεῦμα τῶν οἰκοδισποτῶν, θέλει εἰσελθεῖ ἀνεπαίσθητως καὶ εἰς αὐτὴν τὴν δημοκρατίαν, διότι δὲν ἐμποδίζεται, πλὴν ἀπὸ μόνην τὴν ἀλληλομαχίαν τῶν κατὰ μέρος συμφερόντων εἰς ἑκαστον οἰκοδισπότην. Ἐξ ἐναντίας, ὅταν ᾖται συγκροτημένη κατὰ πρόσωπα, τὸ πνεῦμα τῆς μοναρχίας, θέλει ἐμποδίζεσθαι ἀπὸ τὰ φρονήματα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσονομίας, ῥιζομένα εἰς ὅλων τῶν πολίτων τὰς καρδίας. Τὸ πνεῦμα τῆς συγγενείας εἶναι φυσικὰ λιπιολόγον, καὶ καταγίνεται εἰς εὐτελῆ καὶ μικρὰ πράγματα. Τὸ πνεῦμα τῆς Δημοκρατίας, ὀδηγούμενον ἀπὸ γενικὰς ἀρχὰς, συνάγει ἀπὸ τὰ πράγματα γενικοὺς κανόνας ὠφελίμους εἰς τὸ

περισσότερον

περισσότερον μέρος τῶν πολιτῶν. Εἰς τὴν κατ' οἴκους ἔνωσιν, τὰ τέκνα μένουσιν ὑποκάτω εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατρὸς, ἐν ᾧ ὅσω ζῇ, καὶ δὲν ἀποκλῶσι, πλὴν μετὰ τὸν θάνατόν του, πολιτικὴν ζωὴν, ὑποκειμένην ἀμέσως εἰς τοὺς νόμους. Αὐτὰ συνειδισμένα, ὅταν ᾖσαν εἰς τὴν ἀκμὴν καὶ ῥώμην τῆς ἡλικίας (ἥγουν ὅταν ἔτι τὰ πάθη δὲν ἐχαλινούνητο ἀπὸ τὸν φόβον τῆς πείρας, τὸν ὅπολον ὀνομάζουν σωφροσύνην), γὰρ φοβῶνται, καὶ γὰρ κλίνωσι τὸν αὐχένα, πῶς εἶναι δυνατόν γὰρ νικήσωσι τὰ ἐμπόδια, ὅσα προβάλλει κατὰ τῆς ἀρετῆς ἢ κακίας, ὅταν φθάσωσιν εἰς τὴν ἄτονον καὶ παρακμάζουσαν ἡλικίαν, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ἄνθρωποι φεύγουν τὰς γενναίας καὶ ἀνδράδεις μελαβολὰς τῆς διαγωγῆς τόσον περισσότερον, ὅσον ὀλιγώτερον ἐλπίζουν γὰρ τρυγήσωσι τοὺς καρπούς;

Ὅταν ἡ πολίτεια ᾖται συγκροτημένη κατὰ πρόσωπα, τῶν κατὰ μέρος οἰκῶν, ἢ συγγενειῶν ἢ ἔνωσις εἶναι συναλλάγματος, καὶ ὄχι βιασμένης ὑπόταξης ἀποτέλεσμα. Καὶ τὰ τέκνα, ὅταν φθάσωσιν εἰς ἐκείνην τὴν ἡλικίαν, ἢ ὁποία τὰ ἐλευθερώνει ἀπὸ τὴν φυσικὴν εἰς τοὺς γονεῖς ὑπόταξιν (ἥτις ἦτον ἀναγκαία ἕως τότε, καὶ διὰ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἡλικίας, καὶ διὰ τὴν χρείαν τῆς ἀνατροφῆς καὶ προστάσεως),

Ψ

ἐφ' ἧς ἐκείνη

γίνοιται μέλη ἐλεύθερα τῆς πολιτικῆς κοινότητος, μήτε ὑποτάσσονται πλεόν· εἰς τὸν οἰκοδεσπότην, πλεὺν καθὼς ὑποτάσσονται οἱ ἐλεύθεροι αἰθροῦται εἰς τὴν πολιτικὴν κοινότητα, ἥνουν τόσον μόνον, ὅσον χρεῖα εἶναι διὰ τὰ συμμερίζονται τὰς ἀφελείας τῆς κοινότητος. Ὅταν ἡ πολιτεία ᾖ συγκροτημένη κατ' οἴκους, τὰ τέκνα, ἥνουν τὸ περισσότερον καὶ ἀφελιμώτερον μέρος τοῦ ἔθνους, ὑποτάσσονται κατὰ πάντα εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῶν πατέρων ἐξουσίαν. Ὅταν ᾖ κατὰ πρόσωπα, ἄλλος δεσμός δὲν τὰ συνδέει μὲ τὸν πατέρα, πλεὺν ὁ ἱερὸς καὶ ἀδιάσπαστος ἐκεῖνος δεσμός τῆς φύσεως, ὅστις ἀναγκάζει καὶ τὰ δύο μέρη τὰ βοηθῶσιν ἀλλήλους, καὶ τὰ τέκνα τόσον περισσότεροι, ὅσον εὐγνωμονέστερα χρειαζοῦνται εἶναι πρὸς τοὺς γονεῖς διὰ τὰς παραλαβούσας ἐνέργειας. Διασπᾶται ὁ δεσμός οὗτος, ὅχι τόσον ἀπὸ τὴν κακίαν τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, ὅσον ἀπὸ τὴν ἀνδραποδῶδη ὑποταγήν, τὴν ὁποίαν προτάσσουσιν οἱ νόμοι.

Ἀπὸ τὴν μιᾶς τῶν νόμων τῆς συγγενείας καὶ τῶν νόμων τῆς πολιτείας ἀνίσταται ταύτην ἀναβλύζουσαν, ὡς ἀπὸ πηγὴν ἀνεξάντλητον, πολλὰ ἀλλὰ ἀνίσταται ἀναμύσει τῶν κατ' οἴκους ἡθῶν καὶ τῶν δημοσίων ἡθῶν, καὶ ἐπομένως διεγεί-

ρεῖται εἰς τὴν ψυχὴν ἐκάστου πολίτου πόλεμος ἀκατάπαυστος. Ἡ κατ' οἴκους ἡθικὴ ἐμπνέει ὑποταγήν καὶ φόβον. Ἡ δὲ δημοσιος ἡθικὴ, ἐλευθερίαν καὶ θάρσος. Ἡ πρώτη μᾶς διδάσκει νὰ περιορίζωμεν τὴν ἐνέργειάν εἰς ὀλίγους τινας χωρὶς ἐκούσιον ἐκλογὴν. Ἡ δευτέρα, νὰ ἐνεργετῶμεν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ πρώτη μᾶς ἀναγκάζει νὰ θυσιάζομεθα ἀδιακόπως εἰς τὸ εἶδωλον ὀνομαζόμενον συμφέρον τῆς συγγενείας, μ' ὅλον ὅτι πολλάκις ἡ τοιαύτη θυσία δὲν ἀφελεῖ καίνα τῆς συγγενείας. Ἡ δευτέρα μᾶς διδάσκει νὰ ζῴμεν ἕκαστος τὸ ἴδιον συμφέρον, ἀλλὰ χωρὶς τοῦ νὰ βλάπτωμεν τοὺς νόμους, καὶ μᾶς διεγείρει πολλάκις εἰς τὸ νὰ θυσιάζομεθα εἰς τὴν πατρίδα, προβάλλουσα τὸν ἐνθουσιασμόν, ὡς προηγούμενον τῆς θυσίας βραβεῖον. Αἱ τοιαῦται καὶ τοσαῦται ἀνίσταται παρακινεῖ τοὺς ἀνθρώπους νὰ καθαφρονῶσι τὴν ἀρετὴν, μὴ δυτάμενοι νὰ τὴν διακρίνωσι, διὰ τὸ μῆκος τοῦ διαστήματος, τὸ ὅποῖον σκολίζει, καθὼς τὰ φυσικὰ, οὕτω καὶ τὰ ἡθικὰ ἀνίσταται. Ὡς ποσάκις ὁ ἀνθρώπος, ἀνιστορούμενος τὰς παρελθούσας αὐτοῦ πράξεις, ἐκπλήττειται, ὅτι ἐπλανήθη ἀπὸ τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς!

Καθ' ὅσον ἡ πολιτικὴ κοινότης πολλαπλα-

σιάζεται, ἕκαστον αὐτῆς μέλος γίνεσθαι μικροτέρα μερὶς τοῦ ὅλου, καὶ τὸ δημοκρατικὸν φρόνημα ἐξασθενεῖ καὶ σμικρύνεται ἀναλόγως, εἰάν ὁ Νομοθέτης δὲν φρονίσῃ γὰρ τὸ ἐνδυναμώσῃ. Καθὼς τὰ ἀνθρώπινα σώματα, ὡσαύτως καὶ αἱ πολιτικαὶ κοινωνίαι, ἔχουσιν ὅρια, ἐπέκεινα τῶν ὁποίων δὲν ἔμπορουν γὰρ ἐκλιθεῖσι, χωρὶς σύγχυσιν τῆς πολιτικῆς εὐταξίας. Φαίνεται, ὅτι ἡ αἰσθητικὴ δύναμις ἐκάστου πολίτου τόσον ἐλαττοῦται καὶ συστέλλεται, ὅσον ἐκλείνει ἢ ἐπικράτεια, τῆς ὁποίας εἶναι μέλος, καὶ τόσον ἀυξάνει τὸ ἀνάπαλιν, ὅσον εἶναι μικρότερα ἢ ἐπικράτεια. Διότι, εἰάν καὶ αἱ δύο ἤϋξανον κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ἤθελε καὶ αὐτὸ τὸ καλὸν, τὸ γιννηθεῖν ἀπὸ τούτων ὀρθοὺς νόμους, κάμει δύσκολον εἰς τοὺς νόμους τὴν ἐμπόδισιν τῶν ἀμαρτημάτων. Οὐδὲν αὐξάνει ὑπέρμετρα καὶ ἐξαπλοῦται ἡ Δημοκρατία, δὲν δύναται γὰρ ἀποφύγειν τὴν τυραννίαν, πλὴν εἰάν διαιρεθῇ εἰς πολλὰς μικρὰς συμμαχικὰς καὶ μετ' ἀλλήλων ἐνωμένας Δημοκρατίας. Ἀλλὰ τίς ἤθελεν εἶσθαι ἱκανὸς γὰρ καθορθοῦσθαι τοιοῦτον ἔργον; Δικτάτωρ αὐτογνώμων, προικισμένος μὲν τὴν μεγαλοψυχίαν τοῦ Σύλλα, καὶ μὲν τοσαύτην εὐφυΐαν εἰς τὸ γὰρ οἰκοδομῇ, ὅσπιν ἐκεῖνος εἶχεν εἰς τὸ γὰρ κατασφρέφῃ. Οἱ

τοιοῦτος, εἰάν ᾗται φιλόδοξος, θέλει ἀποκλήσει δόξαν αἰώνιον. Ἐάν ᾗται φιλόσοφος, τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ αἱ ἐυλογίαι θέλουν τοῦ παρηγορήσει τὴν ἀποβολὴν τῆς ἐξουσίας, ἢ μὴτε θέλει ποσῶς φροντίσει, εἰάν ἤθελεν, ἢ ὄχι, φανῇ ἀχάριστοι.

Ὅσον ἐξασθενοῦν αἱ ψυχικαὶ διαθέσεις, αἱ ὁποῖαι μᾶς προσκολλῶσιν εἰς τὸ ἔθνος, τόσον ἐνδυναμοῦνται αἱ διαθέσεις πρὸς τὰ ἀντικείμενα, ὅσα μᾶς περικυκλοῦσι. Καὶ διὰ τοῦτο ὑποκάτω εἰς τὸν ζυγὸν τῆς τυραννίας αἱ πρὸς ἀλλήλους φιλίαι γίνονται τόσον μονιμώτεραι, ὅσον ὁ ζυγὸς εἶναι βαρύτερος. Εἰς τοιαύτην περίσσειαν αἱ κοινότεραι, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν αἱ μόναι τοῦ ἔθνους ἀρεταί, εἶναι αἱ μέτρια ἀρεταί, ὅσαι περάττονται κατ' οἴκους καὶ ἀναμίσσον ἐκάστης συγγενείας. Ἀπὸ τοῦτο δύναται πᾶς ἕνας γὰρ συμπεράνει πόσον ἦσαν μικρὰ καὶ περιορισμένα τῶν περισσοτέρων Νομοθετῶν τὰ πνεύματα.

Περὶ τοῦ Δημοσίου Θησαυροῦ.

Ἦτον καιρὸς, ὅποτεν ὅλαι σχεδὸν αἱ ποιναι ἦσαν χρηματικαί. Τῶν πολιτῶν τὰ ἀμαρτήματα ἐγίνοντο τρόπον τινὰ κληρονομία πατρικὴ τοῦ Ἡγεμόνος, καὶ τὰ κατὰ τῆς κοινῆς ἀσφαλείας τολμήματα ἔτρεφον τὴν πολυτέλειαν τῶν δυνατῶν. Ὅθεν ἐσύμφερεν εἰς αὐτοὺς τοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς κοινῆς ἀσφαλείας τὸ νὰ τάρσσειαν ἢ κοινὴ ἀσφάλεια. Διὰ τοῦτο ἐγίνοντο αἱ χρηματικαὶ ποιναι τοσαῦται δίκαια πολιτικά μεταξὺ τοῦ δημοσίου θησαυροῦ, ὅσας τὰς ἐπέβαλλε, καὶ τῶν ἐγκαλούμενων, οἱ ὅποιοι κατεδικάζοντο νὰ τὰς πληρώωσι. Ἦσαν αὐταὶ δίκαια πλέον ἰδιωτικά παρὰ δημόσιοι, ἐπειδὴ ἔδιδον εἰς τὸν δημόσιον θησαυρὸν δικαίωμα διάφορον παρὰ τὸ δικαίωμα τὸ διδόμενον ἀπὸ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς δημοσίου καὶ κοινῆς ἀσφαλείας, καὶ ἐπέβαλλον εἰς τὸν ἐγκαλούμενον ποινὰς διαφόρους παρὰ τὰς ποινὰς, τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ ὑποφέρῃ διὰ μόνην τὴν ἀνάγκην τοῦ παραδείγματος. Ὁ κριτὴς ἐγίνετο συνήγορος τοῦ δημοσίου θησαυροῦ, καὶ ὅχι ἐξε-

τασίης τῆς ἀληθείας ἀπροσωπόληπτος, φορολόγος τῶν χρημάτων τοῦ Γαζοφυλακίου, καὶ ὅχι ὑπηρετὴς καὶ ὑπερασπιστὴς τῶν νόμων. Ἀλλ' ἐπειδὴ κατ' ἐκεῖνο τὸ σύστημα, τὸ νὰ ὁμολογήσῃ τις ἑαυτὸν ἐνοχον ἦτον τὸ αὐτὸ καὶ τὸ νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι εἶναι ὀφειλέτης τοῦ δημοσίου θησαυροῦ, εἰς ἄλλο δὲν ἀπέβλεπεν ἢ δίκην, πλὴν εἰς τὸ νὰ ἀναγκάσῃ τὸν ἐγκαλούμενον νὰ κάμῃ τοιαύτην ὁμολογίαν, ὁποία ἐμελλε νὰ ὠφελήσῃ, καὶ ὅχι νὰ βλάβῃ τὸν δημόσιον θησαυρὸν. Καὶ ἀπὸ τοῦτο προέρχεται, ὅτι καὶ ἕως τῆς σήμερον ἡ ὁμολογία τοῦ ἀμαρτήματος εἶναι ὁ κατ' αὐτὸ σκοπὸς ὅλων τῶν ἐγκληματικῶν δικῶν. Διότι διαμένουσιν ἔτι τὰ ἀποτελέσματα πολλῶν καιρῶν καὶ ἀφ' οὗ παύσονται τὰ αἷτια. Διὰ τοῦτο ὁ ἐγκαλούμενος, ἐν ὅσῳ ἐπιμένει εἰς τὴν ἄρνησιν τοῦ ἀμαρτήματος, καὶ ἂν ἤθελεν ἀποδειχθῇ ἀπὸ ἄλλα σημεῖα ἀαντιρρήτως ἐνοχος, κολάζεται μὲ ποινὴν μετριώτεραν ἀπ' ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἤθελε πάθει, ἂν ὠμολόγῃ τὸ ἀμάρτημα. Μήτε ὑποβάλλεται εἰς τὰς βασάνους καὶ σιρεβλώσεις διὰ νὰ φανερώσῃ ἄλλα ἀμαρτήματα ὁμοειδῆ μὲ τὸ ἀποδειχθὲν ἀμάρτημα, τὰ ὁποία εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ ἐπραξῇ, ἂν δὲν ὁμολογήσῃ πρῶτον ἐκεῖνο, περὶ τοῦ ὁποίου ἐγκαλεῖται. Ἀλλ' ἀφ' οὗ μίαν φοράν κάμῃ

τὴν ὁμολογίαν τοῦ πταίσματος, ὁ κριτὴς γίνεται κύριος τοῦ σώματος τοῦ ἐνόχου, καὶ τὸ βασανίζει μὲ μεθοδικὰς σιρεβλώσεις, διὰ τὰ ἀπολαύσῃ ἀπ' αὐτὸ, ὡς ἀπὸ γῆν καρποφόρον, ὅσον περισσότερον κέρδος δύναται. Ἀφ' οὗ τὸ ἀμάρτημα ἀποδειχθῇ, ἡ ὁμολογία τοῦ ἐνόχου γίνεται ἀπόδειξις ἀναντίρρησης, ἡ ὁποία, διὰ τὰ ἦναι ὀλιγώτερον ὑποπίλος, ἀπαίτεται μὲ τὸ μέσον τῆς σιρεβλώσεως καὶ τοῦ πόνου, ὥσῳ δὲν ἦναι ἱκανὴ τὰ καλαδικάσῃ τὸν ἐνοχὸν μήτ' αὐτὴ ἡ ὁμολογία, τὴν ὁποίαν κάμνει ἕξω τῆς δίκης, ἥσυχος καὶ ἐλεύθερος ἀπὸ τὸν φόβον τῆς βασανιστικῆς ἐξετάσεως.

Ἀποκλείονται ἀπὸ τὰς δίκας αἱ ἐξιλάσεις καὶ οἱ ἔλεγχοι, ὅσοι σαφηνίζουν μὲν τὴν πρᾶξιν, ἀλλὰ βλάπτουν τὸν δημόσιον θησαυρόν. Καὶ ἂν καμμίαν φορὰν δὲν ὑποβάλλεται εἰς βασανιστήρια ὁ ἐγκαλούμενος, τοῦτο γίνεσθαι, ὅχι διότι σπλαγχνίζονται τὴν ἀθλιότητα καὶ ἀδυναμίαν του, ἀλλὰ διὰ τὰ φυλαχθῶσι τὰ δικαιώματα τοῦ Γαζοφυλακίου, πράγματος ἀνυποστάτου, καὶ κατ'ἐπίνοιαν ὄντος, τὸ ὅποσον εἶναι τὴν σήμερον ἀκατανόητον. Οἱ Δικαστὴς γίνεται ἐχθρὸς τοῦ ἐγκαλουμένου, ἤγουν ἀνθρώπου δυστυχοῦς, ὅστις ὑποφέρει τὰ δεισμὰ, τὰς βασάνους, τὴν ἀνχηρότητα τῆς φυλακῆς, καὶ

καὶ τυραννεῖται πρὸς τούτοις καὶ ἀπ' αὐτὴν τοῦ μέλλοντος τὴν ἀθλιότητα. Δὲν ἐξετάζει, ἂν ἀληθῶς ἐπράχθῃ τὸ ἀμάρτημα, ἀλλ' ἐπιθυμεῖ τὰ τὸ εὖρη εἰς τὸν ἐγκαλούμενον, καὶ τὸν παγιδεύει μὲ διαφόρους τρόπους, φοβούμενος μὴν ἀπαληθῇ, ἂν δὲν τὸν ἀποδείξῃ ἐνοχόν, καὶ χάσῃ τὴν ὑπόληψιν τῆς ἀναμαρτησίας, τὴν ὁποίαν οἱ ἄνθρωποι φαντάζονται τὰ ἔχωσιν εἰς ὅλα τὰ πράγματα. Δίδεται εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ δικαστοῦ τὸ τὰ διορίσῃ τὰ σημεῖα, ὅσων εἶναι χρεῖα εἰς φυλάκωσιν τινὸς πολίτου, καὶ ὁ ἐγκαλούμενος, διὰ τὰ ἀποδειχθῇ ἀθῶος, πρέπει πρῶτον τὰ κολασθῇ ὡς ἐνοχός. Τοιαύτη δίκη δὲν εἶναι ἐξέτασις τοῦ ἐγκλήματος, ἀλλὰ φανερός πόλεμος κατὰ τοῦ ἐγκαλουμένου. Καὶ μ' ὅλον τοῦτο τοιοῦτος εἶναι, κατὰ τὸν δέκατον ὀγδοὺν αἰῶνα, εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν σοφισμένην Εὐρώπην, τοῦ δικάζειν ὁ τρόπος. Ἀγνοεῖται σχεδὸν ἀκόμη ἡ ἀληθὴς διαδικασία, ἤγουν ἡ ἀπροσπαθὴς ἐξέτασις τοῦ ἐγκλήματος, τὴν ὁποίαν ὁ ὀρθὸς λόγος παραγγέλλει, οἱ σιρατιώτικοι νόμοι φυλάττουν, καὶ αὐτὴ ἡ Ἀσιανὴ τυραννία μεταχειρίζεται εἰς ἀδιαφόρους καὶ ἀτράχους τινὰς περιστάσεις. Οἱ ἐτυχεῖς ἡμῶν ἀπόγονοι δὲν θέλουν βέβαια πιστεύσει τὴν πολύπλοκον τοσούτων παραδόξων ἀτοπημάτων

σειράν· Μόνοι τοῦ τότε καιροῦ οἱ φιλόσοφοι, ὀδηγούμενοι ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν εἰδησιν, θέλουν κρίνει πιθανὴν τὴν ὑπαρξιν τοῦ σημερινοῦ ἐγκληματικοῦ συστήματος.

§. 41.

Τρόποι τοῦ ἐμποδίζειν τὰ ἀμαρτήματα.

Ωφελιμώτερον εἶναι τὸ νὰ ἐμποδίζονται παρὰ τὸ νὰ κολάζωνται τὰ ἀμαρτήματα. Τῶν ἀμαρτημάτων ἡ ἐμπόδισις πρέπει νὰ ᾖ ὁ ἐξαίρετος σκοπὸς πάσης ὁρθῆς νομοθεσίας, ἡ ὁποία εἶναι τέχνη τοῦ νὰ φέρῃ τις τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸν μέγιστον βαθμὸν τῆς εὐδαιμονίας, ἢ καὶ εἰς τὸν ἐλάχιστον τῆς κακοδαιμονίας, ἐπειδὴ συγκερασμένα μὲ τὰ κακὰ εἶναι τὰ ἀγαθὰ τῆς παρούσης ζωῆς. Ἀλλ' ὅμως οἱ τρόποι, τοὺς ὁποίους ἕως τῆς σήμερον μετεχειρίσθησαν οἱ ἄνθρωποι, διὰ νὰ ἐπιλύχωσι τὸν σκοπὸν τοῦτον, εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σφαλεροὶ καὶ ἐναντίοι εἰς αὐτόν. Ἀδύνατον εἶναι νὰ φέρῃ τις τὴν πολυθόρυβον τῶν ἀνθρώπων ἐνέργειαν εἰς γεωμετρικὴν τάξιν, ὥστε νὰ μὴ εὕρίσκειται εἰς αὐτὴν οὐδεμία σύγχυσις, ἢ ἀτα-

μαλία. Καθὼς οἱ σλαβεροὶ καὶ ἀπλούστατοι τῆς φύσεως νόμοι δὲν ἐμποδίζουν τὴν ἀνάμалον κίνησιν τῶν Πλανητῶν, ὡσαύτως μὴτε τῶν ἀνθρώπων οἱ νόμοι δύναται νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἀταξίαν καὶ σύγχυσιν, αἱ ὁποῖαι γεννῶνται ἀπὸ τοὺς ἀπείρους καὶ ἀλληλομάχους ἐφελκυσμούς τῆς ἡδονῆς καὶ τοῦ πόνου. Καὶ ὅμως τοῦτο σπουδάζουν νὰ κατορθώσωσιν οἱ μικροὶ καὶ περιορισμένοι νόμοι, ὅταν ἔχωσιν εἰς χεῖρας τὴν ἐξουσίαν. Ὅστις ἀπαγορεύει πολλὰς πράξεις ἀδιαφόρους, δὲν ἐμποδίζει τὰ ἀμαρτήματα, ὅσα ἀπ' αὐτὰς εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ γεννηθῶσι, ἀλλ' αὐξάνει μὲ ἄλλα νέα ἀμαρτήματα τῶν ἀμαρτημάτων τὸν ἀριθμὸν, καὶ μεταβάλλει, ὡς ἤθελε τὸν δόξει, τὰς ἐννοίας τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας, τὰς ὁποίας ἐδιδάχθημεν ὡς αἰωνίως ἀμεταβλήτους. Δυστυχέστερα παρὰ τὴν ἡμετέραν ἄλλη κατάστασις δὲν ἤθελεν εὐρεθῇ, ἂν ἔπρεπε νὰ ἀπέχωμεν ἀφ' ὅλα, ὅσα δύναται νὰ μᾶς παρακινήσωσιν εἰς ἀμάρτημα. Ἐπρεπε, διὰ νὰ φύγωμεν ὅλας τῶν ἀμαρτημάτων τὰς ἀφορμὰς, νὰ στερηθῶμεν καὶ αὐτὰς τὰς αἰσθήσεις. Ἀσυγκρίτως ὀλιγώτερα εἶναι τὰ αἷτια, τὰ ὁποῖα μᾶς παρακινοῦν εἰς τὴν πράξιν τῶν ἀληθινῶν ἀμαρτημάτων, ἀφ' ὅσα μᾶς παρακινοῦν εἰς τὸ νὰ

πράττωμεν τὰς ἀδιαφόρους ἐκείνας πράξεις, τὰς ὁποίας οἱ κακοὶ νόμοι ὀνομάζουσι ἀμαρτήματα. Καὶ ἂν τὰ ἀμαρτήματα γίνωνται τόσον πιθανώτερα, ὅσον εἶναι περισσότερα τὰ αἷτια, τὰ ὁποῖα μᾶς παρακινοῦν εἰς αὐτὰ, φανερόν εἶναι, ὅτι ὅσῃς πολλαπλασιάζει τὰ ἀμαρτήματα, αὐξάνει ἐν ταύτῳ καὶ τὴν πιθανότητα τῆς πράξεως αὐτῶν. Οἱ περισσότεροι νόμοι δὲν εἶναι παρὰ προνόμια μερικῶν τινῶν ἀνθρώπων, ἤγουν φόρος, τὸν ὁποῖον πληρώνουσιν οἱ πολλοὶ πρὸς ὠφελειαν ὀλίγων τινῶν.

Θέλεις γὰρ ἐμποδίσῃς τὰ ἀμαρτήματα; Νομοθέτει νόμους ἀπλοῦς καὶ σαφεῖς. Ἐίωσον ὅλην τοῦ ἔθνους τὴν δύναμιν εἰς τὸ γὰρ τοὺς ὑπερασπίξῃ, καὶ μὴν ἀφήσῃς εἰς κἀνένα τὴν ἐξουσίαν τοῦ γὰρ τοὺς παραβαίνειν. Ἀς προσλατέωσιν οἱ νόμοι σου ὅλους γενικῶς τοὺς πολίτας, καὶ ὅχι τὰς διαφόρους κλάσεις τῶν πολιτῶν. Ἀς μὴ φοβῶνται παρὰ μόνους τοὺς νόμους οἱ πολῖται. Ὁ φόβος τῶν νόμων εἶναι σωτήριος. Ἀλλ' ὁ φόβος, μὲ τὸν ὁποῖον φοβεῖται τὸν συμπολίτην ὁ πολίτης, γίνεται περὶ πολλῶν ἀμαρτημάτων ὀλέθριος. Εἶναι φυσικὰ αἱ δουλωμένα ψυχὰι πλείον φιλήδονοι, πλείον ἄσωτοι, πλείον σκληραὶ, παρὰ τὰς ψυχὰς τῶν ἐλευθέρων. Οἱ ἐλεύθεροι καταγίνονται εἰς

τὰς ἐπιστήμας, ἐξετάζουσι τοῦ ἔθνους τὰ συμφέροντα, ἔχουσι πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν παραδείγματα μεγάλα, τὰ ὁποῖα μιμοῦνται. Οἱ δοῦλοι, ἀρκούμενοι εἰς τὸ σήμερον, ζητοῦν μὲ τὸν θόρυβον τῆς ἀσωτίας γὰρ λησμονήσωσι, καὶ πρὸς ὀλίγον, τὴν ἐξουδένωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται. Ὅντες συνειθισμένοι εἰς τὴν ἀδηλότητα τῆς ἐκβάσεως παντὸς πράγματος, νομίζουν ἀμφίβολα καὶ αὐτὰ τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων τὰ ἐπακολυθήματα. Καὶ ἡ ἀμφιβολία ἐξάπτει περισσότερον τὸ πάθος, τὸ ὁποῖον τοὺς παρακινεῖ εἰς τὰς κακίας.

Εἰ ἂν ᾖναι τὸ ἔθνος νωθρόν, διὰ τὴν φύσιν τοῦ κλίματος, ἡ ἀδηλότης τῶν νόμων τὸ κάμνει νωθρότερον καὶ πλείον ἀναίσθητον. Εἰ ἂν ᾖναι φιλήδονον, ἀλλ' εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐνεργὸν καὶ δραστήριον, διαμερίζει τὴν ἐνέργειάν του εἰς ἀπείρους μικρὰς καὶ δολοπλόκους φαρτρίας, αἱ ὁποῖαι σπείρουσι εἰς τὰς καρδίας τῶν πάντων τὴν ὑπόψιν, καὶ κάμνουσι τοὺς ἀνθρώπους γὰρ νομίζωσι φρόνησιν, τὴν προδοσίαν καὶ τὴν ὑπόκρισιν. Εἰ ἂν ᾖναι ἀνδρεῖον καὶ ῥωμαλέον, ἡ ἀδηλότης τῶν νόμων πάυει τέλος πάντων, ἀφ' οὗ γενήσῃ πολλὰς κλονήσεις καὶ μεταβάσεις ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας εἰς τὴν δουλείαν, καὶ ἀπὸ ταύτην πάλιν εἰς τὴν ἐλευθερίαν.

Θέλεις νὰ ἐμποδίσῃς τὰ ἀμαρτήματα ; Φώτισον τὴν ἐλευθερίαν μὲ τὰς ἐπιστήμας. Ὅσον αὐταὶ ἐξαπλοῦνται καὶ διαδίδονται εἰς περισσοτέρους, τόσον ἐλαττοῦνται τὰ κακὰ, ὅσα εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ γεννηθῶσιν ἀπ' αὐτάς, καὶ πολλαπλασιάζονται τὰ καλὰ. Ὁ τολμηρὸς πλάνος (ὅστις δὲν εἶναι ποτὲ μικρὸς ἄνθρωπος) προσκυνεῖται ἀπὸ τὸν ἀμαθῆ καὶ χυδαῖον λαόν, ἀλλὰ περιπαίζει ἀπὸ τοὺς σοφισμένους ἀνθρώπους. Αἱ ἐπιστήμαι εὐκαλύνουσι τὰς συγκρίσεις τῶν πραγμάτων, πολλαπλασιάζουσι τοὺς τρόπους τοῦ θεωρεῖν αὐτὰ, καὶ μετριάξουσι τὰ φρονηματὰ τῶν ἀνθρώπων, διότι ἕκαστος, βλέπων εἰς τοὺς ἄλλους τὰς αὐτὰς ἐπιθυμίας, προσμένει ἀπ' αὐτοὺς καὶ τὰς αὐτὰς ἀντιστάσεις. Ὅταν τῶν ἐπιστημῶν τὸ φῶς λάμπῃ θαυσιλῶς εἰς ὅλον τὸ ἔθνος, ἐπιστομίζει καὶ ὑποφαντικὴ ἀμαθία, τρέμει ἐμπροσθεν αὐτῶν ἡ ἀδικος ἐξουσία, καὶ δὲν μένει, πλὴν μότῃ τῶν νόμων ἡ δύναμις ἀμετακίνητος. Διότι ὅλοι οἱ σοφισμένοι ἄνθρωποι ἀγαπῶσι τὰς σαφεῖς καὶ ὠφελίμους συνθήκας τῆς κοινῆς ἀσφαλείας, συγκρίνοντες ἕκαστος τὴν μικρὰν καὶ ἀνωφελῆ τῆς ἐλευθερίας μερίδα, τὴν ὅποιαν ἐσπερήθη, μὲ τὸ κεφάλαιον ὅλων τῶν ἐλευθεριῶν, τὰς ὁποίας ἐσπερήθησαν ὡσαύτως οἱ συμπολιταὶ του, καὶ αἱ ὁποῖαι, ἂν δὲν τὰς

ἐμπόδιζον οἱ νόμοι, ἐδύναντο νὰ τὸν ἀδικήσωσιν. Ὅστις ἔχει ψυχὴν εὐαίσθητον, συλλογίζομενος, ὅτι ἡ καλὴ νομοθεσία, εἰς τὴν ὅποian ὑποτάσσεται, ἄλλο δὲν τὸν ἐστέρησε παρὰ τὴν ὀλέθριον ἐλευθερίαν τοῦ νὰ κακοποιῇ τοὺς ἄλλους, θέλει ἐξ ἀνάγκης εὐλογῇ τὸν θρόνον, καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενον Ἡγεμόνα.

Ψεύδονται ὅσοι λέγουν, ὅτι αἱ ἐπιστήμαι εἶναι πάντοτε βλαβεραὶ εἰς τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος. Ἄν ἴσως ποτὲ τὸ ἔβλαψαν, ἦτον ἡ βλάβη ἀναγκαία καὶ ἀφευκλος. Ὁ πολλαπλασιασμὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐπὶ τῆς γῆς ἐγέννησε τὸν πόλεμον, τὰς πλείον χονδρὰς τέχνας, καὶ τοὺς πρώτους νόμους, οἱ ὅποιοι ἦσαν συνθήκαι προσωριναί, συναποθνήσκουσαι μὲ τὴν ἀνάγκην, ἡ ὁποία τὰς ἐγέννα. Τοιαύτη ἐχρημάτισεν εἰς αὐτὰ τῆς τὰ γενέθλια ἡ φιλοσοφία, τῆς ὁποίας τὰ στοιχεῖα ἦσαν ὀλίγα, ἀλλ' ὁμως ὀρθά. Διότι ἡ ταχύτης καὶ ἡ βραδύνοια τῶν πρώτων ἀνθρώπων, τοὺς ἐφύλαττον ἀπὸ τὴν πλάνην. Ἀλλ' ἐπειδὴ, καθ' ὅσον αὐτοὶ ἐπλήθυνον, ἐπολλαπλασιάζοντο καὶ αἱ χρεῖαί των, ἀνάγκη ἦτον νὰ εὐρεθῶσι καὶ τύποι ἰσχυρότεροι καὶ μονιμώτεροι, διὰ νὰ τοὺς ἀποσύρῳσιν ἀπὸ τὴν συνεχῇ κλίσειν καὶ ἐπιστροφῇ εἰς τὴν πρώτην τῆς φυσικῆς ἀκοινωνησίας κατάστασιν, ἡ ὁποία ἐγένετο

ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὀλέθριος εἰς αὐτούς. Με-
γάλην λοιπὸν ὠφέλειαν (ὠφέλειαν δηλαδὴ πο-
λιτικὴν) ἐπροξένησαν εἰς τῶν ἀνθρώπων τὸ
γένος αἱ πρῶται ἐκεῖναι πλάται, αἱ ὁποῖαι
ἐγέμισαν τὴν γῆν ἀπὸ ψευδεῖς θεούς, καὶ
ἐπεινόησαν κόσμον ἀόρατον, κυβερνήτην τοῦ πα-
ρόντος ὁρατοῦ κόσμου. Εὐεργέται τῶν ἀνθρώ-
πων ἐχρημάτισαν, ὅσοι ἐτόλμησαν νὰ πλανήσωσι
τὴν ἀμαθίαν των, καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ προσ-
δράμωσιν εἰς τοὺς βωμούς. Αὐτοὶ παραστή-
σαντες εἰς τὸν χυδαῖον λαὸν πράγματα μα-
κρυσμένα ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις του, τόσοι ἀκα-
ταληπτότερα, ὅσοι περισσότερον ἐνόμιζε νὰ τὰ
καταλαμβάνῃ, καὶ τόσοι σεβασμιώτερα, καθ'
ὅσον δὲν ἐδυνήθη ποτὲ ἀκριβῶς νὰ τὰ γνωρίσῃ,
ἔνωσαν σφιγκτὰ καὶ κατεύθυναν τὰ διάφορα
τῶν ἀνθρώπων πάθη εἰς ἓν μόνον ἀντικείμενον,
διὰ νὰ προσέχωσιν ἰσχυρῶς εἰς αὐτό. Τοιαύτη
ἐχρημάτισεν ἡ τύχη ὅλων τῶν πρώτων Ἑθνῶν,
ὅταν ἀπὸ τὴν ἀγρίαν καὶ μονήρη ζωὴν μετέ-
βησαν, εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Οὕτως
ἄρχισαν νὰ συναθροίζωνται αἱ μεγάλαι πολι-
τικαὶ κοινωνίαι, καὶ τοιοῦτος ἦτον ὁ ἀναγκαῖος,
καὶ ἴσως ὁ μόνος δεσμός, ὅστις ἔνωσε τοὺς
ἀνθρώπους. Ἐξαιρῶ τὸν ἐκλεκτὸν ἐκεῖνον τοῦ
Θεοῦ λαὸν μόνον, εἰς τὸν ὁποῖον τὰ πλεόν
παράδοξα

παράδοξα θαύματα, καὶ αἱ πλεόν ἐξαίρετοι
χάριτες ἀνεπλήρωσαν τὸν τόπον τῆς ἀνθρωπί-
νης πολιτικῆς. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἴδιον εἶναι τῆς
πλάνης τὸ νὰ διαιρῇται εἰς ἄπειρον, αἱ γεν-
νηθεῖσαι ἀπ' αὐτὴν ἐπιστῆμαι κατέστησαν τοὺς
ἀνθρώπους τυφλοὺς ἐνθουσιαστάς, οἱ ὁποῖοι
ἐπρόσκοπτον ἕνας πρὸς ἄλλον, καὶ ἐφέροντο ἄνω
καὶ κάτω εἰς τὸν σκοτεινὸν τῆς ἀμαθίας λα-
βύρινθον μὲ τόσῃν ἀταξίᾳ, ὥστε νὰ διεγεί-
ρῳσιν εἰς μερικὰς εὐσπλάγχνους καὶ φιλοσοφικὰς
ψυχὰς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ἐπιστρέψωσι καὶ
πάλιν εἰς τὴν παλαιὰν ἀγρίαν καὶ ἀκοινώνη-
τον κατάστασιν τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τοιαύτην
περίστασιν, αἱ ἐπιστῆμαι, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν
αἱ δόξαι, γίνονται εἰς τοὺς ἀνθρώπους βλα-
βεραί.

Βλαβεραὶ γίνονται πρὸς τούτοις καὶ τότε, ⁽¹¹⁾
ὅπότεν οἱ ἄνθρωποι μεταβαίνωσιν ἀπὸ τὸ
ψεῦδος εἰς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀπὸ τὸ σκότος
εἰς τὸ φῶς. Ἡ τοιαύτη μετάβασις γίνεται φο-
βερά καὶ δύσκολος. Καὶ εἶναι ἄπειρα τὰ
κακὰ, ὅσα πάσχουν οἱ δυστυχεῖς ἄνθρωποι
ἀπὸ τὸν βρασμὸν τῶν παθῶν, τὰ ὁποῖα
διεγείρονται εἰς τὴν περίστασιν ταύτην, καὶ
πρὸ τὴν βιάϊαν σύγκρουσιν τοῦ ψεύδους, ὠφε-
μου εἰς ὀλίγους δυνατοὺς, καὶ τῆς ἀληθείας,

ἡ ὁποία ὠφελεῖ τοὺς πολλοὺς καὶ ἀδυνάτους. Ὅστις μὲ προσοχὴν ἀναγιγνώσκει τὴν ἱστορίαν, τῆς ὁποίας αἱ κυριώτεραι ἐποχαὶ ὁμοιάζουν μία τὴν ἄλλην, δίδει μάθει, ὅτι ἡ ἀξιοθρήνητος, ἀλλ' ἀναγκαία, μετάβασις ἀπὸ τοῦ σκότους τῆς ἀμαθίας εἰς τὸ φῶς τῆς φιλοσοφίας, καὶ ἀπὸ τὴν τυραννίαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἠφάνισε συχνὰ γενεὰν ἀνθρώπων ὁλόκληρον διὰ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἐπερχομένων γενεῶν. Ἀλλ' ἀφ' οὗ σβισθῇ ἡ πυρκαϊὰ, ἡ ὁποία ἐκαθάρισε τὸ ἔθνος ἀφ' ὅσα κακὰ ἔπασχε, καὶ ἐπιστρέψῃ εἰς τῶν ἀνθρώπων τὰς ψυχὰς ἡ γαλήνη, τότε ἡ ἀλήθεια, τῆς ὁποίας ὁ βραδὺς κατ' ἀρχὰς δρόμος ἐπιταχύνεται ὕστερον, συγκαθίζει μὲ τὸν Ἡγεμόνα εἰς τὸν θρόνον, καὶ λαμβάνει τιμὰς ἰσοθέους εἰς αὐτὰς τὰς συγκλήτους τοῦ ἔθνους. Τίς ἤθελε τολμήσει τότε νὰ ὀνομάσῃ βλαβερώτερον εἰς τὸν λαὸν τὸ φῶς παρὰ τὸ σκότος, καὶ ὀλέθριον τὴν γνῶσιν τῶν ἀπλῶν καὶ ἀληθινῶν σχέσεων, τὰς ὁποίας ἔχουσι μετ' ἀλλήλων τὰ πράγματα;

Ἐπειδὴ ἡ παντελὴς ἀμαθία γίνεται πολλάκις ὀλιγώτερον βλαβερά, παρὰ τὴν μετρίαν καὶ συγκεχυμένην τῶν πραγμάτων εἰδήσιν, ἥτις πρὸς τῆς ἀμαθίας τὰ κακὰ προσθέτει καὶ τὰ κακὰ τῆς πλάνης (ἀποτελέσματα ἀναγκαῖα τῆς

περιορισμένης θεωρίας, ἡ ὁποία δὲν ἔμπορεῖ νὰ φθάσῃ ἕως εἰς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν), διὰ τοῦτο πολυλιμώτερον ἄλλο δῶρον δὲν δύναται νὰ χαρίσῃ εἰς τὸ ἔθνος καὶ εἰς ἑαυτὸν ὁ Ἡγεμὼν, παρὰ τὸ νὰ καλᾷσῃ φύλακα τῆς ἱερᾶς παρακαταθήκης τῶν νόμων, ἀνθρώπων φωτισμένον. Ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος, συνειθισμένος νὰ βλέπῃ τὴν ἀλήθειαν, χωρὶς τοῦ νὰ τὴν φοβῆται, συνειθισμένος νὰ καλᾷφρονῇ τὰς περισσοτέρας τῆς ὑπολήψεως χρείας, τὰς ὁποίας οἱ ἄλλοι, μὴ δυνάμενοι νὰ πληρώσωσι, κινδυνεύουν πολλάκις νὰ πλανηθῶσιν ἀπὸ τὸν δρόμον τῆς ἀρετῆς, συνειθισμένος νὰ θεωρῇ τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος ἀπὸ ὑψηλὰ, στοχάζεται τοὺς συμπολίτας του ὡς ὁμήγυριν ἀδελφῶν, καὶ κρίνει τὸ διάσῃμα μεταξὺ τῶν μεγάλων καὶ τοῦ κοινοῦ λαοῦ τόσον ὀλιγώτερον, ὅσον περισσότερον πλῆθος ἀνθρώπων δύναται νὰ θεωρήσῃ ἐν ταύτῳ. Ἀλλας χρείας καὶ ἄλλα συμφέροντα, ἄγνωστα εἰς τὸν χυδαῖον λαόν, ἔχουσιν οἱ φιλόσοφοι. Τοιαῦται εἶναι ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ μὴ πρᾶττωσι δημοσίως ἔργα ἀνάξια τῆς ἀρετῆς, τὴν ὁποίαν διδάσκουσι κατ' ἰδίαν, καὶ ἡ ἕξις τοῦ νὰ ἀγαπῶσι τὴν ἀρετὴν διὰ μόνον αὐτὴν, καὶ ὅχι δι' ἄλλα τέλη. Ἀρκοῦσιν ὀλίγοι τοιοῦτοι ἄνθρωποι νὰ φέρωσιν εἰς εὐδαι-

μονίαν τὸ ἔθνος· ἡ ὁποία ὁμῶς θέλει εἶσθαι προσωρινή, ἐὰν οἱ καλοὶ νόμοι δὲν αὐξήσωσι τὸν ἀριθμὸν τῶν φωτισμένων ἀνθρώπων εἰς τόσον, ὥστε νὰ ἐλαττώσῃ τῆς κακῆς ἐκλογῆς τὸν κίνδυνον.

Ἄλλο μέσον τοῦ νὰ ἐμποδίζονται τὰ ἀμαρτήματα εἶναι τὸ νὰ συμφέρῃ εἰς τοὺς ἐκδιδαστάς τῶν νόμων, τοὺς Δικαστάς, περισσότερον ἢ φύλαξις, παρὰ ἡ ἀθέτησις τῶν νόμων. Ὅσον εἶναι περισσότεροι τὸν ἀριθμὸν οἱ συγκαθήμενοι Δικασταὶ, τόσον δυσκολώτερον παραβαίνουνσι τοὺς νόμους, ἢ διὰ δωροδοκίαν, ἢ διὰ νὰ αὐξήσωσι τὴν κοινὴν αὐτῶν ἐξουσίαν· Διότι παρατηροῦσιν ἕνας τὸν ἄλλον, καὶ τόσον ὀλιγώτερον φροντίζει ἕκαστος νὰ μεγαλύνῃ τὴν κοινὴν ἐξουσίαν, ὅσον εἶναι ὀλιγότερα ἢ μερὲς, τὴν ὁποίαν μετέχει ἀπ' αὐτὴν, συγκρινομένη μάλιστα πρὸς τὸν κίνδυνον τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὅταν ὁ Ἡγεμὼν αὐξάνῃ τὴν πομπὴν καὶ μεγαλοπρέπειαν τῶν Δικαστῶν, κάμνῃ αὐστηρὰ τῆς δικαιοσύνης τὰ ψήφισματα, φράσῃ τὰς ἀκοὰς εἰς τὰς δικαίας, ἢ ἀδίκους προσκλαύσεις ἐκείνων, ὅσοι νομίζουν νὰ ἡδίκηθῃσαν, καὶ συνειθίζῃ τοὺς ὑπηκόους νὰ φοβῶνται πλέον τοὺς Δικαστάς παρὰ τοὺς νόμους, ὁ φόβος οὗτος θέλει ὠφελήσῃ τὴν

ἐξουσίαν τῶν Δικαστῶν, ἀλλὰ θέλει εἶς ἐναντίας βλάψῃ τὴν κοινὴν καὶ μερικὴν τῶν πολιτῶν ἀσφάλειαν.

Ἄλλο μέσον τοῦ νὰ ἐμποδίζονται αἱ κακίαι εἶναι τὸ νὰ ἀνταμείβῃται ἡ ἀρετή. Τῶν σημερινῶν ἔθνων ὅλων οἱ νόμοι σιωπῶσι παντάπασι περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως. Ἐὰν τὰ κηρυττόμενα ἀπὸ τὰς Ἀκαδημίας βραβεῖα εἰς τοὺς εὐρετάς τῶν ὠφελίμων ἀληθειῶν ἐπολλαπλασιάσῃ τὰ ὠφέλιμα βιβλία καὶ τὰς ἐπιστήμας, πῶς δὲν ἤθελαν ὡσαύτως πολλαπλασιάσει καὶ τὰς ἐναρέτους πράξεις αἱ ἀμοιβαί, διαμοιραζόμεναι ἀπὸ τὴν εὐεργετικὴν τοῦ Ἡγεμόνος χεῖρα; Γίνεται γόνιμον καὶ ἀνεξάντλητον τὸ νόμισμα τῆς τιμῆς εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνου, ὅστις ἐξεύρει νὰ τὸ διαμοιράζῃ μὲ γνῶσιν.

Τέλος πάντων, τὸ ἀσφαλέστερον, ἀλλὰ δυσκολώτερον μέσον τοῦ νὰ ἐμποδίζονται αἱ κακίαι εἶναι τὸ νὰ διορθωθῇ, καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τελειότητα, ἡ ἀνατροφή τῶν παιδῶν. Τὸ μάκρος ταύτης τῆς ὑποθέσεως ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τοῦ παρόντος συγγράμματος. Ἡ ἀνατροφή τῶν παιδῶν, τολμῶ εἰπεῖν, διὰ τὸ νὰ ᾔναι σφικτὰ δεμένη μὲ τὴν φύσιν τῆς πολιτικῆς ἐκάστου ἔθνους κυβερνήσεως, θέλει ἀκόμη ἀφεθῇ,

ὡς ἄκαρπος γῆ, εἰς τὴν μελέτην ὀλίγων τιπῶν σοφῶν, οἱ ὅποιοι μόνοι τὴν γεωργούσι κατὰ καιροὺς καὶ τόπους τιπὰς, ἕως οὗ νὰ φθάσῃ ὁ πολλὰ μακρυσμένος ἔτι τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων εὐδαιμονίας καιρός. Εἰσήγησε λιπομερῶς ὁ μέγας ἐκεῖνος φιλόσοφος, ὅστις φωτίζει τοὺς ἀνθρώπους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους κατατρέχεται, ποῖοι εἶναι οἱ κυριώτεροι κανόνες τῆς ἀληθῆς ὠφελίμου ἀνατροφῆς. Κατ' αὐτὸν, συμφέρι μᾶλλον νὰ προβάλλωμεν εἰς τὰ παῖδια ὀλίγα πρᾶγματα ἐκλελεγμένα μὲ κρίσιν, παρὰ πλῆθος πραγμάτων ἀνωφελῶν, νὰ δεικνύωμεν τὰ πρωτότυπα, καὶ ὄχι τὰς εἰκόνας τῶν φυσικῶν, ἢ ἠθικῶν πραγμάτων, ὅσα κατὰ τύχην, ἢ ἐξεπίτηδες ἤθελαν παρασταθῇ εἰς τὰς νεαρὰς αὐτῶν ψυχὰς, νὰ τὰ χειραγωγῶμεν εἰς τὴν ἀρετὴν διὰ τῆς εὐκόλου ὁδοῦ τῆς αἰσθήσεως, καὶ νὰ τὰ μακρύνωμεν ἀπὸ τὴν κακίαν μὲ τὴν ἀκαλαμάχητον δύναμιν τῆς ἀνάγκης αὐτῶν τῶν αὐτόπων, ὅσα γεννᾷ ἢ κακία, καὶ ὄχι μὲ τὴν δυναστείαν, ἥτις ἔχει τὴν ἐκβασιν ἄδηλον, καὶ ἄλλο δὲν γεννᾷ παρὰ τὴν πρόσκαιρον ὑπακοὴν τῆς ὑποκρίσεως.

§. 42.

Συμπέρασμα.

Α' φ' ὅσα μέχρι τούτου ἐλάλησα δύναται τις νὰ συνάξῃ τὸ γενικὸν τοῦτο θεώρημα, ὠφέλιμον καὶ πολλὰ, ἀλλ' ὀλίγον σύμφωνον μὲ τὴν συνήθειαν, τὴν ὁποίαν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀκολουθοῦν, ὡς νομοθέτην, τὰ Ἑθνη. « Πᾶσα » ποιητὴ, διὰ νὰ μὴ γίνεταί καταδυναστεία ἐνός, » ἢ πολλῶν, καὶ τίπος πολίτου, πρέπει ἐξ » ἅπαντος νὰ ἦναι δημόσιος, ταχεῖα, ἀναγκαῖα, » μετριώδης, ὅσον εἶναι δυνατὸν, κατὰ τὰς δοθεί- » σας περιστάσεις, ἀνάλογος μὲ τὸ ἁμάρτημα, » καὶ διωρισμένη ῥητῶς ἀπὸ τοὺς νόμους ».

ΤΕΛΟΣ.

Εἰς τὸ περὶ πολιτικῶν ἀμαρτημάτων καὶ ποινῶν
σύγγραμμα.

Σελίδι 1, στίχος 1. [Ἐργον τῶν ἐρῶν γόμων εἶναι κ. τ. λ.]
Εἰς τὸ νὰ ὀνειμάζονται τινες συμπολίται δὲν ἀρκεῖ τὸ
νὰ συγκατακοῦσι τὴν αὐτὴν πόλιν, καὶ τὸ νὰ πραγματεύου-
νται μετ' ἀλλήλων, ἀλλ' εἶναι πρὸς τούτοις χρία νὰ
ζῶσι καλῶς, καὶ εὐδαιμόνως, συμμετέχοντες κοινῶς τὰς
ὠφελείας τῆς συνοικισίας. «Ἡ πόλις οὐκ ἔστι κοινωμία
» τόπου ἀλλ' ἡ τοῦ εὖ ζῆν κοινωμία (Ἀριστοτέλ.
» Πολιτικ. Βιβλ. Γ, κεφ. ζ' καὶ θ') ». ὅταν μέρος
ἀπὸ τοὺς πολίτας ζῶσιν εἰς ἀπόλαυσιν πάντων τῶν ἀγα-
θῶν, οἱ δὲ λοιποὶ μόλις ἴχουσιν αὐτὸν τὸν ἐπιεικεῖς ἄρτον,
ὅταν, ὡς ἔλεγεν ὁ Κωμικός (Ἐκκλησιαζ. 592), ὁ μὲν
ἴχῃ πολλοὺς ἀγροὺς, ὁ δὲ, μηδὲ τόσον γῆς μέρος, ὅσον
εἶναι ἱκανὸν εἰς τὴν ταφὴν του,

α — Γιωργίου τῷ μιν πολλοί, τῷ δ' ἔπειτα μεθ' ἑαυτοῦ. «
ὅταν εὐρίσκωμαι εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν ἀλλόθως ἐνδύων
καὶ ἀπόρρην, ὅχι δ' ἰδῆαι ἀμίλιαν, ἢ μοχθηρίαν, ἀλλὰ
διὰ τὴν μοχθηρίαν καὶ τυραννίαν τῶν τοιούτων, τότε δὲν
εἶναι πολλοὶ μίαν, ἀλλὰ δύο πόλεις χωρίζεται, ἐπιβουλεύου-
σαι καὶ περὶ μούσαι μίαν τῆς ἄλλης. « Μὴ μίαν, ἀλλὰ
» δύο ἀνάγκη εἶναι τὴν τοιαύτην πόλιν· τὴν μὴ, αὐτὴν
» τὴν δὲ, πλουσίαν, οἰκουμένην ἐν τῷ αὐτῷ, αὐ-
» ἐπιβουλεύουσαν ἀλλήλοισι (Πλάτων Πολιτ. Βιβλ. Η,
» Σελ. 551.) ».

Σιλ. 2, στίχ. 9. Οἱ νόμοι ἐλευθέρων ἀνθρώπων
 συζητῆσαι]. Οὗτος εἶναι ὁ ἀληθὴς ὁρισμὸς τοῦ νόμου,
 σύμφωνα μετὰ τὴν ἔννοιαν, τὴν ὁποίαν εἶχον περὶ αὐτοῦ οἱ
 παλαιοὶ φιλόσοφοι. «Νόμος ἐστὶ λόγος ὁρισμίνος καὶ ὁμο-
 » λογίας κοινῆς πόλεως, μνησὺν πῶς διὰ πρᾶττεον ἕκαστα
 » (Ἀριστοτελ. Ῥῆτορ. πρὸς Α' λ' ε' ξ.) ». ὁ νόμος (ἐλε-
 γον ἄλλοι) εἶναι «συζητῆς κοινῆς, καὶ ἥν ἅπασι προσέκει
 (ἡν

« ἦν τοῖς ἐν τῇ πόλει (Δημοσθ. Α. κατὰ Λ' ῥεσι-
 « γίη.) », διὰ τὰ ἵνα δίκαιος ὁ νόμος (καὶ ἐπ' αὐτὰ
 λαλῶ περὶ πολιτικῶν, καὶ ὅχι θείων νόμων), πρέπει νὰ
 τιθῇ μὲ τὴν κοινὴν συγκατάθεσιν καὶ διὰ τὴν κοινὴν ὀφί-
 λειαν ὅλων τῶν πολιτῶν · εἰ δὲ μὴ, δὲν εἶναι νόμος,
 ἀλλὰ παράνομος προσταγὴ δυνατοῦ πρὸς ἀδύνατον, μὴτε
 τόμομα τῆς πολιτείας ἀρμόζει εἰς δυστυχῶν καὶ τα-
 λαιπύρων ἀνθρώπων συνάθροισιν, ὅπου οἱ πολῖται, μὴ
 μετέχοντες ἀναλόγως ἑαυτοὺς τὰς ἐκ τοῦ νόμου ὀφειλίας,
 εὐρίσκονται εἰς παντοτινὴν στάσιν καὶ διχόνοιαν πρὸς
 ἀλλήλους. « Ταύτας δὴπου φαμὲν ἡμῖς νῦν οὐτ' εἶναι
 « πολιτείας, οὐτ' ὀρθοὺς νόμους, ὅσοι μὴ συμπίπτει τῆς
 « πόλεως ἑκά τοῦ κοινοῦ ἐτίθησαν · οἱ δ' ἑκά τινῶν, σ' ἂν
 « σιωπῇ, ἀλλ' οὐ πολιτείας τούτους φαμὲν
 « (Πλάτων Νομ. Βιβλ. Δ. σιλ. 715) ».

Σιλ. 2, στίχ. 13. Ἀ' πὸ αὐτόματὲν τινα καὶ προσωρινὴν ἀνάγκην, κ. τ. λ.] Δίδοι οἱ Νομοδίται εἶναι, ἢ ἄνθρωποι ἄγριοι, μεταβαίνοντες τὴν πρώτην φορὰν ἀπὸ τῆς φύσεως τὴν κατάστασιν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἢ ἄνθρωποι πολιτιζόμενοι μὲν, στασιάζοντες δὲ πρὸς ἀλλήλους, ἢ ἀναγκαζόμενοι ἀπὸ διαφόρους ἀπροσδεκῆτους συμφορὰς νὰ ἀλλάξωσι τὸ πολιτικὸν σύστημα, ὡς συμβαίνει εἰς τὰς πολιτικὰς μεταβολὰς τῶν ἐθνῶν. καὶ εἰς τὰς δύο ταύτας περιστάσεις οἱ ἄνθρωποι διχονται, ὅχι τοὺς ἀρίστους, ἀλλ' ἐκείνους τοὺς νόμους, ὅσοι κρίνεται ἱκανοὶ νὰ τοὺς ἐλευθερώσωσιν ἀπὸ τὸν παρόντα καὶ κατεπίεζοντα κίνδυνον τῆς φθορᾶς. «Οὐδεὶς ποτὲ ἀνθρώπων οὐδὲν νομοθετεῖ, »
» τύχαι δὲ καὶ συμφοραὶ παντοίαι πίπτουσαι παντοίως
» νομοθετοῦσι τὰ πάντα ἡμῖν· ἢ γὰρ πόλεμος τις βια-
» σάμενος ἀνέτρεψε πολιτείαν, καὶ μίβεσθε νόμους, ἢ
» πείρας χαλεπῆς ἀπορία· πολλὰ δὲ καὶ νόσοι ἀναγκά-
» ζουσι καινοτομίαν, λοιμῶν τε ἐμπεπλομένων, καὶ χρό-
» νον ἐπὶ πολλὴν ἑαυτῶν πολλῶν πολλὰκις ἀκαιρία
» (Πλατ. περὶ Νόμ. Βιβλ. Δ, σελ. 709) ».

Σελ. 2, Πίχ. 18. Τὴν μεγίστην εὐδαιμονίαν διαμοι-
ρασμένην, κ. ἡ. λ.] Δ' ἀπὸ τοῦ νέμου, τὸ ὅποσον θέλει καὶ

εἰπὴ μοι ῥά ζω, παράγεται ὁ Νόμος· διότι πρῶτον μὴ μοι ῥάζει εἰς ὅλους τοὺς πολίτας δικαίως τὰς ἐκ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ὀφειλίας, ἔπειτα τοὺς ἐμποδίζει ἀπὸ τοῦ νὰ βλάπτωσιν εἰς τὸν ἄλλον, ἀναγκάζων τὸν ἀδικησάμενον νὰ πληρώσῃ τὴν ζημίαν πρὸς τὸν ἀδικηθέντα. καὶ αὐτὴ δὲ ἡ δίκη καὶ τὸ δίκαιον, παράγονται ἀπὸ τὴν λέξιν δίκη, ὅθεν τὸ δικάζω, ἔχουν μερίζω. « Διὰ τοῦτο » καὶ ὀνομάζεται δίκαιον, ὅτι δίχα ἐστίν, ὥσπερ ἂν εἴ τις » εἴποι δίκηιον, καὶ ὁ δικαστής, δίχαστής (Λ' ρισ- » τόβιλ. ΗΨ. Νικ. Βιβλ. Ε, κεφ. ζ.) ». δίκαιον, νόμιμον καὶ ἴσον εἶναι τρεῖς λέξεις συνώνυμοι καὶ ἰσοδύναμοι (Αὐτ. Αὐτόθ. κεφ. Β.). καὶ εἰς μὴν τὰ καθήκοντα συναλλάγματα καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους πράξεις τῶν πολιτῶν, τὸ δίκαιον διαρρίπται κατὰ τὴν κυρίως ἰσότητά λεγομένην, ἢ ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν· ὅστις κλέβῃ, δίκαιον εἶναι νὰ ἀποδώσῃ τὸ κλεφθὲν, ἢ τὴν ἴσιν καὶ ἀξίαν τοῦ κλεφθέντος τιμὴν, ἐποιασδήποτε καταστάσεως τῶν πολιτῶν ἦδεν εἶσθαι, ἢ αὐτὸς, ἢ ἐκείνος, τὸν ὅποιον ἠδίκησιν. ὅταν δ' ὁ λόγος ᾖται περὶ τῶν ἐκ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ὀφειλῶν, καὶ τῆς κοινῆς ἀπάτης εὐδαιμονίας, τὸ δίκαιον διαρρίπται κατ' ἄλλην ἰσότητά καὶ ἀναλογίαν, ἥτις ὀνομάζεται γινωμική. δίκαιον εἶναι νὰ μετέχωσιν ὅλοι οἱ πολῖται μέρος τῆς εὐδαιμονίας ταύτης, ἀλλὰ μέρος τὸ ἰνδιχόμενον καὶ ἀνάλογον μὲ τὰς εἰσπρατίνας καὶ διαπονηκὰς ἐκάστου δυνάμεις, μὲ τὴν ἐκάστου φιλοπορίαν καὶ ἐπιμέλειαν. « Τοῦ δὲ νομοθέτου τοῦ σπου- » δαίου ἐστὶ τὸ διατάσσει πόλιν, καὶ γένος ἀνθρώπων, » καὶ πᾶσαν ἄλλην κοινωνίαν, ζωὴς ἀγαθῆς πᾶσι μετέ- » χουσι, καὶ τῆς ἰνδιχομένης αὐτοῖς εὐδαιμονίας (Αὐτ. » Αὐτόθ. κεφ. ζ, καὶ Πολιτ. Βιβλ. Η, κεφ. β) ». ὅταν μέρος τῶν πολιτῶν εὐδαιμονῇ, οἱ δὲ λοιποὶ μὲν κοπιῶντες δύνασθαι νὰ λάβωσι τὴν δικαίαν ἀμοιβὴν τῶν ἰδίων κόπων, εἰς τοιαύτην πολιτείαν δικαιοσύνη πλέον δὲν ἔμεινεν· καὶ χωρὶς δικαιοσύνης ἀδύνατον εἶναι νὰ φυλάξωσιν οἱ πολῖται τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοϊαν. « Οὐ μὴν » πρὸς τοῦτο βλέποντες τὴν πόλιν οἰκίζομεν, ὥπως ἐν τι

» ἡμῖν ἔστος ἔσται διαφερόντως εὐδαιμον, ἀλλ' ὥπως » ὀτιμώτατα ὅλη ἡ πόλις· ὥσθμεν γὰρ ἐν τῇ τοιαύτῃ » μάλιστα ἂν εὐρίν δικαιοσύνην, καὶ αὐτὴ ἐν τῇ κάκεινα » οἰκουμένη ἀδικίαν (Πλάτων Πολιτ. Βιβλ. Δ, σελ. » 420.) ».

Σελ. 4, στίχ. 15. Ο' αἰμυνησὸς Πρόεδρος Μονίσκιος.] Οὗτος εἶναι ὁ περίφημος Γάλλος, ὀνομαζόμενος Président de Montesquieu, διότι ἦτον πρόεδρος τῆς ἐν Βουρδιγάλῃ Συγκλήτου, ἔχουν τοῦ κατὰ τὸ παλαιὸν τῶν Γάλλων πολιτεύματος ὀνομαζομένου Παρλαμέντου. τὸ βιβλίον τοῦ Μονίσκιου, τὸ ὅποιον αἰνίττεται ὁ Βικκαρίας, εἶναι τὸ σφόδρὸν σύγγραμμα, ἐπιγραφόμενον Πνεῦμα τῶν Νόμων. συνήραψι καὶ ἄλλα τινὰ, ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι αἱ λεγόμεναι Ἑπιστολαὶ Περσικαί, καὶ ἡ ἥδη μεταφρασθεῖσα εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν παρὰ τινος ἀνωνύμου Ἑρευνα περὶ προόδο καὶ πτώσεως τῶν Ῥωμαίων.

Σελ. 7, στίχ. 16. Εἰς τὰς μυθιστορίας.] Μυθιστορίαν ὀνομάζω ἐκεῖνο τῶν συγγραμμάτων τὸ εἶδος, τὸ ὅποιον οἱ Γάλλοι καλοῦσι roman, καὶ οἱ Ἰταλοὶ romanzo. τοιαῦται μυθιστορίαι εὐρίσκειται εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων, τὰ Λιθιοπικὰ τοῦ Ἡλίουδώρου, τὰ Ποιμηνικὰ τοῦ Λόγγου, καὶ ἄλλαι τινὲς ὀλίγαι, εἰς δὲ τὰς νεώτερας τῆς Εὐρώπης γλώσσας τοσαῦται τὸν ἀριθμὸν, ὥστε εἶναι μάταιον τὸ νὰ μνημονεύσῃ τις καὶ τὸ ἐλάχιστον αὐτῶν μέρος.

Σελ. 8, στίχ. 4. Ἡ ἄγορὰς μόνη φύσις, διὰ νὰ πληρώσῃ, κ. λ.] Τὰ αὐτὰ ἰδέξαζον καὶ οἱ παλαιοὶ φιλόσοφοι περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ γένεως τῶν πολιτικῶν κοινωνιῶν. ὅσοι ἐποπλασασάμενοι τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος, τόσον ὀλιγόβλοτον ἢ ἀναγκαίαν πρὸς ζωὴν ἐκάστου τροφήν, τὴν ὅποιαν ἐλάμβανον ἀπ' ἑσῶ ἔσθρας αὐτομάτως ἢ γῆ, μὴν ἐξίπυρσιν ἀκόμα νὰ πολλαπλασιάσῃσι διὰ τῆς γεωργίας τοὺς καρπούς. ὅθεν ὁ ἰσχυρὸς ἤρπασεν ἀπὸ τοῦ εἶόςμα τοῦ ἀδυνάτου τὴν τροφήν, καὶ αὐτὸς ἔξ ἀνάγκης ἔπριπεν ἢ νὰ ἀποθάνῃ τῆς πείνης, ἢ δὲν εὐρίσκειν ἀδυνατώτερόν του ἄλλον, ἢ νὰ

φεινυθῇ, ἂν ἀντίστικιν εἰς τὸν ἰσχυρόν. α' Ἐπὶ οἱ πρῶτοι
 » ἄνθρωποι, οἷς δὲ οὐ παρὴν σφθόνοις τροφή, ἄρτι φαι-
 » νομένης, ἀθρόον ἐπ' αὐτὴν ἰόντες βία ἤρπαζον καὶ
 » ἀφροῦντο τοὺς ἔχοντας· καὶ μετὰ τῆς ἀκοσμίας ἐγί-
 » νοτο καὶ φόνοι. ὥς δὲ παριγένετο αὐτοῖς πολλὰ
 » ἐκ τῆς Δύμης, δίνιμον ἐκάλεσαν ἴσταν, καὶ οὕτως
 » εἰς κόσμον ἤλθι τοῖς ἀνθρώποις τὰ δόρυπα. διὸ ἄρτι
 » τοῖς ἰππίοις, πῖμματός τι εἰς ἴσον διαμιμοισμένου
 » (Ἀθην. Βιβλ. Α. κεφ. 10)». ἡ πρώτη χρεία τοῦ ἀνθρώπου
 εἶναι ἡ τροφή, ἐπειδὴ ἀπ' αὐτὴν κρέμαται ἡ ζωὴ του· ἔστιν
 μήτι πρέπει νὰ φαίνεται παράδοξον, ἂν τὴν ἀρπάξῃ μι βίαν,
 ἢ τὴν λαμβάνῃ μὲ δόλον ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

» — — — τοῖς ἄρτοις ὅσας

» Ἰσθῆσι παγίδας οἱ τυλαίπωμα βροτεῖ (Αὐτ. Βιβλ. Γ, κεφ. 25)»!
 νὰ παύσωσι λοιπὸν τὴν βίαν, τὴν ἀδικίαν, καὶ τοὺς καθημερινὸν
 τοῦτον πόλεμον, ὅστις ἐξ ἀνάγκης ἐμπόδιζε τὸν πολλαπλασιασ-
 μὸν τοῦ ἀνθρώπου γένους, δύο μόνον μέσα ἦσαν ἱκανὰ, ἡ
 γεωργία καὶ οἱ Νόμοι, ἡ γεωργία μόνη δὲ ἔχει, ἐπειδὴ ἠδύνατο
 νὰ δώσῃ σίτον εἰς τὸν φιλόπονον, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο καὶ
 νὰ τοῦ τὸν φυλάξῃ ἀπὸ τὰς ἀρπακτικαῖς ἐκείνου χεῖρας,
 ὅστις ἢ δὲν εἶχεν ἀγρόν, ἢ καὶ ἂν εἶχεν, ἔκρινεν ὠφελι-
 μώτερον νὰ τρώῃ ἀκόπως τοὺς κόπους τῶν ἄλλων.
 ὥσπερ οἱ νόμοι ἤθελαν εἶσθαι καὶ αὐτοὶ μάταιοι χωρὶς
 τῆς γεωργίας, διότι δὲν σκιδάσαι εἰς νόμους, ὅστις πινᾶ.
 διὰ τοῦτο οἱ πρῶτοι εὐρίσκει τῆς γεωργίας ἐχρημάτισαν
 εὐρίσκει καὶ τῶν νόμων, καὶ ἐνομίσθησαν θεοὶ σωτῆρες τῶν
 ἀνθρώπων· διὰ τοῦτο ἡ Δύμητις, ἥτις καὶ Σίλῳ ὠτο-
 μάσθη, ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον τῆς Θεομεφίρου, διότι μὲν
 τὴν γεωργίαν ὁμοῦ ἔφειν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς δι-
 σμούς καὶ νόμους, καὶ τοὺς ἐδίδαξε τὸν τρόπον τοῦ νὰ ζῶσιν
 εἰς πολιτικὴν κοινωνίαν. ὁ Τριπτόλεμος, διδάχθεὶς παρ'
 αὐτῆς τὴν γεωργίαν, τὴν ἔδωκεν εἰς πρῶτους τοὺς Ἀθη-
 ναίους, ἐπειδὴ περιῆλθε τὴν οἰκουμένην, διὰ νὰ διδάξῃ
 καὶ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους τὴν σπορὰν καὶ χρῆσιν τοῦ σίτου.
 ἀπὸ ταύτης τὴν δικαίαν διανομὴν καὶ μερίσιν τῆς τρο-
 φῆς ἔλαβον τὸ ὄνομα καὶ οἱ Νόμοι (Ἰδ. ἀνωτέρ. σελ. 202).

νόμος καὶ ὅτος εἶναι τὰ πρῶτα διμύλια, οἱ πρῶτοι
 δισμοὶ τῆς ἐνώσεως τῶν ἀνθρώπων· καὶ οὐδὲμία πολιτικὴ
 κοινωνία δύναται χωρὶς αὐτὰ νὰ συστάθῃ, ἢ, ὅταν τῆς
 λείψῃ ἐν ἀπ' αὐτὰ, νὰ διαμείνῃ πολὺν καιρὸν· διὰ τοῦτο,
 ὑπόταν οἱ Ἀθηναῖοι, κατὰφρονήσαντες τοὺς νόμους, ἔτρι-
 χον εἰς τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐλευθερίας των, ἔλεγεν ἀδελφίως
 περὶ αὐτῶν ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτι αὐτοὶ ἐχρημάτισαν εὐρίσκει
 σίτου καὶ νόμων, ἀλλὰ τὸν μὲν σίτον μέλαχιρίζουσαι
 ἀκόμη, κατὰφρόνησαν δὲ τοὺς νόμους· α' Τοὺς Ἀθηναίους
 » ἴφασκιν εὐρηκίται πυροὺς καὶ νόμους· ἀλλὰ πυροῖς
 » μὴ χρῆσθαι, νόμοις δὲ μὴ (Διог. Λαίρτ. ἐν τῇ βίῃ
 » Ἀριστοτέλ.)».

[Σελ. 8, στίχ. 9. Ἡ κατὰστάσις τοῦ πολέμου ἐπείρα-
 σεν, κ. 7. λ.] Ἡ γούνη ἀπ' οὗ ἐνώθησαν οἱ ἄνθρωποι εἰς
 διαφόρους πολιτικὰς κοινωνίας, ὁ πόλεμος εἶναι πόλι-
 μος ἔθνος πρὸς ἔθνος, καὶ ὄχι ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρω-
 πον, ὡς ἐγίνετο, ὑπόταν ἔτι ἦσαν χωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων.
 ὁ συγγραφεὺς μέλαχιρίζει τὴν ὑπόθεσιν ἐκείνων, ὅσοι
 νομίζουν, ὅτι ἦτον καιρὸς, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἦσαν παρὶ-
 πασι χωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων, καὶ πλανώμενοι ἰδῶ
 κ' ἐκεῖ, καθὼς τὰ ἄλογα ζῶα, ὅπου ἕκαστος εὕρισκε τροφήν,
 ἢ τόπον ἐπιστήμιον κατοικίας. Ἡ Μωσαϊκὴ ἱστορία τῆς κο-
 μογονίας μᾶς διδάσκει ἐξ ἐναντίας, ὅτι εἰς τοιαύτην κα-
 τάστασιν οἱ ἄνθρωποι ποτὶ δὲν εὐρίσθησαν· καὶ τοῦτο εἶναι
 τὸ ἀληθέστερον εἰς τοὺς σκεπόμενους τὴν ἀξιοπιστίαν τῆς
 Γραφῆς, καὶ τὸ πιθανώτερον ἔτι καὶ εἰς ἐκείνους, ὅσοι χω-
 ρὶς προλήψεις ἐξετάζουσι τὰ πράγματα. μ' ὅλον ὅτι ὁ
 ἄνθρωπος, ὁ ὀδηγούμενος ἀπὸ τὰ φῶτα τῶν ἐπιστημῶν καὶ
 τεχνῶν, διαφέρει ἀσυγκρίτως ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον τὸν ζῆ-
 σαῖα εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἀνεπιστημοσύνης καὶ ἀτεχνίας,
 δὲν ἔλλαξε μ' ὅλον τοῦτο φύσιν· ἀλλὰ καθὼς τὴν σῆ-
 μερον αἰσθάνεται, ἐπιθυμεῖ, τρώγει, πίνει, κλίνει φυ-
 σικά εἰς τὴν γαμικὴν κοινωνίαν, τρέφει, ἀγαπᾷ καὶ περι-
 ποιῆται τοὺς καρπούς τῆς κοινωνίας ταύτης, καὶ αὐτὸς ὁ
 τριτοβάθμιος καὶ ἀγροικώτατος ἄνθρωπος, οὕτως εἶναι βί-
 βαιοι, ὅτι καὶ ἄλλοτε τὰς αὐτὰς αἰσθήσεις, ἐπιθυμίας,

χρείας, καὶ τὰς αὐτὰς κλίσεις καὶ διαθέσεις τῆς ψυχῆς εἶχεν. εἰς καὶ τὴν ἀπὸ τὰ μέχρι τοῦδε γνωσθέντα ἄγρια ἔθνη δὲν εὐρίσκειται παράδειγμα μοναδικῆς ζωῆς· εἴηαι μερισμένα εἰς πολλὰς μικρὰς κώμας, ἢ ζῶσι τούλάχιστον κατὰ συγγενείας καὶ οἴκους χωριστοὺς ἀπ' ἀλλήλων· πιθανώτατον εἶναι λοιπὸν, ὅτι εἰ ἄνθρωποι πρῶτην ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν ἐγνώρισαν τὴν πατρικὴν· αὐτὰ ὅμως δὲν ἦσαν ἀκόμη ἀρχὴ πολιτικὴ, ἐν ὅσῳ δηλαδὴ τὰ τέκνα ἦσαν εἰς ἐκείνην τὴν ἡλικίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον ἔτι χρεῖαν τῆς πατρικῆς ἐπιμελείας καὶ προστασίας· ἀλλ' ἔταν ἰφθαίεν εἰς καλίσσασιν νὰ κερδαίνωσι τὰ πρὸς ζῶν ἀναγκαῖα, ὁ πατήρ ἐγίνετο τρόπον τινὰ μονάρχος ἢ βασιλεὺς, διότι τῶν τέκνων εἰ γάμοι, διὰ τὴν ἐλιγροπληθύνειν τοῦ ἀνθρώπου γένους, γινόμενοι εἰς αὐτὴν τὴν οἰκίαν μίλαξυ ἀδελφῶν, ἐπολλαπλασίαζον τὰ ἔγγενα, ἀπὸ τὰ ὅποια πλείον ἢ ἐξουσία τοῦ γηραλέου πατρὸς ἀπὸ τοῦς πλησιέστερους συγγενεῖς. ἀλλ' οὗτος τίλος πᾶντο ἀπέθνησκε, ἢ καὶ πρὸ τοῦ θανάτου, ἠναγκάζετο διὰ τὸν πληθυσμὸν νὰ διαίρηται τὴν συγγένειαν εἰς τίσας μικρὰς ἀποικίας, ἢ θυλίρας μοναρχίας, ὅσοι ἦσαν οἱ πρῶτοι ἀδελφοὶ, καὶ οὗτοι πάλιν διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν εἰς ἄλλας. ἐν τῷδιν ἀνάγκη ἦτον νὰ ἐξασθενῇ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὁ πρῶτος ἐκείνος δισμός τῆς συγγενείας μίλαξυ τοσούτων οἰκῶν, μέχρις οὗ διαλυθεῖς ὁλόκληρα ἴφειρε τὰς διχονοίας, καὶ τέλος τοὺς πολίτους οἴκου πρὸς οἶκον, καὶ συγγενείας πρὸς συγγένειαν. ἔθιν ἐξ ἀνάγκης ἔπρεπε νὰ ἐπινοήσῃσι τίους δισμούς καὶ συνθήκας, αἱ ὁποῖαι ἐγέννησαν τὰς πρῶτας κυρίας λεγομένας πολιτικὰς κοινωνίας. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ ὡς βάσιν καὶ θεμέλιον τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, τὴν γαμικὴν κοινωνίαν, ἢ τὸν οἶκον ἢ τὴν συγγένειαν.

« Ἡ μὲν οὖν εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνθηκικὴ κοινωνία κατὰ φύσιν, οἶκος ἐστίν. . . . ἢ δ' ἐκ πλειόνων οἰκῶν κοινωνία πρῶτη χρῆσις ἔστι μὴ ἐφημέρου, κώμη. μάλιστα δὲ κατὰ φύσιν ἵσκειν ἢ κώμη ἀποικία οἰκίας εἶναι· οὗς καλοῦσι τινες ὁμογαλακίας, παῖδας τε καὶ παίδων

» παῖδας. διὰ καὶ τὸ πρῶτον ἱερατεύοντο αἱ πόλεις, καὶ νῦν ἔτι τὰ ἔθνη· ἐκ βασιλευμένων γὰρ συνήλθον· πᾶσα γὰρ οἰκία βασιλεύει ὑπὸ τοῦ πατριάρχου· ὅτε καὶ ἀποικίαι διὰ τὴν συγγένειαν (Ἀριστοτέλης. Πολιτ. Βιβλ. Α. κεφ. β.)». ὁ Βακκαρίας μεταχειρίζεται τὴν πρῶτην ὑπόθεσιν ὅχι δι' ἄλλο, πλὴν ὅτι καὶ ἀπ' ἐκείνης, ὡς ἀπὸ ταύτης, ἐξηγῶνται ἱστῶς τὰ φαινόμενα τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. εἰς ὁποιαδήποτε καλίσσασιν ὑπόθεσιν τοὺς πρῶτους ἀνθρώπους, φαιερὸν εἶναι, ὅτι αὐτοὶ πᾶσι δὲν συγκατένευαν νὰ συγκατακῶσι μετ' ἀλλήλων, πλὴν μὴ συνθήκας ὁμολογημένας ἀφ' ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινωνίας. ἀν αὐτὸ δὲν ἦτον, οἱ ἄνθρωποι ἤθελαν εἶσθαι καὶ ἀπ' αὐτὰ τὰ ἄλογα ζῶα ἀλογώτεροι.

¶ Σελ. 8, στίχ 11. «Ἀνθρώποι ἐλεύθεροι. . . . ἐνώθησαν εἰς μίαν πολιτικὴν κοινωνίαν]. Ἡ πόλις, ὡς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης (Πολιτ. Βιβλ. Γ, κεφ. 5, καὶ Βιβλ. Η, κεφ. η), εἶναι κοινωνία ἀνθρώπων ὁμοίων καὶ ἐλευθέρων, οἱ ὅποιοι ἐνώθησαν μὴ σκοπὸν νὰ ζῶσι μὴ ἀλλήλων, ὅσον εἶναι δυνατόν ἐν δαιμόνως. ἀλλὰ πᾶς ἕνας καταλαμβάνει, ὅτι, διὰ νὰ διαμείνῃ ἡ τοιαύτη ἑνωσις καὶ κοινωνία, ἦτον χρεῖα συνθηκῶν πρὸς ἀλλήλους· καὶ ἐν τῷδιν ἐγενήθησαν οἱ νόμοι, οἱ ὅποιοι, καθὼς ἔπιν ἄλλος ἐφύλαττε, ἄλλο δὲν ἔπει πλὴν ἐγγύσις, τὴν ὁποίαν δίδουσι πρὸς ἀλλήλους οἱ πολῖται τοῦ νὰ μὴν ἀδικῇ καὶ εἰς καὶ τὰ. « Καὶ ὁ νόμος συνθήκη, καὶ, καθάπερ ἔφη Λυκόφρων ὁ σοφιστής, ἐγγυητὴς ἀλλήλοις τῶν δικαίων (Λύτ. Λύτ. Βιβλ. Γ, κεφ. 3) ».

¶ Σελ. 8, στίχ 14. Μὴν ὑποτίθετε πλείον νὰ ζῶσιν, κ. τ. λ.] Ὁ ἄγριος ἄνθρωπος εἶτα μόνον, εἴτε μικρῆς συγγενείας εἰκοδιπόταν τὸν ὑποθέσεις (Ἰδ. σελ. 206), ἐν ὅσῳ εὐρίσκειται εἰς τῆς φύσεως τὴν κατάστασιν, εἶναι πάντοτε εἰς σέλιμον καὶ μάχην μετ' τοὺς ὁμοίους του. ἀναγκαζόμενος νὰ ζητῇ ἀπὸ τὰ αὐτόματα τῆς φύσεως προϊόντα τὴν τροφήν, τὴν ὁποίαν, διὰ τὴν φυσικὴν του ἀμαθίαν καὶ ἀνηρίαν, ἀλλίως νὰ προσζητῇ εἰς ἑαυτὸν, ἢ εἰς τὰ τέκνα του δὲν δύναται, ἡσυχάζει ἐν ὅσῳ τὴν εὐρίσκει μετ' εὐκολίαν· ἀλλ' ἐν τῷδιν ὅταν

« Jean Jacques Rousseau Confédération Sociale

ἀπαρτήσῃ ἑμπόδια (καὶ τὰ ἑμπόδια ταῦτα ἵναι συχρὰ),
τὴν ἀρπάξῃ ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ἀδυναστέρου μὴ τὴν
αὐτὴν ἐκείνην βίαν, τὴν ἑαίαν μεταχειρίζονται κατ' ἄλ-
λῳ τὰ ἄλογα ζῶα, ὅταν ἔχουσιν χρεῖαν τροφῆς. « Ἄμα
» γὰρ φύσει τοιοῦτος (ὁ ἀπολις) καὶ πολέμιον ἐπιδυ-
» ματὲς, ἅτε περ ἄζυξ, ὥσπερ ἐν πετιναῖς (Ἀριστο-
» τικ. Πολιτικ. Βιβλ. Α, κεφ. Β.) ». τὸ αὐτὸ ἐν-
τυίνεται καὶ δι' ὅλας τὰς ἄλλας τοῦ φυσικῆς χρεῖας. ἀρπάξῃ
τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδυναστέρου, ὅταν ἄλλην διὰ εὐρίσκει,
τὴν ἐκδύει ἀπὸ τὸ δερμάτινον ἱνδύματός του, ὅταν ἵναι
γυμνός, καὶ τὸν δίδωκε ἀπὸ τὴν καλύβητός του, ὅταν περὶ
τὰ κατοικήσῃ διὰ ἔχει, καθὼς τὸ ἰσχυρότερον ὄρειον κυ-
ρῖναι δυναστικῶς τοῦ ἀδυναστέρου τὴν φυλαίαν, καὶ τοῦτο
συμβαίνει ὅχι μόνον μεταξὺ τῶν ἀγρίων ἀνθρώπων, ἀλλὰ, τὸ
χρυσότερον, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς πολιτικὰς κοινωνίας, ἐσά-
κεις διὰ ἵναι συγκροτημέναι μὴ συνθήκας καὶ νόμους τοιοῦ-
τους, ἀπὸ τοῦς ὁποῖους νὰ ἐφελῶνται ὅλοι κενῶς εἰ πε-
λῖται, ἀγαλόμενος ἕκαστος μὴ τὰς σωματικὰς καὶ διασκη-
τικὰς αὐτοῦ δυνάμεις. τότε οἱ ἀδικούμενοι ἐπιστρέφουσι
τρόπον τινὰ εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν φυσικὴν κατάστασιν,
καὶ γίνονται τόσον φοβερώτεροι καὶ περὶ αὐτοὺς τοὺς
ἀγρίους ἀνθρώπους, καθ' ὅσον ἀναστρέφονται εἰς τὸ μῖσος
τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ ὅχι εἰς τὰ δάσκη, ὅπου ἐν-
κολώτερον δύναται τις νὰ τοὺς φυλακίσῃ. εἰς ὅποιαν πόλιν
(ἔλθῃν ὁ Σωκράτης) βλέπῃς πτωχοὺς, ἐκεῖ βίβλαια πρὸς-
μηνε νὰ εὐρὴς καὶ κακοὺς ἀνθρώπους πολλοὺς. « Δὴλον
» ἄρα ἐν πόλει οὐκ ἀνὶ ἰδὴς πτωχοὺς, ὅτι εἰσὶ περὶ ἐν τούτῳ τῷ
» τόπῳ ἀποκεκρυμμένοι κλέπται τε καὶ βαλαντιοτόμοι καὶ
» ἱερόσυλοι, καὶ πάντων τῶν τοιούτων κακῶν δημιουργοί. . . .
» . . . ἄρ' οὐκ οὐ δι' ἀπαιδεύσεως καὶ κακὴν τροφήν, καὶ
» κατάστασιν τῆς πολιτείας φέρομεν τοὺς τοιοῦτους αὐτοὺς
» ἐγγίνεσθαι (Πλάτων Πολιτ. Βιβλ. Η, σιλ. 552) » ;
καὶ οὗτος μὲν εἶναι ὁ καθ' ἡμέραν ἀφανὴς καὶ λαθραῖος
πόλεμος, τὸν ὁποῖον κάμνουν οἱ διὰ τὴν μοχθηρίαν τῶν
νόμων καὶ τῆς πολιτείας ὅστις πτωχοὶ, μέχρις οὐ νὰ εὐ-
ρεθῶσι δημιουργοὶ, πτωχοὶ ὡς αὐτοὶ, ἀλλὰ πλουτισμένοι
μὴ

μὴ τοσαύτην ἀρχήνοιαν καὶ διξιοσύνην, ὅσης ἵναι χρεῖα
διὰ νὰ διαγίρῃσι στάσεις, πωτισμοὺς, καὶ τέλος φανερὸν
πόλεμον κατὰ τῆς πολιτείας. « Φαῦλον τὸ πολλοὺς ἐκ
» πλουσίων γίνεσθαι πένητας. ἔργον γὰρ μὴ πωτιρο-
» σμούς ἵναι τοὺς τοιοῦτους. . . . ὅταν γὰρ ἄτιμοι
» πολλοὶ καὶ πένητες ὑπάρχωσι, πολέμιον ἀναγκαῖον
» εἶναι πόλιν τὴν πόλιν ταύτην. (Ἀριστοτέλ. Πολιτικ.
» Βιβλ. Β. κεφ. Ζ, καὶ Βιβλ. Γ, κεφ. ΙΑ) ».

Π Σιλ. ΙΟ, Σημειώσ. στίχ. 5. Δικαιοσύνην ὀνομάζω. . . .
ἀκοινωνησίας καταστασιν. Ταύτην τὴν δικαιοσύνην ὀνό-
μαζιν ὁ Ἐπίκουρος τῆς φύσεως δίκαιον, ὅχι διότι
ἔχει χώραν μεταξὺ ἀγρίων καὶ ἀπολιτιγμένων ἀνθρώπων,
ἀλλὰ διότι ὁ ἀνθρώπος μόνος φυσικὰ κλίνει πρὸς τὴν
πολιτικὴν κοινωνίαν, ἐπειδὴ εἰς μόνην αὐτὴν δύναται νὰ
εὐρὴ εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν, εἶναι καὶ μόνος δικτινὸς τῆς
τοιούτης δικαιοσύνης, ἡ ὁποία καθὼς τὸν ἐμποδίζει νὰ
βλάβῃ ἄλλους, οὕτω καὶ τὸν ὑπερασπίζει ἀπὸ τὰς παρὰ
τῶν ἄλλων ἀδικίας καὶ βλάβας. « Τὸ τῆς φύσεως δίκαιον
» ἔστι σύμβολον τοῦ συμφέροντος, εἰς τὸ μὴ βλάπτειν
» ἄλλους, μὴδὲ βλάπτεσθαι. ὅσα τῶν ζῶων μὴ ἡδύ-
» νατο συνθήκας ποιῆσαι τὰς ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν,
» μὴδὲ βλάπτεσθαι, πρὸς ταῦτα οὐδὲν ἔστιν οὔτε δίκαιον,
» οὔτε ἀδικον. ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν ἰθιῶν, ὅσα μὴ ἡδύ-
» νατο, ἢ ἐβούλετο τὰς συνθήκας ποιῆσαι τὰς ὑπὲρ
» τοῦ μὴ βλάπτειν, μὴδὲ βλάπτεσθαι, οὐκ ἦν (ἴσ. τοῦ-
» τοις ὡς ἦν) τι καθ' ἑαυτὸ δικαιοσύνη, ἀλλ' ἐν ταῖς
» μετ' ἀλλήλων συστροφαῖς (Διογ. Λαέρτ. ἐν Ἐπικ.
» βίῳ) ». κατὰ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς τυραννίας, ἢ τῆς
ἀναρχίας, τὸ δίκαιον τῆς φύσεως σημαίνει, ὡς λέγει ὁ
Πλάτων, τὴν βίαν τοῦ δυνατοῦ κατὰ τοῦ ἀδυνάτου.
εὐρηκας δυνάμιν, μέγα καὶ τρόπους ἀρμοδίου νὰ καταπα-
τήσῃ τοὺς νόμους καὶ νὰ χρηματίσῃ τύραννος τῶν ὁμοίων
σου; δίκαιον ἔχεις νὰ τοὺς τυρανῇς. ἀλλ' ἔσας ἀπὸ τοὺς
δούλους σου εὐρηκα μέγα ἰσχυρότερα παρὰ τὰ ἰδικά σου;
δίκαιον ἔχει καὶ αὐτὸς νὰ σὲ σφάξῃ καὶ νὰ ἀναγορευθῇ
τύραννος ἀπὲρ σοῦ. « Καταπατήσας τὰ ὑμέτερα γράμ-

« ματῆ καὶ νόμους τοὺς παρὰ φύσιν ἀπαιτῶν,
 « ἐπαναγὰς ἀναφαίνε δισπότης ὑμέτερος ὁ δούλος, καὶ
 « ἰσταῦθα ἐξίλαμψι τὸ τῆς φύσεως δίκαιον (Πλάτ.
 « Γοργ. σιλ. 484) ». μὲ τοῦτο τῆς φύσεως τὸ δίκαιον
 ἰπύδυσται ἀνοσίως εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον
 πολλοὶ βασιλεῖς Ῥωμαῖοι, καὶ τίλος μὲ τὸ αὐτὸ
 τοῦτο δίκαιον ἐξείσθηναι ἀπὸ τοῦ θρόνου· τὸ δίκαιον τοῦτο
 μεταχειρίζεται καὶ ὁ πλούσιος, ὅσκις καταδυναστεύει
 τὸν ἀδύνατον καὶ πτωχόν, καὶ ὁ πτωχὸς ὅσκις, κλίπει, ἢ
 φονεῖ τὸν πλούσιον.

12 Σιλ. 11, στίχ. 13. Διὰ τοῦ πολιτικοῦ συλλογισμοῦ.
 [Πολιτικὸν συλλογισμὸν (contratto sociale) ἐνομά-
 ζει τὴν συμφωνίαν αὐτῶν καὶ συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας
 συγκατασκευῶν καὶ συμπολιτευομένων μετ' ἀλλήλων οἱ ἄνθρωποι.
 ἔθνη καὶ πολιτικὸν συλλογισμὸν ἐπιγράφει ὁ περιφραστικὸς
 Ρουσσὸς ἐν ἀπὸ τὰ συγγράμματά του, εἰς τὸ ὅποιον
 ἐξετάζει τὰ γινόμενα τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ
 τὸ ὅποιον, καθὼς καὶ ἄλλα τινα τοῦ φιλοσόφου τούτου
 συγγράμματα ἴσως διὰ μεταφράσεως, ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων.

13 Σιλ. 11, στίχ. 14. Κένεως λοιπὸν ἄρχων
 τὰς ὁποίας οἱ νόμοι δὲν ἐδιδρυσαν.] Διότι ὁ ἄρχων, ὅταν
 ὁ δικαστὴς, δὲν εἶναι πλὴν ἀπλὸς ὑπαρέτης τοῦ νόμου,
 καὶ δὲν ἔχει τὴν ἐξουσίαν μὲν τὰ ἐντέλλειν, μὲν τὰ
 ἐκτελεῖν, μὲν ὅπωςδήποτε τὰ ἐξῆρῃ τὰ ὅσα ὑπαγορεύει ὁ
 νόμος· καὶ ἀπὸ τῆς ἀκριβοῦς ταύτης φυλακῆς τοῦ νόμου
 κρέμαται τῆς πολιτείας ἡ εὐτηρία, καθὼς ἀπὸ τῆς
 παραβίασιν ἢ ἀπώλειαν καὶ ἡ φθοράτης. « Τούτους δ' ἄρ-
 « χοῦτας λεγόμενους, ἵνα ὑπαρίτας τῆς νόμου ἐκεί-
 « λους, οὗτοι καποτομίας ἐνομάτῃ ἴσως· πλὴν ἔγωγε
 « παρὰ τὸ μᾶλλον εἶναι παρὰ τοῦτο εὐτηρίας τὴν πόλιν
 « καὶ τούτωντι. ἢ ἢ μὲν γὰρ ἀρχόμενος ἢ καὶ ἄκυρος
 « ὁ νόμος, φθορὰν ὁρᾷ τῇ τοιαύτῃ ἰταύματι οὖσαν· ἐν ἢ δὲ
 « αὖ δισπότης τῶν ἀρχόντων, οἱ δὲ ἀρχόντες δούλοι
 « τοῦ νόμου, εὐτηρίας, καὶ πᾶσι δ' ὅσοι πόλιν ἴδου-
 « σαν ἀγαθὰ γινόμενα καθεύδου (Πλάτων Νόμ. βιβλ. 4,
 « σιλ. 715) ».

14 Σιλ. 11, στίχ. παραλείπει. Γίνεται διπλὴ ποινὴ.]
 Καὶ αὐτὴ τότε παρανομιὰ καὶ τυραννικὴ, ὅσον ἀπο-
 βλέπει ἵνα μαρκεῖν πολίτην, τὸν κρινόμενον, οἱ νόμοι,
 ἐπιβὰς εἶναι συνθήκῃ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, περὶ τὴν
 ἀπεκρίπτειν ἄλλους τοὺς πολίτας χωρὶς τινὸς ἐξαιρέσεως.
 ἵσως λοιπὸν νόμος ἀναφέρεται εἰς ἵνα μόνον πολίτην εἶναι
 ἀνομία, καὶ ὅχι νόμος. διὰ τοῦτο ἱεροδοτῆται καὶ τοῦτο πρὸς
 τοὺς ἄλλους ὁ Σόλων, « μηδὲ νόμον ἐπ' ἀνδρὶ ἐξῆναι θῆναι,
 « ἢ μὴ τὸν αὐτὸν ἐφ' ἅπασιν Ἀθηναίοις (Δημοσθ. κατὰ
 « Ἀριστοκράτ.) ».

15 Σιλ. 13, στίχ. 4. Χαρὶς ἐκκλητοῦ.] Ἐφεστὶς, ἢ
 Ἐκκλητος (appello) λέγεται, κατὰ τοὺς Νομικοὺς,
 ἢ πρόκλησις, τὴν ὁποίαν ὁ κρινόμενος κάμνει, ζητῶν τὴν μετα-
 φέρῃ τὴν κρίσιν τοῦ εἰς ἀνώτερον δικαστήριον, ὅσκις νομί-
 ζει τὰ ἡδίκασθαι ἀπὸ τοῦ κατώτερου.

16 Σιλ. 13, στίχ. 16. Παρὰ τὰ βόσκη ἀγέλην ἀνδρα-
 πόδων.] « Εὐπορήσεις σὺ τὰ μέγιστα τὴν πόλιν, εἰ μὴ
 « τοὺς ἐρόφους ὑψώσεις, ἀλλὰ τὰς ψυχὰς αὐξήσεις·
 « ἄμεινον γὰρ ἐν μικροῖς οἰκίαις μεγάλας οἰκίαν φυ-
 « λᾶς, ἢ ἐν μεγάλας οἰκίαις ταπεινὰ φωλύειν ἀνδρά-
 « ποδα (Ἐπίκλ. παρὰ Στοβ. Λογ. ΜΔ, σιλ. 316.) ».

Σιλ. 15, στίχ. 14. Ὁ Ἡγεμὼν, ὅταν ὁ φύλαξ τῆς
 παρακαταθήκης. κ. τ. λ.] « Ἀγὼν ἀγαθός, ἴδιός τις
 « ἢ πόλις ἀρχὴν εὐλοφῶς ἵσκειν ἀνδρὶ παρακατα-
 « θῆκην εὐλοφῶς μεγάλων χρημάτων, κ. τ. λ. (Στοβ. Λογ.
 « ΜΔ, σιλ. 309) ».

17 Σιλ. 15, στίχ. 16. Καὶ ἔχι ὁ δικαστὴς, τοῦ ὁποίου
 μόνον ἔργον εἶναι, κ. τ. λ.] Ἀλλίως φαίνεται τὰ δοξά-
 ζωσι περὶ τούτου ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Πλάτων. αὐτοὶ
 συγχωροῦν εἰς τοὺς δικαστὰς, τὸ τὰ ἀναπληρῶναι ἐξ
 ἰδίας αὐτῶν γνώμης καὶ κρίσεως ὅσα ἢ ἐσιώπησιν, ἢ δὲν
 ἐδιδρυσαν ἀκριβῶς ὁ νόμος. ἀλλ' ὁ μὲν Ἀριστοτέλης
 (Πολιτ. βιβλ. Γ, κεφ. 12, 13 καὶ 15) διατάζειν
 συγχωρεῖν τὴν ἐξουσίαν ταύτην, καὶ περισσότερον εἰς αὐτὸν
 τὸν Μονάρχην (ὅπου δὲ δηλαδὴ τὸ ἔθνος βασιλεύεται)
 παρὰ εἰς τὸν κυρίως δικαστὴν λεγόμενον· ὁ δὲ Πλάτων

κάμναι τὰ δικαστήρια κύρια τῷ νὰ προσδίτῃσιν, ὅσα ἀφῆκαν ἀδιόριστα ὁ νόμος, μὴ τοῦτον μόνον τὸν προσδιορισμὸν, ὅτι εἰς μὴν τὰ συνδεμένα ἀπὸ ἀνθρώπους δημοτικούς, καὶ κυβερνώμενα ἀπὸ τοὺς ῥήτορας δικαστήρια, ὡς ἦσαν τῶν δημοκρατιῶν, καὶ μάλιστα τῶν Ἀθηναίων, τὰ κριτήρια, ἢ διδομένη ἐξουσία τοῦ νὰ προσδίτῃσιν, ὅσα ἀφῆκαν ἀδιόριστα ὁ νόμος, πρέπει νὰ ἦναι ἄλιγ· καὶ περὶ πολλὰ ὀλίγων τιῶν, περισσοτέρᾳ δὲ, ὅταν εἰς τὰ δικαστήρια καθιπνται δικασταὶ τὸς ἀκριβῶς παιδευμένοι, ὥστε νὰ ἦναι ἀδύνατον εἰς αὐτοὺς νὰ σφάλῃσι διὰ πάθος ἢ ἄγνοίαν (Νόμ. Βιβλ. Θ, σιλ. 876). ἀσφαλίστην ἡμῶς ἔκριναν περὶ τούτου Χαρώνδας, ὁ Νομοθέτης τῶν Θουρίων, καὶ Ζάλευκος, ὁ Νομοθέτης τῶν Λακρῶν. ὁ Ζάλευκος ἔλεγεν, ὅτι πρέπει νὰ διορίζῃσι περὶ πάντων, ὅσον εἶναι δυνατόν ἀκριβῶς, οἱ Νόμοι, καὶ νὰ μὴ ἀφήνῃσι τίποτε εἰς τὴν αὐτεγνώμονα τῶν δικαστῶν θύλακιν. ἄξιον εἶναι νὰ προσδίσῃ ὅσα λίγαι περὶ τούτου ὁ Στράβων (Βιβλ. 5, σιλ. 260), φέρων μάρτυρα τὸν Ἐφορον, καὶ νὰ διορῇσιν ἐν ταύτῃ καὶ τὴν ῥῆσιν τοῦ Γεωγράφου. « Τῆς δὲ τῶν Λακρῶν νομογραφίας μνησθεὶς Ἐφορος, φασὶν ἐν τοῖς πρώτοις κανίσαι τοῦτον (Γρ. τοῦτο) τὸν Ζάλευκον, ὅτι τῶν πρότερον τὰς ζημίας τοῖς δικασταῖς ἐπιτρέψαντων, ἐκείνους ἐν τοῖς νόμοις διορίσιν· ἠγούμενος τὰς μὴ γνώμας τῶν δικαστῶν οὐχὶ τὰς αὐτὰς εἶναι περὶ τῶν αὐτῶν, διὲν δὲ τὰς αὐτὰς ἐπαινεῖ, καὶ τὸ ἀπλουσίως (Γρ. διὲν δὲ τὰς αὐτὰς εἶναι· ἐπαινεῖ δὲ καὶ τὸ ἀπλουσίως) περὶ τῶν αὐτῶν συμβολαίων διατάξαι». ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ οἱ δικαιοτάτοι καὶ φρονιμώτατοι δικασταί, ὅτις ἄνθρωποι, εἶναι ὑποκείμενοι εἰς τὸ νὰ κρίνωσι, ἢ νὰ παιδεύσωσιν ἀδίκους, ἢ ἐλέησιν ἀδίκους τοῦ ἐξηγῆν τοὺς νόμους δὲν πρέπει νὰ δίδωται εἰς κανίνα. δὲν εἶναι πλεον ἐλεύθερος ὁ πολίτης, ὅταν τῆς κρίσεώς του ἢ ἐκβασίς κρέμαται ἀπὸ τοῦ δικαστοῦ τὴν ἀπόφασιν, καὶ ὅχι ἀπὸ τὴν ἀπαθῆ καὶ ἀπροσωπικῶν τοῦ νόμου φωνή. ἔαν ὁ νόμος ἦναι κακός, ἀσαφής, ἢ ἀτιλὴς, πρέπει νὰ διορθῇ, νὰ σαφηνισθῇ, νὰ τελειωθῇ· ἀλλὰ ποῦ; ἀφ' οὗ τελειώσῃ ἡ κρίσις, καὶ ὅχι ὅταν

παρασίχη εἰς τὸ δικαστήριον ὁ κρινόμενος, τὸν ὁποῖον ἡ πολιτικὴ κοινωνία πρέπει νὰ ἀπολύσῃ, ἢ νὰ καταδικάσῃ κατὰ τοὺς κανόνες, καὶ ὅχι κατὰ τῆς αἰτίας ἄλλους νόμους, τῶν ὁποίων αὐτός, ἐπειδὴ δὲν ἦσαν ἀκόμη νομοθετημένοι, μήτι φύλαξ, μήτι παραβάτης δύναται δικαίως νὰ ὀνομασθῇ. καὶ τοῦτο ἦτον ἡ γνώμη τοῦ φρονίμου Χαρώνδα· « Προσέταξε » γὰρ ἐκ παντὸς τρόπου πείσασθαι τῷ νόμῳ, καὶ ἢ παντὶ τῶν κακῶς γεγραμμένων· διορθοῦν δὲ συγχώρησε τὸν » χρίαν ἔχοντα διορθώσας, κ. τ. λ. (Διοδ. Σικελ. βιβλ. » 16, κεφ. 15.) ».

18 Σιλ. 15, Σημειώσ. στίχ. 1. Ἡ λέξις ἐνοχῆ, ἡ ὁποία συνηστίστον, κ. τ. λ.] Ἄλλο δὲν εἶναι ἡ ἐνοχῆ (obligazione) πλὴν ἡ « Ἡθικὴ ἀνάγκη τοῦ νὰ πράττῃ τις πράξιν τινὰ, » ἢ νὰ ἀπέχῃ ἀπ' αὐτῆς ». κατ' ἄλλους ὀρίζεται, « Ἡθικὴ ἀνάγκη τοῦ νὰ πράττῃ τις πρὸς ἄλλον ὅ,τι κοινῶς » ἐσυμφώνησεν μ' αὐτὸν ». ἔστιν, ἐπειδὴ ἡ πολιτικὴ κοινωνία εἶναι συνθήκη μιᾶς πολλῶν ἀνθρώπων, ὑποχρεοῦσα ἕκαστον ἀπ' αὐτοὺς νὰ πράττῃ ὅ,τι συμφέρει εἰς τοὺς περισσώτερους, τῆς ἐνοχῆς ἡ λέξις εἶναι (ὡς λέγει ὁ συγγραφεὺς) σημῖον ὁλοκληροῦ συλλογισμοῦ, καὶ ὅχι μιᾶς ἀπλῆς ἰστορίας. παραδείγματός χάριν, ὅταν ὁ κατὰ μέρος πολίτης θίλῃ νὰ νοήσῃ καὶ νὰ προσαρμόσῃ εἰς μαρικήν τινα πράξιν, τὴν ἐνοχὴν, τὴν ὁποίαν ἐνέχεται πρὸς τοὺς ἄλλους, συλλογίζεσθαι οὕτως, « Ἐσυμφώνησα μὲ τοὺς συμπολίτας μου νὰ πράττω ὅ,τι συμφέρει εἰς τοὺς περισσώτερους· ἀλλ' ἢ πράξις, τὴν ὁποίαν ἔχω κατὰ νοῦν νὰ πράξω, δὲν συμφέρει εἰς τοὺς περισσώτερους· ἄρα δὲν » πρέπει νὰ τὴν πράξω ».

19 Σιλ. 17, στίχ. παραλειλυῖ. Διὰ τὸ νὰ ἐξετάσθῃ, ὅχι ἡ διαθερὰ καὶ ἀσάλευτος τοῦ νόμου φωνή, ἀλλ' ἡ, κ. τ. λ.] Ὁ νόμος εἶναι εἰς, ἡ φωνὴ τοῦ πάντοτε μίαν. ὅ,τι ἔλεγεν ἔχθρις, τὸ αὐτὸ λέγει καὶ σήμερον, διότι μὴ ὀρίξῃ, μὴ ἐπιθυμίαν, μήτι πάθος ὅπως ἔχει· αὐτὸς εἶναι φωνὴ θεοῦ, ἐπειδὴ εἶναι φωνὴ ὅλου τοῦ λαοῦ, ἀπὸ τοῦ ὅπου ἐνομοθετήσθῃ. ἔστιν τὸ νὰ δεσπόζῃ τις ἀπὸ τὸν νόμον, εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ δισπάζεται ἀπὸ τὸν θεόν.

ἀλλ' ἡ φωνὴ τῶν δικαστῶν, ὅταν ἀφίνοις τὸ γράμμα τοῦ νόμου, ζητῶσι γὰ ἀνακαλύψαι τὸ πνεῦμα διὰ τῆς ἐξηγήσεως, εἶναι φωνὴ μερικῶν ἀνθρώπων, ἐκ τῶν ὁποίων οὗτος ἐξηγῶν τὸν νόμον κατὰ τοῦτον, καὶ ἄλλος κατ' ἄλλαν τρόπον, καὶ πολλοὶς ὁ αὐτὸς δικαστὴς, σύμμερος οὗτος καὶ αὐριον ἄλλως, διὰ πάθος, ἢ ἄγνοίαν. ἔστιν τὸ γὰρ ὑπὲρ κίβηται εἰς τοὺς δικαστὰς εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ γὰρ ὑπὲρ κίβηται εἰς ἀνθρώπους, καὶ κάμμιαν φορὰν εἰς θύρια. « Κριτῆς δ' ὅ μὴ πρόσσι τὸ παθητικὸν ὅπως, ἢ ὅ συμ- » φοῖς· τῷ μὲν εὖν νόμῳ τοῦτο οὐχ ὑπάρχει, ψυχὴν » δ' ἀνθρωπίνην διάγχει τοῦτ' ἔχειν πάντας..... » ὁ μὲν εὖν τὸν νόμον καλῶν ἀρχῶν, δεξιὰ κι- » λῶν ἀρχῶν τὸν θῖον· ὁ δ' ἀνθρωπίνῳ καλῶν, προστί- » θησι καὶ θύριον· ἢ τι γὰρ ἐπιθυμία τοῦτον, καὶ ὁ » θυμὸς ἀρχῶν διασπείρει, καὶ τοὺς ἀρίστους ἀνδρας. » ὥστε περ αὐτὸν ὀρέξιν τοῦς ὁ νόμος ἐστὶ (Ἀριστοτ. Πολιτ. » λ. 171 κ. Βιβλ. Γ, κεφ. 11 καὶ 15.) ».

20 Σιλ. 19, στίχ. 5. Ἡ σκληρότης εἶναι ἀνάλογος μὲ τὰ ἐμπόδια, καὶ ὅχι μὲ τὴν δύναμιν τῆς τυραννίας. « Ἦγουν ὁ τύραννος γίνεται τόσον σκληρότερος, ὅσον ἀπαντᾷ περισσότερα ἐμπόδια τῆς τυραννίας του· ἀλλ' οἱ μικροὶ καὶ ἀδύνατοι τυράννοι ἀπαντῶσι περισσότερα ἐμπόδια παρὰ τοὺς μεγάλους καὶ δυνατωτέρους τυράννους· ἄρα οἱ μικροὶ τυράννοι εἶναι σκληρότεροι παρὰ τοὺς μεγάλους, ἐνὸς κα- ταλαμβάνει τὴν ἀλήθειαν ταύτην, ὅστις ἔχουσιν, ἢ ζῇ εἰς τυραννικὴν κυβέρνησιν, ἐκεῖ οἱ πολῖται, ἢ μάλλον εἰπῶν οἱ δούλοι, δὲν τυραννοῦνται τόσον ἀπὸ τὸν καθήμενον ἐπὶ τοῦ θρόνου τύραννον, ἀπὸ τὸν ὅποιον τοὺς χωρίζει μέγα διά- στημα, ὅσον ἀπὸ τῶν ἀναριθμητῶν μικρῶν τυραννίσκων, τοὺς ὁποῖους ἀναγκάζονται καθ' ἡμέραν καὶ μὴ θύλακις γὰρ βλέπειν καὶ γὰρ κολακίζωσι. ἐκεῖ τοῦ τυράννου ὁ ἐπαρ- χος, ὁ κρίτης, οἱ κατὰ πόλιν ἢ χώρας κυβερνῆται, τῶν κυβερνητῶν αὐτοὶ οἱ πλείον οὐτιδαντοὶ δούλοι, καὶ τῶν δού- λων οἱ οὐτιδανώτεροι φίλοι, εἶναι τότε ἀπάνθρωποι τυράννοι. ἐκεῖ καὶ αὐτοὶ οἱ ἰδιῶται, ἦγουν ὅσοι μᾶτε μικρὸν μᾶτε μέγα τῆς πολιτικῆς κυβερνήσεως μέρος μετέχουσιν,

μιμούμενοι τῶν τυράννων τὰ ἥθη, καταδυναστεύουν ἀλλή- λους, ὡς ἤθελεν ἡ τύχη, ἢ ἡ περιστάσις τὸ καλῶσι. καὶ τούτων ἡ τυραννία εἶναι ἐξ ἀνάγκης σκληρότερα παρὰ τὴν τυραννίαν τοῦ πρώτου καὶ μεγάλου τυράννου. οὗτος, κα- θήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου, πρᾶττι ὅ,τι θέλει· ἀλλ' ἐξαύ- ρει, ὅτι τὸ θέλημά του εἶναι νόμος, εἰς τὸν ὅποιον οὐδεὶς τολμᾷ γὰ ἀντιστάθῃ· ὅστις αἱ πράξεις του δὲν ἔχουσι παρὰ τὴν φυσικὴν αὐτῶν σκληρότητα. ἐξ ἐναντίας οἱ μι- κροὶ τυράννοι, ὅστις ὅλοι τῆς αὐτῆς, ἢ ὀλίγον διαφόρου τύχης καὶ κατὰστάσεως, ἀπαντῶσιν ἐμπόδια πολλὰ ἐκ μέρους τῶν τυραννομένων, τῶν ὁποίων φοβοῦνται πρὸς τού- τοις καὶ τὴν ἐκδίκησιν· ὅστις τοὺς ἐριθίζει περισσότερον ἢ ἀντίστασις, καὶ τοὺς κάμνει σκληρότερους τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀσφαλείας ἢ φόβου.

21 Σιλ. 20, στίχ. 2. Δὲν εἶναι μικρότερον κακὸν καὶ ἡ ἀσάφεια τῶν νόμων. Ἀσαφὲς καὶ σκοτεινὸς εἶναι ὁ νόμος ὅπως τὸ νόημα του δὲν εἶναι ἓν, ἀλλὰ πολλὰ, ἦγουν ὅπως δύναται γὰρ ἐξηγηθῇ διαφόρως. « Τῷ δὲ νομοθέτῃ » τοῦτο οὐκ ἐστὶ ποιεῖν ἐν τῷ νόμῳ, δύο περὶ ἑνός, » ἀλλὰ ἓνα περὶ ἑνός αὐτὸ δεῖ λόγον ἀποφαίνεσθαι ». εἶναι λόγια τοῦ Πλάτωνος (Νόμ. Βιβλ. Δ, σιλ. 719), ὅστις καὶ τὰ σαφηνίζει μὲ παράδειγμα προσηύδαλον. εἰν ὁ νομοθέτης, μὲ σκοπὸν τοῦ γὰρ ἐμποδίσῃ τοὺς πολίτας ἀπὸ τῆς ἀσώτου διαπάτας, θέτῃ νόμον, ὅτι κἀνέας ἀπ' αὐτοῦ μὴ ἔχη τὴν ἐξουσίαν γὰρ ἐξοδίσῃ περισσότερα ἀπὸ τῶν αὐτῶν (φίρτιπὴν) τὸν ἀριθμὸν ἀργυρᾶ, ἢ χρυσᾶ νομίσ- ματα, ὡς τὴν ταφὴν τοῦ συγγενοῦ ἢ φίλου του, ὁ νόμος εἶναι σαφέςτατος, ἐπειδὴ δὲν ἐπιδικάζει δύο νοήματα. ἀλλ' ἔτι καλῶν γὰρ ἦναι μετρίαι τῆς ταφῆς ἢ δια- πάτης, ἀσαφέςτατος ἄλλο τι παρὰ τὰ λόγια τοῦ νόμου τοῦτου δὲν δύναται γὰρ ἐπισηθῇ· διότι ἡ ἔννοια τοῦ μετρίου εἶναι σχηματῶν ἔννοια τοῦ μέτρου μετὰ τὸ ὑπερβολῆς καὶ ἐλλεί- φους, καὶ τὸ μέτρον τοῦτο γὰρ διορισθῇ δὲν δύναται, εἰν πρῶτον δὲν ἐξηγηθῇ τί πράγμα εἶναι ἡ ὑπερβολή, τί ἡ ἐλ- λειψίς, ὅπως καὶ αὐταὶ, τῶν ὁποίων ὁ διορισμὸς κρέμαται ἀπὸ τῆς γνώσεως τῆς οὐσίας τοῦ ἐξοδιστοῦτος· ἢ αὐτὴ διαπάτη,

ὑπερβολικὴ εἰς τὸν πτωχὸν πολίτην, γίνεται μετρία, ἢ καὶ παντάπασιν ἡλλειπιστάτη εἰς τὸν πλούσιον. ἡ αὐτὴ δαπάνη ἐξισταζομένη ἀπὸ δυο δικαστῶν, ἀσώτων, καὶ φιλάργυρων, θίλει κριθῆ ἡλλειπὴς ἀπὸ τὸν πρῶτον, καὶ ὑπερβολικὴ ἀπὸ τὸν δεύτερον. τοιοῦτοι ἀσαφεῖς νόμοι, μὴτε νόμοι γὰρ ὀνομάζονται ὡς αἱ ἀξιοί. « Σοὶ δὲ οὐχ οὕτω ῥη-
 » τόν, ὡς εὖν εἶπες, μέτριον εἰπών· ἀλλὰ τί τὸ μέ-
 » τριον καὶ ὁπόσον ῥητίον· ἢ τὸν τοιοῦτον λόγον μήπω σοι
 » διανοεῖς γίνεσθαι νόμον (Πλατ. Αὐτόθ.) ».

Σιλ. 20, εἰς. 8. Ἡ ξὺν γλῶσσα, περιερίζουσα εἰς ὀλίγους, κ. τ. λ.] Ὅχι μόνον πρέπει γὰρ γράφονται οἱ νόμοι εἰς τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν λαλῶ καὶ καταλαμβάνει τὸ ἔθνος, ἀλλὰ καὶ γὰρ ἵπαι πάντοτε ἔμπροσθεν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν πολιτῶν διὰ τὰ μὴ τοὺς λογιζομένους πρὸς. ὅταν συμπεραίνεται, ὅτι πρέπει γὰρ ἵπαι καὶ ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν. εἰς τὰς Ἀθήνας, οἱ νόμοι ἐγγράφοντο εἰς σάνδια, καὶ ἐκρυμνόντο εἰς τοὺς τοίχους τῆς δριᾶς καὶ πρὶν, καὶ ἀφ' οὗ ἐκρυμνόντο ἀπὸ τῶν περιστάσεων τὴν ψῆφον, καὶ ἐλάμβανον ἀληθῶς ἰσχὺν νόμου· τὸ πρῶτον, διὰ τὰ τοὺς ἐξείαση ἕκαστος ἀπὸ τοὺς πολίτας, ἀν' ἰσχυρίων εἰς τὴν πολιτείαν, τὸ δεύτερον, διὰ τὰ τοὺς βλέπει κατ' ἡμέραν καὶ γὰρ τοὺς φυλάττει. αὐτοὺς δὲ κορυμνίζοντας τῶν νόμων ἀναγράφειν εἰς τὸν τοίχον, ἵνα πρὶν πρῶτον ἀναγράφουσι, σκοπεῖν τῇ βουλομένῃ (Πλάτ. Νομ. Α' τ' 1 κ. Βιβλ. Β, τίτλ. Ι.). ἀλλ' ὅταν οἱ νόμοι καταπλασσιάζονται τόσον, ὥστε μὴτε τοῖχοι, μὴτε βιβλία, μὴτε τῶν πολιτῶν ἡ μνήμη δύναται γὰρ τοὺς χωρῆσαι, ὅταν τὸ ἔθνος τοὺς λαμβάνει ἀπὸ Ἡγεμόνα ξένου, εἰς γλῶσσαν ξένην, ὅταν καὶ αὐτὰ τὰ κατ' ἡμέραν θελήματα τοῦ Ἡγεμόνος χρεώσῃ γὰρ εἶναι ὡς νόμους, ὅταν ἀναγκάζει γὰρ ἀρεστέρεχον εἰς ἐξηγήσας νόμων, καὶ γὰρ ἐξείαση μεταξὺ διαφόρων ἐξηγήσεων τίς εἶναι ἡ ἀληθεστέρα, τότε πάλιν τὸ ἔθνος δὲν εἶναι πολιτικὴ ἀνθρώπων κοινωνία, ἀλλὰ δυστυχῶν τετραπύδων ἀγέλη, ποιμενομένη ἀπὸ λύκους.

Σιλ. 21, εἰς. 5. Χωρὶς τὴν τέχνην τοῦ γράφειν, οὐδεμία, κ. τ. λ.] Πρὸ τοῦ εὐρεῖν ἢ τὴν τέχνην τοῦ γράφειν, καὶ

καὶ πολιτικαὶ κοινωνίαι μετεχειρίζοντο τὴν αἴδην ὡς μόνον μέσον τοῦ γὰρ φυλάττει τὴν μνήμην τῶν νόμων. οἱ νόμοι ἐκρυμνόντο ὡς ἀσμάτια· καὶ ἐκ τούτου ἐπειὶ ἐπακράτησαν ἡ συνθήκη γὰρ ὀνομάζονται νόμοι καὶ αὐτοὶ τῆς Μουσικῆς οἱ διαφοροὶ ἤχοι. « Διὰ τί νόμοι καλοῦνται εὖς
 » ἄδουσι; ἢ ὅτι πρὶν ἐπίστασθαι γραμματεῖα, ἤδον τοὺς
 » νόμους, ὅπως μὴ ἐπιλάθωνται. . . . (Ἀριστοτ. Πρὸς
 » βλημ. ΙΘ, 28.) ». ἡ ἀνάγκη ἐγένετο τὸ ἀσθενὲς τοῦτο μέσον, μὴτ' ἠδύνατο γὰρ γενέσθαι ἰκανώτερον ἄλλο εἰς ἐκείτους τοὺς καιροὺς, τοὺς ὁποίους δικαίως ἠθέλει τις ὀνομάσει, καιροὺς τῆς ἐνπιόλητος τοῦ ἀνθρώπου γένους. ἀλλ' ἀφ' οὗ εὐρίθη ἡ τέχνη τοῦ γράφειν, τόσον ἐπληροφόρηθησαν οἱ ἄνθρωποι, ὅτι αὐτὴ εἶναι τὸ μόνον ἰκανὸν μέσον τῆς τηρήσεως τῶν νόμων, ὥστε οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος ἀπηγόρευον ῥητῶς εἰς τοὺς δικαστῶν γὰρ μὴ κρίναι οὐδένα πολίτην μὴ νόμον ἀγραφον. « Ἀγράφω
 » νόμον τὰς ἀρχὰς μὴ χρῆσθαι μηδὲ περὶ ἐνός (Ἀνδοκ.
 » περὶ τῶν μυσην.) » ἦσαν δὲ οἱ ἀγγραφοὶ νόμοι οὗτοι, οἱ νόμοι τῶν Εὐμολπιδῶν, ὡς λέγει ὁ ῥήτωρ Λυσίας ἐν τῇ κατὰ Ἀνδοκίδου ἀσιθείας.

Σιλ. 22, εἰς. 10. Πῶς ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς τρυφῆς καὶ τῆς πολυτελείας, κ. τ. λ.] Τρυφὴν ἐνλαῦθα ὁ Συγγραφεὺς δὲν ἐννοεῖ τὴν σπατάλην καὶ ἀσώλειαν, ὡς φαίνεται ἀφ' ὅσα πλατύτερον περὶ ταύτης λέγει κατωτέρω (σιλ. 160 καὶ 161). ὅταν τὸ ἔθνος βυθισθῇ εἰς τοιαύτην σπατάλην, ἢ ἔχασε, ἢ δὲν εἶναι μακρὰν ἀπὸ τοῦ γὰρ χάσθαι τὴν ἐλευθερίαν του. ὁ σπάταλος καὶ τρυφηλός, ἀφ' οὗ δαπανᾷ τὰ ἰδικά του, ἐπινεῖ τρόπους γὰρ δαπανᾷ τὰ ἀλλότρια· ψεύδεται, ἀπατᾷ, κολακεύει, προδίδει γυναῖκα, τέκνα, συγγενεῖς, φίλους, καὶ τελευταῖον πωλεῖ καὶ τὸν ἑαυτοῦ, διὰ τὰ γαμίζη κατ' ἡμέραν, ὡς χοῖρος, τὴν κοιλίαν του. τῶν ἠδονῶν ἡ κατὰχρησις ἀπώλεσε τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς Σπαρτιάτας, τοὺς Ῥωμαίους, καὶ θίλει πάντοτε ἀπολίσσει ὅλα τὰ ἔθνη, τῶν ὁποίων ἡ πολυτέλεια ὑπερβαίνει τὰς προσόδους καὶ τὰ μίσα, διὰ τῶν ὁποίων γίνονται αἱ προσοδοί. πῶς θίλεις γὰρ ὑπερμαχίῃ περὶ

πατρίδος καὶ συγγενῶν ὁ ἀσπίς, εἰς τὸν ὅποιον δὲν ἔμεινεν
σημείον ἀνθρωπότητος παρὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν μορφήν τοῦ
ἀνθρώπου; ὅστις ἄλλαν πατρίδα δὲν ἔχει παρὰ τὴν τρά-
πεζαν; φίλους καὶ συγγενεὺς ἄλλους δὲν γνωρίζει παρὰ
τοὺς κοινοὺς καὶ συντρόφους τῆς ἀσπίδος του; περὶ ταύ-
της τῆς τρυφῆς ταῦτα λέγει ὁ Πλάτων ('Επιστολ. Ζ.).
« Πόλις τε εὐδαιμονία αἱ ἀρεμαί σκεπάζουσιν οὐδ' οὐδέ-
» τισιν, ἀνδρῶν οἰκιστῶν ἀναλίσκων μὴν διὴν πάντα εἰς
» ὑπερβολὰς, ἀργῶν δὲ εἰς ἀπαντα ἡγουμένων αὐτῶν γί-
» νησθαι, πλὴν εἰς εὐσυχίας καὶ πότους καὶ ἀφροδισίων
» σπουδᾶς διαπονούμενων. ἀναγκαῖον δὲ εἶναι ταύτας τὰς
» πόλεις εἰς τυραννίδας τε καὶ ἐλαργαρχίας καὶ δημοκρατίας
» μεταβαλλούσας μηδέποτε λήγειν· δικαίον δὲ καὶ ἰσχυρόν
» πολιτείας τοὺς ἐν αὐταῖς δυναστεύουσας μηδ' ὄνομα ἀκούει-
» ναι τὰς ἀνέχεσθαι π. τρυφῆν καὶ πολυτέλειαν ἵπτοι· ὁ Βι-
» καρίας τὴν ἀπόλαυσιν εὐωνεῖν ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν, ὅσα ἡ
» φύσις χορηγεῖ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὅσα ἡ πολιτικὴ κοι-
» νωνία, ἡ ἐμπορία καὶ αἱ τέχναι φθάσαναι εἰς τελειότητα
» προξενούσας εἰς αὐτοὺς, ἵνα οἱ πολῖται δὲν ἦσαν πολυτε-
» λῆς, αἱ θαυμασιαὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς ζωγραφικῆς,
» τῆς ἀνδριαντοποιικῆς, τῆς μουσικῆς, καὶ τῆς ὑφαντικῆς
» τέχναι, ἡ δὲν ἔθιμα γινεσθῇ, ἡ πολὺν καιρὸν δὲν ἔθι-
» λαν διαμεῖναι. μέλει τοῦτο αἱ τέχναι εἶναι σημαῖα καὶ
» μέτρα τῆς τελειότητος τοῦ ἀνθρώπου πνεύματος, ἀπέδειξεν
» τῆς λογικότητος καὶ τῆς ἡμερότητος τοῦ ζῶντος, τὸ ὅποιον
» ὀνομάζομεν ἀνθρώπον. « Ἐστὶ δὲ τοῦτο περὶ τὰς τέχνας,
» ὡς αὖτε πάλιν ἀδύνατον εἰσέσθαι. Τούτων δὲ τῶν τεχ-
» νῶν, τὰς μὲν ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχουσιν δι᾽, τὰς δὲ, εἰς
» τρυφὴν, ἡ τὸ καλῶς ζῆν ('Αριστοτέλ. Πολιτικ. Βιβλ.
» Δ, κεφ. δ.) π. ἵνα τὰ ἄγρια, ἡ βάρβαρος, ἡ ὀλιγο-
» πληθὴ καὶ πτωχὰ ἔθνη δὲν ἀπολαύσῃ ταῦτα τὰ ἀγαθὰ,
» διότι δὲν ἔχουσιν τοὺς τεχνίτας αὐτῶν, ἀν' ὃ κυριώδως ζῶν
» τὰ εὐρησθαι ἰκευσίως, καταδικάζεται εἰς ἀναίδετον ἀμύ-
» λειαν εὐσχημοσύνης καὶ καθαριότητος, καὶ θίβει εἰς μέσην
» ἀνθρωπὸς ἀτιλῆς, διὰ, δὲν ἔξωρῃ ποίαν ἄλλαν τελειότητα
» τῆς φαντασίας του, ἡ στέρεται αὐτὴ εἶναι τῆς ἀνάγκης, ἡ τῆς

ἀμαθίας ἀπορίσιμα. ἀλλ' ὁ πολίτικὸς καὶ φωτισμένος
ἀνθρώπος, ὅταν ἦναι μάλιστα μέλος ἰσχυρᾶς καὶ πλου-
σίας πολιτικῆς κοινωνίας, πρέπει νὰ δαπανᾷ ἀναλόγως μὲν
τὴν πεινυσίαν του, νὰ ἔχη καὶ στολὴν καὶ κατοικίαν καὶ
τράπεζαν κατάρτιον, νὰ συντρέχη μὲν μέρος τῶν ὑπαρχόν-
των του εἰς τὴν αὐξήσιν τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν,
εἰς βοήθειαν τῶν φιλοπόνην ἀνδρῶν, καὶ ὅχι τῶν ὀκνηρῶν
καὶ ἀναφίλων τῆς πολιτείας μελῶν, εἰς ὀλίγα λόγια,
πρέπει νὰ ἀπολάβῃ χωρὶς κόρον καὶ κατάχρησιν τὰς τι-
μίας ἐκείνας ἡδονάς, εἶσαι, αὐξάνουσαι τὴν εὐδαιμονίαν
του, αὐξάνουσαι ἐν ταύτῃ καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν συμπο-
λιτῶν αὐτοῦ, τῶν ὁποίων τρίψι καὶ διηγήρι τὴν φιλο-
σοφίαν. οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ἐκατοίκουν εἰς καλύβας, καὶ
ἐμέτρουσαν τὸν χρόνον μὲν τὸν δρόμον, ἢ μὲν τὴν σκιάν τοῦ
ἡλίου. ἡμεῖς κατοικοῦμεν οἰκίας οἰκοδομημένας ἀπὸ τεχνη-
κῶς οἰκοδόμους, καὶ κρατοῦμεν καὶ χρυσὰ ὀρολόγια· καὶ
ἔμμεν εἶναι καὶ ταῦτα τρυφὴν, τὴν ὅποιαν ἐγένευσεν ἡ προ-
κοπὴ τοῦ ἀνθρώπου πνεύματος, καὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ
τεχνῶν ἡ αὐξήσις. ποῖον ἔθνος λογίζεται εὐφώτερον, ἢ
ἐπαπύεται διακρίτερον; τὸ ἔθνος, εἰς τὸ ὅποιον κατασκευά-
ζονται τὰ ὀρολόγια, ἢ τὸ ἔθνος, τὸ ὅποιον, δι' ἀμα-
θίας καὶ τυφλότητος, ἀναγκάζεται νὰ τὰ ἀγοράζῃ ἀπὸ
ξένα ἔθνη;

Σιλ. 23, στίχ. 1. Ἐμύλυτον εἰς τὸ αἷμα τὰς χεῖρας.]
Εντὶς ὁ συγγραφεὺς τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους αἰῶνας, ὅπο-
ταν ὁ Κλήρης τῆς Ῥώμης, καταφρονήσας τὴν περριότητα
τοῦ λέγοντος, « Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ
» κόσμου τούτου », μετισχηματίσθη εἰς στρατεύμα κοσ-
μικόν, ὑποκάτω εἰς τὴν σημαίαν τοῦ Ἀριος. τότε Πά-
παι, Καρδινάλιοι, Ἀρχιερεῖς, Πρεβεῖς, ῥίψαντες τὴν ποι-
μαστικὴν ράβδον τοῦ Ἰησοῦ, ἤρπασαν τὴν ῥομφαίαν τοῦ ἱε-
ροδουλοῦτος ἀγγέλου, καὶ ἐπολέμουν ἀναισχύοντως κατὰ
τῶν ἐπιγίγων βασιλείων ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ τῶν δυνάμεων.

Σιλ. 24, στίχ. 4. Αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ ἐγκλήματος.]
Σῶμα τοῦ ἐγκλήματος (corpo del delitto) ὀνομάζουσιν
οἱ Νομικοὶ τὸ ὑλικὸν αἰσθητὸν ὑποκείμενον, ἐκ τοῦ ὁποίου

φαίνεται, ὅτι ἐπράχθη τὸ ἀμάρτημα. παραδείγματος χάριν, εἰς τὸν φόβον, σῶμα τοῦ ἐγκλήματος λέγεται αὐτὸς ὁ πωληθεὶς, ἢ τὸ νεκρὸν αὐτοῦ σῶμα· εἰς τὴν κλοπὴν, αὐτὰ τὰ κληροδίντα πράγματα, αἱ μετὰ βίας ἀνοιχθῆναι θύραι, τὰ σπασμένα κλειῖδρα, κ. τ. λ.

26 Σιλ. 25, στίχ. 5. Διότι ῥίπτονται ὁμοῦ συγκαχυμένοι εἰς τὸ αὐτὸ δισμυτήριον, κ. τ. λ.] Εἰς τὰς Ἀθήνας ἔχον ὁ ἐγκαλούμενος τὸ δικαίωμα νὰ φύγῃ τὴν φυλακὴν, ἀν' ἰδύτατο νὰ δώσῃ τρεῖς ἰγγυήτας τοῦ νὰ μὴ φύγῃ τὴν κρίσιν· ἐξαιρουμένου ἀπὸ τὸν νόμον τοῦτον οἱ προδότες τῆς πόλεως καὶ τῆς δημοκρατίας, καὶ οἱ τιλῶναι καὶ φορολόγοι, ἔταν ἰσχυριζέμετο τὰ δημόσια τέλη. ὁ νόμος οὗτος ὀνομαζέτο βουλευτικὸς ὅρκος, διότι ἑκάστος βουλευτὴς ἔπρεπε νὰ τὸν ὁμῶσθαι πρὸ τοῦ νὰ γίνῃ μέλος τῆς βουλῆς τῶν πιπτακισίων, μὲ τούτα τὰ λόγια, « Οὐδὲ » δέσω Ἀθηναίων οὐδένα, κ. τ. λ. » τὰ ὑποῖα ἐξηγῶν ὁ Δημοσθένης λέγει, « Νόμος οὗτος . . . εὐκ ἐπὶ τοῖς » κειρμένοις καὶ ἠγωνισμένοις κῆται, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς » ἀκρίτοις, ἵνα μὴ, διὰ τὸ δεδίδθαι, χυρὸν ἀναγκάζοιτο » ἀγωνίζεσθαι, ἢ καὶ παντάπασιν ἀπαράσκειναι ἡν. » Ἰδ. Περὶ τ. Νομ. Ἀττικ. Βιβλ. Γ, Τίτλ. Ι.

27 Σιλ. 25, στίχ. 12. Ἄν ἦσαν, καθὼς ἔπρεπε, ἐνυμνῆσαι, κ. τ. λ.] Τὸ νόημα τοῦ συγγραφέως εἶναι τοῦτο· εἰάν ἦσαν δισμοφύλακες καὶ ὑπὲρ τῶν δικαστηρίων (ἀλλ' ὅχι ἀμέσως ὑποκείμενοι εἰς τὰ δικαστήρια), αὐτοὶ ἐκίπτοι οἱ στρατιῶται, οἱ πολιορκούντες τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθρούς τοῦ ἔθνους, τότε ἡ συνοδούουσα δόξα τὸ στρατιωτικὸν σύστημα ἔδεικνεν ἰσαλίσψαι, κ. τ. λ.

28 Σιλ. 28, στίχ. παρατελειωτ. Συγκαθήμενοι κληρωτοὺς, καὶ ὅχι αἰρετούς]. Αἰρετοὶ συγκαθήμενοι, ἢ συνδικασταὶ λέγονται, ὅσοι ἐκλίζονται μὲ ψευδοφρίαν· κληρωτοὶ, ὅσοι λαμβάνονται μὲ τὸν κλῆρον, ἔχον τὸν λεγόμενον λαχμόν, καὶ βαρβαρικώτερον λαχμόν. Εἰς τὰς Ἀθήνας, κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος, οἱ δικασταὶ ἦσαν κληρωτοὶ (Ἀριστοτελ. Πολιτικ. Βιβλ.

Β. κ.φ. 16), διὰ τὴν αὐτὴν ταύτην αἰτίαν, τὴν ὁποίαν λέγει ὁ Βικκαρίας, ἤγουν ὅτι ὁ δικαστὴς δὴν ἔχει χρεῖαν πλὴν ἀπλῆς καὶ κοινῆς φρονήσεως, ὅταν οἱ νόμοι ἦναι σαφεῖς καὶ διωρισεμένοι. καὶ εἰς μὲν τὰς σημερινὰς πολιτικὰς καταστάσεις τῆς φωτισμένης Εὐρώπης (περὶ τῶν ὑποίων εἶναι τοῦ Συγγραφέως ὁ λόγος) οὐδεὶς, ἢ κατὰ πολλὰ μικρὸς κίνδυνος προέρχεται ἀπὸ τοὺς κληρωτοὺς δικαστάς· περὶ δὲ τῶν ἀτόπων, ὅσα ἐνδεχόμενον εἶναι νὰ γινῇ εἰς τὰς δημοκρατίας ὁ τοιοῦτος νόμος, τὸ ἰδιῶς ἰκανῶς οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τοὺς ἰσχυροὺς καιροὺς τῆς ἀναπνοῦσης τὰ λοιδορία ἐλευθερίας των (Ἰδ. Ἀριστοτελ. Πολιτικ. Βιβλ. Δ, κ.φ. 8).

29 Σιλ. 29, στίχ. 20. Τὸ νὰ κρίνεται πᾶς ἕνας ἀπὸ τοὺς ὁμοίους του.] Ἦγουν ἀπὸ δημοσίων, εἰάν ἦναι δημοσίων, ἀπὸ εὐγενῶν, εἰάν ἦναι εὐγενῶν· καθὼς πρᾶττεται εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

30 Σιλ. 30, στίχ. 3. Τὸ ἡμισυ μέρος πρέπει, κ. τ. λ.] Ὅποτεν δηλαδὴ ὁ ἐγκαλούμενος τύχῃ νὰ ἦναι δημοτικός, καὶ ὁ ἐγκαλὼν εὐγενής, ἢ τὸ ἀντίπαλον.

31 Σιλ. 30, στίχ. 12. Τοῦτο τὸ φρόνημα θαρρύνει, κ. τ. λ.] Ἦγουν γινῆναι ὅλα τὰ ἐναντία ἀποβλεπόμενα τῶν κακῶν ἀποβλεπμάτων τοῦ φόβου καὶ τῆς τυραννίας, περὶ τῶν ὑποίων ἰδ. κατωτέρω σιλ. 223.

32 Σιλ. 31, στίχ. 20. Μήτε τῶν καλαδικασθέντων καὶ τῶν ἀτίμων, κ. τ. λ.] Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκώλυτο ὡσαύτως ὁ ἀτίμος νὰ μαρτυρήσῃ. οἱ ταλαίπωροι δούλοι, ὅταν ἐπροσκαλούνητο μάρτυρις, ἠναγκάζοντο νὰ πιστώσωσι τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν μὲ τὴν ἐπίβλυσιν τῶν ἰδίων μελῶν καὶ μὲ τὰς βασάνους· πρᾶγμα δυνὸν καὶ ἀνάξιον τῆς Ἀττικῆς φιλανθρωπίας, ὡς θίλομαι ἰδεῖ κατωτέρω (σημ. σιλ. 50, στίχ. 21). ἔχον ὅμως οἱ νόμοι τῶν Ἀθηναίων τοῦτο τὸ καλόν, ὅτι ἐκόλαζον τοὺς ψευδομάρτυρας μὲ ποινὴν ἀτιμώσεως καὶ μὲ χρηματικὴν ζημίαν. Ἰδ. Περὶ τ. Νομ. Ἀττικ. Βιβλ. Δ. τίτλ. 7.

33 Σιλ. 36, στίχ. 12. Ὅσακις οἱ λόγοι τοῦ ἐγκαλουμένου κρῖνεται ὡς ἀμαρτήματα.] « Οὐ δίκαιον οὔτε ἔργον

« ἀμαρτόντα ῥήματι σωθῆναι, οὔτε ἔργῳ ὁρθῶς πρᾶξαν-
 » τα διὰ ῥῆμα ἀπολίσθαι· τὸ μὲν γὰρ ῥῆμα τῆς γλῶσ-
 » σης ἀμαρτημὰ ἴσθι, τὸ δὲ ἔργον τῆς γνώμης (Ἀστιφ.
 » παρὰ Στεφ. λογ. ΜΔ, σελ. 314) ». Ἰδὲ τὴν ἐξῆς
 σημείωσιν.

Σελ. 37, στίχ. 7. Εἶναι λοιπὸν ἀσυγκρίτως εὐκολώτερον
 τὸ εἰς συκοφαντηθῆναι τις, κ. τ. λ.] Μάλιστα ὅταν οἱ
 λόγοι εἶναι περὶ θείων πραγμάτων, καὶ ὁ κατηγορῶν θρησ-
 κείας διαφόρου παρὰ τὸν κατηγορούμενον, ἢ τόσον ἡλί-
 θιος, ἢ δισιδαίμων, ὥστε εὐρίσκει καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πλεον
 ἀδιάφορα πράγματα ὅλην ἐγκλήσας. συμβαίνει εἰς τοὺς
 τοιοῦτους, ὅ,τι συμβαίνει εἰς τοὺς ψευδοεὐεῖς ἵππους· μι-
 κρὰ πρόφασιν ἀρκεῖν εἰς τοὺς παροξύνει, ἐξήλασας κατὰ τύχην,
 ὅταν αὐτὸς λίγη τι; γὰρ αὐτόν. δὲν ἀνιχνεύσας τὴν
 κεφαλὴν σου, ἀπαντήσας τὰ σιγᾶσματα τῆς θρησκείας
 του; καταφρονεῖς καὶ χλευάζεις τὴν θρησκείαν του. ἡλιγ-
 ζας καὶ μίαν του δισιδαίμονος; εἶσαι ἄθιος. εἰς διὰ
 κακὴν σου τύχην εὐρίσθης εἰς καμμία ἀπὸ τὰς τρισμα-
 καρίας ἐκείνας πόλεις, ὅπου εὐρίσκονται κριτήρια τῆς
 ἱερᾶς Ἐξετάσεως, τότε κινδυνεύεις καὶ εἰς ὁπληθὺς ζῶν,
 διότι δὲν ἔμαθες εἰς ἡσὶ ἀλαλος καὶ κακός.

Σελ. 37, στίχ. 18. Φθάνουσι τέλος πάντων.
 τὰς δυστυχίας.] Διὰ τὰ καταλάβει τις ὅλην τὴν δυστυ-
 χίαν, ἢ ὅποια γινῆται ἀπὸ ταύτης τὴν πρὸς ἀλλήλους
 ὑποψίαν καὶ κρυφίότητα τῶν πολιτῶν, ὥς παραβάλλει τὸν
 ἰοῦν μὲ τὴν μήτραν, τοὺς λογισμοὺς μὲ τὰ ἔμβρυα, καὶ
 τὸν προδικτικὸν λόγον μὲ τὴν γέννησιν. καθὼς ἀδύνατον
 εἶναι εἰς τὴν γυνῆκα εἰς συλλαβὴν τῶν ἔμβρυον, εἰς πρῶ-
 τον δὲν γενέσθαι τὸν συλληφθῆναι, οὕτως ὁ ἀνθρώπινος νοῦς,
 ὅταν δὲν ἔχῃ τὴν ἀδίκαν εἰς λαλῆ ἑλευθέρως τοὺς ὁρθοὺς
 αὐτοῦ λογισμοὺς, χάνει κατὰ μικρὸν τὴν ἐξὸ τοῦ συλλε-
 γίζεσθαι, γίνεται ἄγοτος καὶ στειρὴς, καὶ κατατρε-
 λωταῖον εἰς τὴν κατάστασιν τῶν ἀλόγων ζῶν.

Σελ. 38, στίχ. 11. Μεταξὺ τούτων ἀνθρώπων μὴν
 ἰλπίσας, κ. τ. λ.] Τρία πράγματα στοχάζεται κυρῶς
 ὁ τύραννος, τὸ εἰς σπέρμιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πολιτῶν τὴν

πρὸς ἀλλήλους ἀπιστίαν, τὸ εἰς τοὺς κάμνη, ὅσον εἶναι
 δυνατὸν, πτωχοὺς καὶ ἀδυνάτους, καὶ μὴ πᾶσι τρόπον
 εἰς ἱμνήν εἰς αὐτοὺς ἀγνῆ καὶ μικροπραπὴ φρονήματα.
 « Πάντα γὰρ ἀναγάγοι τις εἰς τὰ τυραννικὰ πρὸς ταύ-
 » τας τὰς ὑποψίας, τὸ μὲν, ὅπως μὴ πιστεύωσιν ἀλ-
 » λήλους, τὸ δ', ὅπως μὴ δύνωνται, τὸ δ', ὅπως μικρὸν
 » φρονῶσιν (Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. Βιβλ. Ε. κεφ. ια.) ». ἀπιστία,
 ἀδυναμία καὶ μικροφροσύνη, ὅπου τὰ τρία
 ταῦτα βασιλεύουσιν, ἐκεί πλεον ἀρίτην μὴν ἐλπίσας εἰς
 εὐρῆς, ἐκεί οἱ ἄνθρωποι γίνονται ψεύσται, ὑποκριταί,
 μικροπραπίτες, ἀνιχνεύθροιοι, μισάνθρωποι, καὶ παντάπασιν
 ἀντιπιδίοντες εἰς τὸ εἰς συνοικεῖν καὶ εἰς συμπολιτεύωνται
 μετ' ἀλλήλων. « Ἡ γὰρ σφοδρὰ καὶ ἀγρία δουλωσις, τα-
 » πεινός, καὶ στυγνότητος, καὶ μισανθρωπίους ποιῶσα,
 » ἀντιπιδίοντες συνοικεῖς ἀποτελεῖ (Πλάτων Νόμ. Βιβλ.
 » Ζ, σελ. 791) ». ἐκεί ὁ πλούσιος καταδυνατύνει ἀσ-
 πλάγχτως καὶ ἀναισχύτως τὸν πτωχόν, καὶ ὁ πτωχὸς μὲ
 τὴν αὐτὴν ἀναισχυρίαν κολακεῖ τὸν πλούσιον, ὥς οὐ
 εἰς εὐρῆς καὶ ἀρμόδιον εἰς τὸν κλίψη, ἢ εἰς τὸν σφάξῃ
 μὲ τὴν αὐτὴν ἀσπλάγχθειαν. ἐκεί σπανίως εὐρίσκειται ἀν-
 θρώπος φίλος τῆς ἀρίτης, καὶ εἰς εὐρίσθης τις (ὥς ἄλλος
 Λύτ εἰς τὰ Σόδομα), τὸν ἴσως βίβαια ἀπὸ τὴν κοινὴν
 μοχθηρίαν θύει, καὶ ὅχι ἀνθρωπίνῃ δυνάμει. « Ὅ,τι περ
 » εἰς σωθῇ τι καὶ γίνηται οἷον διῆ, εἰς τοιαύτη καλῶς
 » τάσιν πολιτεῖων, θεοῦ μῦραν αὐτὸ σωσαι λέγων, οὐ
 » κακῶς ἐρεῖς (Λύτ. Περὶ Πολιτ. Βιβλ. ζ, σελ. 493) ».

Σελ. 39, στίχ. 22. Εἶναι ἄρα ἡ ἀσφάλεια τοῦ κα-
 τηγόρου;] Ἦγουν ἡ κρυφία κατηγορία εἶναι ἡ ἀληθής, ἢ
 ψευδής; εἰς τὸ πρῶτον, διὰ τί κρυφία; καὶ τίνα φοβεῖται
 πλεον ὁ κατηγορῶν, ἐπειδὴ ὁ κατηγορούμενος μέλλει δι-
 καίως κατὰ τοὺς νόμους εἰς κολασθῆναι; εἰς τὸ δεύτερον,
 πρέπει εἰς κολάζεσθαι ὁ κατηγορῶν ὡς καλῶς καὶ εὐκο-
 φάτης, καὶ ἡ κολασίς του εἶναι τόσον δικαιότερα, ὥς
 ἢ κρυφίως ἐκαμιν αἰσχροτέρων καὶ δεινότερων τὸ πᾶσι-
 μά του.

Σελ. 40, στίχ. 10. Ἐγὼ σέβωμαι ὅλας τὰς συμμι-
 ρίας.

νάς, κ. τ. λ.] λινίτληται μάλισθα ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς τὴν προὶν Ἀριστοκρατικὴν τῆς Βενετίας διοίκασιν, ὅπου αἱ κρυφαὶ κατηγορίαι καὶ διαβολαὶ ἦσαν συγχωρημέναι, ὅπου ὑπώπνευον ἀλλήλους, ὡς ἐχθρούς, ὁ πολίτης τὸν συμπολίτην, ὁ συγγενὴς τὸν συγγενῆ, καὶ ὁ φίλος τὸν φίλον, ὅπου καὶ αὐτὸς ὁ περὶ τῆς Ἀριστοκρατίας ἱπαιὸς ἐπιτιμᾶτο, ὡς ἀμάρτημα. δὲν ἔπρεπεν ὅμως, διὰ φόβον τῆς Ἀριστοκρατίας τῶν Βενετῶν, νὰ εἰπῇ, ὅτι εἶναι πολλὰς ἀδύνατον νὰ ἐξαλείψῃ τις τὰ προσκολλημένα εἰς τὸ πολιτικὸν κακόν. εἶναι βίβλαια ἀδύνατον νὰ τὰ ἐκρίζωσιν αὐθιμίῳ καὶ βιαιῶς· ἀλλ' ὁ φρόνιμος Ἡγούμενός τὰ πεισμακάπῃ καὶ τὰ διασιῖν κατὰ μικρὸν, ἕως οὗ νὰ μαραινῶσι καὶ νὰ πείσωσιν αὐτομάτως. ὅταν οἱ πολῖται ὁμοιοῦσι μετ' ἀλλήλων, καὶ ζῶσι χωρὶς νὰ ὑποπνεύῃ εἰς τὸν ἄλλον, ὡς ἀδελφοὶ καὶ τέκνα μιᾶς μητρὸς, τῆς πατρίδος, τότε ἡ πολιτεία μένει ἀσάλευτος, καὶ ἂν ᾔδειν ἀνατραπῇ ἐκ θυμῶν ἢ πόνου. ἡρημώθη ἀπὸ τοῦς Σπαρτιάτας ἡ Μισσηνὴ, ἀλλ' οἱ Μισσηνικοὶ ἔωσαν ἄλλην πατρίδα εἰς τὴν Σικελίαν. κατίσθριψαν οἱ Πέρσαι τὴν Φωκαίαν, ἀλλ' οἱ Φωκαεῖς κτίζουσιν, ἀντὶ μιᾶς, πολλὰς ἄλλας πατρίδας εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν. ἀλλ' ὅταν οἱ πολῖται ἀναγκάζονται νὰ φυλάττῃται εἰς τὸν ἄλλον, ὡς ἐχθρὸν, ὅταν ἄλλην σωτηρίαν τῆς τιμῆς καὶ τῆς ζωῆς αὐτῶν δὲν εὕρισκωσι παρὰ τὴν πατρίδα, τότε ἡ πολιτεία σαλεύεται κατὰ μικρὸν, καὶ τέλος πίπτει πᾶσις ἀνίατος, καὶ ἂν ᾔδειν ἡ πόλις μένει ὀλόκληρος. ἡ Βενετία σώζεται, καθὼς καὶ πρότερον, ἀλλ' ἡ Βενετικὴ Ἀριστοκρατία ἐξηλείφθη εἰς ὀλίγων ἡμερῶν διάστημα ἀπὸ τὸ φρόσῳπον τῆς γῆς.

34) Σελ. 41, στίχ. 7. Χρὶς ἔχει νὰ κολάζῃ τὸν συκοφάντην, κ. τ. λ.] Τὰ αὐτὰ ἐσυμβούλευε καὶ ὁ Ἰσοκράτης τὸν Νικοκλῆα, «Ταῖς αὐταῖς κολάζει ζυμίαις τοὺς ψευδοὺς διαβάλλοντας, αἵτις περὶ τοὺς ἑξαμαρτάνοντας». εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκόλαζον οἱ νόμοι τὸν καταδότην, εἰάν, ἀρκούμενος εἰς τὴν κατάδοσιν, δὲν ἐκάλεε εἰς τὸ δικαστήριον τὸν καταδοθέντα, ἢ καλίσας, δὲν ἐλάμβανεν τὸ πῆμπος

πῆμπος μέρος τῶν ψήφων. ἡ ποινὴ τοῦ ἦτον χίλια δραχμαί, καὶ ἡ ἀπαγόρευσις (ἡ ὁποία ἐλογίζετο μέρος ἀτιμώσις) τοῦ μᾶτε νὰ μηνύῃ, μᾶτε νὰ ἐγκαλῇ, μᾶτε νὰ εὖρῃ τινὰ εἰς δικαστήριον εἰς τὸ ἐξῆς (Δημοσθίν. κατὰ Θεοκρίν. καὶ Β. κατὰ Ἀριστογείτον). ὅταν τὸ κατηγορούμενον ἐγκλημα ἦτον ἀσίβεια, ἐκολάζετο μὲ θάνατον ὁ ψευδὴς κατηγορήσας (Πολυδευκ. Βιβλ. Η, κεφ. 5). καὶ τοῦτο, διότι ὁ νομοθέτης ἠθέλησε νὰ ἐπάρῃ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἀδίκων ἀνθρώπων τὸ ὄπλον τῆς θρησκείας, ὄπλον τότεν φοβερώτερον, ὅσον εἶναι σίβασμιώτερον, καὶ ὅσον εὐκολώτερον δύναται νὰ τὸ μεταχειρισθῇ πᾶς ἄνθρωπος. 18. Ἀνωτέρω Σελ. 222.

40) Σελ. 41, §. 10. Ἐρωτήσεις ὑποβλητικαί] Ἐρωτήσεις ὑποβλητικαί (interrogazioni suggestive) ἀναγκάζονται νὰ ἐνομάσω, μὲ λέξιν ἀκόμη ἀσυνέτιστον, τὰς ἐρωτήσεις ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι διδάσκουν τρόπον τινὰ τὸν ἐρωτώμενον πῶς ἔχει νὰ ἀποκριθῇ. παραδείγματός χάριν, εἰάν ὁ κρίτης ἐρωτήσῃ εἰδικῶς τὸν ἐγκαλούμενον, ἂν ἐπράξῃ τὸ ἀμάρτημα, περὶ τοῦ ὑποίου ἐγκαλεῖται, οὗτος φυσικὰ θέλει τὸ ἀρνηθῇ. καὶ καθὼς ἡ τοιαύτη τοῦ κριτοῦ ἐρώτησις ἐνομάζεται ὑποβλητικὴ, διότι ὑποβάλλει καὶ ὑπαγορεύει εἰς τὸν ἐγκαλούμενον τὴν ἀρνήσιν τοῦ ἀμαρτήματος, ὡσαύτως καὶ τοῦ ἐγκαλουμένου ἡ ἀρνήσις δύναται εἰς τοιαύτην περιστάσιν νὰ ἐνομασθῇ ἀπόκρισις ὑποβλητικὴ, ἢ ὑποβλημένη (risposta suggerita). ὅταν ἀπαγορεύουσι, ὡς λέγει ὁ συγγραφεὺς, οἱ νόμοι τὰς περὶ τοῦ εἶδους τοῦ ἀμαρτήματος ἐρωτήσεις, ἀρκούμενοι εἰς τὰς γενικάς, ἤγουν τὰς περὶ τῶν περιστάσεων, ὅσαι συνώδυνον τὴν πράξιν τοῦ ἀμαρτήματος. τοιαῦται εἶναι (εἰάν ἦναι ὁπλοδὴ ἡ κρίσις περὶ φόνου), ἂν ὁ ἐγκαλούμενος ἐγνώριζε τὸν φονευθέντα, ἂν τὸν ἐγνώριζε πρὸ πολλοῦ, ὁποίας σχέσις εἶχε μὲ αὐτὸν, κ. τ. λ.

41) Σελ. 43, §. 11. Περί ὅρκων.] Εἰς τὰς Ἀθήνας πρὸ τοῦ νὰ ἀρχίσῃ ἡ δίκη, ἔπρεπε νὰ κάμωσιν ὅρκον ὁ ἐγκαλούμενος, ὁ ἐγκαλῶν, καὶ οἱ μάρτυρες. οἱ κριταὶ ὠρκίζοντο,

ἔσαν ἱμαβαῖον εἰς τὴν δικαστικὴν ἀρχήν. Ἰδ. Ἀναχάρ. Πιρρῷ. Ἑλλάδ. Κιφ. 15 καὶ 17.

Σιλ. 46, στίχ. 20 Ἐπειδὴ ἀθῶος λογίζεται κατὰ τοὺς νόμους, κ. τ. λ.] « Πρῶτον μὲν δὲ τούτων ἀνδρῶν » φόνον λέγει, τὸν ἐλασάτοα ἔδη τῇ ψήφῳ· οὐ γὰρ ἔστ' οὐδὲς ὑπὸ ταύτῃ τῇ προσηγορίᾳ, πρὶν ἂν ἐξελεγχθῇς ἀλλῶ (Δημοσθ. κατὰ Ἀριστοκράτ.) ». Εἰς τὰ ἑλληνικὰ δικαστήρια, εἰς τὰ ὅποια ἔλαμπεν ἡ φιλασθενοφία, ὁ κρινόμενος τόσοι ἦτον μακρὰν ἀπὸ τὸ ἐὰν λογίζεται ἔνοχος πρὸ τῆς ἀπεφάσκει τοῦ κριτοῦ, ὥστε εἰ νόμοι ἔδιδον εἰς αὐτὸν καὶ τὴν διξιάν στάσιν, διὰ τὰ τὸν ἐξισώσασιν τρόπον τινὰ μὴ τὸν κατήγορον, εἰς τὸν ὅποιον ἡ κατηγόρησις αὐτὴ ἐλογίζετο ὡς πλεονέκτημα. « Τῷ φύγει » ἐν τῇ δικαστηρίῳ τὴν διξιάν στάσιν διδῶσιν . . . διότι » ἐπαίνουν βούλονται· πλεονεκτοῦντες οὖν τοῦ δίκαιου, » τὴν (τῇ ταύτην τὴν) στάσιν τῷ φύγει διδῶσιν » (Ἀριστοτ. Προβλήμ. ΚΘ, 12.) ».

Σιλ. 46, στίχ. τιλιυτ. Αἱ κρύφει βάπτει καὶ κριουργίαι.] Καὶ αὐτὸς ὁ συμπαθίστατος κριτὴς δικάζει τὰ καταδικάζει εἰς θάνατον τὸν κακούργον, ἐὰν ὁ θάνατος εἴναι ἀνάγκη, ἢ καὶ διωρισμένος ἀπὸ τὸν νόμον. ἀλλ' αἱ στρεβλώσεις τοῦ κακούργου, ἐπειδὴ ἔστι καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸν θάνατον ὀδυνηρότερος, ἐπειδὴ μὴ δύνασθαι τὰ διορισθῶσιν ἀπὸ τὸν νόμον, ἀφίστανται ἐξ ἀνάγκης εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ δικαστοῦ, ἀποδεικνύουσι τὴν ἀσπλαγχνίαν τούτου. « Ἀλλ' ἀνυπόστοι καὶ ἀγρίας, καὶ ἀμίτρος » ζητῶν τὰς τιμωρίας, θυμῷ ἀλόγῳ ξεγχαρίων καὶ » γυναικίως ἐμπικρανόμενος, οὐκ ἀισθάνεται ἔξω τῆς » δίκης ἐς τὸ ἐμογενὲς ἐξυβρίζων. ἀγνοεῖ δὲ τὸ μέγιστον » (καίτοι περὶ χρὴ εἰδέναι πάντα τὸν μέλλοντα αἰθρώπου » καταδικάσθαι), ὅτι καὶ ὁ θάνατος αὐτὸς παρὰ τῶν » πρῶτως δικαιωμάτων, οὐκ ὥς τι κακὸν ἐπιτιμῆθαι, » ἀλλ' ὥς ἐσχατον, καὶ ἐν φαρμάκῳ λόγῳ κατὰ τῶν οὐ δυ- » ταμένων τῆς κακίας ἐλυσιτελεῖσθαι· ὅπως, ἐπειδὴ οὐκ » οἶα τι ἦν ἄλλως, τούτῳ γὰρ οὖν τῷ τρόπῳ ἀπολυθῶν-

» τις τοῦ ἐνταῦθα δισμοῦ, αὐτῆς πορίσωνται φυγὴν (Εὐσιβ. παρὰ Στοβ. Λογ. ΜΔ, σιλ. 310.) ».

Σιλ. 47, στίχ. 6. Τὸ πραχθὲν ἀμάρτημα, τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι πλεον οὐδὲμία θεραπεία μὴ τὴν ἱλασίδα τῆς ἀτιμωρησίας.] Ἐπρίπιν, ὡς λέγει ὁ Διδύροτος εἰς τὴν σημείωσιν (καὶ ὡς αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς τὸ προστίθει κατωτέρω σιλ. 72.), ἐὰν προσθήσῃ καὶ τὸ διώτερον τέλος τῆς ποινῆς, τὸ ὅποιον εἶναι ἐὰν ἐμποδίσῃ τὸν ἀμαρτήσαντα ἐὰν ἀμαρτήσῃ καὶ διώτερον. « Οὐδὲς γὰρ κολάζει » τοὺς ἀδικούντας, πρὸς τούτῳ τὸν καὶ ἔχων, καὶ τού- » του ἵνα, ὅτι ἡδίκησιν, ἔστις μὴ ὥσπερ θυρίον ἀλο- » γίστως τιμωρεῖται. ὁ δὲ μετὰ λόγου ἐπιχειρῶν κολά- » ζειν, οὐ τοῦ παρὰ πλεονεξίας ἵνα ἀδικήματος τιμω- » ρεῖται (οὐ γὰρ ἂν τό γε πραχθὲν ἀγέννητον θείῃ), » ἀλλὰ τοῦ μέλλοντος χάριν, ἵνα μὴ αὐτὸς ἀδικήσῃ μήτε » αὐτὸς οὐτος, μήτε ἄλλος ὁ τούτου ἰδὼν κολασθέντα » (Πλάτων Πρωτὰ γόρ. σιλ. 324, καὶ Γοργ. σιλ. » 525.) ».

Σιλ. 48, στίχ. 21. Κρίσις Θεοῦ.] Ὅπόταν ἡ Εὐρώτη ἐκοιμᾶτο βυθισμένη εἰς τῆς ἀμαθίας καὶ βαρβαρότητος τὸν σκότον, μεταξὺ παμπόλλων ἀτοπημάτων, ὅσα φυσικὰ ἔπριπεν ἐὰν γενήσῃ ἡ ἀμαθία, ἦτον καὶ τούτο· ἡ ἀγ- » καζον πειλάκις εἰ κριταὶ τὸν ἐγκαλούμενον ἐὰν βάλλῃ τὴν » χεῖρα εἰς τὸ σῦρ, ἢ εἰς βραστὸν ὕδωρ. ἂν ἐκαίτο, ἦτον ἀναμφισβήτητος ἔνοχος τοῦ ἀμαρτήματος· ἂν ἔμενεν ἀβλα- » βῆς, τὸ θαῦμα τούτο (καὶ τοιαῦτα θαύματα ἐνκόλως ἐγίνετο, ἐσάκις ἐκύμφει τὸ ἐὰν ἀπολυθῇ ἀτιμωρητὴς ὁ κακούργος) ἐγίνετο φανερά ἀπόδειξις τῆς ἀθωότητός του. ἄλλοτε πάλιν ἡ ἀγ- » καζον τοὺς ἀντιδίκους ἐὰν μονομαχῶσι δι' ἑπλῶν, ἔστις τῶν δύο ἐνικάτο, κατιδικάζετο ὡς ἔνοχος· ὁ νικητὴς ἀπλύετο ὡς ἀθῶος. τὸ βάρβαρον ἔθος τούτου εἶναι ἀρχαιότερον τοῦ χριστιανισμοῦ, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἱστο- » ρουμένων περὶ Ὀμβρίων. « Ὀμβρικοί, ὅταν πρὸς ἀλλή- » λους ἔχουσιν ἀμφισβήτησιν, καθοπλισθέντες ὡς ἐνπο- » λὲμ μάχονται· καὶ δοκοῦσι δικαιότερα λέγειν οἱ τοὺς » ἑαυτῶν ἀποσφάξαντες (Δημόκρ. παρὰ Στοβ. Λογ. Ι.

σιλ. 133) ». τὰς παρὰ νόμους καὶ βαρβάρους ταύτας κρίσεις ἀνόμεναι ἐπιτα οἱ δυτικοὶ χριστιανοὶ κρίσις Θεοῦ, διὰ τοῦτο, ὡς φαίνεται, ὅτι εὐρίσκονται παρόμοιαι εἰς τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, ὅστις ὑπάρχει τὴν ἐγκαλούμενην μοιχαλίδαν ἐν πλὴν ὕδωρ μεγμένον μὲ γῆν, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐπρίσκειτο ἡ κοιλία τῆς, ἂν ἔχεν ἀληθῶς μοιχευθῇ (Ἁριθμ. Κριθ. Ε, στίχ. 12 — 31). τῆς Παλαιᾶς ὡμῶς Διαθήκης αἱ κρίσεις ἐλογίζοντο κρίσεις Θεοῦ, ἐπειδὴ αὐτὰς ὁ Θεὸς ἦτον ὁ Νομοθέτης, ἀλλὰ διὰ ἐπίκλητον παρὰ νόμον τῶν Ἰουδαίων τὸ ἔθνος ἔστιν μὴ ἐπρίπει ἐν προβάλλωνται εἰς τὰλλα ἔθνη ὡς παράδειγμα, μὴτι ἐν γίνονται χωρὶς ἰδίαν προσταγὴν τοῦ Θεοῦ.

Σιλ. 50, στίχ. 21. Πλὴν εἰς μέτους τοὺς δούλους.] Ὡσαύτως μέτους τοὺς δούλους ἔχον ἐξουσίαν ἐν βασιλεύσει καὶ τὰ δικαστήρια τῶν Ἀθηναίων, ὡς αἱς ἦτον χρεία τῆς μαρτυρίας τῶν δούλων εἰς πίστιν τοῦ ἐγκλήματος. ἐκ τῶν ἀντιδικῶν ὡμῶς, ὅστις ἐξήκει τὴν διὰ τῆς στριβλώσεως τῶν δούλων μαρτυρίαν, ἔχρησται, ἐὰν αὐτὴ διὰ ἀπειδείκνυται τὰ κατηγορούμενα, ἐν πληρώσει τὴν βλάβην, τὴν ὁποίαν ἔδεικε πᾶσι ὁ δούλος, καὶ τὸν θάνατον αὐτὸν, ἂν ἀπέθνησκον εἰς τὰς βασάνους καὶ τοῦτο ἦτον ὅπως δὴ ποτε θεραπεία τῆς σκληρότητος τοῦ νόμου, ἐμποδίζουσα τὴν συνεχῆ στρίβλωσιν τῶν δούλων.

Σιλ. 57, στίχ. 23. Δόγμα τῆς θρησκείας ἀψευδὲς εἶναι, κ. τ. λ.] Ἀναγκάζεται ὁ φιλόσοφος συγγραφεὺς ἐν ἐνομήσει δόγμα ἀψευδὲς, τὸ περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς δόγμα, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν κηρύττεται μὲ ζῆλον ἀπ' ἐκείνους, εἰς ὅσους ἔχουν ἀληθινὸν ἐργαστήριον κέρδους καὶ ζωοτροφίας, ἀλλὰ διὰ πιστεύεται πλὴν ἀπὸ τὸν ἀναίσθητον ὄχλον, τὸν ὁποῖον ἡ αἵματία κατεδίκασεν ἐν τριβῇ μὲ τοὺς ἰδρωτάς του βάρους καὶ ἀνεφιλίης εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωσίαν ἀνθρώπων. ἡμῶς βίβαιοι, ὅτι ἐξαμαργίλα ὁ Βικκαρίας γράφων ἀψευδὲς τὸ γελοῖον τοῦτο δόγμα. ἀλλὰ τί ἔχει ἐν κἀμῶς ὅταν ὁ φωτισμένος ἀνθρώπος εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον ἀνθρώπων τυφλωμένων ἀπὸ τὴν δεισιδαιμονίαν, ἀνθρώπων ὁδηγουμένων

ἀπὸ ὀλίγους τινάς, οἱ ὁποῖοι χωρὶς τῆς δεισιδαιμονίας τοὺς φόρους κινδυνεύουν ἐν ἀποθάνει τῆς πείνας, πρίπει ἐν μιμῆται τὸν σοφὸν ἱατρὸν, ὅστις διὰ εἰς τοὺς ἀσθενεῖς πλὴν ἐκείνα μόνον τὰ φάρμακα καὶ βρώματα, ὅσα δύναται ἐν χωνύσει ὁ ἀσθενὴς αὐτῶν στόμαχος. μ' ὅλον τοῦτο φιλοσοφικώτερον ἔδεικεν εἶσθαι, κατ' ἐμὴν γνώμην, τὸ ἐν ἀποφύγῃ μὲ κἀνὴν τρόπον ἄλλον ἀρμόδιον τὴν ἀνάγκην τοῦ ἐν εἰπῇ ἀψευδὲς ἐκείνο, τὸ ὁποῖον ἡ συνειδήσις τοῦ ὁμολογεῖ ψευδίστατον. εἶναι πιστὰν, ὅτι τὸ περὶ καθαρτηρίου πυρὸς δόγμα ἐπέραςιν ἀπὸ τὴν Πλατωνικὴν φιλοσοφίαν εἰς τὴν θρησκείαν τῶν δυτικῶν χριστιανῶν. αἱ εἰσι δὲ οἱ μὲν ὀφειλούμενοί τε καὶ ὁ δίκην δίδόντες ὑπὸ Θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων οὗτοι, οἱ ἂν ὁ ἴασιμα ἁμαρτήματα ἀμαρτῶσιν ὡμῶς δὲ δι' ἀλγηδύνων καὶ ἐδυνῶν γίνονται αὐτοῖς ἡ ὀφείλεια καὶ ἐνθάδε καὶ ἐν ἄλλοις. οὐ γὰρ οἷον τε ἄλλως ἀδικίας ἀπαλλάττεσθαι (Πλάτων Γοργ. σιλ. 525.) ».

Σιλ. 58, στίχ. 22. Διὰ ἐλογίζοντο πρόσωπα.] Ὀνομάζεται, κατὰ τοὺς μεταφυσικοὺς, πρόσωπον τὸ λογικὸν καὶ νοῦν ὑποκείμενον, τὸ ὁποῖον σώζει τὴν μνήμην ἑαυτοῦ, ἔχουν ἐνθυμᾶται, ὅτι εἶναι τὸ αὐτὸ ἐκείνο ὅν, τὸ ὁποῖον εὐρίσκει ἄλλοι εἰς τὴν δεῖνα περίστασιν, ἡ κατάστασιν ἔστιν τὸ ἐν ἔχῃ τις προσώποτητες, ἄλλο διὰ σημαίνει παρὰ τὸ ἐν ἔχῃ, ὅσα ὁ ὁρισμὸς οὗτος περιέχει. ἀφαιροῦντες λοιπὸν ἀπὸ τοὺς δούλους τὴν προσωπότητα, ὅσοι ἀπὸ τοὺς παλαιούς τε καὶ νέους διὰ ἐντραπίας ἐν τυραννείᾳ ὁμοιοπαθεῖς αὐτῶν ἀνθρώπους, ἐδίδαν μὲ τοῦτο, ὅτι τοὺς ἐλογίζοντο ὡς ὑποζύγια κτήνη, ἢ μᾶλλον ἐπὶ αὐτῶν, καὶ ἀπ' αὐτὰ τὰ κτήνη ἀλογωτέρους, ἢ καὶ παντῶν ἀναισθητοὺς. διὰ τοιαύτην ἀπάθειαν καὶ τυφλὴν κρίσιν, καὶ αὐτοὶ οἱ σοφώτατοι παρὰ ὅλα τὰ ἔθνη Ἕλληνες ἀνόμαζον τοὺς δούλους ἀπλῶς σώματα. ἔλεγον, παραδείγματος χάριν, ὁ δεῖνα ἔχει τὸσα σώματα, ἔχουν τὸσους δούλους, ὡς ἂν ἐν ἦσαν οἱ ταλαίπυροι δούλοι σώματα νεκρά καὶ στερημένα ψυχῆς. καὶ τοῦτο μὲν εἶναι ἀληθές, ὅτι, ὅστις ὑποτάσσεται εἰς

τὴν αὐτογνωμόνα θίλῃσιν τῶν ἄλλων, εἶναι τρόπον τινα
εικρὸς· δὲν εἶναι ἴσως τοιοῦτος φύσις, ἀλλὰ τοῦ ἐνέκρουσι
τὰς ψυχικὰς δυνάμεις ἢ δουλεία, τὴν ὁποίαν ἔπαθον ἐκ
βίας, ἢ διὰ μικρὰς εἰς τὴν ἀρχὴν ἀφροσύνας, τὰς ὁποίας
ἠύξηται καὶ ἔκασται ἀνιάτους ἢ ἀμίλῃα του. παῦσαι γὰρ τὸν
τυραννῆς, διδάξαι τὸν τὰ ἀληθῆ αὐτοῦ συμφέροντα, καὶ ὁ
εικρὸς θίλῃ πάλιν ἀνασταθῇ, καὶ τὸ ἄλογον κτήνος
θίλῃ πάλιν ἀναλάβει τὴν ἀνθρωπότητάτου. προσθέτω
τούτο εἰς τιμὴν τῶν Ἀθηναίων, ἔτι, ἀγκαλὰ ἔχον καὶ
αὐτοὶ δούλους, φιλανθρωπότερον ἴσως ἄλλο παρ' αὐτοὺς
ἔθνος πρὸς τοὺς δούλους δὲν ἐφάνη ποτὶ. « Πολλοὺς ἂν
» τις οἰκίτας ἴδοι παρ' ἡμῖν μετὰ πλείονος ἐξουσίας ὅτι
» βουλεύονται λέγοντας, ἢ πολίτας ἐν ἐνίαις τῶν ἄλλων
πόλεων (Δημοσθ. Γ. κατὰ Φιλίππ.) ». εἰς τὰς Ἀθήνας
οἱ δούλοι εἶχον ἐξουσίαν γὰρ ἐργάζωνται, γὰρ κερδαίνουσιν
ἐκ τῆς ἐργασίας, καὶ πολλάκις γὰρ πλουτῶσι, γὰρ ἐξα-
γοράζονται πλουτώντες τὴν τιμὴν εἰς τὸν δεσπότην, ἢ
γὰρ ἐκλίσσονται νῦν ἄλλον δεσπότην, ἵαν ὁ σφόδρις τοὺς
μετεχειρίζετο τυραννικῶς. ὅστις ἔτυπτε δούλους ἀλλότριον,
ἐκολάζετο ὁμοίως καὶ ἂν ἤθελε τυφῇ ἐλεύθερον (Ἰδ.
Πατίτ. Νομ. Ἀττικ. σιλ. 255 — 259.), καὶ ἐκρίνετο
ὡς φονεὺς, ἂν ἤθελε τὸν φονεῦσαι τῶν Ἀθηναίων ταύτης
τὴν φιλανθρωπίαν αἰνέτῃται ὁ Εὐριπίδης, ὅταν λέγῃ
(Ἑκάβ. σι. 291 & 292),

α Νέμεος δ' ἐν ἡμῖν τοῖς ἑλευθέροις ἴσται,
» Καὶ τοῖσι δούλοις αἵματος κῆται πέρι ».

Σιλ. 61, στίχ. 1. Παραγραφὴν χρονικὴν.] Εἶναι πολλὰ
εἶδη παραγραφῆς σιμὰ εἰς τοὺς Νομικοὺς. Χρονικὴ δὲ
παραγραφὴ (prescrizione), περὶ τῆς ὁποίας εἶναι ἐγκα-
θῆ ὁ λόγος, λήγεται κατ' αὐτοὺς ὁ διωρισμένος ἀπὸ
τοὺς νόμους χρόνος, μετὰ παρίλυσσι τοῦ ὁποίου ὁ ἐγ-
καλούμενος ἐλευθεροῦται ἀπὸ πᾶσαν ἀναζητήσιν καὶ κρίσιν,
ἂν ἔως τότε ἡμίλῃσιν ὁ κατήγορος γὰρ τὸν καλέσῃ εἰς δικαστήριον.
οἱ νόμοι, διορίζοντες τὸν χρόνον τῆς δίκης, ἠθέλῃσαν γὰρ
παύσασθαι τὰς συκοφαντίας καὶ ἀδικίας τῶν ἐγκαλουμένων,
πρὸς τούτοις γὰρ προλάβωσι καὶ τὸν ἐνδεχόμενον θάνατον

τῶν μαρτύρων, καὶ τὸν ἀφανισμόν ἄλλων ἐλέγχων, ἢ ση-
μίων, χωρὶς τῶν ὁποίων ὁ δικαστής, ἢ δὲν ἤθελε δυνήσθαι γὰρ
κρίνῃ τὴν δίκην, ἢ ἐκίνδυνε γὰρ τὴν κρίσιν ἀδίκως. παραδείγ-
ματος χάριν, ὁ ἐγκαλὼν ἀδίκως, φοβούμενος τοὺς ἐλέγχους
καὶ τὰ σημεῖα τῆς ἀθωότητος τοῦ ἐγκαλουμένου, ἔμπο-
ρῇ γὰρ ἀναβάλῃ τὴν κατηγορίαν του, ἔως οὗ, ἢ διὰ τὸν
θάνατον τῶν μαρτύρων, ἢ δι' ἄλλας περιστάσεις, γὰρ ἀφα-
νισθῇσιν οἱ ἐλέγχοι καὶ τὰ σημεῖα ταῦτα. οἱ νόμοι τοῦ
Σόλωνος ἐδιώρισαν πένταετη τὴν παραγραφὴν. « Δοκίῃ γὰρ
» μοι καὶ ὁ Σόλων οὐδὲν ἄλλου ἵκεα θάψαι αὐτὸν, ἢ
» τοῦ μὴ συκοφαντιῆσθαι ὑμᾶς. τοῖς μὲν γὰρ ἀδικου-
» μένοις ἵκανὰ τὰ πέντε ἔτη ἡγήσασθαι εἶναι εἰσπράξασ-
» θαι· κατὰ δὲ τῶν ψευδομένων τὸν χρόνον ἐνόμισεν
» σφίστατον ἐλέγχον ἔσθαι· καὶ ἄμα, ἐπειδὴ ἀδύνα-
» τον ἔγνω ὅς τοὺς τε συμβάλλοντας, καὶ τοὺς μάρ-
» τυρας αἰὶ ζῆν, τὸν νόμον ἀπὸ τούτων ἔθηκεν, ὅπως
» μάρτυς εἴη τοῦ δικαίου τοῖς εἰρημνοῖς (Δημοσθ. ἐν τῷ
» ὑπὲρ Φερμίων.) ».

Σιλ. 63, στίχ. 22. Ἡ διμερὴς τῶν ἀμαρτημάτων
αὕτη διαίρεσις, κ. τ. λ.] Τοιοῦτον εἶναι τοῦ Συγγρα-
φίως τὸ ἰσχυρὸν δὲν ἤθελεν εἶσθαι ὁρῆν ἢ διαίρεσις τῶν
ἀμαρτημάτων εἰς δύο κλάσεις, ἵαν ἢ ἐκ τῆς ἀτιμωρησίας
βλάβῃ ἦτον ἐπὶ μίτρος μὲ τὴν αὐτῶν πιθανότητι. ἀλλ' ἢ
βλάβῃ αὕτη εἶναι ἀνίσος, ἔχοντες εἰς μὲν τινα ἀμαρτήματα μι-
γαλιῖτρα παρὰ τὴν πιθανότητι, εἰς ἄλλα δὲ τινα μι-
κρότερα. οἱ τὸ παράδειγμα τοῦ ἀτιμωρήτου φονέως προ-
ξενῇ βίβαια περισσώτερον βλάβην παρὰ τὸ παράδειγμα
τοῦ ἀτιμωρήτου κλέπτου (ὡς εἶναι, φέρ' ἐπιπῖν, περισ-
σώτερον τὰ τέσσαρα παρὰ τὰ δύο, μ' ὅλον ὅτι ἢ πιθα-
νότης τοῦ φόνου, ὅσας τις κατηγορεῖται τις περὶ φόνου, εἶναι
ὀλιγώτερον παρὰ τὴν πιθανότητι τῆς κλοπῆς (ὡς εἶναι,
φέρ' ἐπιπῖν, ὀλιγώτερον τὰ δύο παρὰ τὰ τέσσαρα). ἄρα δι-
δοῖται δύο κλάσεις ἀμαρτημάτων διάφοροι· καὶ, ἐπειδὴ
αἱ ποιναὶ πρέπει γὰρ ἦναι ἀνάλογοι μὲ τὰ ἀμαρτήματα,
ἄρα καὶ διάφοροι πρέπει γὰρ κολάζονται αἱ δύο κλάσεις
αὗται, ἔχοντες ἢ κλάσεις τῶν πιθανώτερων μὲ ποινὰς μι-

τριπλίρας, ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ περισσολίρα πειθανότης ὑποτίθει, ὅτι δὲν εἶναι δεινότερα, ἢ δὲ κλάσεις τῶν ὀλιγώτερον πειθανῶν μὲ σφοδρότητας (ἀφ' οὗ δηλαδὴ ὑποδεικνύεται), ἐπειδὴ διὰ τοῦτο εἶναι ὀλιγώτερον πειθανά, ὅτι εἶναι δεινότερα.

51 Σελ. 65, στίχ. 12. Πῶς σχεδὸν δὲν ἐχρημάτισε νομοθέτης, κ. τ. λ.] Ἰδὲ ἀνωτέρω, σελ. 201.

52 Σελ. 65, στίχ. 24. Λέγει ἀπὸ τοὺς περισσολίρους... καθὼς καὶ εἰς τὰς μεγάλας ἀρετάς.] Τοῦτο ἴσκει καὶ ὁ πολιτικὸς Σωκράτης, ὅταν ἔλθῃ πρὸς τὸν Κρίτωνα, « Εἰ γὰρ ὠφελον, ὦ Κρίτων, εἰοί τι εἶναι εἰ πολλοὶ » τὰ μίγιστα κακὰ ἐκτρέφονται, ἵνα οἰοί τι ἔσται » καὶ ἀγαθὰ τὰ μίγιστα! καὶ καλῶς οἷχι· τῶν δὲ οὐ » δεύτερα οἰοί τι... πειοῦσι δὲ τοῦτο ὅτι ἂν τύχῃσι » (Πλάτων ἐν Κρίτων. σελ. 44.) ».

52,6 Σελ. 67, στίχ. 10. Ὅστις ἠθέλησεν, ἀλλὰ δὲν ἰταλίσῃ ἀκόμη τὸ ἀμαρτήμα (Ἰδ. Διόρθ. σφαλμ.). Παραδείγματός χάριν, ἵαν ὁ νόμος κολάζῃ μὲ ποινὴν θανάτου ἐπίσης, καὶ τὸν φονέα, καὶ ἐκείνον, ὅστις ἡμετέστη νὰ φονεύσῃ, ἀλλὰ πιασθεὶς ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης, δὲν ἐπρόφθασι νὰ τιλίσῃ τὸν μιλιήνδιν φόνον, τότε ἄλλος κακούργος, ἵαν μελιτήσῃ νὰ φονεύσῃ τιτὰ, θέλει ταχύνῃ τὸν σκοπὸν τοῦ τόσον ἐργασιοτέρου, ὅσον ἐξεύρι, ὅτι καὶ διὰ μέγιστην τὴν μελιτήν μέλλει νὰ θανατωθῇ ἀπὸ τοὺς νόμους, ἵαν φανρωθῇ. ἀλλ' ἵαν, φέρ' εἰπῶν, ἡ ποινὴ τοῦ μὲν φονεύσαντος ἵναι θάνατος, τοῦ δὲ μιλιήσαντος μόνον ἑξορία, τότε ὁ μιλιήσας, σιμὰ εἰς τὰς ἄλλας ἐνδιχομένους ἀφορμὰς τοῦ νὰ μετανοήσῃ, καὶ νὰ μὴ πράξῃ τὸν φόνον, ἔχῃ καὶ ταύτην, ὅτι, ἂν πιασθῇ, δὲν θανατοῦται.

53 Σελ. 68, στίχ. 1. Ἐπειδὴ ἡ δοθῆσα εἰς τὸν αὐτουργὸν ἀμοιβή, κ. τ. λ.] Σκοπὸς τοῦ νόμου εἶναι νὰ ἐμποδίσῃ τὰ ἀμαρτήματα. ὅσον περισσύτερα ἐμπόδια ἀπαρτίωσιν οἱ κακούργοι, τόσον δυσκολώτερα ἀμαρτάνουσιν. ὑπόδειξ, ὅτι τρεῖς κακούργοι ἐσυμφώνησαν νὰ θανατώσωσι πολίτην τιτὰ, διὰ νὰ ἐπάρῃσι τὰ χρήματά του· εἰς ἀπὸ τοὺς τρεῖς

τρεῖς ὁ τυχὼν ἐμβαίνει εἰς τὸν οἶκον τοῦ πολίτου, πράττει τὸν φόνον, κλέπτει τὰ χρήματα καὶ τὰ παραδίδει εἰς τὴν φυλακὴν τῶν λοιπῶν. ἵαν αὐτοὶ κρατηθέντες, ὁ μὲν αὐτουργὸς τοῦ φόνου κολασθῇ μὲ θανατικὴν ποινὴν, οἱ δὲ συναίτιοι καὶ κλεπταποδόχοι μὲ ἑξορίαν, δυσκόλως θέλουσιν συμφωνήσῃ τρεῖς ἄλλοι νὰ πράξωσι παρόμοιον φόνον, διότι ἕκαστος ἀπ' αὐτῶν, ἐξεύρων, ὅτι εἶναι σφοδρότερα ἡ ποινὴ τοῦ αὐτουργοῦ, θέλει φυσικὰ προσπαθήσῃ νὰ εἰσέλῃ μακρὰν αὐτὸς, καὶ νὰ κάμῃ κατ' ἄλλον ἀπὸ τοὺς συντρόφους αὐτουργὸν τοῦ φόνου. ἀλλ' ἵαν οἱ πρῶτοι τρεῖς κολασθῶσι μὲ τὴν αὐτὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, τότε κατένας ἀπὸ τοὺς δουλίρους τρεῖς δὲν θέλει ἐναντιωθῇ εἰς τὸ νὰ πράξῃ αὐτὸς τὸν φόνον, ἐπειδὴ, εἴτε εἶναι, εἴτε δὲν εἶναι αὐτουργός, ἡ ποινὴ του, θέλει εἶσθαι ἡ αὐτή. εἶναι λοιπὸν ὠφίλιμον τὸ νὰ ἦναι βαρυτέρα ἡ ποινὴ, καὶ ἀκολούθως περισσύτερος ὁ κίνδυνος, τοῦ αὐτουργοῦ τῆς κακίας παρὰ τὴν ποινὴν καὶ τὸν κίνδυνον τῶν συναίτιων. τὸ πρᾶγμα ἡμῶς ἀλλάσσει, ἵαν οἱ κακούργοι ἐσυμφώνησαν νὰ δώσωσιν εἰς τὸν αὐτουργὸν τοῦ φόνου ἀμοιβὴν διὰ τὴν περισσύτεραν τοῦ τόλμην, τὸ ἡμῶν μέρος, παραδείγματός χάριν, τῶν κλεφθέντων χρημάτων, ἀρκισθέντες οἱ δύο εἰς τὰ ἐπίλοιπα· διότι τότε ἔγιναν καὶ αὐτοὶ αὐτουργοὶ, θάρρυναντες τὸν ἄλλον, μὲ τὴν ὑπόσχισιν τῆς ἀμοιβῆς, νὰ ἀναδιδῇ τὸν περισσύτερον κίνδυνον.

54 Σελ. 68, στίχ. 9. Μερικὰ δικαστήρια συγχωροῦσι, κ. τ. λ.] Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐσυγχωρεῖτο, ὅστις ἀπὸ τοὺς κακούργους ἐμάτηε τοὺς συναίτιους του· ἂν ἦτον δούλος, ἐλαμβάνετο καὶ τὴν ἐλευθερίαν του. Ἰδ. Πετίτ. Νομ. Ἀγλ. κ. Βιβλ. Ζ, Τίτλ. 10.

55 Σελ. 71, στίχ. 17. Τοιαύτη ἀνωφελὴς σκληρότης, ὅργανον τῆς μανίας.] Προσφύεσθαι ἤθελε τὴν ἀνομάσει ἔργον παρὰ ὄργανον τῆς μανίας. Ἰδὲ τὰ σημειωθέντα ἀνωτέρω, σελ. 226 καὶ 227.

56 Σελ. 71, στίχ. τελειύ. Καὶ ὅχι νὰ ἐνεργῇ αὐτὴ κατὰ πάθος.] Διότι ἡ πολιτικὴ κοινωνία ὑποθέτει πολιτικὸν συναλλαγμὰ, καὶ τοῦτο πάλιν ὑποθέτει νόμον, ὅστις, κα-

ὥς ἔλθῃ ὁ Ἀριστοτέλης, εἶναι τοὺς χωρὶς ὀρίξεις. Ἰδ. τὰ σημειωθέντα ἀνωτέρω σελ. 214.

Σελ. 73, στίχ. 2. Πλὴν διότι ἐφύλαξαν..... καὶ γνώμας;] Οὕτω κατεδικάσθησαν πολλοτάτοι παλαιοὶ καὶ νῦν μάρτυρες τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θρησκείας. οὕτω κατεδικάσθη εἰς θάνατον ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ὡς ἄδεις, ὁ Θεοσιβιάδης Σωκράτης. οὕτως ὁ Γαλιλαῖος βάλλῃται εἰς δισμωτήριον, διότι ἔλθῃ, ὅτι κινῆται ἡ γῆ. οὕτως ὁ Καλβίνος πεῖθει τοὺς δικαστὰς τῆς Γενεύας νὰ κάψωσι τὸν δυστυχῆ Σαρδέτον, αἰθρῶν μωρό-σοφον εἰς πολλὰ θρησκευτικὰ δογματά, ἀλλ' ἔχει διὰ τοῦτο ἄξιον νὰ προσφερθῇ ὁλοκαύτωμα εἰς τὸν θῖον τῆς ἐκπλαγχείας. αἱ περὶ θρησκείας κακοδοξίαι εἶναι ἁμαρτήματα ὑποκείμενα εἰς τὰς ποινάς, τὰς ὁποίας ἐπιβάλλει εἰς αὐτὰ ὁ ὑψίστος Νομοθέτης ὅταν, καὶ ὡς Θέος, καὶ ὅχι εἰς τοὺς νόμους τῆς πολιτικῆς τῶν ἀνθρώπων κοινω-νίας. ἀλλ' εἶναι (λέγει) αἰρετικὸς, χωλαίνει εἰς τὰ τῆς θρησκείας· καὶ οἱ πολιτικοὶ νόμοι, ὁ φύλαξ τῶν νόμων, ὁ Ἡγεμὼν, δὲν πρέπει νὰ ὑποφέρωσιν αἰρετικούς. ἰὰν ᾖναι αἰρετικὸς, κάμει ὅ,τι σὲ λέγει ὁ Παῦλος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον βίβλαια ζῆλον περισσύτερον νὰ ἔχῃς δὲν εἶναι δύνατον, «τὰς
» δὲ μωρὰς καὶ ἀπαιδύτους ζῆλους παρασίου, εἰδὼς ὅτι
» γινώσκει μάχας· δούλον δὲ κυρίου αὐτοῦ μάχεσθαι,
» ἀλλ' ἥπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδασκικὸν, ἀνιχνεύον,
» ἐν πραότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιαδικείμενους, μήποτε
» δῶ αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετανοίαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας
» (Β. πρὸς Τιμῶθ. κβ. Β, ἰδαφ. 23 — 25)». ἐπειτα σὺ, ὅστις κήεις, ὅτι εἶναι δίκαιον νὰ παιδεύῃ τοὺς ἐπιδόξους ὁ Ἡγεμὼν μὴ πολιτικὰς ποινάς, δὲν συλλο-γιζομαι, ὅτι δίδεις τὸ αὐτὸ δικαίωμα καὶ εἰς τοὺς ἐπιδο-δόξους Ἡγεμόνας; ἰὰν εἰς τὴν πατρίδα σου κήεις δίκαιον νὰ ἐφίσης τὸν Καλβινόφρονα, μὴ δὲν ἔχει δίκαιον ὁ Καλ-βινόφρων νὰ σὲ προσφέρῃ ὅπλον εἰς τὸν θῖον τοῦ, ὅταν εὗρῃ εἰς τόπον, ὅπου βασιλεύει ὁ καλβινισμὸς; ἀλλὰ τί σὲ φο-βίζω μὴ ξενικὰς ἐκδικήσεις; δὲν συλλογίζομαι, ὅτι τοῦ ὀρ-θοδόξου σου Ἡγεμόνος ὁ διάδοχος ἐνδέχεται νὰ ᾖναι κα-

κόδοξος, καὶ νὰ κολάξῃ διηνῶς αὐτὸς, ὅσους ἐτίμα ὁ πα-τήρ του; δὲν σ' ἐδίδαξεν ἡ ἱστορία, ὅτι εἰς τῆς Κωνσταντι-νουπόλεως τὸν θρόνον ἐκάθισαν, ὅχι μόνον ὀρθόδοξοι, ἀλλὰ καὶ Ἀριανοὶ, καὶ εἰκονοκλάται λυτοκράτορες; εἶναι ἄλλο τι ἡναντιώτερον εἰς τὴν χριστιανικὴν πραότητα παρὰ τὸ ἄλογον μῖτος, μὴ τὸ ἐποῖον ὅλοι σχεδὸν αἱ χριστιανικαὶ θρησκείαι καταδίωξαν, καὶ καταδιώκουσιν ἐτι εἰς τινὰ τῆς Ἑυρώπης μέρη τοὺς ταλαιπώρους Ἰουδαίους; διὰ τί εἰ διότι εἰ πρόγονοὶ των ἱσταύρωσαν τὸν πρῶτον καὶ φιλανθρωπί-τατον Ἰησοῦν, ὅστις, καὶ παραδίδων τὸ πνεῦμά του ἐπάνω εἰς τὸν θλαυρὸν, παρακάλει τὸν πατέρα του νὰ συγχω-ρήσῃ τοὺς θλαυρούς. αἱ περὶ θρησκείας κακοδοξίαι εἶναι ἁμαρτήματα τῆς διανοίας, πολλάκις ἀκούσια, εἶναι ἀπὸ τῆς κλάσει ἐκείνῃ τῶν ἁμαρτημάτων, τὰ ὅποια, εἰς τὸν παρόντα βίον, ἔχουσι χρεῖαν, ὡς ἔλθῃ ὁ Σωκράτης, διδασχῆς καὶ μαθήσεως, καὶ ὅχι κολάσεως. «Τῶν τοιούτων καὶ ἀκουσίων
» ἁμαρτημάτων οὐ δεῦρο νόμος εἰσάγειν ἐστίν, ἀλλ' ἰδίᾳ
» λαβόντα διδάσκειν καὶ ρευσιτεῖν... δεῦρο δὲ εἰσά-
» γεις, εἰ νόμος ἐστίν, εἰσάγειν τοὺς κολάσεως διομένους,
» ἀλλ' οὐ μαθήσεως (Πλάτ. Ἀπολογ. Σωκρ. σελ.
» 16.)». ἡ ὀρθοδοξία δὲν συνίσταται, μὴτ' ὑπὲρσπίζεται ἀπὸ τοὺς κατ' ἄλλων διωγμούς. ἐξ ἡναντίας οἱ διώκοντες, σπου-δάζοντες νὰ ἀφανίσωσι τοὺς ἀντιλήγοντας, δίδουσι χώραν εἰς ἀμριβελίαν, μήπως δὲν εἶναι ἐκ τοῦ μέρους τῆς ἀληθείας, ἡ ὁποία ἄλλα ὅπλα δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ παρὰ τὸν λόγον. οἱ διωγμοὶ οὗτοι ὅλοι ἐφάνησαν ἀσυγκρίτως καὶ διεινότεροι καὶ περισσύτεροι μεταξὺ τῶν δυτικῶν χριστιανῶν.

Σελ. 74, στίχ. 22. [Ὡς μετὰ ἑκατὸν χρόνους σκλη-ρῶν κολάσεων, κ. τ. λ.] Σύμφωνα μὲ τὸν Θεοκυδίδην λαλεῖ περὶ τούτου ὁ Βεκηρίας. εἶναι πιθανόν, ὅτι παλαιὰ τῶν μεγάλων κακουργημάτων αἱ ποιναὶ ᾖσαν μαλακώτε-ραι, καὶ ὅτι, ἐπειδὴ κατιφρονήθησαν ἀπὸ τοὺς κακούργους, μιτιβλήθησαν αἱ περισσώτεραι εἰς τὴν θανατικὴν ποινὴν, ἡ ὁποία μ' ὅλον τοῦτο καταφρονεῖται καὶ αὐτή. ὅθεν ἡ πρέπει νὰ ἐπληρωθῇ φεικωτέρα τοῦ θανάτου ἄλλη ποινὴ, ἢ νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι μὴτ' αὐτὸς ὁ θάνατος εἶναι

ἱκανὸς γὰρ τοὺς ἐμποδίσῃ ἀπὸ τὰς κακίας. « Καὶ εἰδὸς τὸ
 » πάλαι τῶν μεγίστων ἀδικημάτων μαλακώτερας κεῖσθαι
 » αὐτὰς [τὰς ζημίας]· παραβαινομένων δὲ τῷ χρόνῳ,
 » ἐς τὸν θάνατον αἱ πολλαὶ ἀνέκουσι· καὶ τοῦτο ἔμμε πα-
 » ραβαίνονται. ἢ τοίνυν διωτότερόν τι τούτου διὸς εὐρίσκον
 » ἔστιν, ἢ τόδῃ γε εὐδὲν ἐπίσχει. » Θουκυδ. Βιβλ. Γ,
 κεφ. με.,

Σελ. 75, στίχ. 1. Τῆς ποιῆς ἡ σκληρότης κάμνει, κ.
 τ. λ.] Ἰδὲ κατωτέρω, σημ. σελ. 117, στίχ. 14.

Σελ. 80, στίχ. 16. Ἄν τὸ παράδειγμα τῷ Ῥω-
 μαίων.] Οἱ Ῥωμαῖοι πολίτης, καὶ ἂν ἔθιλι πράξῃ τὰ
 δεινότερα, δὲν καταδικάζεται εἰς θάνατον, ἰὰν ἡ τοῦ θά-
 νάτου ἀπόφασις δὲν ἐδίδαιτο μὴ τὴν γνησὴν ἔλκυ τοῦ
 πλῆθους συναίνεσιν.

Σελ. 83, στίχ. 3. Ὡς γὰρ κινῶνται οἱ θάλας εἰς συμ-
 πάθειαι.] Τὸ τέλος τῆς ποιῆς εἶναι τὸ παράδειγμα. τοῦ
 παραδείγματός ὅμως ὁ τύπος, τότε μόνον ἰνεργῇ εἰς τὴν
 ψυχὴν τῶν θιατῶν, ὅπου αὐτοὶ κρίνουν δικαίαν τὴν
 ποινὴν, καὶ δίκαιον τὸν νόμον, ὃ ἐποίησεν τὴν ἐπιβάλλει.
 ἀλλ' ἡ κρίσις αὕτη ἀμαυροῦται, καὶ τίλος ἀφανίζεται,
 ὅταν αὐτοὶ κινηθῶσιν εἰς ἔλκον καὶ συμπάθειαι πρὸς τὸν
 κολαζόμενον. ἀδύνατον εἶναι, ἔλεγον οἱ Στωϊκοί, γὰρ μὴ
 στοχάζεσθαι τοὺς νόμους ἀδίκους καὶ τυραννικούς, ὅστις
 συλλυπεῖται τὸν κολαζόμενον ἀπ' αὐτοῦ (Στοβ. Λογ. ΜΔ,
 σελ. 311, καὶ Διογ. Λαέρτ. ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ζή-
 νωνος).

Σελ. 91, στίχ. 3. Τί πρέπει γὰρ συλλογισθῆσθαι . . .
 προσμίνων τὴν πληγὴν τοῦ θανάτου;] Θέλουν πρὸς τοῖς
 ἄλλοις συλλογισθῆ καὶ τοῦτο, ὅτι « Τῶν μὲν ἀρχόντων
 » ἔργον ἐστὶ, τοὺς ἀρχομένους ταῖς ἑαυτῶν ἐπιμελείαις
 » ποιεῖν εὐδαιμονισίην· τοῖς δὲ τυράννοις ἴσος καθίσ-
 » ται τοῖς τῶν ἄλλων πόνοις καὶ κακοῖς, αὐτοῖς ἰσοτάς
 » παρασκευάζειν (Ἰσοκράτ. Περὶ εἰρήν.) ». φιλαν-
 θρωπότερα δικαστήρια εἰς τὴν Εὐρώπην τὴν σήμερον
 ἄλλα δὲν εἶναι παρὰ τὰ δικαστήρια τῆς Ἀγγλίας· εἰς
 αὐτὰ, ἀφ' οὗ καταδικασθῇ ὁ ἔνοχος, ἕνας ἀπὸ τοὺς

κριτὰς μνηύει πρὸς αὐτὸν τὴν φοβερὰν ἀπόφασιν, ἀλλὰ
 μὴ τοσαύτην φιλανθρωπίαν, συμπάθειαν, εὐσπλαγχνίαν,
 πελάκις μὴ τόσα δάκρυα, ὥστε παρηγορεῖται καὶ αὐ-
 τὸς ὁ καταδικαζόμενος, πληροφορούμενος, ὅτι οἱ νόμοι, καὶ
 ὅχι τὰ πάθη, ἢ τὰ λάθη τῶν δικαστῶν τὸν κολάζουσι.
 ἀπὸ τὰ καθημερινὰ καὶ ἀναρίθμητα ταύτης τῆς φιλαν-
 θρωπίας παραδείγματα δὲν ἔθιλι ἴσθαι ἀνάρμοστον γὰρ
 ἀναφέρει τὸ πρὸ μικροῦ συμβῆναι εἰς τὸ Λονδίνον. Ἰάκω-
 βὸς τις ἐπὶ κλην Λέγγος, ἡγούμενος στρατιωτικοῦ τάγμα-
 τος, τὴν ἡλικίαν ἱξηκοταετῆς, ἐφόρουσε τὸ πρῶτον ἐμβὰς
 εἰς τὸν εἶκον, καὶ εὐρισκόμενος ἐτι εἰς τὴν κοίτην, ἄλλον
 ἡγούμενον στρατιωτικοῦ τάγματος καὶ φίλον του, ὀνομα-
 ζόμενον Γυλιέλμον Λάμβον, ὁ φόνους ἐπίσθεν, ἐφέρθη εἰς
 τὸ δικαστήριον, ὅπου, μετὰ πολλὰς ἀνακρίσεις καὶ ἱξι-
 τάσεις ἀπεδείχθη ἔνοχος τοῦ φόνου, καταδικάσθη εἰς
 θάνατον κατὰ τὴν τριακοστὴν τοῦ Ὀκτωβρίου, ἔτους τοῦ
 παριλθόντος 1801. εἰς ἀπὸ τοὺς κριτὰς μνηύει τὴν ἀπό-
 φασιν ταύτην πρὸς τὸν φόνον μὴ ταῦτα τὰ λόγια. « Πόθῃ
 » ἡ ἔξουσία μου δὲν μ' ἐράτη τίσον σκληρὰ, καθὼς τὴν
 » σήμερον. μὴ λύπην ἀπαρηγόρητον ἀναγκάζομαι γὰρ σὲ
 » καταδικάσω εἰς θάνατον, ἱξηκοταετῇ γέροντα, ὅστις
 » ἀφ' οὗ ἔχυσας τὸ αἷμά σου ὑπὲρ τῆς πατρίδος, κα-
 » τιστάθης ἔνοχος τοιαύτης ἀνοσίῃς μισαιφονίας. ἀντὶ τῆς
 » ἀμοιβῆς, τὴν ὅποιαν ἔπρεπε γὰρ προτμήνης διὰ τὰς
 » λευκάς σου τρίχας, καὶ τὰ πρὸς τὴν πατρίδα σου ὑπουρ-
 » γήματα, πρέπει γὰρ κολασθῆς μὴ τὴν ποινὴν τῶν κα-
 » κούργων. Ἰάκωβε Λέγγε (καὶ ἰδὼ ἡ φωνὴ τοῦ δικαστοῦ
 » ἐκόπη ἀπὸ τὰ δάκρυα), τὸ κριτήριον σὲ καταδικάζει
 » εἰς τὸ γὰρ θανατωθῆς δι' ἀγρότης, τὴν ἐρχομένην διυτέραν
 » τῆς ἐξομαδῆς. ὁ Θεὸς τῶν οἰκτιρμῶν καὶ τῆς εὐσ-
 » πλαγχνίας γὰρ σοῦ ἐλάσῃ τὴν ψυχὴν! » τῶν Ἀγγλι-
 κῶν δικαστηρίων ἡ φιλανθρωπία μὴ ἐνθυμίζει τὴν φιλαν-
 θρωπίαν τοῦ Ἀγριππίου, ὅστις, καθὼς ἀναφέρει ὁ
 Πλούταρχος (παρὰ Στοβ. λογ. Μ5, σελ. 328), ἐπα-
 ρογῆρι τοὺς καταδικαζομένους, καὶ ἐπροθυμείτο κατὰ
 πάντα τρόπον γὰρ τοὺς πληροφορῆ, ὅτι ὅχι αὐτὸς, ἀλλ' οἱ

νόμοι ταύς ἐπαίδειον ἐξ ἀνάγκης. «Ὁ Ἀγριππίος ἡγε-
 » νῶν ἐπειράτο τοὺς καταδικαζομένους ὑπ' αὐτοῦ πείθειν,
 » ὅτι προσέκειν αὐτοῖς καταδικασθῆναι. εὐ γὰρ ἄς πολὺ
 » μίς αὐτοῖς, ἔφη, οὐδ' ὥς ληστὴς καταφέρω τὴν ψῆφον αὐτῶν,
 » ἀλλ' ὥς ἐπιμηλητὴς καὶ κηδεμὼν· ὥσπερ καὶ ὁ ἰσθρὸς τὸν
 » τιμνόμενον παραμυθεῖται, καὶ πείθει παρήχειν ἑαυ-
 » τόν». ὅταν παραβάλλῃ τις ταῦτα μὲ ὅσα γίνονται
 εἰς τὰ τυραννικά δικαστήρια, ἀπορίῃ πῶς ἢ γῆ δὲν σχί-
 ζεται ἐὰ καὶ ἀπὸ τοιούτους θηριώδεις δικαστάς. «Θηρίων
 » μὲν ἔργον εἶναι ὑπ' ἀλλήλων βίᾳ κρατεῖσθαι· ἀνθρώ-
 » ποις δὲ προσέκειν νόμον μὲν ὀρίσαι τὸ δίκαιον, λόγῳ
 » δὲ πείσαι, ἔργῳ δὲ τοῦτοις ὑπηρετεῖν· ὑπὸ νόμου μὲν
 » βασιλευσμένους, ὑπὸ λόγου δὲ διδασκομένους (Λυσίας ἐν
 » τῷ Ἐπιτάφ. τ. Β. σιλ. 278.)».

Σιλ. 92, στίχ. 14. Καὶ ἀπαρᾶγραπτος ἀληθείας.]
 Ἐξήγησα ἀνωτέρω (σιλ. 230) τί ἐννοεῖται ἐν Νομικοῖς διὰ
 τῆς λέξεως ἀπαρᾶγραφῆς. κατὰ ταύτην τὴν σημασίαν,
 ἀπαρᾶγραφτος δίκη ἢ κρίσις λέγεται ἐκείνη, ἥτις δὲν ὑπέ-
 κειται εἰς ἀπαρᾶγραφὴν, ἔχουσαν τὴν ὑπόκειν εἰς πάντα και-
 ρὸν ἔχει τὴν ἐξουσίαν ὁ ἀντίδικος ἐὰ καὶ ἄλλῳ. ὅθεν μετα-
 φορικῶς ἐνομαζέται ἐδῶ ὁ συγγραφεὺς τὴν ἀλήθειαν ἀπαρᾶ-
 γραπτον, διότι πᾶς ἵνας, εἰς πάντα καιρὸν, ἔχει τὸ δικαίω-
 μα ἐὰ τὴν δημοσίευσιν, καὶ ἂν ἔδεικε μάλιστα κρυμμένη
 μυρία αἰῶνας περὶ τὴν. εἶναι πελάγους ἢ δόλους τῆς
 ἀληθείας ἐπικίνδυνος εἰς ἐκείνους, ὅστις τὴν δημοσίευσιν, καὶ
 βλαβερὰ εἰς ἐκείνους, ὅστις δὲν ἔδεικεν ἀκόμη ἀπειρομαῖον
 καὶ τὴν ἀκοὴν καὶ τὴν ψυχὴν του εἰς τὸ ἐὰ τὴν διεχθῆ.
 ἀλλὰ, διότι δὲν ἔκρινε συμφέρον ὁ φίλος τῆς ἀληθείας ἐὰ
 τὴν δημοσίευσιν σήμερον, δὲν ἔχασεν διὰ τοῦτο τὸ δικαίω-
 μα ἐὰ τὴν φανέρωσιν αὐρίου, ἢ ἀλλὰ ὅπως εὐρὴ καιρὸν
 ἀρμοδιώτερον καὶ ἀκρεατὴν νοσηχέστερον.

Σιλ. 92, στίχ. 22. Ἄν ὀλίγα μόνον ἴδῃ, κ. τ. λ.]
 Ἰσοκράτους, ὁ Ἡρόδοτος (Βιβλ. Β, κεφ. ρλζ) καὶ Διόδω-
 ρος ὁ Σικελιώτης (Βιβλ. Α, κεφ. ζε), ὅτι Σαβακὸς ὁ βα-
 σιλεύσας Λιγυρίας κατέργησεν τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου,
 ἐργουμένης εἰς τὸ ἐὰ καὶ ἀδικαζέτω τοὺς κακούργους εἰς

δημοσίους ἐργασίας. διηγῆται καὶ ὁ Στράβων (Βιβλ. ΙΑ,
 σιλ. 520), ὅτι τινὰ βάρβαρον ἴδῃ, πλησιόχωρον τοῦ Καυ-
 κάσου, διηκόλαζον μὲ θανατικὴν ποινὴν μὴτ' αὐτὰ τὰ δεινό-
 τατα κακούργηματα, ἀλλ' ἐξώριζον μόνον τοὺς κακούργους
 μὲ τὰ τέκνα των. εἰς τοὺς Ἡρωϊκοὺς τῆς Ἑλλάδος χρό-
 νους, ἡ θανατικὴ ποινὴ φαίνεται ἐὰ μὴν ἦτορ εἰς χρήσιν
 μὴτι καὶ αὐτῶν τῶν φονέων. ἐξωρίζοτο ὁ φονεὺς ἀπὸ τὴν
 πατρίδα τοῦ φονευθέντος, ὅπου πλεον οὐδεὶς ἐτόλμα ἐὰ τὸν
 συναναστραφῇ, καὶ περιέρχοντο μὲ κόπον πολὺν εἰς τὴν
 ξενίαν, ἕως οὗ ἐὰ εὐρὴ ἀνθρώπων πλοῦσιον ἐὰ τὸν καθα-
 ρίσιν ἀπὸ τὸν φόνον μὲ θρησκευτικὰς τινὰς τελετάς, τὰς
 ὁποίας περὶ αὐτὸν εἶναι ἐὰ ἰδὲται πρῶτος ὁ Ὀρφεὺς (Γδ.
 Ἀριστοφ. Βαλρᾶχ. σίχ. 1064), διὰ ἐὰ πᾶσι τὰς
 ἀλλοφρονίας τῶν πρῶτων ἀγρίων καλοίκων τῆς Ἑλλάδος.
 τὸ ἐκινῆμα τοῦτο ἦτορ σοφόν, ἐπειδὴ ἔκαμνε φρικωδε-
 στίραν τὴν ἐκχυσιν τοῦ αἵματος, περισσώτερον παρὰ τὴν
 θανατικὴν ποινὴν, ἡ χρῆμα, τὴν ὁποίαν ὁ φονεὺς εἶχε τῶν
 θρησκευτικῶν καθαρμῶν, διὰ ἐὰ ἐπανέλθῃ καὶ πάλιν εἰς
 τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἦτορ ἀληθῶς
 ἀφωρισμένος. καὶ ἀγκαλὰ τινες ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι τῶν
 καθαρμῶν ἡ χρῆσις ἦτορ μόνον διὰ τοὺς ἀκουσίους φόνους,
 περὶ αὐτὸν ὅμως εἶναι, ὅτι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους μὴτι οἱ
 ἐκούσιοι φόνοι δὲν ἐκολάζοντο μὲ θανατικὴν ποινὴν. τοιοῦτον
 καθαρμὸν ἀνιτίζεται ὁ Ὀμηρος, χωρὶς διαστολῆς ἐκου-
 σίου καὶ ἀκουσίου φόνου, ὅπως λέγει (Ἰλ. ιαδ. Ω,
 480).

«Ὡς δ' ἔστιν ἀνδρ' ἀτὰρ πυκνὴ λάβη, ἐστ' ἐν πάτρῃ
 » φῦτα κατακτείνης, ἄλλοι ἐξέκτε δῆμον
 » Ἀνδρὶς ἐς ἀφνειοῦ, δάμνεις δ' ἔχειν εἰσορέωντας».

τοιοῦτον καὶ ὁ Εὐριπίδης (Ὀρέστ. 512.), λαλῶν περὶ
 τῆς Κλυταιμνήστρας, ἥτις ἐκούσιως ἐφόνευσεν Ἀγαμέμνονα
 τὸν ἄνδρα τῆς,

«Καλῶς ἴδοντες ταῦτα πατέρες οἱ πάλοι,
 » εἰς ἐμμάτων μὲν ἔφιν ἐκείνους πειρᾶν,
 » Οὐδ' εἰς ἀπάντην, ὅστις αἰμ' ἔχων κορῆ·
 » φοναίει δ' ἄσπετον, ἀνταποκτείνει δὲ μὲ».

εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἔπιτα ἡ θανατικὴ ποινὴ ἥτοι μὲν εἰς χρῆσιν· ἀλλ' ἡ νομοθεσίᾳ ἐξέτεινεν τοσαύτας ἐξαιτήσεις, τοσαύτους ἐλέγχους καὶ ἀποδείξεις πρὸ τοῦ νὰ καταδικάσῃ τὸν πολίτην εἰς θάνατον, εἴχῃ τοσαύτην ἀποστροφὴν ἀπὸ τὴν ἐκχυσιν τοῦ ἀνθρωπίνου αἵματος, ὥστε ὅχι μόνον σπανιότατα ἐπιβάλλετο ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου, ἀλλὰ καὶ ἐθανατοῦτο τὴν εὐκτα εἰς τὴν φυλακὴν αὐτὴν ὁ καταδικασθεὶς ἄρχος (Ἰδ. Ἡρόδοτ. Βιβλ. Δ, κεφ. 146, καὶ Θουκυδ. Βιβλ. Α, κεφ. 132). ἡ νομοθεσία τοῦ Χαράνδου ἐξήλειψεν, ἀν' ὅχι παντάπασι, εἰς τινὰ καὶ ἐγκλήματα, τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου (Ἰδὲ Διόδ. Σικελ. Βιβλ. ΙΒ, κεφ. 15).

Σιλ. 94, στίχ. 1. Τῶν Τίτων, τῶν Ἀντωνίων καὶ τῶν Τραϊανῶν.] Τίτου τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων ἡ φιλανθρωπία ἦτοί τοσαύτη, ὥστε ἐνόμιζε ματαίαν ἱκίτην τὴν ἡμέραν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν εὗρισκεν ἀφορμὴν νὰ πιάξῃ καμμίαν ἐνέργειαν. αὐτὸς ποτὲ τινα δὲν κατεδίδασκεν εἰς θάνατον, λέγων, ὅτι ἐπρόκειν νὰ ἀπολιθῇ αὐτὸς παρὰ τὸ νὰ ἀπολίθῃ τινὰ τῶν ὑπακόων του. ὁ Τραϊανὸς, ἄλλος Ἀυτοκράτωρ Ῥωμαίων, ἐπωνομάσθη Βέλτιστος, διὰ τὴν φιλανθρωπίαν, καὶ τὴν πρὸς πάντας εὐμένειαν. ἀφ' οὗ κατίστησιν ἀρχινομματοφυλάκα τὸν Σαβυρανὸν, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὸ σπαδίον, λέγων ταῦτα τὰ λόγια. «Μεταχειρίζου τὴν μάχαιραν ταύτην ὑπὲρ ἐμοῦ εἰς ἕσα» «δικαία ἐπὶ προστάσσω· μὴ φοβηθῇς νὰ τὴν μεταχειρισθῇς κατ' ἐμοῦ, ἐάν ποτε ζητήσω καμμίαν ἀδικίαν παρὰ σοῦ». τοῦ αὐτοῦ εἶναι καὶ τοῦτο τὸ ἀξιομνημόνευτον ἀπόφθιγμα· «Εἶναι εἰς τὴν πολιτείαν ὁ Φίσκος» (ἤθουν ὁ δημόσιος θησαυρὸς) ὅ,τι εἶναι εἰς τὸ αἰθρῶν πινον σῶμα ὁ σπλήν· ἔσεν αὐτὸς πρίσκειται, τόσον τὰ λοιπὰ μέλη ξηραίνονται. ἀ τρίτος μετὰ τὸν Τραϊανὸν ἀνέβη εἰς τὸν Αὐτοκρατορικὸν θρόνον, Ἀντωνίνος, ὁ διὰ τὰς ἀρετάς του ἐπωνομάσθη Ἐυσεβὴς, καὶ ἄξιος, ὡς λέγει ὁ Πausanias (Βιβλ. Η, κεφ. μγ.), νὰ ἐπνομασθῇ Πατὴρ ἀνθρώπων. αὐτὸς ἔλιγε πρὸς τοὺς ἐκθεσιάζοντας τὰς νίκας καὶ τὰ τρόπαια τῶν φιλοπολίμων βασιλέων,

βασιλέων, «Προτιμῶ τὴν ζωὴν ἐνὸς πολίτου παρὰ τὸν» «θάνατον χιλίων ἐχθρῶν». ὁ γυναιὸς αὗτος Αὐτοκράτωρ ἔπαινε καὶ τὸν κατὰ χριστιανῶν διωγμὸν.

Σιλ. 95, § 17. Καὶ περὶ δημιύσεως.] Δήμευσις (confisca) λέγεται ἡ ποινὴ ἐκείνη, διὰ τῆς ὁποίας τὰ ὑπάρχοντα τοῦ καταδικασθέντος δίδονται εἰς τὸν δημόσιον θησαυρὸν, ἢ, ὡς λέγουσι κοινότερον, γίνεσθαι αὐθιγικά.

Σιλ. 97, στίχ. 18. Ἐπιήρυξις χρημάτων.] Ἐπικήρυξις χρημάτων (περὶ τῆς ὁποίας ὁ συγγραφεὺς θίγει λαλήσει ἰδίως εἰς τὸν § 22) ὀνομάζεται τὸ διαλαλῶμενον καὶ δίδμενον βραβύον εἰς ἐκίτην, ὅστις ἤθελεν ἢ θανατώσῃ, ἢ φιλάσῃ καὶ παραδώσῃ εἰς τὴν δικαιοσύνην ζῶντα, τὸν φυγάδα, ἢ κρυμμένον ἄρχοντα τινὸς ἀμαρτήματος. ὁ Βικκαρίας, λέγων ὅτι ἡ δήμευσις ὁμοιάζει μὲν τὴν ἐπικήρυξιν τῶν χρημάτων, ἰννοῖ τοῦτο· καθὼς κινδυνεύει νὰ πιασθῇ, ἢ νὰ θανατωθῇ, ὁ φυγάς κακούργος διὰ τοῦτο, ὅτι ὅστις τὸν πιάσῃ, ἢ τὸν θανατώσῃ, ἐλπίζει νὰ λάβῃ τὸ διαλαλῶν βραβύον, τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅταν ἡ δήμευσις ᾖ καὶ αὐτὴ μία ἀπὸ τὰς διορισμένας τῶν ἀμαρτημάτων ποινάς, κινδυνεύει πᾶς ἕνας νὰ ἐγκληθῇ καὶ νὰ καταδικασθῇ ὡς ἄρχος ἀμαρτήματος κολαζομένου μὲ δήμευσιν, διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι ἡ δήμευσις ὀφειλῇ τὸν Ἡγεμόνα, τοῦ ὁποίου τὸν θησαυρὸν αὐξάνει. τὰ ἐκ τῆς δημιύσεως ἄτοπα ἐφάνησαν μάλιστα εἰς τοὺς ἰσχύτους χρόνους τῆς ψυχομαχούσης ἐλευθερίας τῶν Ἀθηναίων. οἱ κατάρχοι δημαγωγοὶ, διὰ νὰ κολακεύωσι τὸν δῆμον, καὶ νὰ θρασυώσιν τὴν ἀπορίαν τοῦ δημοσίου θησαυροῦ, ἐξητηλημένου ἀπὸ τὰς μαρὰς δαπάνης, ἐπολλαπλασίασαν τὰς δίκας καὶ τὰς δημιυτικάς ποινάς τόσον, ὥστε αἱ θάυμασταὶ Ἀθῆναι ἦσαν, ὅχι πλέον ἐννομουμένη πολιτικὴ κοινότης, ἀλλὰ σπῆλαιον λεστέων, ὅπου οἱ πέννιες ἤρπαζον τὰ τῶν πτωχῶν, ἕως οὗ ἔπαισαν ὅλοι ὁμοῦ πτώμα φοβερόν, ἀπολίσαντες καὶ πόλιν, καὶ πατρίδα, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν μὲ τόσους μύχθους καὶ μὲ τόσων ἀρετῶν εἶχον ἀποκτήσει οἱ πρόγονοί των. τὴν ἐλευθερίαν

ταύτην κατάστασιν περιέλειπον ὁ Ἀριστοτέλης, ἔλεγον,
 « Οἱ δὲ νῦν δημαγωγοὶ χαρίζονται τοῖς δήμοις, πολλὰ
 » δημιύουσι διὰ τῶν δικαστηρίων. διὸ δὲ πρὸς ταῦτα
 » αἰτιπράττειν τοὺς κηδόμενους τῆς πολιτείας, νομοθε-
 » τοῦντας μηδὲν ἵναί δημοσίαν τῶν καταδικαζομένων καὶ
 » φερόντων πρὸς τὸ κοινόν, ἀλλ' ἑρὸν· οἱ μὲν γὰρ ἀδε-
 » κοῦντες οὐδὲν ἥτιον εὐλαβεῖς ἔσονται· ζημιώσονται γὰρ
 » ὁμοίως· ὁ δ' ὄχλος ἥτιον καταψηφίεται τῶν κρινομένων,
 » λαφύσθαι μηδὲν μίλλων (Πολιτικ. Βιβλ. 5, κεφ.
 » 6.) ». καὶ ἐνταῦθα σημειῶσαι, ὅτι ἡ θεραπεία τοῦ
 κακοῦ, τὴν ὁποίαν προβάλλει ὁ Ἀριστοτέλης, τὸ γὰρ γίνον-
 ται δηλαδὴ ἑρὰ, καὶ ὅχι δημόσια τοῦ καταδικαζομένου
 τὰ χρήματα, εἰς μὲν τὰς Ἀθήνας, ὅπου οἱ ἑρῆς εἶχον
 πολλὰ ἐλάνην ἐξουσίαν, ἥτοι Ἀρμόδιος· ἀλλ' εἰς τῆς
 Εὐρώπης τὰς νῦν πολιτείας, εἰς ἐκείνας μάλιστα, ὅπου
 εἶναι δυνατοὶ καὶ πλούσιοι ὁ κληρὸς τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας,
 ἀντὶ τοῦ γὰρ θεραπείου, ἔμπορῷ γὰρ αὐξήσῃ τὸ κακόν. ἵαν,
 ὡς ἡ πείρα τὸ ἐδείξεν, οἱ πλούσιοι διάδοχοι τῶν πτωχῶν
 Ἀποστέλλον, ἔκαμαν πολλάκις « πορισμὸν τὴν εὐσέβειαν »
 παλουμένης καὶ αὐτὰ τῆς ἡρωτάτης Θρησκείας τὰ μυστή-
 ρια, τί δὲν ἔβριζαν κάμει, ἂν οἱ πολιτικὸν νόμοι ἐχάριζον
 εἰς τὸν Κορβαϊᾶν τῶν καταδικαζομένων τὰ χρήματα;
 68 Σιλ. 99, στίχ. 16. Ἀρμόζει περισσώτερον εἰς αὐτὰ,
 κ. τ. λ.] Ἀπὸ τὴν ἐνθουσιαστικὴν ταύτην ὑπερφανίαν
 ἐγνηθῆσαν, αἱ μανιώδεις ἐκείναι σωματικαὶ κακοπάθειαι
 καὶ σκληραγωγίαι τῶν βραχμάνων καὶ τῶν γυμνοσοφιστῶν
 τῆς Ἰνδίας. ἱκανὴ ποσὴ (ὡς ὀρθῶς κρίνει ὁ Βικκαρίας)
 εἰς τοιαύτας μωρὰς πράξεις, ὅσας μάλιστα πρᾶττειν-
 ται μὲ σκοπὸν τοῦ γὰρ λάβωσι τὸν παρὰ τῶν πολλῶν
 ἔπαινον, εἶναι ὁ κατέργητος καὶ ἡ καταφρόνησις. Θέλεις γὰρ
 διορθώσης τὸν ἐνθουσιαστὴν κινέδοξον, ὅστις γυμνάζει τὸ
 ἀνωφελὲς εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν σῶμά του, διὰ γὰρ
 βλέπεται καὶ γὰρ τιμᾶται ἀπὸ τὸν μωρὸν ὄχλον; μὴ τὸν
 τιμᾶς, μὴ τὸν θαυμάζης, μὴ τὸν βλέπης ὀλότιλα, ἢ γέλα-
 τον, ὅσας τὸν βλέπεις. ὅταν ὁ Διογένης, βραχόμανος
 γυμνὸς εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς, ἐκίνοι εἰς οἶκτον καὶ

συλλύπῃσιν τοὺς θιατὰς, ἔλεγε πρὸς τοὺτους ὁ Πλάτων,
 μὴ τὸν βλέπεις, ἂν θέλεις γὰρ τὸν ἐλαΐσαι, « εἰ βοί-
 » λισθι αὐτὸν ἐλαΐσαι, ἀπόστητι (Διογένης. Λαίρτ. ἐν
 » τῷ βίῳ Διογένους.) ». καὶ μὲ ταῦτα τὰ λόγια
 ἰνόν, ὅτι ὁ Διογένης, ἐπειδὴ δι' ἄλλο δὲν ἐβρέχιτο, πλὴν
 διὰ γὰρ βλέπεται, ἤθελε βίβαια φυλάξει τὸ σῶμά του
 ἀπὸ τὴν βροχὴν, ἂν οὐδὲνας ἐφρόντιζε γὰρ τὸν βλέπει. ἵαν
 ὅμως αἱ σκληραγωγίαι περὶρχονται ἀπὸ ἀγνοίαν τῶν
 ἀληθινῶν καθικόντων, μᾶτε γίνονται « πρὸς τὸ θια-
 θῆναι », τότε λάβε κατὰ μέρος τὸν κακοπαθοῦντα, καὶ
 δίδαξαι τον, ὅτι ἂν ἡ Θρησκεία προστάσῃ κάρμιν φορὰν
 τὰς σωματικὰς γυμνασίας, τὰς προστάσῃ ὡς μίσα τῆς
 χαλνώσεως τῶν παθῶν, καὶ ὅχι ὡς κατ' αὐτὸ τέλος
 καὶ καθημερινὴν ἀσχολίαν τοῦ λογικοῦ ζώου, τὸ ἵποιν
 τότε μόνον εὐαριστῇ εἰς τὸν Δημιουργὸν καὶ Νομοθέτην
 αὐτοῦ, ὅταν καταγίνεται εἰς τὴν πληρώσιν τῆς μεγάλης
 καὶ ἀναγκαίας ἐντολῆς « Ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς
 » σεαυτὸν », ἐπάνω τῆς ὁποίας ἐπιστηρίζεται ἡ ἀληθὴς
 εὐσέβεια. « Ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἔστιν
 » ὠφέλιμος· ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλιμός ἐστιν,
 » κ. τ. λ. (Α. πρὸς Τιμόθ. κεφ. Δ, 8.) ».

69 Σιλ. 101, στίχ. 3. Ἡ δὲ γὰρ μὴ κρυφθῶσιν οἱ ἐλεγ-
 χοί, κ. τ. λ.] Παραδείγματος χάριν, εἰς παντάπασιν
 στικὸν οἶκτον τότε μόνον πρέπει γὰρ κρατῆται ὁ ἐγκαλού-
 μινος, καὶ γὰρ στερῆται πᾶσαν συναναστροφὴν φίλων, ἢ
 συγγενῶν, ὅσας ἡ ἐυρυχωρία τῆς φυλακῆς δύναται γὰρ προ-
 ξήσῃ εἰς αὐτὸν τὰ μίσα τοῦ γὰρ κρύψῃ, ἢ γὰρ χάσῃ, τὰ
 ὑλικά σημεῖα τοῦ ἀμαρτήματος, ὅσα κατὰ τύχην ἔχει
 μετ' ἑαυτοῦ, ἢ ὅσας ἀπὸ τῶν συγγενῶν ἢ φίλων τὴν
 συναναστροφὴν ἔμπορῷ γὰρ μάθῃ παράγματα ἱκανὰ γὰρ τὸν
 ἀδυνάσωσιν ἀδίκως.

70 Σιλ. 108, στίχ. 5. Τὸ δικαίωμα τῆς συγχωρήσεως.....
 τῆς ἀτιμίας τῶν παλαιῶν νόμων.] Ἄν οἱ νόμοι ἦναι
 δίκαιοι, ἦναι ἄνομος ὅστις συγχωρᾷ εἰς τοὺς παραβάτας
 τῶν νόμων τὰς κακούργιας. ἂν ἦναι ἀδικοί, δίκαιότερον
 ἦναι γὰρ διορθωθῶσιν αὐτοὶ, παρὰ τὸ γὰρ ἐξαλειφῆται

ἀπὸ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, μὴ τὰς μερικὰς συγχωρήσεις, καὶ αὐτὸ τὸ πρὸς τοὺς δικαίους νόμους ἐφιλιμένον εἶδος, ὅστις συγχωρῇ, ὑποδέχεται ἐξ ἀνάγκης, ἢ ὅτι εἰ νόμοι εἴηαι ἄδικοι καὶ σκληροὶ, ἢ ὅτι εἰ παραβαίνοντες τοὺς παραβαίνουσιν ἀκουσίως, καὶ ὅχι ἐξ ἰδίας αὐτῶν κακίας. ἦτον τῆς Στωϊκῆς φιλοσοφίας δόγμα πολιτικὸν καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ φρόνιμος δικαστὴς καὶ νομοφύλαξ δεῖν πρέπει νὰ ἔχῃ εὐδαιμόνιον συγγνώμην εἰς τοὺς παραβάτας τῶν νόμων. «Μηδὲ
 » συγγνώμην ἔχειν μηδὲν τὸν τοῦτ' ἔχοντα· τοῦ γὰρ
 » αὐτοῦ συγγνώμην ἔχειν, καὶ νομίζειν τὸν ἡμαρτανότα
 » μὴ παρ' αὐτὸν ἡμαρτανῆναι, πάντων ἀμαρτανότων
 » παρὰ τὴν ἰδίαν κακίαν. διὸ καὶ δύνανται λέγεσθαι τὸ
 » μηδὲ συγγνώμην ἔχειν τοῖς ἀμαρτανόουσιν. οὐκ ἰππικῶ
 » δὲ φασιν εἶναι τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα· τὸν γὰρ ἰππικῶ
 » παραιτητικὸν εἶναι τῆς κατ' ἀξίαν κολάσεως· καὶ τοῦ
 » αὐτοῦ εἶναι ἰππικῶ τε εἶναι, καὶ ὑπολαμβάνειν τὰς
 » ἐκ τοῦ νόμου τιμωρίας κολάσεις τοῖς ἀδικοῦσι σκλη-
 » ρότερας, καὶ τὸ ἡγῆσθαι παρὰ τὴν ἀξίαν ἀπειμίειν
 » τὰς κολάσεις τὸν νομοδίτην (Παρά Στοβ. Λόγ. ΜΔ,
 » σιλ. 311.)». μ' ἔλεον τοῦτο εἶναι τῆς περιστάσεως,
 εἰς τὰς ἐποίας ὁ Ἄρχων ἀναγκάζεται νὰ θιγαπύσῃ τοῦ
 νόμου τὴν σκληρότητα μὴ τὴν συγχώρησιν. εἰς τειάυτας
 δυστυχεῖς περιστάσεις πρέπει βέβαια νὰ ἔχῃ χώραν ἐκείνο,
 τὸ ὁποῖον ἔλεγεν ὁ Ἀντιφῶν, «Εἰ δέοι τι ἀμαρτύν, τὸ
 » ἀδίκως ἀπολῦσαι ὀσιώτερον, ἢ τὸ ἀδίκως ἀπελίσαι». ἀλλὰ
 τοῦτο πρέπει νὰ γίνηται σπανιότατα, ἢ μᾶλλον
 εἰπεῖν ἄπαξ· καὶ μετὰ τὴν συγχώρησιν νὰ διορθοῦται
 πᾶσαντα ὁ σκληρὸς νόμος, διὰ νὰ μὴ θύσῃ αἰεὶ χώραν
 εἰς συγχωρήσεις ἄλλας.

Σιλ. 109, στίχ. 5. Ἀπὸ τυφλὴν φιλανθρωπίας, ἐκ-
 φίρμι ψήφισμα κοινὸν ἀτιμωρησίας.] Ταύτην τὴν τυφλὴν
 καὶ παράνομον φιλανθρωπίαν τῶν δικαστῶν ἱστοεῖ ὁ Με-
 νειδρὸς, ὅταν λέγῃ (παρὰ Στοβ. σιλ. 307),

« Ἡ γὰρ ὑπὸ τῶν χρηστότετος καλεομένην

» Μεδίκη τὸν ἔλεον εἰς ποιήσαν βίαι·

» Οὐδέ τις γὰρ ἀδικῶν τυγχάνει τιμωρίας ».

Σιλ. 109, στίχ. 6. Ἀδυσώπητοι λοιπὸν πρέπει νὰ
 εἶναι. ὁ νομοδίτης.] Μῆτε νόμου, μῆτε πολιτι-
 κῆς κοινότητος ὁρῶν ἔννοια εἶχεν, ὅστις εἶπε, «Χρὴ τοὺς
 » νόμους μὴν τίθισθαι σφοδρῶς, πραοτέρως δὲ κολά-
 » ζειν, ἢ ὡς ἐκεῖνοι κηλεύουσι (Φίλων παρὰ Στοβ. Λόγ.
 » ΜΔ, σιλ. 327.)». τοῦτο θίλει νὰ εἴπῃ, ὅτι οἱ μὴ
 νόμοι πρέπει νὰ εἶναι νόμοι Δράκοντος, ὁ δὲ δικαστὴς νὰ
 ἔχῃ τὴν ἱερωσίαν, ὅτι καὶ ὡς τὸν δόξει, νὰ τοὺς παρα-
 βαίῃ. εἰς τοιοῦτον πολίτευμα δεῖν ἔειπε νὰ εὐρίσκωμαι
 μετὰ γραπτοῦ.

Σιλ. 109, στίχ. 21. Χριστιῶν νὰ συγχωρῇ εἰς τοὺς
 ἰδίους τῶ ἀδελφοῦς, τοὺς ἀνθρώπους, κ. τ. λ.] Ἀδελ-
 φοῦς, ὅχι μόνον διότι εἶναι ὁμοιοπαθεῖς ἀνθρώποι, ἀλλὰ καὶ
 διότι εἶναι ἑμογενεῖς, συμπολίται, καὶ συμπατριῶται, μιᾶς
 καὶ τῆς αὐτῆς μητρὸς, τῆς πατρίδος γυνήματα, μιταξὺ
 τῶν ὁποίων ἄλλη διαφορά, ἀνισότης, ἢ ὑπεροχὴ παρὰ τὴν
 ὑπεροχὴν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς φρονήσεως δεῖν πρέπει νὰ ἔχῃ
 χώραν. « Ἡμεῖς δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι, μιᾶς μητρὸς πάν-
 » τες ἀδελφοὶ φύσιν, οὐκ ἀξιοῦμεν δούλοι, οὐδέ δεσ-
 » πόται ἀλλήλων εἶναι· ἀλλ' ἡ ἰσογονία ἡμᾶς ἢ κατὰ
 » φύσιν ἰσονομίαν ἀναγκάζει ζητεῖν κατὰ νόμον, καὶ μη-
 » διὰ ἄλλω ὑπέκειν ἀλλήλοις, ἢ ἀρετῆς δόξῃ καὶ φρο-
 » νήσει (Πλάτων Μενεξ. σιλ. 239.) ».

Σιλ. 110, § 21, Περὶ Ἀσύλων.] Τὰ ἀσύλα,
 ἔχον οἱ τόποι, ὅπου φθάσαντες νὰ καταφύγωσιν οἱ ζη-
 τούμενοι ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην, ἡλιουσιροῦντο ἀπὸ τὸν κί-
 νητον τοῦ νὰ κρατηθῶσι, καὶ νὰ κολασθῶσιν ἀπὸ τοὺς
 νόμους, ἦσαν γνωστὰ καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας. ἐπισημότερον
 τῶν ἄλλων ἀσύλων ἦτον εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ ναὸς τοῦ
 Θησέως. πολλάκις ὅμως, φοβούμενοι τὰ ἐξ αὐτῶν ἄτοπα,
 ἱππικῶσιν διαφόρους τρόπους εἰσελθεῖν διὰ νὰ κἀμωσιν
 ἀνωφιλῶς εἰς τὸν πρόσφυγα τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ἀτύλου.
 οὕτω, παραδείγματος χάριν, οἱ Λακεδαιμόνιοι, μὴ πολ-
 μῶντις νὰ σύρωσιν ἀπὸ τὸν ναὸν τῆς Χαλκιδαικού Ἀθηνᾶς
 τὸν πρεδότην τῆς πατρίδος Πανσαιάν, τὸν ἐλιμοκτόνησαν,
 κτείναντες τοῦ ναοῦ τὰς θύρας (Θουκυδ. Βιβλ. Α, κεφ.

ρλδ.). ἦσαν ὡσαύτως εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἀσύλοι εἰ καὶ τῶν θεῶν, καὶ μετὰ τὸν χριστιανισμὸν εἰ καὶ τοῦ θεοῦ, ἡ τῶν ἀγγέλων, ἱκίτα καὶ τῶν αὐτοκρατόρων οἱ ἀνδριάντες, καὶ τελευταίον ἀσύλα καταστάθηναι καὶ αὐτοὶ τῶν μεγάλων καὶ ἀξιωματικῶν οἱ οἰκοί. πόσα ἄτοπα ἡδύνατο εἰς γενέσθαι τῶν ἀσύλων ἢ κατάχρησις, εὐκολα πᾶς ἵσας δύναται εἰς τὸ καταλάβει, ἐπιιδὼ μὲν αὐτῇ ἢ χρῆσις, καθὼς φρόνιμα παρατηρεῖ ὁ συγγραφεὺς, δὲν πρέπει εἰς συγχωρεῖται. ἦτον κατὰ τοῦτο ὁρθέτερος ὁ Μουσσελὸς νόμος, ὅστις δέκρινε καὶ (ὅσακις ἦτον ὁ λόγος περὶ φόβου) τῶν ἐκούσιον ἀπὸ τὴν ἀκούσιον κακίαν. ἀσύλον ἰσχύει ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ εἰς ἐκείνον, ὅστις ἡθέλει ἀκούσιως φοιτῆσαι· ἀλλ' ὁ ἐκούσιως καὶ προμελετημένως φοιτῶν ἀπιστᾷτο χωρὶς ἔλεον ἀπὸ τὸ δυσιστάμενον, καὶ παραδίδετο εἰς τὴν κρίσιν (Ἐξ ὁδ. κεφ. ΚΑ, στίχ. 13 καὶ 14). τὸ πρὸς τὰ ἀσύλα σέβας φαίνεται εἰς ἰσχυρὰ ἀπὸ τὴν διεισδυτικὴν. οἱ ἄνθρωποι ἐφοβήθησαν μὴ ἀσεβήσωσιν εἰς αὐτὸν τὸν θεόν, ἀποσπῶντες τὸν πρόσφυγα ἀπὸ τὸν βωμὸν, ἢ τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, μὴ ἐσυλλογίσθησαν, ὅτι μεγαλειτέρα ἀσέβεια ἄλλη δὲν εἶναι παρὰ τὸ εἰς κάμει τις ὑπερασπιστὴν καὶ συμπράκτορα τῶν κακούργων καὶ παρατόμων αὐτὸν τὸν ὑψίστον Νομοθέτην. οἱ νόμοι εἶναι ἢ ἀδικοί, ἢ δίκαιοι· ἴαν τὸ πρῶτον, πρέπει εἰς διορθοῦνται· ἴαν τὸ δεύτερον, πρέπει εἰς ἵνα ἀδυσώπητοι. ὅθεν ἔλεγον ἀριστα ὁ Εὐριπίδης (παρὰ Στοβ. λόγ. ΜΑ, σελ. 307), ἐλέγχων τῶν ἀσύλων τὴν ἀτοπίαν,

- α' Ἐγὼ γάρ, ὅστις μὴ δίκαιος ὢν ἀπὸ
 » Βωμοὶ πρὸς τὴν, τὸν νόμον χαίρειν ἴδον,
 » Πρὸς τὴν εἰρήνῃ ἄγμ' ἐν εὐδαιμονίᾳ
 » Κακὸν γὰρ ἀνδρὶ καὶ κακῶς πάσχειν αἶν' ».

Σελ. 111, στίχ. παραλείπεται. Ο' τύπος τῆς ποιητικῆς πρέπει εἰς ἵνα, κ. τ. λ.] Εἰς τὰς Ἀθήνας ὅστις ἐκρίνετο περὶ φόβου προμελετημένου, ἡδύνατο εἰς ἀσέβειαν τὴν ποινὴν, ἴαν ἀπὸ τοῦ λάβει τέλος ἢ κρίσις, ἐφίεζεν εἰς ἄλλην χώραν. ἐκείνῃ μιν ἡσυχία καὶ ἀκαταζήτητος, διότι ὁ νόμος ἔλεγει, « Τοὺς ἀνδρεφύτους ἐξῆναι ἀποκτείνεσθαι ἐν τῇ ἡμι-

» δαπῇ, κ. τ. λ. ». τοῦτον τὸν νόμον ἐξηγῶν ὁ Δημοσθένης (ἐν τῇ κατὰ Ἀριστοκράτ.) λέγει, « Ἐν τῇ ἡμι-
 » δαπῇ, τὴν τοῦ πεπονθέντος εἰπὼν πατρίδα, μηδ' ἄλλοι
 » λοθι πλὴν ἐσταῦθα ». καὶ μετ' ἐλίγα, « Εἴργειν μὲν
 » τῆς τοῦ παθόντος πατρίδος δίκαιον εἶναι, κτείνειν δὲ
 » οὐχ ὅσιον ἀπαρταχού. εἰ δὲ τοῦτ' ἔσται, ἡ μόνη καὶ
 » λοιπὴ τοῖς ἀτυχούσιν ἅπασιν σωτηρία διαφθαρήσεται.
 » ἔστι δὲ αὕτη τίς; ἐκ τῆς τῶν πεπονθέντων μιτα-
 » σίαντα, εἰς τὴν τῶν μηδὲν ἡδικημένων ἀδίκως μι-
 » τοικίαν ».

Σελ. 113, § 22. Περὶ ἐπικηρύξεως χρημάτων.] Ἐξηγούμεν ἀνωτέρω (σελ. 241) τί θέλει εἰπεῖν ἐπικηρύξεις χρημάτων, τὴν ὁποίαν taglia οἱ Ἰταλοὶ ὀνομάζουσι.
 Σελ. 116, στίχ. 16. Ἐάν ἡ ἡδονὴ καὶ ὁ πόνος, κ. τ. λ.] Ἐκατάλαβαν καλῶτα οἱ παλαιοὶ φιλόσοφοι, πόσον εἶναι ἀναγκαῖα ἡ ἀκριβὴς σκέψις τῶν δύο τούτων παθῶν εἰς ἐκείνους, ὅσοι θέλουσιν εἰς κυβερνήσιν ἀνθρώπων, εἴτε πατέρες τὰ ἴδια τέκνα, εἴτε ἄρχοντες τοὺς ὑπηκόους, εἴτε Νομοθέται τὰ ἴδια. Ἡδονὴ καὶ λύπη εἶναι δύο χορδαὶ εἰς τὰς χορδας τοῦ πολιτικοῦ φιλοσόφου, τῶν ὁποίων ἡ ἔντιμος χρῆσις καὶ τὰς κάμει τοὺς ἀνθρώπους φίλους τῆς ἀρετῆς καὶ εὐδαιμονίας. α' Εκούσιον μὲν
 » ἀδονά, ἀκούσιον δὲ λύπη (ἔλεγον οἱ Πυθαγόρειοι).
 » ταῦτα δὲ ταῦτα καὶ ἐπιτείνοντι καὶ ἀνίεντι οἱ πολιτι-
 » καὶ συναρμόζοντες τὰ ἄλλα μέρη τῆς ψυχῆς ποτὲ
 » τὸ λόγον ἔχον· ταύτας δὲ τὰς συναρμολογίας ὅρος, τὸ μήτε
 » διὰ τὰν ἡδονῶν, μήτε διὰ τὰν ὑπερβολὰν ἀπειργεσθαι
 » τὸν ἴσον τὸ ἴδιον ἔργον ἐπίτελεσθαι (Θεόγ. παρὰ Διογ.
 » Λαίρτ. σελ. 835.) ». καὶ οὕτως δὲν θέλει εἰς τὸν κόσμον, διὰ εἰς κακοπαθῆ ἀδιαλείπτως. θέλεις εἰς κάμει τοὺς ἀνθρώπους φιλαρέτους; κάμει τὴν ἀρετὴν τερπνὴν, καὶ τὴν κακίαν ἐπίπονον καὶ λυπηράν. ὅχι μόνον κόλαζε τὸν κακὸν πολίτην, ἀλλὰ τίμα καὶ τὸν ἀγαθόν. μὴ συγχέει τὸν φιλόπονον ἄνδρα μὲ τὸ ὀκνηρὸν καὶ ἀνωφελὲς μέλος τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. ἄλλο δὲν ψυχραίνει τὸν ζῆλον καὶ τὴν εἰς τὸ καλὸν κλίσει τῶν ἀνθρώπων τύπον,

ὡς τὸ νὰ βλέπωσιν, ὅτι δὲν εἶναι οὐδεμία διαφορά μίλαξὺν χρηστοῦ καὶ πονηροῦ πελίτου, καὶ ὅτι, καθὼς λίγαι ὁ πωλητὴς (1 λ. α' δ. 1, 319),

α' Ἐν δ' ἡ τιμὴ ἡμῖν κακὴ, ἡδὲ καὶ ἰσθλὸς,

» Κάνθαι ἡμῖν ὁ γ' αἰγὴς ἀνὴρ, ὅτι πολλὰ ἰέρως ».

Σιλ. 117, στίχ. 12. « Ὅστις βλέπει κολαζομένους μὲ τὴν αὐτὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, κ. τ. λ.] Ἡ σκληρότης αὐτὴ εὐρίσκειτο μάλιστα εἰς τοὺς νόμους τοῦ Δράκοντος, κατὰ τοὺς ὁποίους ὅλα σχιδὲν τὰ ἁμαρτήματα, καὶ μικρὰ καὶ μεγάλᾳ, ἐκολάζοντο ἐπίσης μὲ θανάτου ποινὴν. « Μία γὰρ ἐλίγον δεινὴ ἅπασιν ὄριστο τοῖς ἁμαρτάνουσι ζημία, θάνατος· ὥστε καὶ τοὺς λαχαιὰ κλέ- » ψαντας, ἢ ὀπίωραν, ὁμοίως κολάζεσθαι τοῖς ἱεροδούλοις » καὶ ἀνδροφόνους (Πλούταρχ. ἐν βίῳ Σόλων.) ». ἀλλ' ἐδιώρθωσεν ἐπιπλεῖν ὁ Σόλων τοὺς ἀγρίους ταύτους νόμους, τοὺς ὁποίους εἶχε γενήσῃ ἡ αὐτὴ ἐκείνη ἀγρία καὶ μισάνθρωπος ἀρετὴ, τὴν ὁποίαν μιτὰ ταῦτα ἐπηγυγίλλοντο καὶ οἱ Στωϊκοὶ φιλόσοφοι. κατὰ ταύτους ἔλα τὰ ἁμαρτήματα ἦσαν ἴσα, καὶ μίλαξὺν ἁμαρτήματος καὶ ἁμαρτήματος δὲν ἦτον οὐδεμία διαφορά. εἰς ἀπόδειξιν τοῦ γιλοίου τούτου διακρίματος μετεχειρίζοιτο τὸν γιλοϊότερον τοῦτον παραλογισμόν· καθὼς ἐπίσης δὲν εἶναι εἰς τὸν Κάνωβον (πόλιν τῆς Λιγυρίας), καὶ ὅστις ἀπείχει μακρὰν ἐν μόνον στάδιον, καὶ ὅστις ἐκάλειν ἀπ' αὐτόν, οὕτω καὶ ὁ πλείον, καὶ ὁ ὀλιγώτερον ἀμαρτάνων, ἐπίσης δὲν εἶναι εἰς τὴν ἀρετὴν. « Καὶ γὰρ ὁ ἐκάλειν σταδίους ἀπέ- » χων Κανώβου, καὶ ὁ εἶνα, ἐπίσης οὐκ εἰσὶν ἐν » Κανώβῳ· οὕτω καὶ ὁ πλείον καὶ ὁ ὀλιγώτερον ἀμαρτάνων, » ἐπίσης οὐκ εἰσὶν ἐν τῷ καλῶν (Διογ. Λαέρτ. ἐν βίῳ Ζήνωνος) ». Εὐκόλᾳ θέλει λύσει τὸ σῆμα, ὅστις ἤθελε συλλογισθῇ, ὅτι ὁ ἀπέχων ἐκατὸν στάδια τοῦ Κανώβου, ἔχει ἐννενηκοταεπτά στάδια, ἢ οὐκ ἐννενηκοταεπτά ἐμπόδια τοῦ νὰ ὑπάρῃ εἰς τὸν Κάνωβον περισσώτερα παρὰ τὸν ἀπέχοντα ἐν μόνον στάδιον. ἔστιν ἐπειδὴ πάσης ὁρθῆς νομοθεσίας τέλος καὶ σκοπὸς εἶναι τὸ τὰ εὐρίσκωνται ἔλα οἱ πελίται περιωρισμένοι εἰς τὸν Κάνωβον, ἢ οὐκ εἰς τὴν κατάστασιν

κατάστασιν τοῦ νὰ μὴν ἀδικῶσιν ἀλλήλους, αἱ ποινὰς τῶν ὅσοι μακρύνονται ἀπ' αὐτόν πρέπει νὰ ἦναι ἀνάλογοι μὲ τὸ διάστημα τοῦ μακρυσμοῦ, καὶ ἀκολουθῶς μὲ τὰ κωλύματα, τὰ ὁποῖα τοὺς ἐμποδίζουν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς αὐτόν. ἰὰν, παραδείγματι χάριν, ὁ κλέψας ὀλίγα σταφύλια (τὸν ὁποῖον ὑποθέτομεν ἐν μόνον στάδιον μακρὰν ἀπὸ τὸν Κάνωβον) κολασθῇ μὲ τὴν αὐτὴν ποινὴν, τῆς ὁποίας ἄξιος εἶναι, ὅστις ἐφόνευσεν αὐτὸν τὸν κύριον τοῦ ἀμπελῶτος (ἦσαν ἱμακρύνθη ἐκατὸν στάδια ἀπὸ τὸν Κάνωβον), τότε ὅστις ἄλλος ἐπιθυμήσει σταφύλια, φονεῖ πρῶτον τὸν ἀμπελουργόν, ἐπειπλεῖν τὴν ἀμπελον ἀκινδύνως, διότι μὲ τοῦτον τὸν τρόπον δὲν μένει πλέον τις νὰ τὸν ἐγκαλέσῃ· ἀλλὰ καὶ ἂν ἐγκληθῇ ἀπ' ἄλλον τινα, βαρύνειραν ποινὴν ἄλλην δὲν προσμένει παρὰ τὴν αὐτὴν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἤθελε πάθει, καὶ ἂν ἐκλεπτεῖ μόνον τὰ σταφύλια· καὶ τοῦτο ἐννοεῖ ἀνωτέρω (σλ. 75) ὁ Βικκαρίας λίγων, ὅτι τῆς ποινῆς ἡ σκληρότης παρακινεῖ τὸν κακουργὸν νὰ πράξῃ περισσοτέρας κακίας, διὰ τὰ μὴ λάβῃ τὴν ποινὴν μιᾶς μόνης.

[Σιλ. 117, στίχ. 15. Τὸν κακοπλάστην.] Ἐπρεπε νὰ ἐπὶ τὸν Πλαστογράφον, μὲ λίξιν συνηθιστέραν εἰς τῆς Βυζαντινῆς τοὺς Νομικοὺς. οἱ ἱταλοὶ τὸν ὀνομάζουσαν falsario. Πλαστογραφίας ἁμαρτήματα εἶναι τὸ νὰ μιμῆται, νὰ μεταγραφῇ, νὰ ξίῃ, νὰ σχίξῃ, ἢ νὰ μιμηται τις μὲ προσθήκας ἢ ἀφαιρέσεις θαλιρὰς τὰ χειρόγραφα τῶν ἄλλων, ὅσον ἐπιστολάς, ὁμολογίας, διαθήκας, ἢ ὁποιασδήποτε συνθήκας ἄλλας ἐγγράφους. ὅστις δ' ἀνοίγει καὶ ἀναγινώσκει τὰς ἐπιστολάς τῶν ἄλλων διὰ μόνον περιεργίαν, ἀρκαλὰ δὲν ἐνέχεσθαι κυρίως εἰς τῆς Πλαστογραφίας τὸ ἐγκλημα, πράττει μ' ὅλον τοῦτο ἔργον ἄλτρου, ἀχρείου καὶ ἀδίκου ἀνθρώπου, καθὼς καὶ ἄλλοις τὸ ἔειπα.

Σιλ. 125, στίχ. 19. Παρ' ὅσα ἐνδέχεται νὰ γενήσῃ ἡ πρᾶξις αὐτῇ.] Παραδείγματι χάριν, ἐπειδὴ δὲν ἐμποδίζουν οἱ πολιτικοὶ νόμοι τὴν μίθην, ἕκαστος πολίτης ἔχει τὴν ἀδίαν νὰ μιθύσῃ ὅσακις καὶ ὅσον θέλει, χωρὶς τοῦ νὰ φοβῆται ἄλλα κακὰ, παρ' ὅσα ἐνδέχεται νὰ γενήσῃ ἡ

μὴν αὐτὴ τοιαῦτα εἶναι ἢ βλάβῃ τῆς ὑγείας του, ἢ ἀσχη-
μοσύνῃ, καὶ ὁ διὰ τὴν ἀσχημοσύνην παρὰ τῶν ἄλλων πε-
ρίλειος, ἢ ἀμέλεια τοῦ ἰδίου του ἔργου, καὶ ἢ ἐκ τῆς
ἀμελείας ἐνδεχομένη πείνα κ. τ. λ. καὶ μέχρι τούτου ὁ νο-
μος (πρόσχη ἐπὶ λαλῶ περὶ τοῦ πολιτικοῦ, καὶ ὅχι περὶ
τοῦ θεοῦ νόμου) δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ κολάσῃ τὸν μέ-
θυσον. ἀλλ' ἀπὸ τὴν μίθην δύνασθαι νὰ γινῇθῃσι καὶ
λογόριβαί, ἀπὸ τὰς λογόριβας ὕβρεις, ἀπὸ τὰς
ὕβρεις πληγαί, ἀπὸ τὰς πληγὰς φόνος. τότε ὁ μέ-
θυσος κολάζεται δικαίως ἀπὸ τὸν νόμον· ὅχι ὅμως διότι
ἐμέθυσεν, ἀλλὰ διότι ὕβρισεν, ἐκλύπησεν, ἰφόνευσεν, εἰς
ἓνα λόγον, διότι ἰτάραξεν τὴν κοινὴν ἐράντην καὶ ἡσυ-
χίαν.

Σιλ. 127, §. 26. Περὶ ἀμαρτημάτων καθοσιώσις.] Ἀμαρ-
τήματα καθοσιώσις (τὰ ἑποῖα οἱ Ῥωμαῖοι ὠνόμαζον τὸ πάσαι
crimina majestatis, καὶ ὠνομάζουσι τὴν σήμερον οἱ Ἰτα-
λοὶ delitti di lesa Maestà) εἶναι, κατὰ τοὺς Νεμικοὺς,
τὸ νὰ ζητήσῃ τις, παραδείγματος χάριν, νὰ ἀλλάξῃ τὴν
πολιτικὴν τοῦ ἔθνους κυβέρνησιν, ἢ νὰ πράξῃ τι δημό-
σιον ἐξ ἰδίας του γνώμης καὶ βουλῆς, καὶ ὅχι μὲ τὴν συ-
ταίνουσαν τοῦ ἔθνους, τὸ νὰ διεγείρῃ τὸν ὄχλον κατὰ τῆς
νομίμου καὶ ἀριστῆς εἰς τὸ ἔθνος πολιτικῆς διοικήσεως,
τὸ νὰ ἐπιβουλεύσῃ τὴν ζωὴν τοῦ νομίμου ἡγούμενος, ἢ νὰ
ἀθετήσῃ τὸ πρὸς αὐτὸν ὀφειλόμενον εἶδος μὲ πράξεις ἢ λό-
γους ὑβριστικοὺς, τὸ νὰ σφετερισθῇ τὴν ἡγουμενίαν τοῦ
ἔθνους. ἐκολάζοντο ὅλα ταῦτα μὲ κεφαλικὴν τιμωρίαν.
ἀλλὰ πόσον ἔπειτα ἡ τυραννία ἐξάπλωσεν τὴν σημασίαν
καὶ κατάχρησιν τῆς καθοσιώσεως, ἵφάνη μάλιστα εἰς
τοὺς χρόνους τῶν Ῥωμαίων Ἀυτοκρατόρων. ὠνομάζετο τότε
καθοσιώσεις, ὅχι μόνον ἢ πρὸς τὸν Ἀυτοκράτορα, ἀλλὰ
καὶ ἢ πρὸς τοὺς ὑπηρετάς τοῦ Ἀυτοκράτορος ἀτιμία, διότι
ἔλεγον οἱ τυράννοι Νομοθέται, « Καὶ αὐτοὶ οἱ ὑπηρεταί
« ἡμῶν εἶναι μέρη τοῦ ἡμετέρου σώματος » Ipsi pars nostri
corporis sunt. καὶ τὸ κακὸν δὲν ἤμεινεν ἕως αὐτοῦ. ὁ Δο-
μιτιανὸς καταδίκασεν εἰς θάνατον ἑνὴν τινὰ Ῥωμαίαν,
διότι εἶχεν ἢ ταλαίπωρος ἐκδύθῃ τὰ φορέματά της ἕμ-

προσθὲν τοῦ ἀνδριάντος αὐτοῦ· ἄλλον πάλιν πολίτην Ῥω-
μαῖον ὁ Τιβερίος, διότι εἶχε πωλήσῃ τὸν οἶκόν του, εἰς
τὸν ὅποιον ἀπὸ κακῆν του τύχην εὕρισκετο ὁ ἀνδριὰς τοῦ
Ἀυτοκράτορος.

[Σιλ. 128, στίχ. 17. Ἐπειδὴ ἡ ἀσφάλεια τοῦ πολίτου
εἶναι τὸ πρῶτιστον κ. τ. λ.] Οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος
εἶχον τοιαύτην πρόνοιαν τῆς ἀσφαλείας ἐκάστου κατὰ
μέρος πολίτου, ὥστε ἰσογίζοντο ὡς δημόσιον σχεδὸν
ἀδίκημα, τὴν βίαν τὴν γινομένην ἀπὸ πολίτην εἰς
πολίτην. ὅθεν ἔδωκαν ἰξουσίαν εἰς ἕκαστον ἀπὸ τοὺς
πολίτας νὰ σύρῃ εἰς τὸ δικαστήριον, ὅχι μόνον τὸν βιά-
σαντα τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀσφάλειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν
ἄλλων. καὶ τοῦτο, καθὼς ὀρθότατα συμπεραίνει ὁ
Πλούταρχος (ἐν τῇ βίῃ Σόλων.), διὰ νὰ συνι-
δίῃ ἕκαστος πολίτης νὰ συναισθάνεται τὰς ἀδικίας
τὰς γινομένας πρὸς ἐν μέρος τοῦ πολιτικοῦ συστήματος,
καθὼς αἰσθάνεται τοὺς πόνους ἐκάστου μέρους τοῦ
ἰδίου του σώματος. « Ὄρθως ἐθίζοντος τοῦ νομοθέτου
» τοὺς πολίτας, ὥσπερ ἐνὸς μέρους, συναισθάνεσθαι καὶ
» συναλγῆν ἀλλήλοις ». διὰ φόβον, δὲ ἄλογον ἐντρο-
πὴν, ἢ καὶ διὰ φιλανθρωπίαν καὶ ἀνιξικακίαν, ὁ βλα-
φθὴς ἢ ἀδικηθεὶς πολίτης ὑποφέρει πολλάκις μὲ σιω-
πὴν τὰς βίας καὶ ἀδικίας τοῦ συμπολίτου του. ἀλλὰ
τοιαύτη ὑπομονὴ θίλλει μὲ τὸν καιρὸν διαλύσει ὅλους
τοὺς δισμούς τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ φέρει τὴν
ἀναρχίαν εἰς τὸ πολίτευμα (Ἰδ. σιλ. 107), ἐὰν ὁ νομο-
θέτης δὲν φροντίσῃ νὰ χαλινώσῃ μὲ τούτον τὸν τρόπον
τὴν κακίαν. ὁ τυραννικὸς καὶ βίαιος ἄνθρωπος γίνεται
ἀτολμότερος, ὅταν ἐξεύρῃ, ὅτι ὅχι μόνον ὁ ἀδικηθεὶς
παρ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὅλοι οἱ πολῖται ἔχουσι τὴν ἰξουσίαν
νὰ τὴν σύρῃσιν εἰς τὸ δικαστήριον.

[Σιλ. 130, στίχ. 8. Πρόσωπον, ἀλλὰ νὰ γίνται
πρῶγμα.] Ἐξηγήσαμεν ἀνωτέρω (σιλ. 229) τί θίλει
νὰ εἴπῃ πρῶτος. Τὸ ὄνομα τοῦ πράγματος δι-
δνται εἰς ὅλα τὰ ἄλλα φυσικὰ ὄντα ἄλογα ἢ ἄψυχα,
ἔσα πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ ὀφίλειαν δύναται νὰ μεταχι-

ρισθῇ ὁ ἄνθρωπος, εἰς τὸν ὁποῖον μόνον ἀρμόζει τὸ ὄνομα τοῦ προσώπου.

Σελ. 132, στίχ. 5. Αἱ ποιναί, μὲ τὰς ὁποίας
 ὁ κοινὸς λαός.] Ἀλλοίον καὶ δυστυχιστάτον εἶναι ἐκείνῳ
 τὸ πολίτευμα, ὅπου εἰς τὸ αὐτὸ ἀμάρτημα ἐπιβάλλει-
 ται ποινὴ διάφορος, κατὰ τὴν διαφορὰν τῆς εὐγενείας
 ἢ δυσγενείας, τοῦ πλούτου ἢ τῆς πείνης, τῆς ἐπιει-
 κίας ἢ τῆς φαυλότητος τοῦ ἀμαρτήσαντος πολίτου.
 τότε αἷον δὲν εἶναι μία, ἀλλὰ δύο νομοθεσίαι, δύο
 κλάσεις πολιτῶν, δύο πολιτικαὶ κοινωνίαι, ἡ, μᾶλλον
 ἐπειρῶν, ἀποιωνησία, διχόνοια καὶ πολίτου πρὸς πολίτην
 λαθραῖος πόλεμος. « Οὐδὲν γὰρ διαφέρει, εἰ ἐπιεικὲς
 » φαῦλον ἀπιστίστησιν, ἢ φαῦλος ἐπεικῇ· οὐδ' εἰ ἰμοί-
 » χουσιν ἐπεικῆς ἢ φαῦλος· ἀλλὰ πρὸς τοῦ βλαβέως
 » τὴν διαφορὰν βλέπει ὁ νόμος, καὶ χρῆται ὡς ἴσους,
 » εἰ ὁ μὲν ἀδικεῖ, ὁ δ' ἀδικεῖται, καὶ εἰ ὁ μὲν ἐβλαψεν,
 » ὁ δὲ βιβλαπται· ὥστε τὸ ἀδικον τοῦτο, ἀνίστην ὅν,
 » ἰσάζειν πειράται ὁ διακστής· (Ἀριστοτέλ. Ἠ' Θ' κ.
 » Νικομαχ. βιβλ. Ε, κεφ. ζ.) »

Σελ. 132, στίχ. 17. « Ὅστις ἀπὸ ἡμᾶς . . . ὑπερ-
 » υψώθη ἀπὸ τοὺς συμπολίτας του. »] Δικαιότερον ἄλλο
 δὲν εἶναι παρὰ τὸ νὰ τιμᾶται ἀπὸ τοὺς συμπολίτας
 περισσύτερον, ὅστις ὠφελῇ μὲ τοὺς κόπους τοῦ τῆν πο-
 λιτικὴν κοινωνίαν, παρὰ τὸν ἀντιφίλῃ καὶ πολλάκις
 βλαβερὸν διὰ τὴν ἀργίαν του. Δίκαιον εἶναι νὰ δοξάζε-
 ται καὶ νὰ ἀπολαμβάνῃ τὰς ὀφειλομένας ἀμοιβὰς τῆς
 ἀνδραγαθίας του, ὅστις μὲ ἡρωικὴν καταφρόνησιν τῆς
 ἰδίας του ζωῆς ἴσως τὴν τιμὴν καὶ τὴν ὑπαρξιν τῆς
 πατρίδος του· δίκαιον εἶναι νὰ δίδωνται εἰς αὐτὸν αἱ
 μυριάδες, καὶ εἰς τοὺς ἄλλους αἱ χιλιάδες, « Τῷ
 » Σαοὺλ ἐν χιλιάσι καὶ τῷ Δαυὶδ ἐν μυριάσι ». Ἀλλ'
 ὡσαύτως δίκαιον εἶναι, ὅταν ὁ λόγος ᾖ περὶ τῆς εἰς
 τοὺς νόμους ὑποταγῆς, νὰ μὴ γίνῃται οὐδὲμία δια-
 φορὰ ἢ διάκρισις μεταξὺ εὐγενοῦς καὶ δημοτικοῦ, δυνα-
 τοῦ καὶ ἀδυνάτου, φρονίμου καὶ ἀφρονος, καὶ κατὰ
 τοῦτο ἡ πολιτικὴ φιλοσοφία εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν Θρη-

σκίαν· αὐτὸς ποιεῖται ἀδικον ἐν κρίσει· οὐ λήψῃ πρό-
 » τωπον ἀποχού, οὐ δὲ μὴ θαυμάσῃς πρόσωπον δυ-
 » τάστου· ἐν δικαιοσύνῃ κρινῇς τὸν πλησίον σου (Λευιτ.
 » 19, 15.) ». ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἐφρόντιζε τόσον νὰ
 ἱμνήσῃ εἰς ὅλων τῶν πολιτῶν τὰς καρδίας τὴν ἰσότητα,
 ὥστε ὀνομάζει πάντοτε καὶ πανταχοῦ υἱοὺς Ἰσραὴλ
 τοὺς Ἰουδαίους· « Καὶ ἐρίης τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ », καὶ
 πάλιν, « Λάλησον πρὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ». καθὼς ὁ
 πατὴρ δὲν ἱμπορεῖ νὰ βάλῃ καμμίαν διαφορὰν εὐγενείας
 ἢ δυσγενείας ἀναμίσειν τῶν υἱῶν του, ὡσαύτως ἡ πατὴρ
 λογίζεται ὅλα τῆς τὰ τέκνα ἴσα, καὶ δὲν προτιμᾷ
 πλὴν ἐκείνα μόνον, ὅσα ἔχουσιν ἀρετὴν καὶ φρόνησιν
 περισσοτέραν παρὰ τοὺς ἀδελφούς των (1^{ος} σιλ. 245).
 εἶναι ἄρα πλὴν ἀξιοθρήνητον ἄλλο παρὰ τὸ νὰ πο-
 λιμῶσιν ἀλλήλους οἱ πολῖται, ὡς Θερία, καὶ νὰ κα-
 τασφάζωσιν ἀλλήλους ὡς ἀγριώτεροι καὶ ἀπ' αὐτὰ τὰ
 Θερία, διὰ ψευδῆς ὑπολήψεως εὐγενείας καὶ δυσγε-
 νείας; εὐγενὴς εἶναι, ὅστις ἔχει εὐγενῆ φρονήματα, ὅστις
 μιμνῆται τὰς ἐντίμους πράξεις, ἡ λαμπρύνει τὴν ἀδο-
 ξίαν τῶν ἰδίων αὐτοῦ προγόνων· ἀγενέστατος εἶναι,
 καὶ ἀν' ἐξίλειν εἶσθαι βασιλῆος υἱός, ὅστις καυχᾶται
 εἰς μόνας πατραγαθίας, ἢ ὅστις αὐξάνει τὴν ἀδοξίαν
 τῶν προγόνων μὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀδοξίαν. αὐτὸς
 οὐκ ἔστιν αἰσχρὸν ἢ παρίχιν ἑαυτὸν τιμώμενον μὴ δι'
 » ἑαυτὸν, ἀλλὰ διὰ δόξαν προγόνων· εἶναι μὲν γὰρ
 » τιμὰς γονέων ἐκγόνοις καλὸς Θεσαυρὸς καὶ μεγαλο-
 » πρεπής· χρῆσθαι δὲ καὶ χρημάτων καὶ τιμῶν Θε-
 » σαυρῷ, καὶ μὴ τοῖς ἐκγόνοις παραδίδόναι αἰσχρὸν
 » καὶ ἀνάνδρον, ἀπορία ἰδίων αὐτοῦ κτημάτων καὶ
 » ὑδοξίων (Πλάτ. Μενεξ. σιλ. 247.) ». ἕως ποτε
 θίλουν εἶσθαι κωφοὶ καὶ τυφλοὶ οἱ ταλαίπωροι ἄνθρω-
 ποι εἰς τὰ παραδίδγματα τῆς πείρας καὶ τῆς ἱστορίας;
 ἕως ποτε δὲν θίλουν καταλάβει οἱ νομιζόμενοι εὐγενεῖς,
 εἰ αἱ ἀδικίαι προκαλοῦσιν ἐκδικήσεις, καὶ οἱ λεγό-
 μιναι δυσγενεῖς ἢ δημοτικοί, ὅτι αἱ ἐκδικήσεις διηγί-
 ρουσιν ἄλλας ἀντεκδικήσεις; καὶ οὕτω δὲν παύει ὁ

ἑμφύλιος πόλεμος, ἵως οὐ γὰρ ἐξολοθρεύσῃ τὸ ἔθνος ἑλόν, ἢ γὰρ τὸ ῥήψῃ ὑποκείτω εἰς ζυγὸν ἀλλότριον;

Ὅχι, φίλοι ἰμογενεῖς, ῥησιγῶται τοῦ Ἰωνικοῦ πελάγους· εἴς δὲν θίλεται δώσει παραδείγματα τοιαύτης ἀγριότητος καὶ θυριδίας· εἴς θίλεται μιμηθῇ, ὅχι τὴν διχόνοιαν ἐκείνην, ἥτις ἔρριψε τὰς δημοκρατίας τῆς Ἑλλάδος ὑποκείτω εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ τὴν ἀδελφότητα, τὴν ἀγάπην, τὴν σύμπνοιαν καὶ τὴν ὁμόνοιαν, ἥτις ἔκαμνεν τοὺς ὑλιγαρίθμους Ἕλληνας γὰρ θριαμβώσας κατὰ τῶν ἀσπιδόμητων ἐσρατισμάτων τῆς Περσίας. ἀπὸ σῆς κρέμαται ἡ σωτηρία, ἢ ἡ παιτιλὴς ἀπειλίσια τῆς Ἑλλάδος ὅλης· μὲ τὴν ὁμόνοιαν θίλεται διῆξι εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, ὅτι ἔχρη ὅλοι ἀληθῶς ἑλληνικὰς, ἀληθῶς ἰωνεῖς ψυχὰς· ἡ διχόνοια θίλει ἀποδιῆξι, ὅτι ἡ συνέθια τῶν ἀλλοτρίων δισημῶν σῆς ἔκαμνεν ἀναξίους τῆς ἐλευθερίας.

86 Σιλ. 138, στίχ. 5. διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἄκραν πολιτικὴν ἐλευθερίαν μὲ ἄλλας ἐννοίας.] Τοῦτο εἶναι τοῦ Συγγραφέως τὸ νόημα· ὅπου διαπίζουσι οἱ νόμοι ἐκείνῃ βασιλεύει ἡ ἀρετή· καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο οὐδὲς τελευτᾷ γὰρ ἀτιμία τὸν ἄλλον, διότι ὅλοι πείθονται εἰς τοὺς νόμους, διότι ὅλοι ὑπερασπίζονται ἀπ' αὐτοὺς· μήτι, ἂν ἤθελε τις ὑβριθεῖν, ἢ ἀτιμασθεῖν ἀπ' ἄλλον, θίλουεν διὰ τοῦτο οἱ λοιποὶ τὸν καταφρόνησι, καὶ τὸν κάμνι, ὥς λέγει κατωτέρω (σιλ. 140), σκοπὸν ὑβρισεως καὶ ἀτιμίας. ὡσαύτως εἰς τὴν ἄκραν δουλείαν, βασιλεύει ἡ ἀνομία· καὶ τὸ ἔθνος εἶναι μερισμένον εἰς δύο κλάσεις, πρὸς ἀντιθέτους ὅχλους, ὅστις τόσον ὀλίγον ἐξίσται τί θίλει γὰρ ἐντὶ τιμῇ, ὅσον καὶ αὐτὰ τὰ ἄλογα κῆρυ, καὶ ἐκείνους, ὅσοι δυνατώτεροι, ἢ πλουσιώτεροι ὅτις παρὰ τοὺς ἄλλους, δὲν ἔμπερουν γὰρ φυλάττειν τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δύναμιν, πᾶριξ ὑποφέροντες τῶν ἀνατόρων τὰς ὕβρεις καὶ ἀτιμίας, καὶ ὑβρίζουσιν, καὶ καταδυναστεύουσιν ἀνόμως τοὺς κατωτέρους των. α. Τὸ μὲν πλεῖστον ἐστὶν ὅχλος ἀτακτος, καὶ κινδύων ἀπειρος, πρὸς μὲν τὸν πόλεμον ἢ ἐκλειγμένους, πρὸς δὲ τὴν δουλείαν ἀμυνν τῶν παρ'

ἡμῖν οἰκετῶν πεπαιδευμένους. οἱ δὲ ἐν ταῖς μεγίσταις ὁδοῖς ὅτις αὐτῶν, ὁμαλῶς μὲν, οὐδὲ κοινῶς, οὐδὲ πολιτικῶς, οὐδὲ πᾶσι· ἴδωσαν, ἅπαντα δὲ τὸν χρόνον διάγουσιν, εἰς μὲν τοὺς ὑβρίζοντες, τοῖς δὲ δουλιώτεροις, ὡσανεὶ ἀνθρώποι μάλιστα τὰς φύσεις διεσθῆναι· καὶ τὰ μὲν σέματα διὰ τοὺς πλοῦτους τρυφῶν· τίς, τὰς δὲ ψυχὰς διὰ τὰς μοναρχίας ταπεινὰς καὶ περὶ θύρας ἔχοντες· ἐξεταζόμενοι δὲ πρὸς αὐτοὺς τοῖς βασιλείαις, καὶ προκυλινδούμενοι, καὶ πάντα τρόπον μὲν κρὸν φρονεῖν μαλιτῶντες· θνητὸν μὲν ἄνδρα προσκυνοῦντες, καὶ δαίμονα προσηγορεύοντες· τῶν δὲ θεῶν μᾶλλον ἢ τῶν ἀνθρώπων καταφρονοῦντες (Ἰσοκράτ. Πανηγυρ.)· εἰς τοιούτων ἀνθρώπων ψυχὰς θίλεις εὐρεῖ σπατάλην, κολακίαν, μικροπρίπειαν, καταφρόνησιν καὶ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐχί τιμὴν, ἢ τιμῆς πόθον. αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ δουλεία εἶναι ἢ πλεον ἀξιοθρήνητος ἀφ' ὅλας τὰς ἀτιμίας· ὅταν ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ἦναι τις ὅλος βυθισμένος εἰς τὰ πηλὰ, τί τὸν μέλει, ἂν ἤθελεν ἄλλος τὸν πετυλίσῃ μὲ ῥανίδας ὀλίγας βρωμεροῦ ὕδατος; ἀλλ' εὐρίθι τις ἀπ' ἐκείνους τοὺς σπανιστάτους ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους δὲν ἰμύλυνει ἡ δουλεία (Ἰδ. σιλ. 223)· τοιοῦτος θεῖος ἀνθρώπος, μόνος ὁρθὸς εἰς τὴν πλῆσιν τῆς πατρίδος, ἀντὶ τοῦ γὰρ ἐπιθυμῶν γὰρ τιμᾶται ἀπὸ τοιαῦτα ἀνδράποδα, θίλει ἐξ ἐναντίας νομίζει τὴν παρ' αὐτῶν ἀτιμίαν καὶ καταφρόνησιν οἷς λαμπρὰν τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀποδείξειν. εἶναι λοιπὸν ἀνωφελεὲς ἢ παρὰ τῶν ἄλλων τιμῇ, καὶ εἰς τὴν ἄκραν ἐλευθερίαν, καὶ εἰς τὴν ἄκραν δουλείαν· εἰς ὀλίγα λόγια, οἱ ἀληθῶς ἐλεύθεροι προσηγοροῦν, καθὼς ὁ Ἀμφιάρεος τοῦ Αἰσχύλου (Ἐπτ. ἐπὶ Θ 6 στίχ. 594), γὰρ ἦναι παρὰ γὰρ φαίνονται τιμῆς ἀξιοί.

α. Οὐ γὰρ δεκτὴν ἀρετὴς, ἀλλ' εἶναι θίλει.

εἰ δὲ δοῦλοι γίνονται τόσον ἀτιμοὶ καὶ ἐντελεῖς, ὥστε ἀφ' ἑρῶν καὶ αὐτὸ γὰρ φαίνονται τιμῆς ἀξιοί.

87 Σιλ. 138, στίχ. 14. καὶ ἀβίβαιον πρόσωπόν τι.] Εἰς τὰ ἀνωτέρω (σιλ. 229) τὴ θίλει γὰρ εἰπὴν προσώπου· ὁ συγγραφεὺς λέγει, ὅτι εἰς τὸν δούλον ἢ προ-

συνόπτης ἵσαι προσηρῆ καὶ ἀβίβαις, διότι εἰς τὴν ἔξουσίαν τοῦ τυράννου εἶσαι, γὰρ τοῦ τὴν ἀφαιρῆσαι, ὅταν θύῃ, καὶ γὰρ τὴν μεταχειρισθῇ ὡς πρᾶγμα, ἔχον ὡς μεταχειρίζεται τὸν ἵππον τοῦ, ἢ καὶ αὐτό τοῦ τὸ ἀψυχὸν ἱνδύμα. (Ἰδ. καὶ σιλ. 251.)

Σιλ. 139, §. 19. Περὶ μονομαχίας] Μονομαχία (duello) ὀνομάζεται τὸ ἐν ἐπικρατοῦν εἰς τὴν σοφὴν Ἑυρώπην βάρβαρον ἔθος τοῦ γὰρ προκαλῆ ὁ ἀδικηθεὶς ἢ ὅπως δύπτε ἀτιμωθεὶς ἀληθῶς, ἢ κατὰ τὸ φαινόμενον, τὸν ἀδικήσαντα ἢ ἀτιμωθέντα εἰς μαρτυρὴν ὀπλομαχίας, καὶ γὰρ πολὺ μόνος πρὸς μόνον, ὥς εὖ γὰρ πληρωθῇ, ἢ καὶ γὰρ φοιτηθῇ εἰς ἑκ τῶν δύο, διὰ γὰρ ἐκδικήσῃ οὕτω μὲν τὴν ἑκχυσιν τοῦ ἰδίου, ἢ τοῦ ἀλλοτρίου αἵματος, τὴν τιμὴν τοῦ. τὸ γολοῖον ἔθος τοῦτο εἶναι λείψαιον τῆς παλαιᾶς βαρβαρότητας· καὶ τότεν λείπει ἀπὸ τὸ γὰρ ἐμποδίσῃ τὰς ἀδικίας, ὥστε καὶ τὰς αὐξάνει ἐπὶ πλέον, διότι κλίνευσιν εἰς τὴν μονομαχίαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἔχει οἱ ἀληθῶς ἀνδρείαι, ἀλλήσοι ἔχοντες περισσύτεραν διεξιότατα εἰς τὴν μεταχειρίσιν τῶν ὀπλῶν. Ἰδ. καὶ τὰ σημ. περὶ Ὀμβρικών σιλ. 227.

Σιλ. 139, στίχ. 11. Συνεθισμέναι γὰρ βλέπουσιν.] Οἱ μονομάχοι (gladiatori) τῆς Ῥώμης ἦσαν κατ' ἀρχὰς αἰχμάλωτοι καταδικαζόμενοι εἰς τὴν μονομαχίαν, ἢ δούλοι, τοὺς ὁποίους ἠγόραζον πολῖται τινες, ἑτρίφοι καὶ ἰδί-δασκον τὴν ὀπλομαχίαν μὲν σπαθίᾳ ξύλινᾳ, διὰ γὰρ τοὺς ἐμβάσωσιν ἑαυτὰ εἰς τὸ Ἀμφιθέατρον, ὅπου ἔπρεπε γὰρ μονομαχεῖν εἰς πρὸς ἕνα μέχρι θανάτου, ἐνώπιον τοῦ λαοῦ συνεθροισμένου, εἰς τὸν ὅποιον ἐγένετο θίασμα τερπνότητων. μὲν τὸν καιρὸν, τὸ πρᾶγμα ἐπεχώρουν εἰς τόσον, ὥστε καὶ ἄνθρωποι ἱλιώδεροι, διὰ κέρδος, ἢ δι' ἀνδρείας ἐπιδιδύκον, αὐτοδιδάκτως ἐμονομάχουν, καὶ τέλος, ἄνδρες ευγενεῖς, γυναικες, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀυτοκράτωρ Κόμμοδος, δὲν ἠσχύνθησαν γὰρ μονομαχεῖν δημοσίως, μᾶλλον ὅτι οἱ μονομάχοι, κατὰ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν, ἦσαν οἱ ἀχρεῖστοι ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. ὅθεν καὶ μὲν νόμος ἠθελήσει γὰρ ἐξαλείψῃ τὸ βάρβαρον ἔθος τοῦτο ὁ Κωνσταντῖνος·

ρος· ἀλλ' ἐκράτησιν ἔτι καὶ μετὰ τοῦτον τὸν Ἀυτοκράτορα, μᾶτι τιμίως καθηργήθη πλὴν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Ὀνωρίου.

Σιλ. 141, στίχ. 8. Τῆς ιδιοκτησίας τὸ δικαίωμα κ. τ. λ.] Ἰδιοκτησίας δικαίωμα (diritto di proprietà) λέγεται τὸ δικαίωμα, τὸ ὁποῖον ἕκαστος ἔχει γὰρ φυλάττειν τὰ ἰδικά του ἀπὸ τοὺς σφετερισμοὺς τῶν ἄλλων. δὲν ἔχει χάριν μεγάλῃς προσηρῆς ὁ ἀναγκώτης, διὰ γὰρ καταλάβῃ, ὅτι ὁ συγγραφεὺς, λίγων ἔσως ἔχει ἀναγκαῖον εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν τὸ δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας, δὲν λέγει ὅτι πᾶς ἕνας ἔχει τὴν ἀδίαν γὰρ ἀρπάξῃ τῶν ἄλλων τὰ κτήματα. τὸ δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας, εἶναι, καθὼς αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν (σιλ. 148) τὸ ὀνομάζει, ἱερὸν. τοῦτο μόνον ἐννοεῖ, ὅτι δυνατόν εἶναι γὰρ συσταθῇ πολιτικὴ ἐνωσις ἀνθρώπων χωρὶς τὸ δικαίωμα τοῦτο· ἔχοντες τοιαύτη ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν ἰδίαν γὰρ ἦναι ὅλα κοινά, καὶ γὰρ μὴν ἔχει χώραν τὸ ἑμὸν καὶ τὸ σὸν· τοιαύτη ἦτον τρόπον τινὰ ἡ πολιτικὴ κοινωνία τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ τοιαῦται εἶναι, ἢ καὶ ἔπρεπε γὰρ ἦναι, αἱ μοναρχικαὶ κοινωνίαι καὶ τὰ κοινοῦσια. φανερὸν εἶναι ὅτι εἰς πολιτείας τοιαύτας μὴτε κλοπὴ, μὴτε ποινὴ κλοπῆς ἔχουσι χώραν· ἀλλ' ὅμως πρέπει γὰρ παρατηρήσασθαι, ὅτι εἰς αὐτάς, δι' αὐτὸ τοῦτο ὅτι εἶναι ὅλα κοινά, δὲν εἶναι μετὰ τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας οὐδεμία ἀμειψία καὶ συνίρισις τῆς τιμιότητος τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος. εἰς αὐτάς μὴ προσμίνῃς γὰρ εὐρῆς μὴτε τέχνης, μὴτε ἐπιστήμας, μὴτε μέγας ἀριθμὸν πολιτῶν. εἶναι πρὸς τοῦτοις ἀξιοσημειώτων καὶ τοῦτο, καὶ τοσαύτον πλεονέκτημα ἀποδεικνύει τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ιδιοκτησίας εἰς τὰς εὐνομούμενας πολιτείας ἐνώσεις· οἱ ἀκτήμονες Λακεδαιμόνιοι ἐκατήντησαν εἰς τὸ γὰρ καταστῆθωσιν οἱ φιλαργυρώτατοι πάντων τῶν Ἑλλήνων· τῶν ἀκτημόνων Λακεδαιμονίων τὰ κλειῖθρα ἦσαν περιβόητα καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ὡς κατασκευασμένα μὲν τέσσην τέχνην, ὥστε ἦτον ἀδύνατον γὰρ ἀνοικθῆναι μὲν ἀντικλειῖδα (Ἰδὲ Σουίδ. εἰς τὴν λέξ. Λακωνικὴ κλεις.) καὶ τοῦτο δὲν πρέπει γὰρ φαίνεσθαι παράδοξον. ὅσοι νόμοι

δὲν θυμολογῆσαι εἰς τὰ φυσικὰ τοῦ ἀνθρώπου φρονήματα, εἶναι βίαιοι, καὶ ἀκελευθῶς καθαρνοῦνται μὴ τὸν καιρὸν, πολλάκις δὲ καὶ γινώσκιν ἀποβλήματα παλίστασιν ἐναντία εἰς ὅσα σκοπὸν εἶχεν ὁ νομοθέτης τὰ γενήσθαι εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πολλῶν.

Σιλ. 143. § 31. Περὶ Πραγματιότητος ἀπηγορευμένης.] Πραγματιότης ἀπηγορευμένη εἶναι τὸ βαρβαρικῶς λεγόμενον *contrabbando* ἀπὸ τοῦ Ἰταλικοῦ *contrabbando*.

Σιλ. 146, στίχ. 10. Οἱ παραχαράκται.] Παραχαράκτης (*falsificatore delle monete*) πλατύτερος ὀνομάζεται ὅστις κατασκευάζει κίβδηλα νομίσματα (ὁ βαρβάρως λεγόμενος *καλπιζάνης*), ἢ ξίει καὶ περικόπτει τὰ κατισκυσμένα.

Σιλ. 146, στίχ. 11. τὸ ὅποιον εἶναι τρόποι τινὰ ἐνέχυρον κ. τ. λ.] Ἄριστα ἐξηγεῖ ὁ Ἀριστοτέλης τὴν φύσιν τοῦ νομίσματος, λέγων ὅτι εἶναι ἐγγυητὴς τῆς πρὸς ἀλλήλους μεταδόσεως ἐκείνων τῶν πραγμάτων, τῶν ὁποίων ἕκαστος ἔχει χρεῖαν. διὰ τὰ καταλάβῃ ὁ ἀναγιώστης τὴν φιλοσοφικὴν ταύτην ἔννοιαν, πρέπει τὰ ἀναδράμῃ εἰς τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους αἰῶνας, ὅπου τὴν ἢ χρῆσιν τοῦ νομίσματος δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐπεισθῆ. τότε αἱ χρεῖαι τῶν ἀνθρώπων ἐπληροῦντο διὰ τῆς ἀλλαγῆς. ὁ ἀμπελοεργὸς, παραδείγματος χάριν, εἰ εἶχε χρεῖαν ἄρτου, ἔπρεπε τὰ ζήτησιν γαιωρὸν ἢ ἀρτοποιὸν ἔχοντα χρεῖαν οἴνου, διὰ τὰ δῶσθαι οἶνον, καὶ τὰ λάβῃ σίτον ἢ ἄρτον ἀπ' αὐτοῦ· καὶ οὕτω καθ' ἕνα περὶ τῶν λοιπῶν. ὅταν βλέπομεν εἰς τὴν Ὀμηρικὴν Ἰλιάδα (Η. 471.) τοὺς Ἕλληνας τὰ ἀγοράζουσι τὸν οἶνον τῆς Λήμνου, δίδοντες χαλκὸν, σίδηρον, δέρματα βοῶν, βόας καὶ ἀνδράποδα. ἀλλ' ἡ ἀλλαγὴ αὕτη εἶχεν ἐξ ἀνάγκης μεγάλας δυσκολίας, ἔχει μόνον διότι ὅστις εἶχε χρεῖαν τινός, ἔπρεπε τὰ περιέρχεται πολλάκις πολὺν χρόνον ἕως τὰ εὖρη ἄλλον χρεῖαν ἔχοντα τῶν ὅσα εἶχεν αὐτός, ἀλλὰ καὶ διότι, ἐπειδὴ τῆς τιμῆς ἢ ἐξίσωσις καὶ ἀντικαταλλαγὴ ἦτον πολλάκις ἀδύνατος, ἠναγκάζοντο οἱ πραγματευόμενοι οὕτως τὰ λαμβάνουσιν, ὅτι δὲν ἤθελον, ἢ καὶ περισσύτερον ἢ ἐλιγώτερον ἀφ' ὅτου ἤθελον. ὅταν

ἐπινοῦσθαι τὸ νόμισμα ὡς ἐγγυὴ τῆς πρὸς ἀλλήλους μεταδόσεως· παραδείγματος χάριν, ὅταν ὁ ἀμπελοεργὸς ἀγοράσῃ ἄρτους ἀπὸ γαιωρὸν ἢ ἀρτοποιόν, τὸ νόμισμα, τὸ ὅποιον δίδει, γίνεταί ἐγγυὴ καὶ ἐνέχυρον εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν, διὰ τὰ δύνανται καὶ αὐτοὶ, ὅταν ἔλθωσιν εἰς χρεῖαν οἴνου, τὰ τὸν λαμβάνωσι παρ' αὐτοῦ ἐπιστρέφοντες τὴν ἐγγυὴν ταύτην· « ἂν μὴ ἐν χρεῖᾳ ὦσιν ἀλλήλων, » ἢ ἀμφοτέρω, ἢ ἑτέρω, οὐκ ἀλλάττονται, ὥσπερ ὅταν οὐ » ἔχῃ αὐτὸς δίδταί τις, δίδον οἴου, δίδοντες σίτου ἐξα- » γωγὴν. διὰ ἄρα τοῦτο ἴσασθῆναι. ὑπὲρ δὲ τῆς μι- » λούσης ἀλλαγῆς, εἰ γὰρ μὴδὲν δῖται, ὅτι ἴσται, ἐάν » δινθῇ, τὸ νόμισμα εἶον ἐγγυητὴς ἐστὶν ἡμῖν· διὸ γὰρ » τοῦτο φέροντι εἶναι λαβεῖν κ. τ. λ. Ἀριστοτέλ. Ἡθ. κ. » Νικομαχ. Βιβλ. Ε, κεφ. η.) »

Σιλ. 146, στίχ. 16. Ὅτι ἡ χρεωκοπία του εἶναι ἀδολος.] Χρεωκοπία ὀνομάζω τὸ κοινῶς λεγόμενον *fallimento* (fallimento), καὶ χρεωκόπον (*fallito*) ἐκείνον, ὅστις δὲν πληρῶνται τὰ χρεῖα του.

Σιλ. 150 στίχ. 21. Ἐμπορικῶν συναλλαγμάτων.] Ἐμπορικὰ συναλλάγματα λέγονται αἱ δὲ ἐγγράφου συμφωνίαι (*contratti*) μεταξὺ πραγματιωτῶν.

Σιλ. 150, στίχ. 22. Καὶ δημόσιος χρηματικὴν τράπεζαν.] Χρηματικὴν τράπεζαν ὀνομάζω τὸν κοινῶς λεγόμενον Πάγκον, ἢ Βάγκον (*Banco*).

Σιλ. 152. στίχ. τελευτ. Ἀστυνομίαν.] Διὰ τὰ ἐξηγήσω ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ὁ συγγραφεὺς ὀνομάζει *police* φυλάξας ἀπαράλλακτον τὴν γαλλικὴν λέξιν, προσφυστήσαν ἄλλην δὲν εὕρισκω παρὰ τὴν λέξιν Ἀστυνομία, μᾶλλον ὅτι τῶν Γάλλων ἡ λεγόμενη *police* περιέχει καὶ τὴν Ἀστυνομίαν καὶ τὴν Ἀγορανομίαν τῶν παλαιῶν. ἡ ἐπιμίλια καὶ τῶν δύο τούτων ἀρχῶν ἦτον τὰ φροντίζουσι περὶ τῆς ἐνταξίας καὶ ἐνκοσμίας τῆς πόλεως. οἱ Ἀγορανόμοι ἐπιμελοῦντο τὰ τῆς ἀγορᾶς, ἤγουν ἐφρόντιζον τὸ τὰ γίνεσθαι τὰ συμβόλαια μεταξὺ τῶν πωλούντων καὶ ἀγοραζόντων κατὰ τοὺς νόμους, ἐμποδίζοντες τὰς ἀπάτας, τὰς ἀδικίας, τὰς φιλονικίας καὶ θορυβώδεις λογοτρι-

βας· οἱ Ἀστυνόμοι ἔχον τὴν προφυλακὴν τῆς πτώσεως τῶν οἰκοδομῶν, τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ὁδῶν, τῶν κρητῶν, τῶν λιμένων, ἐφρόνιζον τῆς πόλεως τὴν καθαριότητα διὰ τῶν κοπρολόγων, τὸ γὰρ μὴν ἀτακτῶσιν αἱ περιερχόμεναι ἀυλῆρίδες καὶ ψάλτρες κ. τ. λ. Ἀστυνόμοι ἦσαν εἰς τὰς Ἀθῆνας δέκα τὸν ἀριθμὸν, πέντε κατ' αὐτὴν τὴν πόλιν, καὶ πέντε εἰς τὸν Παιραιᾶ· καὶ ἴσως τοσοῦτοι ἦσαν καὶ οἱ Ἀγρονόμοι (ἴδ. Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. Βιβλ. 5, κεφ. η. Σουίδης ἐν τῇ λξ. Κατὰ τὴν ἀγορ. ἀψευδ. καὶ Πιπύτ. Νόμ. Ἀττικ. Βιβλ. Γ. Τίτλ. β.). τὸν Ἀστυνόμεον οἱ Γάλλοι ὠνόμαζον, ὅταν ἱμοναρχοῦντο, Lieutenant général de police, εἰς δὲ τὴν παρούσαν πολιτικὴν κατέστρεψαν ὀνομάζουσι Ministre de police· εἰς δὲ τοὺς Ρωμαίους ἡ ἀρχὴ αὕτη ὠνομάζετο Aedilitas, καὶ οἱ Ἀρχοὶ Aediles.

Σελ. 153, στίχ. 8. Ἀν' οἱ Κήσορες κ. γ. λ.] Εἰς τῶν Ρωμαίων τὴν δημοκρασίαν, ἦσαν οἱ Κήσορες (ἀπὸ τοῦ Λατινικοῦ Censores) δύο ἄρχοις τιμηταὶ τῆς εὐσίας, καὶ ἐξουσιοδοτοὶ τῆς διαγωγῆς τῶν πολιτῶν. ἔχον χρεὶς πᾶς ἵνα γὰρ φατερώσῃ πρὸς αὐτοὺς τὴν ἡλικίαν, τὴν γυναικα, τὸν ἀριθμὸν τῶν τέκνων καὶ τῶν δούλων, καὶ τὰ εἰσδήματά του. ἔπρεπε πρὸς τοῦτο εἰς αὐτοὺς λόγον τῆς διαγωγῆς καὶ τοῦ βίου του. ἂν ἦτον τίμιος καὶ χρηστὸς, ἐπαινεῖτο ἀπὸ τοῦ Κήσορος· ὠνειδίζετο ἐξ ἠναντίας, ἂν δὲν ἦτον, ἢ καὶ ἐσωφρονίζετο, μὴ ποιεῖς ὅμως ἀτιμίας ἱλαφράς· διότι οἱ ἄρχοι οὗτοι, ἀφ' ὧν τὰ κυρίως πολιτικὰ ἀμαρτήματα εἰς τοὺς νόμους, καὶ εἰς τὴν κρίσιν τῶν δικαστῶν, ἤρπουτο εἰς τὸ γὰρ ἐξιλάσθαι, ἢ δὲν, παραδείγματα χάριν, δὲν ἐπολέμησιν ἀνδρείως τοὺς ἰχθύους, ἢ ἡμίλησιν γὰρ γιωργήσῃ τὸν ἀγρόν του, ἢ ἔξῃ ἄγαντος χωρὶς εὐλογον αἰτίαν, ἢ ἔκαμα χρεὶς χωρὶς ἀνάγκην, καὶ ἄλλα παρόμοια. τοιαύτη ἐξουσία, μᾶλλον ὅτι ὁ Κικέρων τὴν ὀνομάζει διδασκαλὸν τῆς αἰδοῦς καὶ τῆς σωφροσύνης, εἶναι, καθὼς ὁρθῶς κρίνει ὁ Βεκκαρίας, ἠναντία εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἢ ἡ ἐλευθερία ἄλλο δὲν ἦναι παρὰ τὸ γὰρ κυβερνᾶται τις ἀπὸ νόμους ὅχι μόνον δεκαίους, ἀλλὰ καὶ γρατῶν (σελ. 217), καὶ σαφῶς, καὶ

ὅχι ἀπὸ ἀρχούσας αὐτογνώμονας, ὅσον ἠθέλησαν εἶσθαι καὶ νομίζεσθαι δίκαιοι. ὅταν οἱ νόμοι ἦναι ὀρθοί, οἱ πολῖται δὲν ἔχουσι χρεὶς ἄλλης παιδαγωγίας, διὰ γὰρ ἦναι αἰδέμενοι καὶ σώφρονες. εἰς τὰς Ἀθῆνας, οἱ δικασταὶ τοῦ Ἀρείου πάγου ἔχον καὶ αὐτοὶ τρόπον τινὰ Κησορικὴν ἐξουσίαν. ἀλλ' αὕτη τοῦ Ἀρείου πάγου ἢ ἐξουσία ἐφρόνιζεν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον (ὡς θέλομεν ἰδεῖ εἰς τὴν ἐξῆς σημείωσιν), τὸ γὰρ μὴν ἦναι κἀκίνας ἀργὸς ἀπὸ τοὺς πολῖτας· τὸ ὅποῖον ἦτον πρᾶγμα καλὸν καὶ σωτήριον.

Σελ. 154, § 34. Περὶ Ἀργίας.] Οἱ παλαιοὶ νομοθῆται ἐφρόνισαν τὸ γὰρ μὴν ἦναι ἀργοὶ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, διότι ἡ ἀργία γινᾶ τὴν ἀπορίαν, καὶ ἡ ἀπορία τὴν κακίαν. περὶ ταύτης ταῦτα λέγει ὁ Ἰσοκράτης (Ἀριστοπαγίτ.) α' Ἀπάντων μὲν οὖν ἐφρόντιζον τῶν πολιτῶν, μάλιστα δὲ τῶν νωτέρων... εἰδότες τὰς μὲν ἀπορίας διὰ τὰς ἀργίας γινομένας, τὰς δὲ κακουργίας διὰ τὰς ἀπορίας. ἀναιρουντες οὖν τὴν ἀρχὴν τῶν κακῶν, ἀπαλλάξιν φοντο καὶ τῶν ἄλλων ἀμαρτημάτων τῶν μετ' ἐκείνων γιγνομένων... τοιγαροῦν οὐκ ἐν τοῖς σκιραφίοις οἱ νωτέρωι δέτρεβον, οὐδ' ἐν ταῖς ἀυλητρίσιν, οὐδ' ἐν τοῖς τοιοῦτοις συλλόγοις, ἐν οἷς οὖν διημερεύουσιν· ἀλλ' ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν ἔμενον, ἐν οἷς ἐτάχθησαν, θαυμάζοντες καὶ ὁμιλοῦντες τοὺς ἐν τούτοις πρᾶξοντες, κ. τ. λ. «, ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτιθῇ, ὅτι οὐδεμίαν βλάβην φέρι εἰς τοὺς συμπολίτας τοῦ ὁ ἀργός, κατὰ τοῦτο μόνον, ὅτι μήτε κἀμμίαν ὀφείλειαν προξενῇ εἰς αὐτοὺς, δίκαιον εἶναι γὰρ ἀποκλείεσθαι ἀπὸ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, τῆς ὁποίας μέλος γὰρ ὀνομάζεται ἄξιος δὲν εἶναι, ἐπειδὴ δὲν συνεργεῖ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν της. Οἱ ἄνθρωποι ἐνέσθησαν πολιτικῶς μετ' ἀλλήλων, διὰ γὰρ μεταδίδωσιν εἰς ἀλλήλους καὶ γὰρ μεταλαμβάνωσι παρ' ἀλλήλων ὅλα τὰ καλὰ, τὰ ὅποια ἕκαστος χωρισμένος ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἦτον ἀδύνατον γὰρ προξενῆσθαι μόνος εἰς ἑαυτόν· « Γίνεται τοίνυν πόλις, ὡς ἐγώ μιν, ἐπειδὴ τυγχάνει « ἡμῶν ἕκαστος οὐκ αὐτάρκης, ἀλλὰ πολλῶν ἐνδείης. Οὐ-

« τὰ δὲ ἄρα . . . πολλῶν δέμιοι, πολλοὺς εἰς μίαν
 « οἰκίσιν ἀγέραντες κοινούς τε καὶ βοηθεύς, ταύτῃ τῇ
 « ζυγικίᾳ ἰδίμῃα πολὺν ὄνομα (Πλάτ. Πολιτ. Βιβλ.
 « Β. σιλ. 369) ». ὅθεν κατὰ μὲν τοὺς νόμους τοῦ Δρά-
 κωτος ὁ ἀργὸς ἐκολάζετο μὲ τὸν θάνατον, ἢ καὶ ὡς λή-
 γουσι ἄλλοι, μὲ τὴν ἀτιμίαν. ὁ Σόλων ἰμαλάκουε τὸν νό-
 μον ὀλίγον, διερίσας τῆς ἀτιμίας τὴν ποινὴν κατ' ἑαυτοῦ,
 ὅστις τρεῖς φορές ἔδιδεν ἐλαγχαθὴ ἀργός, ἀλλ' ἐπείσθισεν
 καὶ τοῦτο, ὅτι ἕκαστος πολίτης εἶχε τὴν ἐξουσίαν νὰ εὖρη
 τὸν ἀργὸν εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ ὅτι ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου
 πάγου ἔπριεν νὰ ἐξατάξῃ ποδὶν ἕκαστος πολίτης ἐκέρ-
 δαιεῖν τὰ πρὸς ζῶντι ἀναγκαῖα, καὶ νὰ κολάξῃ τοὺς ἀρ-
 γούς. καὶ ἐπειδὴ πολλάκις ἡ ἀργία εἶναι τῆς κακῆς ἀντρο-
 φῆς ἀποτέλεσμα, ὁ σοφὸς οὗτος νομοθέτης, διὰ νὰ παρα-
 κινήσῃ τοὺς γονεῖς εἰς τὸ νὰ συνιδίξωσι παιδιόθεν τὰ τέκνα
 τῶν εἰς τὴν ἐργασίαν, ἔδωκε καὶ τὸν νόμον τοῦ νὰ μὴ ᾖται
 ὑπόχρεως νὰ τρέφῃ, μᾶτι νὰ γυροκομῇ τὸν πατέρα του,
 ὅστις δὲν ἐδιδάχθῃ κάμμιαν τέχνην ἀπ' αὐτόν. ἔλαβεν,
 ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, τὸν κατὰ τῆς ἀργίας νόμον ὁ Σό-
 λων ἀπὸ τοὺς Λίγυσιους. ἄλλοι δὲ τὸν ἀπεδίδωσαν εἰς
 τὸν Πεισίστρατον. πειθανώτερον ὅμως εἶναι, ὅτι πρῶτος
 τὸν ἔδωκεν ὁ Δράκων, ἔπειτα τὸν ἐδιόρθωσεν ὁ Σόλων.
 (Ἰδ. Περίτ. Νομ. Ἀττικ. Βιβλ. Ε', τίτλ. 5.)

Σελ. 155, § 35. Περὶ Αὐτοχειρίας]. Εἰς τὰς Θέβας
 ὁ νεκρὸς τοῦ αὐτόχειρος δὲν ἐλάμβανε τὰς ἐφιλεμένας τῆς
 κηδείας τιμὰς (Ζηνόβ. Παροιμ. 5, 17.). εἰς τὰς Ἀθή-
 νας ἔκοπτον τὴν χεῖρα διὰ τῆς ὁποίας ἔχῃ φευνθῇ, καὶ τὴν
 ἔθαπτον χωριστὰ τοῦ λοιποῦ σώματος (Λίσχιν. κατὰ
 Κτησεφ.). τοῦτο ἔμεινεν κυρίως ποινὴ τῆς αὐτο-
 χειρίας, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνάμνησις καὶ ἀποτέλεσμα πατρο-
 παραδύτου διωσιδαιμίας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔπριεν νὰ
 κρίνεται καὶ νὰ κολλάζονται, ὅχι μόνον οἱ φονεύσαντες,
 ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἀψυχα ὄργανα τοῦ φόνου, ἢ μά-
 χαιρα δηλαδὴ, ὁ λίθος, εἴτε βίβλους μὲ σκοπὸν τῷ νὰ
 βλάψῃ, εἴτε καὶ πεισὼν αὐτομάτως ἀπὸ ὑψηλὸν μέρος
 εἰς τὴν κεφαλὴν τινός, κ. τ. λ. περὶ τῆς ἀρχῆς

τοῦ ἴθους τούτου, καὶ περὶ τοῦ μερικῶς δικαστηρίου, ὀνο-
 μαζομένου τοῦ ἐν Πρυτανείᾳ, τὸ ὁποῖον ἔκρινε τὰ ἀψυχα
 ὄργανα τοῦ φόνου, ἴδε τὸν Πausanίαν (Βιβλ. Α. κεφ. κη,
 σελ. 70). ὅτι δὲ τῆς χειρὸς τοῦ νεκροῦ αὐτόχειρος ἡ ἐκ-
 κοπὴ δὲν ἐλογίζετο κυρίως ποινὴ τῆς αὐτοχειρίας, φαίνεται
 πρὸς τοῦτους καὶ ἀπὸ τοῦτο, ὅτι δὲν ἐκολάζετο τὸ ἄλλο
 τῆς αὐτοχειρίας εἶδος, τὸ ὁποῖον ἦτον νὰ ἀφίη τὴν ζωὴν,
 ἀπύχων ἀπὸ τροφῆς, ὅστις νὰ ζῇ πλέον δὲν ἠθέλειν. οὕτως
 ἀπίθανον πολλοὶ φιλόσοφοι· καὶ ὁ τοιοῦτος θάνατος ὠτο-
 μάζετο ἰντίμως ἐξαγωγή τοῦ βίου, ἢ ἀποκαρτίρη-
 σις. ἡ αὐτοχειρία (suicidio) δύναται νὰ θεωρηθῇ διχῶς·
 πρῶτον ὡς ἀποτέλεσμα ἀπειπισίας ψυχῆς, ἢ ὁποῖα, διὰ
 νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὰς δυστυχίας, προκρίνει τὸν θά-
 νατον παρὰ τὴν ζωὴν. ἡ κατὰ τῆς τοιαύτης αὐτοχειρίας
 ποινὴ, ἂν ἐπιβληθῇ εἰς τὸ νεκρὸν σῶμα τοῦ αὐτόχειρος,
 εἶναι ἀνωφιλὲς εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ δὲν τὴν αἰσθάνεται, ἀνω-
 φιλὲς καὶ εἰς τοὺς θιατὰς, διότι οὐδεὶς ἀπ' αὐτοὺς θέλει
 ἀποφασίσαι τὸν κατ' ἑαυτοῦ θάνατον, εἰς δὲν πῆσῃ πρῶτον
 εἰς τὰς αὐτὰς περιστάσεις καὶ τὴν αὐτὴν ἀπειπισίαν τοῦ
 αὐτόχειρος. ἀλλ' ὅταν φθάσῃ εἰς τόσον, ὥστε νὰ μισήσῃ
 τὴν ζωὴν διὰ τὰ κακὰ τῆς ζωῆς, εἶναι ἄρα πλέον ἐκα-
 νὸς νὰ τὸν ἐμποδίσῃ ἀπὸ τὴν αὐτοχειρίαν ὁ φόβος τῆς
 μιλλούσης εἰς τὸ ἀνάσθοντον αὐτοῦ λείψανον ποινῆς,
 ἢ ἀπειπισίας, ἥτις φέρι τὸν ἄνθρωπον εἰς τοιαύτην φρι-
 κτὴν ἀπόφασιν εἶναι ἐπονείδιστος δειλία καὶ ἀνανδρία, κα-
 θὼς ἄριστα τὸ παρητήριον ὁ Ἀριστοτέλης (Ἠθ. Νι-
 κομαχ. Βιβλ. Γ, κεφ. ια). « Τὸ δ' ἀποθνήσκειν φεύ-
 « γοντα πονίαν, ἢ ἔρωτα, ἢ τι λυπηρὸν, οὐκ ἀνδρείου,
 « ἀλλὰ μάλλον δειλοῦ· μαλακία γὰρ τὸ φεύγειν τὰ ἐπεί-
 « πονα· καὶ οὐχ ὅτι καλὸν, ὑπομένει, ἀλλὰ φεύγων
 « κακόν ». παρὰ νὰ παιδιύεται ἀνωφιλῶς ὁ αὐτόχειρ δι-
 καϊότερον εἶναι νὰ κόπτονται τῆς αὐτοχειρίας τὰ αἷτια.
 καίνας ποτὲ δὲν θέλει ἐλθεῖν εἰς τοιαύτην ἀνανδρὸν ἀπει-
 πισίαν, ὁπότεν τὸ πολίτευμα ἦναι τοιοῦτον, ὅπου ὁ φι-
 λόπονος πολίτης εἶναι βίβλαιος νὰ εὕρισκῃ πάντοτε ἀκω-
 λύτως τὰ πρὸς ζῶντι ἀναγκαῖα. θεωρεῖται δεύτερον ἢ αὐ-

τοχειρία ὡς σύμπτωμα νόσου σωματικῆς, τῆς ὀνομαζομένης ὑποχοιδρίας καὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς μαλαγχολίας. ὡς τοιαύτην περιέβλεπε ὁ ταλαίπωρος αὐτόχειρ φοιῦνται, ὅχι διότι εἶναι, ἀλλὰ διότι φαντάζεται νὰ ἦναι ὁ δυστυχισταὶς πάντων ἀνθρώπων. τοῦτο τὸ εἶδος τῆς αὐτοχειρίας ἐκπολεῖται μάλιστα εἰς τὴν Ἀγγλίαν. τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τοὺς μακρομένους, καὶ εἰς τοὺς παραφρονήτους εἰς αὐτὸν τὸν πυρτόν. ὅστις κολάζει τοιαύτας αὐτοχειρίας, εἴτε κριτὴς, εἴτε νομοθέτης, εἰς ἐκείνον ἡδελέ τις εἰσὶν δίκαιος ὅ,τι ἔλεγεν ἡ Ἀντιγόνη πρὸς τὸν Κρίετα (Ἑυριπίδ. Φοινίσσ. 1639).

« Τί διαμοποιῖς ἐπὶ ταλαίπωρῳ νεκρῷ; »

Σιλ. 158, στίχ. 2. Ὅσον περισσότερον... πρὸς τοὺς ἀληθῶς ὀφειλόμενους.] Οἱ συνδυασμοὶ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν εἶναι τόσον πολλοί, τόσον διάφοροι, ὥστε εἶναι ἀδύνατον εἰς τὸν Νομοθέτην νὰ προβλέψῃ καὶ νὰ διατάξῃ περὶ πάντων κατὰ μέρος τῶν ἀτόπων, ὅσα ἐκδίδονται καὶ γεννηθῶσιν ἀπ' αὐτοὺς εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν· καὶ ἂν ἦτον δυνατόν, ἡδύλιν εἶσαι ἀνόντων τυραννικῶν καὶ ἐπικίνδυνον. ἔστιν οἱ νόμοι, ἐπειδὴ σκοπὸς αὐτῶν πρῶτιστος εἶναι ἡ εἰρηνικὴ καὶ ἡδαιμονία συμβίωσις τῶν πολιτῶν, πρέπει νὰ ἀρνοῦνται εἰς τὸ νὰ ἐμποδίζωσι ῥητῶς ἐκεῖνα μόνον τὰ ἁμαρτήματα, ὅσα ταραττοῦν ταύτην τὴν συμβίωσιν, ἀφίοντες τὰ πολλὰ ἄλλα καθημερινὰ σφάλματα εἰς τὴν διὰ τῆς καλῆς ἀνατροφῆς τῶν νέων διόρθωσιν « Σιγὰς τι » τῶν νεωτέρων παρὰ πρεσβυτέρους, ὡς πρέπει, καὶ κατακλίσεις, καὶ ὑπαναστάσεις, καὶ γυναικῶν διαρπίδας, καὶ κούρας γῆ, καὶ ἀμπεχόνας, καὶ ὑποδίσκας, καὶ ὅλον τὸν τοῦ σώματος σχηματισμὸν, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τοιαύτα, « νομοθετεῖν ἔνθα » ταῦτα λέγει ὁ Πλάτων (Περὶ Πολιτ. Βιβλ. Δ, σελ. 425), ὅστις προστίθει καὶ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, τὴν ὑποίαν λέγει ὁ Βικκαρίας « καὶ γὰρ διὰ » σμικρότητα αὐτῶν καὶ πυκνότητα, ἐπιζήμια τιθέντα » ποιεῖν νόμους, ἀπρίστις ἅμα καὶ ἀσχημον· διαφθίρει » δὲ καὶ τοὺς γραφῇ τιθέντας νόμους, ἐν τοῖς μικροῖς καὶ » πυκνοῖς

» πυκνοῖς ἐπιθεθέντων τῶν ἀνθρώπων παρανομίῃν (Νόμ. Βιβλ. Ζ, σελ. 788) ». τὰ καθημερινὰ ταῦτα σφάλματα, δὲν εἶναι πλὴν ἀπλῶς σφάλματα, τὰ ὅποια ἢ καλὴ ἀνατροφή καὶ παιδεία τῶν νέων, ἂν ὅχι παντάπασιν νὰ ἐξαλείψῃ, δύναται καὶ κατὰ πολλὰ νὰ ἐλαττώσῃ. ὑπόδειξιν Νομοθέτην ἀνόντων, ἡ Νομοθέτην τύραννον, ὅστις ἡδύλιν δίδει περὶ τῶν τοιούτων νόμους· τότε τὰ σφάλματα γίνονται παρανομήματα· καὶ ἐπειδὴ οἱ παρανομούντες τὰ μικρὰ ἐξ ἀνάγκης εἶναι πολλοὶ, τότε οἱ πολῖται παρανομοῦσι καὶ τὰ μεγάλα, καὶ τοιοῦτοῦτόπως ἀναιριῦνται τὸ πρὸς τοὺς νόμους ὀφειλόμενον σέβας. οἱ νόμοι πρέπει νὰ ἦναι ὀλίγοι, καὶ τοσοῦτοι μόνον, ὅσους καὶ ὁ χυδαῖος λαὸς εὐκολα δύναται νὰ φυλάτῃ καὶ νὰ ἐνθυμᾶται. καὶ αὐτὸς ὁ ὕψιστος Νομοθέτης δὲν ἔδωκε πλὴν ὀλίγους νόμους, θεμελιωμένους ὅλους εἰς τὴν πρὸς τὸν πνευστὶν ἀγάπην. αὐτοὺς ἐφυλάττειν οἱ Ἀπόστολοι, αὐτοὺς οἱ διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων, καὶ ὅλη ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία. τίνες τοὺς ἐπολλαπλασίασαν; οἱ ὑποκριταί, οἱ Φαρισαῖοι, οἱ τύραννοι τῶν ψυχῶν καὶ τῆς συνειδήσεως· αὐτοὶ ἔκαμαν νόμον ἑῶς καὶ τὴν ἀποδικάτωσιν τοῦ ἡδύσμου, τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κυμίνου. καὶ τί συνέβη ἐκ τούτου; κατεφρονήθη ἡ πρὸς τὸν πνευστὶν ἀγάπη· διότι ὅστις ἀγαπᾷ τὸν πνευστὶν σου, δὲν τὸν ἀτιμάζει, δὲν τὸν ἀδικεῖ, δὲν τὸν κλέπτει, δὲν τὸν φονεύει, δὲν ψευδομαρτυρεῖ κατ' αὐτοῦ, δὲν τοῦ μοιχεύει τὴν γυναῖκα κ. τ. λ. ἀλλ' ὅστις νομοθετεῖ περὶ ἀνθρώπου καὶ ἡδύσμου, πρέπει νὰ νομοθετήσῃ περὶ πάντων τῶν λαχάνων τοῦ ἀγροῦ· καὶ ἐπειδὴ ταῦτα, ἀπειρα ὄντα, ζητοῦσι νόμους ἀπείρους, ἀπὸ τοὺς ἀπείρους τούτους νόμους, εἴτε φυλαχθῶσιν, εἴτε καταφρονηθῶσι, γεννᾶται ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἀποτίλισμα, ἡ καταφρόνησις τῶν ἀληθινῶν νόμων.

102 Σιλ. 159, στίχ. τιλιωτ. Ὁ ἀσφαλιστερος τρόπος... ἡδαιμονίαν ἐκάστου.] Ἀφ' ὅλα, ὅσα μέχρι τούτου εἶπεν ὁ συγγραφεὺς, καὶ ὅσα ἀνέφειρα εἰς τὰς σημειώσεις, ἀπειλήθη ἀνατιβήρως, ὅτι ἕκαστος ἀπὸ τοὺς πολῖτας εἶναι

διὰ τοῦ πολιτικοῦ συναλλάγματος προσκολλημένος εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ὡς μέλος αὐτῆς. ταύτην αὐτὸς ποτὲ δὲν θέλει ἀφῆσθαι, διὰ τὰ μετέλθῃ εἰς ἄλλο πολίτευμα, ἐν ᾧ αὐτοῦ αἰσθάνεται ἡσυχίαν τῆς ἐνδεχομένης μερίδας τῆς εὐδαιμονίας, τὴν ὑποίαν τὸ συναλλάγμα ὑπισχίθη εἰς αὐτὸν, καὶ διὰ τὴν ὑποίαν συγκατένευσε τὰ ἦναι μέλος τοῦ πολιτεύματος. εὐθὺς ἔστιν παύσῃ τὰ δίδωσθαι εἰς αὐτὸν ἢ ὀφειλομένη τῆς εὐδαιμονίας μερίς, αὐτὸς ἐλευθερώθῃ ἀπὸ τῆς ἐνεσχῆς τοῦ συναλλάγματος, καὶ ἔχῃ τὴν ἐξουσίαν τὰ μεταφέρει ἑαυτὸν καὶ τὰ ὑπάρχοντά του ὅπου ἄλλαχού ἐλπίζει τὰ εὖρη περισσοτέρην εὐδαιμονίαν. εἶναι καὶ τυραννικὸν καὶ ἐπικίνδυνον τὸ τὰ τὸν ἱμποδίσῃς τυραννικὸν, ἐπειδὴ τὸν ἀναγκάζεις τὰ ἦναι πιστὸς εἰς συναλλάγμα, διὰ τὸ ὅποιον αὐτὸς δυστυχεῖ· ἐπικίνδυνον, διότι κρατῶν αὐτὸν μετὰ βίας, τὸν βιάζεις τὰ ἐπιθυμῇ τὴν κατάλυσιν τῆς αὐτοῦ πολιτικῆς κοινωνίας, εἰς τὴν ὑποίαν δὲν ἔχῃ ἐξουσίαν μὴ τὰ διαρραγεῖν τὴν δυστυχίαν του. ταῦτα τὰ ἄτοπα φοβούμενοι τῶν Ἀθηναίων οἱ νόμοι, ἐνυγχύρησαν εἰς τοὺς πολίτας, τὰ χωρίζονται ἀπὸ τὸ πολίτευμα, ἔστιν τὸ πολίτευμα καὶ οἱ νόμοι δὲν ἔρριπον εἰς αὐτούς· «Οὐδὲς ἡμῶν τῶν νόμων ἱμποδὼν ἔστιν οὐδ' ἀπαγορεύει, ἔάν τις βούληται εἰς ἀποικίαν ἵναι (ἢ μὴ ἀρίσκοιμην ἡμεῖς τε καὶ ἡ πόλις), ἔάν τις μετακίῃ ἄλλοσιν ὧν ἔλθων, ἵναι ἐκεῖσε ὅπου αὐτὸς βούληται ἔχῃ τὰ αὐτοῦ» (Πλάτων Κρίτ., σιλ. 51)». παρὰ τοὺς Ἑθνικὰς, καὶ μάλιστα τοὺς Ἀθηναίους, ἄλλους πλέον φιλοπάτριδας ἀνθρώπους δύσκολον ἦτον τὰ εὖρη τις· καὶ τὸ αἶτιον ἦναι, ὅτι εὗρισκον ἕκαστος εἰς τὴν πατρίδα του μὴ ἐνεδόξαν τὰ μέσα τοῦ τὰ ζῆν ἡτίμως, ἐλευθέρους καὶ εὐδαίμων, χωρὶς τὰ ὑπετάσσεται εἰς ἄλλον κἀνένα παρ' εἰς τοὺς νόμους. ἀλλ' ἀφ' οὗ τὸ πρὸς τοὺς νόμους σίβας ἄρχῃσι τὰ χαλῶνται, καὶ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας οἱ δισμοὶ τὰ χαλῶνται, τότε οἱ ἀληθεῖς φίλοι τῆς ἐλευθερίας, ἤρουν ὅσοι μὴ ἐ'αδικοῦνται παρὰ τῶν ἄλλων ὑπείθερον, μὴτ' αὐτοὶ ἄλλους ἡ'αδικῶσιν ἑξ-

λων, ἐζήτουν ἄλλην πατρίδα, ὅπου ἤλπιζον τὰ ζήσωσιν ἡσυχίστεραι καὶ εὐδαιμονέστεραι, λέγοντες τὸ γνωστὸν ἐκεῖνον καὶ πολυθρύλλητον (Ἀριστοφ. Πλούτ. 1152.),

«Πατρίς γὰρ ἐστὶ πᾶς, ἢ ἂν πράττῃ τις εὖ».

[6] Σιλ. 164, σίλ. 15. Ἡ φυσικὴ αὕτη χρεια.... πο-
 εῦτος πάντοτε ἔστι.] Γνωστὸν εἶναι κατὰ τοὺς πίνακας τῶν
 ληγομένων γυναικειακῶν καὶ νεκρολογικῶν παρατηρήσεων,
 τοὺς ὅποιους ἐστὶν ὅτι οἱ κινῆται πολιτικοὶ φιλόσοφοι, ὅτι
 εἰς ἵνα διωρισμένον ἀριθμὸν πολιτῶν, διωρισμένος κατὰ τὸ
 μᾶλλον καὶ ἥττον εἶναι καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν γυναικῶν, τῶν
 θανάτων καὶ τῶν γάμων τῶν συμβαινόντων κατ' ἔτος·
 καὶ ὁ διορισμὸς οὗτος κρέμαται ἀπὸ τὴν φύσιν αὐτὴν
 τῶν ἀνθρώπων, τοῦ κλίματος καὶ τῶν ἄλλων περιστά-
 σιν, εἰς τὰς ὅποιας εὗρισκονται. ὑπόθεσις λοιπὸν, ὅτι εἰς
 μίαν ὑπεισάγειται πολιτείαν, φυσικῶς διοριζομένην, πρέπει
 τὰ γίνονται χεῖροι γάμοι κατ' ἔτος. ἔάν διὰ τὴν πτω-
 χίαν τῶν πολιτῶν, πτωχίαν γυναικῶν ἀπὸ νόμους ἀδί-
 κους, δὲν συζευχθῶσι γαμικῶς μὴ γυναικῶν πλὴν δετα-
 κῶσις μίνοι, οἱ μείναντες ἄγαμοι διακόσιοι ἀναγκάζονται
 τὰ πειράζουσι τὰς ἄλλοτρίας γυναῖκας. ὁ ἄνθρωπος φυσικῶς
 δὲν κλίνει μὴ εἰς τὴν πορνείαν, μὴ εἰς τὴν μοιχείαν, ἀλλὰ
 κλίνει εἰς τὸν τίμιον ἔρωτα, ἤρουν εἰς τὸ τὰ γίνῃ εἰς μίαν
 γυναικὸς αἰῶν. μὴ ὅποιαν τὴν πρώτην φορὰν εὗρίθῃ (πα-
 ρκτός ἐάν ἦναι παντάπασιν ἀσελγέστατος καὶ σαπηνέμων
 ἔθων ἄνθρωπος), ἐκεῖνον πάντοτε θέλει, ἐκεῖνον προτι-
 μᾶ, ἐκεῖνον κρίνει εὐμορφοτέρην ἀπ' ὅλας τὰς γυναῖ-
 κας τοῦ κόσμου. ἔάν οἱ κακοὶ, οἱ ἄδικοι καὶ τυραννικοὶ
 νόμοι τοῦ σπένδωσι πᾶσαν ἐλπίδα τὰ αὐξήσει καὶ τὰ πλη-
 θυνθῇ ἐπὶ τῆς γῆς, κατὰ τὴν προσταγὴν τοῦ ὑψίστου
 Νομοθέτου, τὸν ἀναγκάζουσι τὰ γίνῃ μοιχῆς, ἢ τὰ πείσῃ
 εἰς ἄλλα βδελυρότερα ἄτοπήματα. ἡ ἀνάγκη αὕτη δὲν δικαι-
 ῶναι τὴν μοιχείαν (ὅστις, βιαζόμενος τὰ ἐπιθυμῇ, δὲν ἐπι-
 θυμῇ τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον του, ἐκεῖνου βίβαια ἢ
 ἀξιομισθία εἶναι περισσοτέρα· εἰς ἐκεῖνον πρέπει στίφα-
 ρες δόξης καὶ τιμῆς καὶ ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἀπὸ τοὺς συμπο-

λίτας του)· ἀλλὰ διδάσκει τὴν δικαιοσύνην τοὺς νομοθέτας καὶ τοὺς ἡγεμόνας, ἀνακαλύπτει τὰς ἀληθεῖς αἰτίαις τῆς νόσου, αὐτὴν τὴν ῥίζαν τοῦ κακοῦ, πρὸς τοῦτοις ὁδηγῶ καὶ τοὺς πνευματικοὺς ἰατροὺς εἰς τὴν μετὰ λόγου καὶ κρίσεως θεραπείαν τοῦ πάθους. ἡ Θρησκεία, λέγει ὁ συγγραφεὺς (σιλ. 165), ἔχει μεγαλειότερα βοηθήματα διὰ τὰ ἁποδοῖν τὴν ἑρμὴν τῶν φυσικῶν ἀποτελισμάτων. ἀλλ' ὅστις ἀκριβῶς ἐξετάσῃ τὴν Θρησκείαν, θίλει πληροφορηθῆναι, ὅτι ὁ Πάνσοφος αὐτῆς Νομοθέτης, διὰ τὰ κρατῇ τοὺς ἀνθρώπους ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἀρετῆς, μεταχειρίζεται βοηθήματα καὶ μέσα ἀνθρώπινα· καὶ ταῦτα διδάσκει, ὅπου ταῦτα φαίνονται ἱκανὰ τὰ θεραπεύειν τῶν ἀνθρώπων τὰς ἀδικίας. Πιρρᾷ τὸν Θεὸν καὶ ἀσθεῖ εἰς αὐτὸν, ὅστις ζητεῖ παρ' αὐτοῦ θαύματα πρὸς θεραπείαν τῶν κακῶν, τὰ ὅποια μὲ μόνον τοῦ λογικοῦ τῆς δύναμιν ἔμπορῇ νὰ ἀποφύγῃ, ἢ νὰ θεραπεύσῃ. ὅστις ῥέπειται ἐκουσίως εἰς τὴν θάλασσαν, ἔπιπτα ἐπικαλεῖται τὸν Θεὸν νὰ τὸν σώσῃ ἀπὸ τοῦ πνιγμοῦ, ἐκείνος εἶναι πνιγμοῦ, καὶ ὄχι σωτηρίας ἄξιος. κόπτε λοιπὸν τὰς ἀφορμὰς τῶν κακῶν, ἂν θίλῃς γὰρ θεραπείας τὰ κακά. εἰάν ᾤσαι Ἀρχὸν, ἢ Νομοθέτην, ὅς μὴ συγχωρῶσιν οἱ νόμοι σου εἰς κἀνίνα « νὰ σφτιρίζεται ὅλην τὴν δύναμιν καὶ τὴν εὐτυχίαν, καὶ τὰ ἀφίη εἰς τοὺς λοιποὺς ἔλιν τὴν ἀδυναμίαν καὶ δυστυχίαν (σιλ. 1) ». εἰάν ᾤσαι πνευματικὸς πατὴρ καὶ διδάσκαλος, ἴστωσι μὲ τῆς Θρησκείας τὰ μέσα τὴν φιλοσοφικὴν ἔρυναν τῆς ἀληθοῦς αἰτίας καὶ πηγῆς τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ κάμνῃ τὴν θεραπείαν ἀνάλογον μὲ τὴν νόσον, ἂν θίλῃς νὰ ᾖναι δραστηρὴ ἡ θεραπεία. διὲν ἰατρεύονται μὲ τὸν αὐτὸν τρόπον ὅστις, ἔχων αὐτὸς ἰδίαν γυναῖκα, μοιχεύει τὴν ἀλλοτρίαν, καὶ ὁ ἀγάμος μοιχός· ὁ πρῶτος χρειάζεται ἐπιτίμια βαρὶα· ὁ δεύτερος συμβουλήν νὰ ἱμβῇ εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ γάμου, ἂν ᾖναι δυνατός εἰς αὐτὸν ὁ γάμος, καὶ παρηγορίαν, ἂν σφιρῇται τὰ μέσα νὰ ἔχῃ καὶ αὐτὸς κοίτην ἀμίαντον. αὐτὸ τοῦ νὰ τὸν καταδικάσῃς νὰ διαμοιράσῃ τὸ ὑστέρημα του εἰς τοὺς φτωχοζήτας, ἀνάγκησεν τὸν πλούσιον καὶ ἐδιδόνακεν μοιχὸν, διὰ συγχώρησιν τῆς ἀμαρτίας του, νὰ αὐξήσῃ ἐκ τοῦ πνι-

μνίσματος τὸ ἐργόχειρον τοῦ πνιγνός, καὶ νὰ τοῦ εὐκολύνῃ τὸν γάμον. ἡ ἀληθὴς ἐλευθεροσύνη εἶναι τὸ νὰ καταπάνῃ τις τὰς ἀδικίας τῶν ἀνθρώπων, τὸ νὰ φέρῃ τοὺς πολίτας, ὅσων εἶναι δυνατόν, εἰς τὴν ἀδελφικὴν ἰσότητά, εἶναι σημειώτως ἄξιον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον διηγῆται ὁ Πλούταρχος περὶ τῶν κατοίκων τῆς Χίου· εἰς αὐτοὺς μήτε φθορὰ παρθένου, μήτε γυναικὸς μοιχείᾳ ἤκουσθη εἰς ἑπτακοσίαν ἑτῶν διάστημα (Πλούταρχ. Γυναικ. ἀρετ.). τοῦτο τί θίλει νὰ εἴπῃ; ὅτι ἡ Χίος τότε ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ νόμους δικαίους, οἱ ὅποιοι, ὑπερασπίζοντες ἐπίσης ὅλους τοὺς πολίτας, ἔδιδον εἰς αὐτοὺς τὰ μέσα νὰ ἐπώνωνται ἀνδρὶς καὶ γυναῖκιν τιμίως, ὑπόταν ἴσθων εἰς τὴν νόμιμον ἡλικίαν τοῦ γάμου.

101 Σιλ. 165, στίχ. 12. Ἀλλ' ὅταν κάμνωσι... ἡ πατρικὴ ἰξουσία] Ἰδοὺ καὶ ἄλλη πηγὴ ὅχι μόνον μοιχείας, ἀλλὰ καὶ τῆς κατ' οἶκον διχονοίας, καὶ ἄλλων μυρίων ἀποσημάτων. ὅταν ὁ ἀναίσθητος πλούσιος, ἢ ὁ νομιζόμενος εὐγενὴς, προτιμᾷ τὸν καπνὸν τῆς εὐγενείας, καὶ τὰ ἀναίσθητα μέταλλα ἀπ' αὐτὰ τὰ χρυστὰ ἦθῃ, καὶ διὲν καταδέχεται νὰ λάβῃ νόμφην, ἢ γαμβρὸν, εἰάν δὲν ᾖναι πλούσιος ἢ εὐγενὴς, ὡς αὐτὸς, εἰς τοιοῦτους βιασμένους γάμους μὴν ἐλπίσης νὰ εὖρῃς σωφροσύνην, ὁμόνοιαν, ἢ ἀμμίαν ἄλλην ἀρετὴν. « Πλούτον τιμᾷ, καὶ σωφροσύνην ἅμα ἱκανῶς κτᾶσθαι ἐν τοῖς πολίταις ἀδύνατον. » ἀλλ' ἀνάγκη ἢ τοῦ ἐτέρου ἀμειλῆν, ἢ τοῦ ἐτέρου (Πλάτ. Πολιτ. Βιβλ. Η, σιλ. 505). »

102 Σιλ. 167, στίχ. 12, Συναθροίζουσα τὴν θερμὴν καὶ ζήλουσαν νιότητά.] Τὰ αὐτὰ γενέθλια δίδει καὶ ὁ Πλάτων εἰς τὸ βδελυρὸν καὶ παρὰ φύσιν πάθος τῆς παιδεραστίας. κατ' αὐτὸν ἡ παιδεραστία ἔλαβεν ἀρχὴν ἀπὸ τοὺς Κρήτας καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους, εἰς αὐτὰ τὰ συστάτια, ἤρουν τὰ περίφημα κοινόδια τῶν νέων, τὰ ὅποια ᾤσαν εἰς χρῆσιν εἰς ταῦτα τὰ δύο ἔθνη. ἄξιον εἶναι νὰ μεταγράψω τὴν ῥῆσιν ὅλην τοῦ Πλάτωνος, διὰ νὰ τὴν μελετῶσι μὲ σκέψιν ὅσοι κυβερνῶσι νέους πολλοὺς, ὡς διδάσκαλοι μαθητῶν, ἢ ὡς ἡγούμενοι μοναχῶν. « Δοκεῖ [τὰ συστάτια] τὰς

» περὶ τὰ ἀφροδίσια ἡδονὰς οὐ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ
 » ΘΗΡΙΩΝ διηθαρκεῖναι· καὶ τούτων τὰς ὑμιτίρας πρὸς
 » λυγρὰς [Κρήτην καὶ Σπάρτην] πρῶτας ἂν τις αἰτιώτο...
 » ἰννοῦντιόν ἐστι τῇ θηλίᾳ καὶ τῇ τῶν ἄρρενων φύσει, εἰς
 » κείνωται ἰούση τῆς γυνήσεως ἢ περὶ ταῦτα ἡδονὴ κατὰ
 » φύσιν ἀποδεδοσθαι δεκά· ἄρρενων δὲ πρὸς ἄρρενας, ἢ
 » θηλυῶν πρὸς θηλίας παρα φύσιν· καὶ τῶν πρῶτων
 » τὸ τόλμημα ἔστι δι' ἀνράτειαν ἡδονῆς (Πλάτων Νομ.
 » Βιβλ. Α. σελ 636) ». διὰ τὰ καταλάβη ὁ ἀναγνώστης
 τί ἰννοῦν ὁ Πλάτων, ὅταν λέγῃ, ὅτι τὰ συστήματα φθείρονται
 καὶ αὐτῶν τῶν θηρίων τὰς ἡδονὰς, πρέπει ἐν παρόδῳ τὰ
 ἐξηγήσασθαι τὸν φιλόσοφον τούτον μὲν ῥῆσιν ἄλλην τοῦ μαθητοῦ
 αὐτοῦ Ἀριστοτέλους, λέγει οὗτος εἰς δύο τόπους τῶν
 συγγραμμάτων του (Περὶ Ζώων Γενέσεως. Βιβλ. Β, κεφ.
 ζ, καὶ περὶ Ζώων Ἱστορίας. Βιβλ. Η. κεφ. κ η.), ὅτι εἰς
 τὴν Λιβύαν γινώσκονται πολλὰ τερατώδη θηρία, διότι ἡ
 σπάνις τοῦ ὕδατος ἀναγκάζει πολλὰ ζῶα διαφόρου γένους
 τὰ συντρέχωσιν ὅπου ἔστι εὐρεῖ ὀλίγον ὕδωρ· καὶ ἐκτὸς
 ἀμιγόμενα καὶ τὰ ἀλλογενῆ μετ' ἀλλήλων, γινώσκει τὰ
 τέρατα· αὐτὰ γὰρ τὴν σπάνιν τοῦ ὕδατος, ἀπαλλῶντα
 » πάντα [τὰ θηρία] πρὸς ὀλίγους τόπους τοὺς ἔχοντες
 » τὰ νάματα, μίγνυσθαι καὶ τὰ μὴ ὁμογενῆ ».

106 Σελ. 168, § 37. Περὶ ἰδούς τινος κ. τ. λ.] Εἰς ὅσον
 τούτου τὸν παράγραφον ἠδύλησεν ὁ Βικκαρίας τὰ ἰλιγγεῖν τὴν
 κατὰ τῶν ἑτεροδόξων σκληρότητα τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας·
 ἀλλ' ὁ φόβος τοῦ ἰδεῖσθαι καὶ τὸν τοῦν καὶ τὴν γλῶσσαν
 τόσον, ὥστε εἶναι δύσκολον τὰ καταλάβη τις τί λέγει,
 καὶ ἀμφίβολον ἂν καὶ αὐτὸς κατέλαβε καλῶς ὅσα γράφει.
 » Ἀναγκασία (λέγει) εἶναι εἰς τὴν πολιτείαν ἢ παιδείαν
 » ὁμοφροσύνη τῶν πολίων ». ἂν ἰννοῖ τὴν ὁμοφροσύνην εἰς
 τὰ πολιτικὰ δόγματα, παρ' αὐτὴν ἀναγκαιότερον ἄλλο βέ-
 βαια εἶναι· ἀλλ' ἡ τοιαύτη ὁμοφροσύνη εἶναι ἔργον τῶν
 δικαίων πολιτικῶν νόμων. ἂν ἰννοῖ (καθὼς εἶναι πιθανόν
 ὅτι ἰννοῖ) τὴν ὁμοφροσύνην εἰς τὰ τῆς Θρησκείας, συμφέρει
 βέβαια εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν τὸ τὰ ὁμοφρονῶσιν, καθὼς
 εἰς τὰλλα, οὕτω καὶ εἰς τὰς θρησκευτικὰς αὐτῶν ὑπολήψεις

εἰ πολιταὶ ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἔργον διδασχῆς (ἴδ. σελ. 235),
 ἔργον ἐκείνης, ὅχι σιδήρου καὶ πυρός. ἰὰν ὁ Νομοθέτης τῆς Θρησ-
 κείας ὑποφέρει ζῶντα τὸν ἑτεροδόξον συμπολίτην σου, τοῦ ὅποιου
 καὶ τὴν ψυχὴν δύναται τὰ μεταβάλλει, καὶ τὸ σῶμα νὰ κεραινώ-
 σῃ, πῶς ἔλαβες σὺ τὸ δικαίωμα νὰ τὸν καταφλέγῃς ἐπά-
 νω εἰς τὴν πυράν; λέγει ὁ Βικκαρίας, ὅτι εἶναι ἀναγκαῖον
 νὰ ἐξουσιάζωσιν τῶν ἀνθρώπων τὰ πνεύματα, ἔπειτα προσ-
 θίτι ἀμίσως, ὅτι ἡ τοιαύτη ἐξουσία γινώσκει τὴν ὑπόκρισιν
 εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, καὶ εἶναι ἐναντία εἰς τὴν
 φρόνησιν καὶ φιλαδελφίαν, τὰς ὁποίας διδάσκει ἡ Θρησ-
 κεία. δι' αὐτὸ λοιπὸν τοῦτο, διότι κάμνει ὑποκρίσας τοὺς
 ἀνθρώπους, καὶ ἐναντιοῦται εἰς τὴν Θρησκείαν, ὅχι μόνον
 δὲν εἶναι ἀναγκαῖα, ἀλλὰ εἶναι πρῶτος τυραννία. ὑπο-
 κρινομένοι τὸν χριστιανισμόν ἐσώθησαν ἀπὸ τὰς φλόγας πολλοὶ
 Ἰουδαῖοι τῆς Ἰσπανίας. ἀλλ' ἡ Ἰσπανία πῶς εἶχε νόμιμον
 ἐξουσίαν; ὅταν ἐσυγχώρη εἰς τὸ κριτήριον τῆς ἱερᾶς Ἐξε-
 τάσεως νὰ καίῃ ἀσπλαγχνῶς τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς Ἀρι-
 τικούς, ἡ σήμερον ὅταν κυβερνᾶται ἀπὸ φωτισμένον Ἡγε-
 μόνα, ὅστις ἀναγκάζει τοὺς Δομινικανούς νὰ ἦναι σπλαγχνι-
 κώτεροι;

107 Σελ. 171, στίχ. 13. Καὶ τὸ πῦρ, διὰ τὸν φόβον τῶν
 κ. τ. λ.] Τοιοῦτος ἄλογος νόμος εἶναι καὶ τὸ νὰ ἰμφοδί-
 ζεται ὁ οἶκος διὰ τὸν κίνδυνον τῆς μέθης καὶ τῶν ἐκ τῆς
 μέθης ἐνδεχομένων κακῶν (ἴδ. τὰ σημειωθέντα ἀνωτέρω
 σελ. 250). ὅταν ἡ πολιτικὴ κοινωνία κυβερνᾶται ἀπὸ
 τοιοῦτους μαρῶδες νόμους, ἀνάγκη εἶναι νὰ μωραίνωσι καὶ
 τὰ μίλη της. ὅταν ἡ διαστικὴ ἀρχὴ δὲν ἀρκῆται εἰς
 τὸ νὰ κελάζῃ τὰ ἀμαρτήματα, ἀλλ' ἐπιβάλλῃ ποινὰς
 καὶ εἰς ἔλας τὰς ἐνδεχομένας ἀφορμὰς τῶν ἀμαρτημά-
 των, τότε καὶ ἡ πατρικὴ ἀρχὴ καὶ ἐξουσία διαστρέφει
 τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων, καὶ δὲν κάμνει πλέον οὐδε-
 μίαν διάκρισιν μεταξὺ τῶν ὠφελίμων καὶ βλαβερῶν μα-
 θημάτων· ἐντεῦθεν, παραδείγματος χάριν, πολλοὶ πατέ-
 ρες δὲν διδάσκουσι τὰς θυγατέρας των τὴν τέχνην τοῦ
 γράφειν διὰ τὰς ἐνδεχομένας ἐκ τοῦ γράφειν ἐρωτικῆς κοι-
 τολογίας. οἱ φρόνιμοι πατέρες οὗτοι συλλογίζονται οὕτως·

« Κάλλιον γὰ ἥναι τις τυφλὸς παρὰ τὰ βλέπει, χαλδῆς,
 « παρὰ τὰ βαδίζει· ἐπειδὴ ὁ βλέπων κινδυνεύει γὰ ἰδῆ
 « θιάματα βλαβερά, καὶ ὁ βαδίζων, τὰ ὑπάγει εἰς ὁδοὺς
 « ἀπωλείας ». διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πυθαγορικός Σιμόφιλος,
 ἱρωτικὸς ἀπὸ τινος τὸν κάλλιστον τρόπον τοῦ γὰ παι-
 διύσει τὸν υἱόν του, ἀπεκρίθη, ὅτι πρὸ πάντων ἱερ-
 σαι γὰ ἐπιμιλιθῆ γὰ τὸν ἀνατρέψῃ εἰς πόλιν κυβερνωμέ-
 νην ἀπὸ χρηστῶν νόμων (Διογ. Λαέρτ. ἐν Βίῳ Πυ-
 θαγόρ.). καὶ διὰ τοῦτο ἐσήμηνε, ὅτι εἰς τὰς πό-
 λεις, ἔπου βασιλείῃ ἢ ἀνομίᾳ, ἢ χρηστῇ ἀνατροφῇ εἶναι
 δύσκολος, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀδύνατος.

108 Σιλ. 173, στίχ. 21. Ο' ἄγριος τῆς φύσεως ἄνθρωπος.....
 κέμμειαν ὠφέλειαν ἀπὸ τοῦτο]. Ο' ἄγριος τῆς φύσεως ἄν-
 θρωπος δὲν ἐξυῖρι μὴτ' αἰσθάνεται παρὰ τὰς ἀναγκαίαις
 εἰς τὴν ζωὴν χρείας· ὅδιν καὶ δι' αὐτὰς μόνας πολιμῷ
 τὸν ὅμοιον αὐτοῦ ἀρπάζει ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ἄλλου τὴν τρο-
 φὴν, ὅταν ἔχῃ χρείαν τροφῆς, καὶ τὸν γυμνῶν ἀπὸ τὸ
 ἔνδυμα, ὅταν ἔχῃ χρείαν σκέπης (Γ' δ. σιλ. 208). ἀλλ'
 ἀφ' οὗ χορτασθῇ καὶ ἐνδυθῇ, ἡσυχάζει ἕως οὗ γὰ ἔλθῃ
 πάλιν εἰς τὰς αὐτὰς χρείας. ὁ δὲ ἐνωμένος πολιτικῶς μὲ
 τοὺς ὁμοίους τοῦ ἀνθρώπου, ἔξω τῶν ἀναγκαίων, ἔχει
 ἔτι καὶ τὰς χρείας τῆς ὑπολήψεως, χρείας τόσον περισσο-
 τέρας, ὅσοι εἶναι τὸ ἔθνος πολυπληθέστερον καὶ πλουσιώτε-
 ρον. ὁ τοιοῦτος λοιπὸν ἄνθρωπος ἀδικεῖ, ὅχι μόνον ὅταν
 ῥιγᾷ ἢ πεινᾷ, διὰ τὰ σκεπάζῃ τὴν γύμνωσιν, ἢ γὰ θιρα-
 πύσῃ τὴν πείναν του, ἀλλὰ καὶ διὰ σπράγματα, τὰ ὅποια,
 μὴτ' ἀναγκαῖα μὴτ' ἀληθῶς ὠφέλιμα ὄντα εἰς αὐτὸν, ἐπι-
 θυμῷ διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι τὰ βλέπει εἰς τοὺς συμπαλί-
 τας του. « Οὐ μόνον δ' οἱ ἄνθρωποι διὰ τὰ ἀναγκαῖα ἀδι-
 « κούσιν, ὣν ἄκος εἶναι νομίζει (ὁ Φαλάς) τὴν ἰσότητά
 « τῆς οὐσίας, ὥστε μὴ λωποδυτεῖν διὰ τὸ ῥιγοῦν ἢ πεινᾶν·
 « ἀλλὰ καὶ ὅπως χαίρωσι καὶ μὴ ἐπιθυμῶσιν. ἔαν γάρ
 « μείζω ἔχουσιν ἐπιθυμίαν τῶν ἀναγκαίων, διὰ τὴν ταύτης
 « ἰατρείαν ἀδικήσουσιν (Ἀριστοτ. Πολιτικ. Βιβλ. Β,
 « κεφ. ζ) ». ἔχει λοιπὸν ὁ πολιτικῶς ζῶν ἄνθρωπος τριῶν
 λογῶν χρείας· τὰς ἀναγκαίαις καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἄγριον
 χρείας

χρείας, ἔτιτα τὰς ἀπολαυστικὰς χρείας, καὶ τελευταίον τὰς
 χρείας τῆς ἀλόγου ἐπιθυμίας καὶ φαντασίας του. ὁ σοφὸς καὶ
 φρίκμος νομοδότης, χρηστῷ γὰ θιραπτεῖν τὰς πρώτας,
 ἐυκολύνων εἰς ἑκάστην πολιτὴν τοὺς τρόπους γὰ κερδαίνει τὰ
 πρὸς ζῶν, διὰ τῆς ἰδίας ἐργασίας καὶ φιλοπονίας, τὰς
 δυνάμεις καὶ τρίτας μὲ τὰ φάρμακα τῆς σωφροσύνης καὶ
 τῆς φιλοσοφίας, καὶ μὲ τὴν καλὴν ἀνατροφὴν τῶν παιδῶν, ἢ
 ὅποια ἐν ταυτῷ διδάσκει καὶ τοὺς πεινῶν γὰ ἀρκῶνται εἰς
 τὰ ἀναγκαῖα, ἢ γὰ προξινῶσιν εἰς ἑαυτοὺς τὰ χρήσιμα
 διὰ μίσου τῆς ἐργασίας, καὶ ἐμπειρῶν τοὺς πλουσίους
 γὰ σπαταλῶσι, καὶ γὰ διηγίρωσι τῶν πεινῶν τὸν φθόρον.
 « Τί οὖν ἄκος τῶν τριῶν τούτων; τοῖς μὲν οὐσία βραχυῖα
 « καὶ ἐργασία, τοῖς δὲ σωφροσύνη· τρίτον δ' ἔτιναις βού-
 « λοντο δι' αὐτῶν χαίρειν, οὐκ ἂν ἐπιζητοῖεν, εἰ μὴ παρὰ
 « φιλοσοφίας ἄκος (αὐτ. αὐτόθ.) ».

109 Σιλ. 176, στίχ. 8. Ἐπειδὴ οἱ νόμοι. . . τῆς πολιτικῆς
 κοινωνίας κ. τ. λ.] Τὸ εἶδος, ἢ κατάστασις καὶ διάθεσις
 πάσης πολιτικῆς κοινωνίας, δὲν ἀναφύεται αὐτομάτως
 ἀπὸ τὴν γῆν, ἀλλὰ γινᾶται ἀπ' αὐτὰ τῶν πολιτῶν τὰ
 ἥδη τι καὶ φρονήματα. ὅταν τὸ ἔθνος ᾖναι φρόνιμον καὶ
 χρηστὸν, φρόνιμον εἶναι καὶ τὸ πολίτευμα του· ὅταν
 παροηθύνῃ καὶ μωρανθῇ, διαφθείρῃ καὶ τὸ πολίτευμα,
 καὶ καταστῇ κατὰ μικρὸν εἰς τὴν ἀδελφισίαν ἀπ' ὅλας τὰς
 καταστάσεις, τὸ γὰ κυβερνᾶται ὡς ἀγέλη κτηνῶν ἀπὸ
 κινήσιν ἀλλὰ θαρμυδίστηρα. « Ἡ ὅντι ἐκ δρυὸς ποθὲν, ἢ ἐκ
 « σίτρας τὰς πολιτείας γίγνισθαι, ἀλλ' οὐχὶ ἐκ τῶν
 « ἡθῶν τῶν ἐν ταῖς πόλεσι, οἱ ἂν, ὡς περ βρύσαντα, τὰλλα
 « ἐφελκυσθῇσι (Πλάτ. Πολιτ. Βιβλ. Η, σιλ. 544) ; »

110 Σιλ. 177, στίχ. 2. Τὰ τέκνα. . . εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ
 πατρὸς]. Ἀληθεὶς πολίταις ὀνομάζονται οἱ παῖδες, ἐν ὅσῳ
 ᾖσαν ὑποκείμενοι εἰς τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν (Ἀριστοτ. Πολιτ.
 Βιβλ. Γ, κεφ. α καὶ ε). Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐγγρά-
 φοιτο εἰς τῶν πολιτῶν τὸν κατάλογον, ὀνομαζόμενον λη-
 ξιαρχικὸν γραμματεῖον, ὅταν ἐγένοντο ἑικοσαετῆς,
 ἀφ' οὗ πρῶτον ὤμεινον εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀθραύλου γὰ φυ-
 λάξωσι τοὺς νόμους καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος (Πο-

Λουδοῦκ. Ρηθλ. Η. κ.φ. Θ). ὁ ἕρκος ἤρχιτο ἀπὸ ταῦτα τὰ ἀξιοσημείωτα λόγια 'ΟΥ ΚΑΤΑΙΣΧΥΝΩ ΤΑ' ΟΠΛΑ. καὶ βίβλαια δὲν τὰ κατήσχυται, ὅταν ἐπιλέμουν τοὺς Πέρσας. ἀλλ' ἀφ' οὗ κατεφρόνησαν τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος, καὶ ἐγυγαιώθησαν ἀπὸ τὴν κατάχρησιν τῶν ἡδονῶν, τὰ ὅπλα τῶν ἰσθίων πρῶτον ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας, ἐπειὶ παρτιλῶς ἐκυντρίφθησαν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους.

111 Σιλ. 180, στίχ. 23, Δικτάτωρ ἀυτογνώμων.] Δικτάτωρ (Dictatore, ἀπὸ τῆς λατινικῆς λέξεως Dictator) σημαίνει Ἀρχοντα χειροτονεύμενον πρὸς καιρὸν, ἀλλ' ἀπόλυτον, ἀυτογνώμονα καὶ ἀνυπεύθυνον, ἔχον κύριον τὰ καταργήσῃ πρὸς καιρὸν καὶ αὐτοὺς τοὺς νόμους, καὶ τὰ διοικήσῃ τὴν πολιτείαν κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γνώμην καὶ βούλησιν, χωρὶς τοῦ τὰ ὑπὸκειται εἰς τὸ τὰ δύνῃ λόγον τῆς διοικήσεώς του. αἱ δημοκραταίαι ἰδίδοι κἀμμίαν φέραι τὴν φεβερὰν ταύτην ἐξουσίαν εἰς ἓνα ἀπὸ τοὺς πολίτας διὰ δυνάς τινος περιστάσεως καὶ φόβους μεγάλων κινδύνων. τοιοῦτοι Δικτάτορες ἐχειροτονοῦντο κατὰ διαφοροὺς καιροὺς εἰς τὴν Ῥώμην· καὶ σχεδὸν ἄλλον χαλινὸν τῆς ἀχαλιωτέου ταύτης ἐξουσίας δὲν εἶχον, ἢ μὴ μόνον ὅτι δὲν ἐσυγχωροῦτο εἰς αὐτοὺς ἡ μεταχειρίσις τῶν δημοσίων χρημάτων χωρὶς τῆς θύλησιν τοῦ δαίμου, ἡ τῆς Συγκλήτου, μὴτε ἡ ἀδία τὰ ἐξέλθωσιν ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς Ἰταλίας, ἐν ὅσῳ εἶχον τὴν Δικτατορικὴν ἀρχήν, ἡ ὁποία ἦτον ἐξάμηνος. ἀλλ' ὁ Κορνέλιος Σύλλας (τὸν ὁποῖον φέρει παράδειγμα ὁ συγγραφεὺς), μετὰ πολλὰ πένθη κακὰ, ὅσα ἔκαμν τὴν πατρίδα του, ἀναγορευθεὶς ἀυτογνώμων Δικτάτωρ (κατὰ τὸ 674 ἔτος ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης καὶ 80 πρὸ χριστοῦ), καὶ καταργήσας ὅλους τοὺς νόμους, μετισχηματίσθη εἰς φανερὸν τύραννον. ἔρθαν ἡ ἀπάνθρωπος αὐτοῦ σκληρότης εἰς τὸς πολίτας, ὥστε τὰ θυσιάσῃ, διὰ διαφοροὺς προφάσεις, πολλὰς χιλιάδας πολιτῶν, τῶν ὁποίων τὰς οὐσίας ἡμεῖραζιν εἰς τοὺς φίλους καὶ συμπράκτορας τῆς κακίας του.

112 Σιλ. 181, στίχ. 11. Αἱ πρὸς ἀλλήλους φιλίαι... εἶναι βαρύτερος.] Αὕτη εἶναι, ἂν δὲν λαοθάμμαι, ἡ γνώ-

μὴ τοῦ Μεντισκίου, κομψὴ καὶ πιθανωτάτη εἰς τὸ φαι-
νόμενον, ἀλλ' ἔσως ὅχι ἀληθής. φιλία καθαρὰ καὶ μό-
νιμος δὲν ἔχει ποτὲ χώραν μὴτε μεταξὺ δύο ποιητῶν ἀν-
θρώπων, μὴτε μεταξὺ χριστοῦ καὶ πανηροῦ· ἡ φιλία εἶναι
ἀρετὴ ψυχῶν φιλαρέτων. ἵαν ἦναι ἀληθής, ὅτι ἡ διαφο-
ρα τῶν ἡθῶν εἶναι ἀνάλογος μὲ τὴν βαρύτητα τῆς δου-
λείας, ἵαν, ὡς ὁμολογεῖ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς (σιλ. 188),
καὶ ὡς τὸ ἰδεῖν πάντοτε ἡ ψῆρα, αἱ δουλωμένααι
ψυχαὶ ἦναι πλέον φιλήδονοι, πλέον ἄσωτοι,
πλέον ἐκληραὶ κ. τ. λ., ἐπιταί, ὅτι καὶ τοῦτο τὸ
πολύτιμον δῶρον τοῦ οὐρανοῦ, ἡ φιλία, εὐρίσκεται εἰς
ἐκείνας τὰς πολιτικὰς κοινωνίας, ὅπου βασιλεύουσιν οἱ
νόμοι, ὅπου ἡ δικαιοσύνη, ἰμποδίζουσα τοὺς πολίτας τὰ ἀδι-
κῶσιν ἀλλήλους ὡς ληστὰι, τοὺς φέρει κατὰ μικρὸν εἰς τὴν
ἰσότημον ἀδελφότητα καὶ κοινοσίαν, χωρὶς τῆς ὑποίας,
ἀληθῆς φιλίας τὰ συσταθῆ εἶναι ἀδύνατον. « Οὗτος ἔμοιγε
» δίκαι ὁ σκοπὸς εἶναι... ἔπως δικαιοσύνη παρίσταται
» καὶ σφραγίσῃ τῷ μακαρίῳ μέλλοιτι ἔσεσθαι... οὐκ
» ἐπιθυμίας ἰώτα ἀκολάστους εἶναι, καὶ ταύτας ἐπι-
» χειρύντα πληροῦν, ἀήμιυτον κακὸν, ληστοῦ βίον ζῶντα·
» οὗτοι γὰρ ἂν ἄλλῃ ἀνδρὶ πρὸς φιλικῆς ἂν εἴη ὁ ποι-
» οὗτος, οὗτοι θιφ. κοινοσίαν γὰρ ἀδύνατος· ὅταν δὲ μὴ
» ἦν κοινωνία, φιλία οὐκ ἂν εἴη (Πλάτ. ἐν Γοργίᾳ,
» σιλ. 507).

113 Σιλ. 188, στίχ. 7. Λυξάνει ἐν ταύτῳ καὶ τὴν πιθαν-
ωτάτα κ. τ. λ.] Ἦχον πιθανώτερον εἶναι, ἔτι θίλει πείσει
τις εἰς ἐκ ἀπὸ ἑαυτὸν, παρ' εἰς ἐκ ἀπὸ δίκαια ἁμαρτήματα.
Ἰδεῖ ἔσα ἀνωτέρω (σιλ. 264) ἐπαμείνωσα περὶ τῆς ἀνθρώπου
καὶ τυραννικῆς πολλαπλασιαστικῆς τῶν νόμων.

114 Σιλ. 188, στίχ. 18. Καὶ ὅχι τὰς διαφοροὺς κλάσεις
τῶν πολιτῶν.] Τοῦτο παραγγίλει συχνὰ καὶ ὁ Πλάτων
εἰς τὴν Πολιτείαν του. « Νομοθέτη οὗ τούτου μέλει ὥπως
» ἦν τι γένος ἐν πόλει διαφερόντως εὖ πράξει· ἀλλ' ἐν
» ὅλῃ τῇ πόλει τοῦτο μηχανάται ἐργασθῆναι, ζυγα-
» ροῦ τῶν πολιτῶν, παιδοὶ τε καὶ ἀνάγκη ποίων
» μεταδίδεται ἀλλήλοις τῆς ἀρετῆς, ἢν ἂν ἕκαστος τὸ

» καὶ τὸν δυνατὸν ὅσον ὀφείλῃν· καὶ αὐτὸς ἱμποῦν τοι-
 » εὐτους ἀνδρες ἐν τῇ πόλει, οὐχ ἵνα ἀφῇ τρέψασθαι
 » ἑσθὶν ἑκαστος βέλνται, ἀλλ' ἵνα καταχρῆται αὐτὸς
 » αὐτοῖς ἐπὶ τὸν ζυγὸν τῆς πόλεως (Πολιτ. Βιβλ.
 » Ζ, σιλ. 519 ». Ἰδὲ καὶ ὅσα ἀνωτέρω (σιλ. 245 καὶ
 253) ἐσημείωσα περὶ τῆς ἀλόγου διακρίσεως ἐγγυῶν
 καὶ δυσχερῶν πολιτῶν.

115 Σιλ. 188, στίχ. 21. Ἄλλ' ὁ φόβος μὲ τὸν ὀποῖον....
 ἐλέθριος]. Ἐπειδὴ φυσικὴ καὶ αὐτὸς ὁ οὐτιδαιότατος
 ἀνθρώπος θίλει τὰ ἦναι, ἢ τὰ λογίζεται καὶ τι εἰς τὴν
 πολιτικὴν κοινωνίαν, ὅταν ἀναγκάζεται τὰ φοβῆται ἀνώ-
 τερον ἄλλον, προσπαθεῖ τὰ ἦναι καὶ αὐτὸς φοβηρὸς εἰς
 ἄλλον κατώτερον, καὶ ἐκείνος πάλιν εἰς ἄλλον, καὶ οὕτω
 καθεξῆς. ὅποιον τις φοβῆται, ἀνάγκη ἦναι τὰ τὸν μισῇ,
 καὶ ὅποιον μισῇ, τὰ ζητῇ πάντα τρόποις τὰ τὴν κακο-
 ποιήσῃ· ἀγάπην καὶ φόβος, ευργετικὴ διάθεσις καὶ μῖσος,
 ἐντάμα ποτὲ δὲν ἐσυγκαταίησιν. ὅταν ἀπὸ τῆς πολιτι-
 κῆς κοινωνίας ἔξωρισθῇ ἢ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, τὴν
 ὅποιαν παραγγέλλει ἡ φιλοσοφία, καὶ ὡς χρεὶς ἀπαραί-
 τητον προστάσῃ ἡ θρησκεία, τότε ἡ πολιτικὴ κοινωνία
 μεταβάλλεται εἰς συνάθροισιν ἀχρείων καὶ ἀχρείων θη-
 ρίων. τότε εἰς ἕλα τὰ μίλη τῆς πολιτείας κυκλοφορεῖ,
 ὡς ἔλεγεν ἀνωτέρω (σιλ. 13) ὁ συγγραφεὺς, ἢ ἄναγδρος
 σκληρότης, καὶ ὁ φόβος, μὲ τὸν ὀποῖον ἑκαστος φοβί-
 ζει τὸν ἄλλον, ἐπιστρέφει εἰς τὴν ψυχὴν ἐκαστου πολλα-
 πλάσιος, καὶ τῆς ἀφαιρῇ τὴν αἴσθησιν πάσης ἀριτῆς καὶ
 χρηστότητος.

116 Σιλ. 188 στίχ. 23 Εἶναι φυσικὰ αἱ δουλωμέναι ψυχαὶ
 πλέον φιλόδοτοι κ. τ. λ]. Εἶναι οἱ δούλοι πλέον φιλόδοτοι,
 διότι μόνως τὰς σωματικὰς καὶ κτηνώδεις ἀπολαύσεις ἐξυψώ-
 ρουσι, μὴτ' ἐδουλώσαντες ποτὲ τὰς ἀληθείας ἡδονὰς τῶν
 ἐπιστημῶν καὶ τυχόν, « ἡδονὰς ἀμίκτους τι λύπαις
 » καὶ οὐδαμῶς τῶν πολλῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῶν σφό-
 » δρα ἐλίγων », ὡς τὰς ἀνόμεμαζεν ὁ Σωκράτης (Πλάτ.
 ἐν Φιλήβ. σιλ. 51.). πλέον φιλόδοτοι, διότι σπυιδουσι
 τὰ ἀπολαύσασθαι τὸ σήμερον, μὴν ὅντις βίβαιοι ἂν καμ-

μία ἀδικία τῶν τόμων δὲν τοὺς στερήσῃ αὐρίων καὶ τὰ
 ὑπάρχοντα καὶ τὴν ζωὴν· πλείον σκληροὶ, διότι μὴ δυνά-
 μιοι τὰ ἐδικηθῶσι διὰ τὴν ὕβριν καὶ καταφρόνησιν,
 τὴν ὅποιαν πάσχουν ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους αὐτῶν, ὕβρι-
 ζουν, καταφρονοῦν καὶ ἀδικοῦν τοὺς ὑποδουσίτους, καὶ
 παρηγοροῦν τρόπον τινὰ τὰ ἴδια κακὰ, κακοποιοῦντες
 ἄλλους. σκληρότερος ἀσυγκρίτως καὶ θηριωδέστερος εἶναι
 ὁ δούλος ἐκείνος, ὅστις φοβιρίζει τὸν σύνδουλόν του τὰ
 τὸν καταδύσῃ, ἢ καὶ τὰ τὸν ὑποβάλλῃ εἰς τὰς κολάσεις
 τοῦ τυράντου, παρὰ τὸν τύραννον αὐτόν (ἴδ. σιλ. 223).
 εἰς ἐλίγα λόγια, καθὼς ἀπὸ τὰ διωφθαρμῖνα ἦδη γεν-
 νῶνται αἱ κακαὶ καὶ παράνομοι πολιτεῖαι (ἴδ. σιλ. 273),
 οὕτω πάλιν αἱ κακαὶ πολιτεῖαι διαφθείρουσι τὰ χρηστὰ
 ἦδη. « Μὴ ὑπαρχούσας δ' ἐνομίας περὶ τὰς πόλεις,
 » οὐκ ἂν δύνασθαι τις ἀγαθὸς ἢ εὐδαίμων πολίτας ἡμῖν »
 ἔλεγεν ὁ Πυθαγορικὸς Ἰσώδαμος (παρὰ Διογ. Λαερτ.
 σιλ. 812). καὶ τοῦτο δὲν πρίπει τὰ φαίνεται παράδοξον.
 ἐπειδὴ καὶ φυσικὰ δὲν θίλει τὰ ἀδικῆται, εἰς δὲ τὰς
 δυναστευμένας πολιτείας δὲν εὐρίσκει τις παρὰ δύο μόνως μέσας
 τοῦ τὰ μὴν ἀδικῆται, τὸ τὰ ἦναι δηλαδὴ ἡ τύραννος
 αὐτὸς, ἢ φόβος τῶν τυραννούντων, ἐξ ἀνάγκης, ὅταν δὲν
 ἦναι τὸ πρῶτον, σπυιδάζει τὰ ἀποκτήσῃ τὴν φιλίαν τῶν
 τυράντων μὲ κολακίας, μὲ δῶρα, καὶ μάστιγα μὲ τὴν μίμησιν
 τῶν τυραννικῶν ἡθῶν· « Τέχνη τῆς παρασκευῆς τοῦ μὴ
 » ἀδικῆσθαι... ἢ τυραννῆν, ἢ τῆς ὑπαρχούσης πολι-
 » τείας ἱταῖρον εἶναι... Εἰ ἄρα τις ἐννοήσῃ, ἐν ταύτῃ
 » τῇ πόλει, τῶν νέων, τίνα ἂν τρόπον ἐγὼ μέγα δυ-
 » ναίμην, καὶ μηδεὶς με ἀδικοῖ, ἢ αὐτὴ, ὡς ἔοικεν, αὐτῷ
 » ἑδὸς ἴσθιν, εὐθὺς ἐκ νῆου ἐθίξειν αὐτὸν τοῖς αὐτοῖς
 » χαίριν καὶ ἀχθίνεσθαι τῷ δισπότῃ, καὶ παρασκευά-
 » ζιν ὥπως ἐτιμώτατος ὅμοιος ἔσται ἐκείνῳ (Πλάτ.
 ἢ Γοργ. σιλ. 510) ».

117 Σιλ. 189, στίχ. 21. Νὰ νομίζωσι φρόνησιν, τὴν προ-
 δούσαν καὶ τὴν ὑπόκρισιν]. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Πλάτων
 (Ε. Νόμ. σιλ. 738), ὅτι μεγαλύτερον καλὸν ἄλλο δὲν
 δύναται τὰ προξενεθῆναι εἰς τοὺς πολίτας, παρὰ τὸ τὰ

γυρίζῃ εἰς τοῦ ἄλλου τὴν ψυχὴν, τὸ ὅπου τότε μένει γίνεται, ὅταν αἱ ψυχαὶ ᾖσι ἀδελφεαὶ, ἀδικταὶ, καὶ φαινηταὶ, καὶ ὅχι ὅταν σκοτίζονται μὴ τὸ κάλυμμα τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς ὑπεκρίσεως. Ὁ Μῦζον εὐδὲν πόλοι ἀγαθόν, ἢ γυρήμευς αὐτοὺς αὐτοῖς εἶναι. ἔπει γὰρ μὴ ὡς φῶς ἀλλήλοις ἰσθὶν ἀλλήλων ἐν τοῖς τρόποις, ἀλλὰ ὡς σκότος, οὐτ' αὖ τιμῆς τῆς ἀξίας, οὐτ' ἀρχῶν, οὐτ' ὅπως ποτὲ τις αὖ τῆς προσήκουσας ἰσθῆς τυγχάνει. « Δεῖ δὲ πάντα ἄνδρα ἐν πρὸς ἐν τοῦτο σπύδιον ἐν πάσαις πόλεις, ὅπως μῆτε αὐτὸς κίβδηλος ποτὲ φαίνεται ὅτι μὲν, ἀπλοῦς δὲ καὶ ἀλυθῆς δεῖ, μῆτε ἄλλος τοιοῦτος ὢν αὐτὸν διαπατήσῃ ». Ἰδ. καὶ τὰ σημειωθ. ἀνωτέρ. σιλ. 222 — 224.

Σιλ. 192, στίχ. 7. Εὐεργέται τῶν ἀνθρώπων... εἰς τοὺς βωμούς]. Πρόσχη μὴ νομίσης, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐνταῦθα δικαιολογεῖ τὴν εἰδωλολατρίαν, ἢ ὑπερασπίζει τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἀπάτην. οὐδεὶς ποτὲ ἔχει δίκαιον γὰρ πλεονεξίας τοὺς ἀνθρώπους εἰς βλάβην αὐτῶν. ἀλλ' ὅταν ἄλλος τρόπος δὲν μίση τοῦ γὰρ τοὺς σύρη ἀπὸ τῆς κακίας καὶ γὰρ τοὺς φέρη εἰς τὴν ἀρετὴν, εἰς ὀλίγα λόγια, τοῦ γὰρ τοὺς σώσῃ ἀπὸ τὸν ὀλιθρον, ὁ φιλόσοφος νομοθέτης μεταχειρίζεται (ἀλλὰ πρὸς καιρὸν μόνον) τὴν ἀπάτην εἰς ὠφελειὰν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοὺς χειραγωγεῖ, ὡς μορὰ παιδία, μὴ τὸ ψεῦδος, ὥς οὐ γὰρ τοὺς φωτίσῃ καὶ γὰρ τοὺς κάμῃ ἱκανοὺς γὰρ δεχθῶσι τὴν ἀλήθειαν. καλὸν ἔργον τὴν ἀνάγκην ταύτην οἱ παλαιοὶ νομοθέται καὶ φιλόσοφοι. καθὼς ὁ ἰατρός ἀναγκάζεται καμμίαν φορὰν, ἔλεγε Τίμαιος ὁ Λοκρὸς (περὶ ψυχ. κ. ε. μ. καὶ φύσ.), γὰρ θεραπεύει τὰ σάθῃ τοῦ σώματος μὴ δηλατρία καὶ φαρμακικά ποτὰ, ὅταν τὰ ὕμινά δὲν ὠφελῶσιν, οὕτω καὶ ὁ νομοθέτης θεραπεύει μὴ τὸ ψεῦδος, τὰς ψυχὰς. αἱ ὅσαι μὴ τὴν ἀλήθειαν γὰρ θεραπευθῶσι δὲν δύναται. « Ὡς γὰρ τὰ σώματα νοσήσιν ὅσα ὑγιάζουσιν, εἴκα » μὴ εἴκα τοῖς ὑγινοτάτοις, οὕτω τὰς ψυχὰς ἀπείρ » ρητος ψευδέσι λόγοις, εἴκα μὴ ἀγῆται ἀλαδίσει. Ἰδ. καὶ Πλάτ. Πολιτ. Βιβλ. Ε, σιλ. 459. πρίσιν ὅμως γὰρ

σημειώσω ἐνταῦθα, ὅτι ἡ γνώμη τοῦ Βικηκρίου περὶ τῶν πρώτων νομοθετῶν, ὡς εὐρετῶν καὶ διδασκάλων τῆς εἰδωλολατρίας, εἶναι ἡ γνώμη τῶν σοφιστῶν τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁμοίαν ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων, ἔπειτα ἄλλοι φιλόσοφοι, καὶ αὐτὸς ὁ Κικέρων, ἐφωκῆθησαν ὡς ἀνατραπτικὴν πάσης θρασυίας. πιθανώτατον εἶναι, ὅτι ματὰ τὴν διασπορὰν τοῦ ἀνδρακτίνου γένους, οἱ ἄνθρωποι λησμονήσαντες τὴν πρώτην ἵστοίαν τῆς ἰσότητος τοῦ Δημιουργοῦ, ἐνόμισαν θίους ὅλα τὰ μεγάλα καὶ φοβερά, ἢ τὰ ὠφελιμώτατα εἰς αὐτοὺς τῆς φύσεως πράγματα, ἄλλος ἄλλο, κατὰ τὸ μέτρον τῆς γνώσεως, ἢ τοῦ φόβου, ἢ τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ. δὲν εἶναι ἡμῶς ὀλιγώτερον πιθανόν, ὅτι καὶ οἱ νομοθέται τῶν πρώτων πολιτικῶν συστημάτων μεταχειρίσθησαν καμμίαν φορὰν τὸ μῖσον τῆς διδασκαλίας, ὡς δασμὸν ἐπιτάδειον τῆς πολιτικῆς ἐνώσεως. στερημένοι τὴν γνώσιν τοῦ ὄντως Θεοῦ, τί ἔπριπε γὰρ κάμωσιν; ἐστέρησαν τὸ σίβας, τὸ ὅποιον ἕκαστος ἕθνος εἶχε πρὸς τοὺς ἑγχερίους αὐτοῦ θεοὺς, ἢ καὶ ὑψίστην τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν μὴ νέους θεοὺς. « Οὐ γὰρ ὅχλον τι γυναικῶν, καὶ πάντες χυδαίου πλήθους ἐπαγαγεῖν λόγῳ » δυνατὸν φιλοσόφῳ, καὶ προσκαλίσασθαι πρὸς εὐσέβειαν, » καὶ ἰσότητά καὶ πίστιν, ἀλλὰ δεῖ καὶ διὰ διδασκαλίας μονίας· τοῦτο δ' οὐκ ἄντι μυθοποιίας καὶ τιμωρίας... » ταῦτα δ' ἀπιδίξαντο οἱ τὰς πολιτείας καταστήσαντες. » τοι μορμολύκας τινὰς πρὸς τοὺς νηπιόφρονας (Στραβ. » Γεωγρ. Βιβλ. Α. σιλ. 19) ».

Σιλ. 193, στίχ. 17. Βλαβεραὶ γίνονται πρὸς τοῦτοις καὶ τότε κ. τ. λ.] Τοιοῦτον, παραδείγματος χάριν, κίνδυνος τρέχουσι τὴν σήμερον οἱ Γραικοί. βυδισμένοι πολλοὺς αἰῶνας τοὺς παρελθόντας εἰς τὸ σιότος τῆς ἀμαθίας, ἐὰν μιτὰ προτοχῆς δὲν λαμβάνωσι τὰς ἐπιστάμας τῆς Εὐρώπης, θίλουνσι πᾶσι (πρὸς καιρὸν ὅμως) ὅ, τι πάσχει ὅστις ἐξέρχεται ἀπὸ σκοτεινῶν διγμοτέρων ἀπροφυλάκτως εἰς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου. καὶ τοῦτο μὲν εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἐνδεχομένας κατ' ἀρχὰς βλάβας τῶν ἐπιστημῶν εἰς τὰ ἀπαιδευτα Ἑθνη. ἄλλη δὲ

βλάβη εἶναι, τῆς πρώτης ὅχι μικροτέρα, ἡ δεξο-
σοφία, ἥτις συμβαίνει μάλιστα εἰς τὴν ἀπειρον ἐξ-
ουσία. εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ νέοι, ἐπειδὴ γινώσκονται καὶ
ἀνατρέφονται εἰς τὰ φῶτα, ζῶσι καὶ ἀνατρέφονται
μεταξὺ παιδαγωγούντων ἀνθρώπων, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ
οἱ εἰδῶται εἶναι ἀπὸ πολὺ ὡς ὀλίγων φημισμένοι,
ὀλίγον κίνδυνον τρίχουσι, διδασκόμενοι τὰς ἐπιστήμας,
τὰ ἐπαρῶσι ἀπὸ τῆς γιλοιώδης ἐπιστημοτυφίας. ἀλλ' οἱ
ταλαίπωροι Γραικοὶ, γινώσκοντες ἀπὸ ἀπαιδύτους, καὶ
συναστροφόμενοι ἀπαιδύτους, ἐνθὺς ὅταν μάθωσιν
ὀλίγον τι, νομίζονται καὶ ὀνομάζονται Λογιώτατοι,
Σοφολογιώτατοι, καὶ κἄμμίαν φεράν. Παισεφολογιώτατοι.
δίδει εἰς αὐτοὺς τοὺς τεινυτοὺς βαρβάρους τῆς Ἀσια-
τῆς ἀλαζονείας τίτλους. πρῶτος μὲν ὁ ἀπαιδύτος
ὄχλος, ἔπειτα κατὰ μικρὸν κινδυνεύουσι τὰ τὸ πιστεύουσι
καὶ αὐτοὶ οἱ δοξολογούμενοι. τότε ἀντὶ τῆς εὐγνωμοσύνης,
τὴν ὑποίαν κἄν ἔπρηνται εἰς τὸν ἔχοντι πρὸς τοὺς ἀπαιδύτους
αὐτῶν συμπαιδείας, τοὺς λογιζόμενοι ὡς ἀλογα κίνησιν,
δημιουργημένα ἐξεπίτηδες, διὰ τὰ προσκυνοῦσι τὴν παισο-
φολογιότητα των· τότε καταφρονούν ὑπερφάνως καὶ αὐτοὺς
τοὺς ἡναγρέφαντας καὶ δαπανήσαντας εἰς τὴν παιδείαν αὐτῶν
γονεῖς, καὶ γίνονται εἰς ὅλους παράδειγμα κακοεθίας, βαρ-
βαρότητος καὶ ἀλογίας οἱ Λογιώτατοι. καὶ ἂν ᾖναι τότε
ὁ κίνδυνος τῶν νέων, ὅταν ἔτι ἡ σοφία των περιορίζεται εἰς
τὰς κλίσεις καὶ συζητίας τῆς Γραμματικῆς, πῶς μεγα-
λύνει κίνδυνον τρίχου, ἐὰν ἐπιστρέψωσιν ἀπὸ τῆς Εὐρώ-
πης στελεσιμένοι μὲ λαμπρότερα μαθήματα, ἀλλὰ γυμ-
νῶν ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης τῆς εὐδαιμονίας; εἶναι λοιπὸν
ἀναγκαῖον εἰς αὐτοὺς τὰ πληροφορηθῶσιν, ὅτι τῆς ἀλη-
θοῦς σοφίας οἱ καρποὶ εἶναι τὰ χρηστὰ ἥδη, ἡ μετριο-
φροσύνη, ἡ δικαιοσύνη, ἡ πρὸς πάντας εὐμένεια καὶ φι-
λανθρωπία, καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς, εἰς ὀλίγα
λόγια ἡ ἐπιστήμη τῆς ἀρετῆς, χωρὶς τῆς ὁποίας ἔστι αἱ
ἄλλαι τέχναι καὶ ἐπιστήμαι γίνονται καὶ παρ' αὐτὴν τὴν παν-
τιλῆμαθίαν βλαβερώτεραι. ποῖαν ὠφέλειαν θέλει λάβει παρὰ
ἐκῆς, Σοφολογιώτατε, ὁ ἀπαιδύτος συμπολίτης σου, ἐὰν τὸν

διδάξῃς

διδάξῃς τὴν κυκλοφορίαν τῶν οὐρανίων σωμάτων, ἔπειτα
δὲν τὸν ἐδηγότης μὲ τὸν λόγον καὶ μὲ τὸ παράδειγμα,
πῶς πρέπει τὰ προσφέρεται πρὸς γονεῖς, πρὸς τέκνα,
πρὸς γυναῖκα, πρὸς τοὺς συμπολίτας του, διὰ τὰ ζῇ
ἐντιμος καὶ εὐδαίμων ἐπὶ τῆς γῆς; « Λυσιτιλεῖ ἄρα τοῖς
« πολλοῖς μᾶτα εἰδέναι μηδὲν, μᾶτα οἶσθαι εἰδέναι...
« κινδυνεύει (γὰρ) τὸ γὰρ τῶν ἄλλων ἐπιστήμων κτῆμα,
« εἴαν τις αἴνῃ τῆς τοῦ βελτίστου ἐπιστήμης κικτημένος
« ᾧ, ὀλιγάκις μὲν ὠφελῶν, βλάπτει δὲ τὰ πλείω τὸν
« ἔχοντα αὐτό... ὁ δὲ δὴ τὴν καλουμένην πολυμαθίαν
« τι καὶ πολυτεχίαν κικτημένος, ὀρφανὸς δὲ ὢν ταύτης
« τῆς ἐπιστήμης, ἀγόμενος δὲ ὑπὸ μίᾳς ἐκάστης τῶν
« ἄλλων, ἄρ' οὐχὶ τῷ ὄντι δικαίως πολλῶν χειμῶνι χρή-
« σται (Πλάτ. Β. Ἀ' λκιβ. σιλ. 147 καὶ Εὐθυδήμ.
« σιλ. 282); » εἶναι ταῦτα λόγια τοῦ σοφοῦ καὶ φιλα-
ρίτου Σωκράτους, ὅστις ἐτυμειδιζε τὰ λέγειν καὶ τοῦτο,
« Πᾶτά τι ἐπιστήμη, χωριζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς
« ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία, εὐ σοφία φαίνεται (Λύτ.
« Μενεξ. σιλ. 246) ».

119 Σιλ. 193, στίχ. 9. Ὅστις γὰρ διεγείρωσιν... κα-
τάστασιν τῶν ἀνθρώπων.] Ἡ ἐπιθυμία ὅμως αὕτη τῆς
ἀρχαίας ἀγρίας καταστάσεως τῶν ἀνθρώπων, εἴαν ἐγεν-
τήθῃ εἰς κἄμμίαν ψυχὴν φιλοσόφου ποτε, ἐγεννήθῃ βί-
βαια ἀπὸ πλάνης, ἢ ἀπὸ ὑποχοδριακῆς μισανθρωπίας.
ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος πρέπει τὰ ὑποφέρειν τὰ κακά, ὅταν
τὰ τὰ φύγη, ἢ τὰ τὰ θρασυψύχη δὲν ἔχῃ τὴν δύναμιν.
εἶναι ἀναμφιβόλως ἀξιοθρήνητος δυστυχία τὸ γὰρ ζῇ τις εἰς
ἄτακτον καὶ δυσνομούμενον πολίτευμα· ἀλλὰ δὲν εἶναι μικρο-
τέρα δυστυχία καὶ τὸ γὰρ εὐρίσκεται εἰς συντροφίαν ἀγρίων ἀν-
θρώπων, εἰ ὅποιοι νόμον ἄλλον δὲν ἐξεύρουσιν παρὰ τὴν θίλῃσιν
τοῦ ἰσχυρωτέρου πρὸς τὸν ἀσθενέστερον, καὶ μεταξὺ τῶν
ἰσίων, διὰ τὰ ζῆσθαι τις, ἀναγκάζεται πολλάκις τὰ μετα-
χειρισθῇ τῶν βίαν καὶ τὴν ἀδικίαν.

120 Σιλ. 195, στίχ. 24. Ἡ ἕξις τοῦ γὰρ ἀγαπᾶσι τὴν ἀρετὴν
διὰ μόνην αὐτὴν]. Τοιοῦτοι ἄνθρωποι εἶναι πολλὰ ὀλίγοι.

Μ μ

αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀληθῆς ἐρασταὶ τῆς φιλοσοφίας, τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἀρετῆς. αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι, διὰ τοὺς ὁποίους ἔλα-
 γη ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτι δύναται νὰ ζῶσι καὶ χωρὶς νόμους· ἂν ἔρω-
 « τῆς πότι, τί πλέον ἔχουσιν οἱ φιλόσοφοι, ἔφη, Ἐάν πάντες
 « οἱ νόμοι ἀναιρεθῶσι, ὁμοίως βιώσονται (Διογ. Λαέρτ.
 « ἐν βίῳ Ἀριστίππ.) ». εἰς αὐτοὺς ἡ ἀρετὴ εἶναι ἔξῃς,
 καὶ γίνεταί τινά χρεια φυσική· καὶ ὡς τοὺς εἶναι
 ἀδύνατον νὰ μὴ τρώωσι μήτε νὰ πίνωσι, οὕτω δὲν ἔμ-
 ποροῦν νὰ ζήσωσι χωρὶς τὴν καθημερινὴν σπουδὴν καὶ μι-
 λήτην τῆς εὐδαιμονίας καὶ δόξης τοῦ ἔθνους των.
 ἡ ἀναισθησία, ἡ ἀχαριστία, καὶ αὕτη τῶν κακῶν
 ἀντ' ἀγαθῶν ἀνταποδόσεις, ἀντὶ τοῦ νὰ κάμωσι μιστήν
 εἰς αὐτοὺς τὴν ἀρετὴν, τοὺς πληροφοροῦν ἐξ ἑναντίας ὅτι
 εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. αὐτοὶ δὲ
 διδάσκουν, σὲ φωτίζουν, σὲ εὐργετοῦν, ὅχι διὰ τὴν ἐλ-
 πίδα τῆς πρὸς αὐτοὺς εὐγνωμοσύνης, ἢ τῶν πρὸς αὐτοὺς
 ἐπαίνων σου, ἀλλὰ διότι λογίζονται χρῆος ἀπαραίτητον
 τὸ νὰ σὲ εὐεργετῶσι. εἰς ὀλίγα λόγια, αὐτοὶ εἶναι ἄλλοι
 οἱ ἐπὶ τῆς γῆς, ἀνατίλλοντες τὸν ἥλιον τῆς διδασκῆς,
 καὶ βρέχοντες τὰ ζωογόνα ὕδατα τῆς μαθήσεως εἰς ὅλας
 τὰς ψυχὰς τῶν ἰδίων συμπολιτῶν, διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι
 ἐπιθυμοῦσι τὴν κοινὴν ἀπάντην εὐδαιμονίαν. τοιοῦτοι ἄν-
 θρωποι ἐχρημάτισαν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ὁ Σωκράτης,
 καὶ ἄλλοι πολλὰ ὀλίγοι τινές· τοιοῦτοι ἐφάνισαν,
 κατὰ καιροὺς, καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔθνων, ἀλλὰ καὶ
 αὐτοὶ πολλὰ ὀλίγοι.

11. Σελ. 198, στίχ. 6. Ο' μέγας ἐκείνος φιλόσοφος,
 κ. τ. λ.] Λιγίστηται ὁ Βικκαρίας τὸν περίφημον Ρουσσὸν
 πολίτην τῆς Γενεύας, καὶ συγγραφεὶ τοῦ περὶ παιδων
 ἀγωγῆς βιβλίου, ἐπιγραφομένου Λιμίλιος. Τὸ βιβλίον
 τοῦτο περιέχει, καθὼς ὅλα τοῦ Ρουσσὸν τὰ Συγγράμ-
 ματα, πολλὰ ἀξιόλογα παραγγέλματα περὶ τῆς
 φυσικῆς καὶ ἡθικῆς ἀγωγῆς τῶν παιδων· ἀλλ' ὑπὸ
 κενταί εἰς αὐτὸ καὶ πολλὰ, τὰ ὅποια ἀπρίτως καὶ
 χωρὶς σκέψιν συμβουλίῃς ὁ Γενουαῖος φιλόσοφος. ἀφ'

ἔσα μέχρι τοῦδε εἶπα εἰς διαφόρους σημειώσεως τοῦ πα-
 ρόντος βιβλίου (σελ. 223, 272.) ἔυκολα δύναται νὰ
 συμπεράνῃ ὁ προσηκτικὸς ἀναγνώστης, ὅτι τῆς ἀνατροφῆς
 ἡ ἐκβασις κρέμαται ἐξαιρέτως ἀπὸ τὴν νομοθεσίαν καὶ
 τὸ ἔθος τῆς πολιτείας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνατρέφονται καὶ
 παίδευνται οἱ νῖοι. ἡ Πολιτεία γὰρ (ἔλαγν ὁ Πλάτων,
 α Μινεξ. 238) τροφὴ ἀνθρώπων ἐστὶ· καλὴ μὲν, ἀγα-
 « θὴν, ἡ δὲ ἐναντία, κακὴν ». ἡ καλὴ ἀνατροφή γίνε-
 ται καὶ βοηθεῖται περὶσσότερον ἀπὸ τὰ καλὰ παρα-
 δείγματα, παρὰ ἀπὸ τὰς νομοθεσίας καὶ διδασκῆς. τί
 ὠφελοῦσι τὸν νῖον αἱ διδασκαί, ὅταν, ὅπου στρέφει τοὺς
 ὀφθαλμοὺς, ἄλλο δὲν βλέπῃ παρὰ φθορὰν, ἀπώλειαν,
 αἰσθίαν, ἀνθρώπους ἀπανθρώπους καὶ ἀνδραποδώ-
 δικας, κολακεύοντας καὶ κολακευομένους, τὸν πλοῦ-
 τοι τιμώμενον, καὶ τὴν ἀρετὴν καταφρονουμένην, τὴν ἀδι-
 κίαν τρυφῶσαν, καὶ τὴν δικαιοσύνην λιμοκτονουμένην; πι-
 θανότατον εἶναι ὅτι τοιαῦτα παραδείγματα θίλουν τὴν
 διδάξιν ἐκείνην τοῦ βίου τὴν διαγωγὴν, εἰς τὴν ὁποία εὐ-
 ρίσκει τὰ μέγα τοῦ νὰ βόσκῃ τὸ κτηνώδες τοῦ σῶμα, καὶ
 νὰ θηραπίῃ τῆς κτηνωδότηρας αὐτοῦ ψυχῆς τὰ πάθη.

ΠΡΟΣΘΗΚΗ.

122. Σελ. 15. στίχ. 16. τοῦ Κιμίνου, σελ. 211 τῶν Ση-
 μειώσεων, ἐλησμονήσα νὰ φέρω καὶ ἄλλην μαρτυρίαν τοῦ
 Ἀριστοτέλους (Ρ' η τορικ. Βιβλ. Α, κεφ. α), ὅπου ὀρθώτερον
 καὶ σαφέστερον ὁ φιλόσοφος λέγει τὴν γνώμην του περὶ τῆς δι-
 αφορᾶς τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς νομοθετικῆς·
 « Μάλιστα μὲν οὖν προσέκειν τοὺς ὀρθοὺς κειμένους νόμους,
 « ὅσα ἐνδέχεται, πάντα διορίζειν αὐτοὺς; καὶ ὅτι ἐλά-
 « χιστα καταλείπειν ἐπὶ τοῖς κρίνουσι . . . ὅτι ἡ μὲν
 « τοῦ νομοθέτου κρίσις οὐ κατὰ μέρος, οὔτε περὶ τῶν
 « παρόντων, ἀλλὰ περὶ μελλόντων τε καὶ καθόλου ἐστίν·
 « ἡ δ' ἐκκλησιαστὴς καὶ δικαστὴς ἦδη περὶ παρόντων καὶ

» ἀφωρισμένων κρίνουν, πρὸς εὖς καὶ τὸ φιλεῖν ἢ δὴ καὶ τὸ
 » μισεῖν, καὶ τὸ ἴδιον συμφέρον συνέρχεται (ἄλλ. συνέρ-
 » χεται) πολλάκις, ὥστε μηκέτι δεῖσθαι θεωρεῖν ἵκα-
 » νως τὸ ἀληθές, ἀλλ' ἐπισκοπεῖν τῇ κρίσει τὸ ἴδιον ἢ δὴ
 » ἢ λυπηρόν ».

ΤΕΛΟΣ ΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ.

Ms. G. 90. 94.

AVUKAT PLATON KRISTIDIS

SISMANOGLIO
MUSEUM

SISMANO
MEGARO